

TRONDHEIM KOMMUNE

Rådmannen

Rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019 Budsjett 2016

Rådmannens forslag til handlings-
og økonomiplan 2016-2019
Budsjett 2016

Bystyret/Formannskapet

Oppvekstkomiteen
Byutviklingskomiteen
Helse- og velferdskomiteen
Kultur-, idretts- og friluftskomiteen
Finans- og næringskomiteen
Kontrollkomiteen

Rådmannen og strategisk ledelse

Kommunaldirektører

- Oppvekst og utdanning
- Helse og velferd
- Kultur og næring
- Organisasjon
- Byutvikling
- Finans

Rådmannens fagstab

Kommunale foretak

- Stavne Arbeid og Kompetanse KF
- Trondheim Parkering KF

Enheter

- Bystyresekretariatet
- Kontrollkomiteens sekretariat
- Trondheim kommunerevisjon

Tjenester

- Analysesenteret
- Barnehager
- Oppvekstkontoret
- Barne- og familietjenester
- Byplankontoret
- Byggesakskontoret
- Helse- og velferdssentre
- Helse- og velferdstjenester
- Hjemmetjenester
- Kart- og oppmålingskontoret
- Kulturenheten
- Idrett og friluftsliv
- Kvalifiseringscenter for innvandrere
- Miljøenheten
- Skoler
- Sosiale tjenester
- Trondheim bydrift
- Eierskapsenheten
- Kommunalteknikk
- Utbyggingsenheten
- Trondheim eiendom
- Trondheim folkebibliotek
- Trondheim kemnerkontor
- Trondheim kommunale kulturskole

Interne tjenester

- Arbeidsmiljøenheten
- Innkjøpstjenesten
- IT-tjenesten
- Kommunikasjonsenheten
- Kontortjenesten
- Personaltjenesten
- Regnskapstjenesten
- Tolk Midt-Norge
- Trondheim byarkiv
- Økonomitjenesten

Annen virksomhet

- Labtjenester AS
- Olavshallen AS
- Trondheim Havn IKS
- Trondheim Kino AS
- Trondheim kommunale pensjonskasse
- Trondheim Renholdsverk AS
- Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS
- Vistamar rehabiliteringssenter SL

Innhold

1	Innstilling	15
2	Sammendrag	16
2.1	Store, lille Trondheim.....	16
2.2	Hovedstørrelsene i 2016-budsjettet	16
2.3	Økonomiske rammebetingelser og prioriteringer	18
2.4	Hovedprioriteringer innenfor ulike områder	24
Del 1 Overordnede rammebetingelser		27
3	Økonomiske rammebetingelser	28
3.1	Innledning	28
3.2	Forutsetninger.....	28
3.3	Handlingsrom og prioriteringer	30
3.4	De overordnede inntektene.....	34
3.5	Endringer i tjenesteområdenes rammer.....	36
3.6	Kommunens finansinntekter og -utgifter.....	42
3.7	Netto driftsresultat/disponering av handlingsrommet.....	46
3.8	Investeringsutgifter, finansiering og gjeldsutvikling	48
4	Budsjettforutsetninger, tilleggsbevilgninger og sentralt plasserte bevilgninger	57
4.1	Innledning	57
4.2	Budsjettforutsetninger.....	57
4.3	Tilleggsbevilgninger.....	60
4.4	Sentralt plasserte bevilgninger	61
5	Eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger	64
5.1	Eiendomsskatt.....	64
5.2	Gebyr- og avgiftsfinansierte områder	65
5.3	Sammenligning med andre storbyer.....	66
5.4	Oppvekst og utdanning	66
5.5	Helse og velferd	68
5.6	Kultur og næring	68
5.7	Illustrasjonsberegninger.....	69
Del 2 Forslag til handlings- og økonomiplan fordelt på tjenesteområder		70
6	Barnehager	71
6.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	71
6.2	Utfordringer	72
6.3	Mål for tjenesteområdet.....	74
6.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2016-2019.....	76
6.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-2019.....	78
7	Skoler	83
7.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	83
7.2	Utfordringer	84
7.3	Mål for tjenesteområdet.....	86
7.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2016-2019.....	88
7.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-2019.....	91
8	Barne- og familietjenesten	96
8.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	96
8.2	Utfordringer	96
8.3	Mål for tjenesteområdet.....	98
8.4	Forslag til driftsbudsjett for perioden 2016-2019.....	102
8.5	Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-2019.....	103
9	Kvalifisering og velferd	105
9.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	105
9.2	Utfordringer	106

9.3	Mål for tjenesteområdet	111
9.4	Periodemål 2016-2019	111
9.5	Forslag til driftsbudsjett.....	113
9.6	Forslag til investeringsbudsjett.....	116
10	Psykisk helse og rus	119
10.1	Informasjon om tjenesteområdet	119
10.2	Utfordringer.....	119
10.3	Mål for tjenesteområdet	120
10.4	Forslag til driftsbudsjett.....	120
10.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	122
11	Bo- og aktivitetstilbud.....	123
11.1	Informasjon om tjenesteområdet	123
11.2	Utfordringer.....	124
11.3	Mål for tjenesteområdet	125
11.4	Forslag til driftsbudsjett.....	126
11.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	128
12	Helse- og omsorgstjenester	129
12.1	Informasjon om tjenesteområdet	129
12.2	Utfordringer.....	130
12.3	Mål for tjenesteområdet	133
12.4	Forslag til driftsbudsjett.....	134
12.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	140
13	Kultur og kirke	146
13.1	Informasjon om tjenesteområdet	146
13.2	Utfordringer.....	148
13.3	Mål for tjenesteområdet	153
13.4	Forslag til driftsbudsjett.....	154
13.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	157
14	Idrett og friluftsliv.....	159
14.1	Informasjon om tjenesteområdet	159
14.2	Utfordringer.....	160
14.3	Mål for tjenesteområdet	164
14.4	Forslag til driftsbudsjett.....	165
14.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	167
15	Næring og samfunn.....	173
15.1	Informasjon om tjenesteområdet	173
15.2	Mål for tjenesteområdet	176
15.3	Forslag til driftsbudsjett.....	177
16	Plan- og bygningstjenester	179
16.1	Informasjon om tjenesteområdet	179
16.2	Utfordringer.....	182
16.3	Mål for tjenesteområdet	182
16.4	Forslag til driftsbudsjett.....	184
16.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	185
17	Miljøtjenester.....	186
17.1	Informasjon om tjenesteområdet	186
17.2	Utfordringer.....	186
17.3	Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester	188
17.4	Forslag til driftsbudsjett.....	189
17.5	Forslag til investeringsbudsjett.....	190
18	Tekniske tjenester.....	191
18.1	Informasjon om tjenesteområdet	191
18.2	Utfordringer.....	192
18.3	Mål for tjenesteområdet	193
18.4	Forslag til driftsbudsjett.....	194

18.5	Forslag til investeringsbudsjett	198
19	Eiendomstjenester	204
19.1	Informasjon om tjenesteområdet	204
19.2	Utfordringer	205
19.1	Mål for tjenesteområdet	206
19.2	Forslag til driftsbudsjett	207
19.3	Forslag til investeringsbudsjett	209
20	Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og kommunerevisjonen.....	215
20.1	Informasjon om tjenesten.....	215
20.2	Utfordringer	215
20.3	Forslag til driftsbudsjett	215
21	Rådmannen og strategisk ledelse	217
21.1	Informasjon om tjenesten.....	217
21.2	Utfordringer	217
21.3	Forslag til driftsbudsjett	218
22	Interne tjenester og arbeidsgiverområdet.....	219
22.1	Informasjon om tjenesteområdet.....	219
22.2	Utfordringer	219
22.3	Mål for tjenesteområdet.....	220
22.4	Forslag til driftsbudsjett	221
22.5	Forslag til investeringsbudsjett	223
23	Program.....	225
23.1	Innledning	225
23.2	Miljøpakken.....	225
23.3	Områdeløft Saupstad-Kolstad	226
23.4	Digitalt førstevalg	227
23.5	Læringscenteret	227
23.6	Velferdsteknologi	229
Del 3 Kommunale foretak, interkommunale selskap og eierinteresser i aksjeselskap m.m.....	230	
24	Foretak, IKS, AS, stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse.....	231
24.1	Innledning	231
24.2	TRV Gruppen AS (eierandel 100 prosent)	231
24.3	Trondheim Kino AS (eierandel 100 prosent).....	232
24.4	Olavshallen AS (eierandel 100 prosent).....	234
24.5	Leutenhaven AS (eierandel 100 prosent).....	234
24.6	Trondheim Spektrum AS (eierandel 78 prosent)	235
24.7	Prima AS (eierandel 60 prosent)	236
24.8	Stavne Arbeid og Kompetanse KF	236
24.9	Trondheim Parkering KF.....	237
24.10	Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS.....	237
24.11	Trondheim Havn IKS.....	238
24.12	Trondheim kommunale pensjonskasse.....	239
24.13	Vistamar rehabiliteringssenter SL	239
24.14	Labtjenester AS	240
24.15	Stiftelser	240
Del 4 Obligatoriske hovedoversikter og forslag til endring i reglement	243	
25	Hovedoversikter og tallbudsjett.....	244
25.1	Hovedoversikter drift	244
25.2	Hovedoversikter investering	247
25.3	Rammer tjenesteområder.....	248
26	Kjøp fra andre, overføringer og tilskudd.....	254
26.1	Innledning	254
26.2	Oppvekst og utdanning	254
26.3	Helse og velferd	255

26.4	Kultur og idrett	256
26.5	Byutvikling	259
27	Forslag til investeringer og finansiering i 2016	260
27.1	Innledning.....	260
27.2	Barnehage.....	261
27.3	Barne- og familietjenesten (BFT).....	261
27.4	Skole	262
27.5	Helse- og velferdssenter og omsorgsboliger	263
27.6	Boliger.....	264
27.7	Kunst og kultur	265
27.8	Kirker og kirkegårder	265
27.9	Idrett og friluftsliv.....	266
27.10	Miljøpakken.....	267
27.11	Renere havn.....	267
27.12	Utstyr til Analysesenteret.....	267
27.13	Vann.....	268
27.14	Avfall.....	268
27.15	Avløp.....	269
27.16	Veg.....	270
27.17	Byrom, parker og grøntanlegg.....	270
27.18	Maskiner Trondheim bydrift.....	271
27.19	Tomtekjøp	271
27.20	Bolig- og næringsforsyning.....	272
27.21	Diverse rehabilitering	273
27.22	Torvet	273
27.23	IKT, maskiner og utstyr	274
28	Avgiftsbalanse vann, avløp, renovasjon, feiing og slam	275
29	Endringer i reglement	278
29.1	Innledning.....	278
29.2	Forslag	278
Del 5 Vedlegg.....		280
1	Forslag til tiltak i økonomiplanen 2016-2019.....	281
1.1	Innledning.....	281
1.2	Oppvekst og utdanning	281
1.3	Helse- og velferd.....	282
1.4	Kultur og næring.....	284
1.5	Byutvikling	285
1.6	Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon.....	286
1.7	Rådmannen og strategisk ledelse.....	286
1.8	Interne tjenester og arbeidsgiverområdet.....	286
2	Oversikt over kostnadsendringer i økonomiplanen 2016-2019	287
2.1	Befolkningsvekst.....	287
2.2	Konsekvensjusteringer og politiske vedtak 2015	287
2.3	Bundne utgifter	288
2.4	Rådmannens forslag til nye prioriteringer.....	288
3	Oversikt over befolkningsendring.....	289
3.1	Utvikling til og med 2014.....	289
3.2	Befolkningsprognose	291

Forord

Årets viktigste dokument

Rådmannen legger hvert år frem et forslag til handlings- og økonomiplan for de kommende fire år, der det første året er budsjettet. Dette er et omfattende styringsdokument med mye faktabasert informasjon om Trondheim kommunes virksomhet. Både økonomiplanen og handlingsplanen har et fireårig perspektiv og er retningsgivende for kommunens ressursbruk og aktivitet, mens årsbudsjettet er et bevilgningsrettslig dokument.

Budsjettet og handlings- og økonomiplan er den viktigste bystyresaken i løpet av året. Bystyret foretar viktige vurderinger og beslutninger om hvordan kommunens ressurser skal forvaltes og fordeles. Det politiske handlingsrommet målt i kroner kan oppleves som begrenset, men dette må sees i lys av at rådmannens forslag i stor grad er et resultat av tidligere politiske beslutninger. Behandlingen av budsjettet og handlings- og økonomiplanen er politikernes arena for diskusjoner og prioriteringer. Alle innbyggere i kommunen kan delta i denne prosessen, både som individer og som medlemmer i ulike organisasjoner. Dokumentet legges frem av rådmannen i andre halvdel av oktober, og beslutning fattes først av bystyret i midten av desember. Rådmannens ønsker å legge til rette for en god demokratisk prosess. Vi håper beskrivelser, vurderinger, prioriteringer og talloppsett lett forstås av kommunens innbyggere og av de som skal fatte beslutningene.

Budsjettet og handlings- og økonomiplanen er selve nerven i det kommunale plan- og styringssystemet. Dokumentet fungerer gjennom året som grunnlag for oppfølging og kontroll – holdes budsjettet, utføres tiltakene som planlagt, og nås målene? Både mål og rammer må være kjent og forstått av både beslutningstakere og medarbeidere.

Flere trondhjemmere

Befolkningen i Trondheim har økt med om lag 50 000 innbyggere i løpet av 30 år, en vekst på 38 prosent. Til sammenligning har befolkningen i landet økt med 25 prosent i samme tidsperiode. Trondheims andel av den totale befolkningen i Norge har økt fra 3,2 til 3,6 prosent i løpet av de siste 30 årene.

Befolkningsprognosen viser at det forventes 10 000 flere trondhjemmere innen utgangen av planperioden og 33 000 flere innen 2030. Utviklingen i den samlede folkemengden er en viktig drivkraft for utviklingen av samfunnet og for kommunen som tilbyder av tjenester. Prognoser for sammensetningen av befolkningen er viktig for planleggingen av tjenestetilbudet. Trondheim har per i dag en relativt ung befolkning med en større andel barn, ungdom og personer i arbeidsdyktig alder enn gjennomsnittet for landet.

Den viktigste endringen i befolkningen framover er den sterke økningen i antallet eldre. Fram til 2020 er det en sterk vekst i gruppen 67-79 år, mens antallet i gruppen over 80 år er relativt konstant. I perioden 2021-2030 utvikler dette seg til eldrebølgen. Aldersgruppen over 80 år får en årlig befolkningsvekst på over sju prosent, noe som innebærer en total vekst på over 50 prosent i perioden frem til 2030. I absolutte tall betyr dette at antallet personer over 80 år øker fra 6 700 til 10 400.

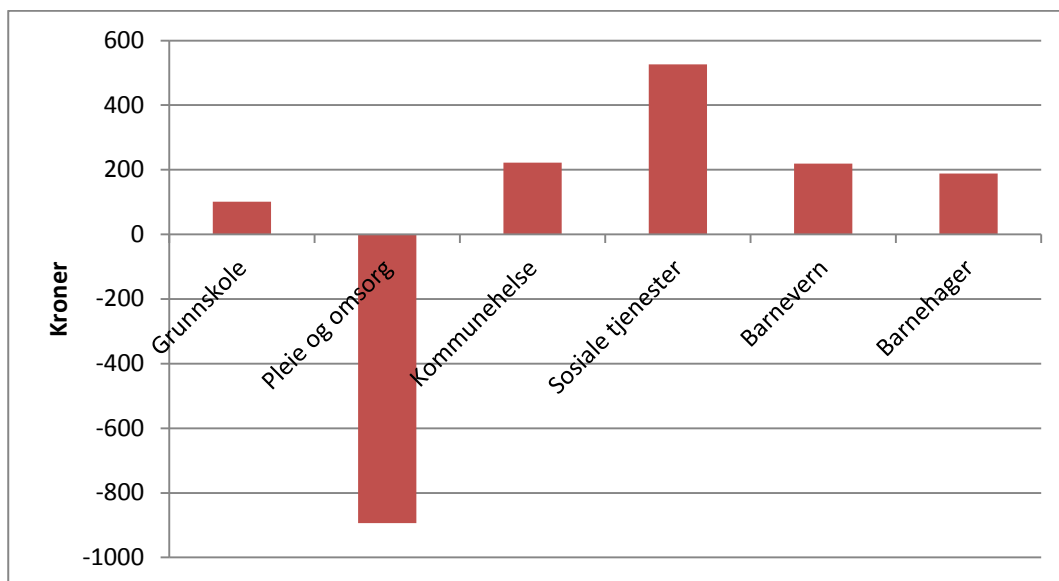
Det henvises til vedlegg 3 for mer informasjon om befolkningsutviklingen.

Sammenligning av tjenestetilbudet

Det er vanskelig å avgjøre hva som er den optimale prioriteringen av ressurser til ulike tjenester. Ofte kan en sammenligning med andre gi en pekepinn på hvordan det står til i egen kommune. For Trondheim er det relevant å sammenligne seg med ASSS kommunene¹. Dette er et nettverk som består

¹ ASSS er et effektiviseringsnettverk med de 10 største kommunene: Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Bærum, Drammen, Tromsø, Sandnes, Fredrikstad

av de ti største kommunene i landet, og som har drevet et systematisk sammenligningsarbeid de siste 15 årene.

Figur 1 Netto driftsutgifter eksklusive avskrivninger. Trondheims avvik fra beregnet utgiftsbehov, sammenlignet med gjennomsnittet for ASSS-kommunene, korrigert for forskjeller i pensjonsinnskudd og arbeidsgiveravgift med mer. Kroner per innbygger. Tall for 2014.

Figuren viser hvordan Trondheim i 2014, sammenlignet med de andre ASSS-kommunene, fordelte sin ressursbruk på nasjonale velferdstjenester. Tallene for de ulike kommunene er gjort sammenlignbare ved at det er korrigert for at kommunene har ulikt utgiftsbehov, og det er tatt hensyn til ulikhet i kostnader til arbeidsgiveravgift og pensjon. Figuren viser at Trondheim brukte mer ressurser på alle sektorer i 2014, unntatt pleie og omsorg, sammenlignet med de andre ASSS-kommunene.

Pleie- og omsorg omfatter omsorgstilbud til alle aldersgrupper, både hjemmebaserte tilbud og i institusjonsbaserte tjenestetilbud.

Hva innebærer det at Trondheim hadde en ressursinnsats til pleie- og omsorg som var 894 kroner lavere per innbygger enn gjennomsnittet for de andre ASSS kommunene? Betyr det at omfanget av tjenestetilbudet og/eller kvaliteten på tjenestetilbud var lavere? Statistikken viser at det ikke er en entydig sammenheng mellom ressursinnsats på et område, og kvaliteten og omfanget på tjenestetilbudet. Sammenligninger av hva kommunene i ASSS-nettverket får ut av ressursinnsatsen i form av tjenestetilbud viser at Trondheim relativt sett er mer effektiv enn gjennomsnittet innenfor pleie- og omsorgssektoren. Situasjonen innenfor sosiale tjenester er motsatt – her har vi relativt høy ressursinnsats, men får relativt sett mindre igjen for ressursinnsatsen enn gjennomsnittet i ASSS-nettverket.

Tallene som figurene er basert på - og målemetoden - er forbundet med usikkerhet. I tillegg måler vi forskjeller i kroner brukt per innbygger, og dette må ses i sammenheng med størrelsen på sektoren. Et avvik sammenlignet med gjennomsnittet i ASSS for pleie- og omsorgssektoren, utgjør om lag fem prosent av budsjettet for sektoren. Tilsvarende tall for de sosiale tjenestene, som har et positivt avvik, er på omtrent 13 prosent.

Rådmannen henviser til de vedlagte ASSS- rapportene for mer informasjon om tjenestetilbudet og sammenligninger med de andre store kommunene i landet.

Muligheter og utfordringer

Byen har styrket sin attraktivitet de seinere årene. Det viser [omdømmebarometeret](#). Dette gir både muligheter og utfordringer for byen og kommunen, der mange store oppgaver skal løses.

Lavere økonomisk vekst og flere ledige

I siste utgave av [Kommunene og norsk økonomi](#) (KS 5.10.2015) er utviklingen av Norsk økonomi beskrevet slik:

Det siste året har aktivitetsveksten i norsk økonomi avtatt merkbart. BNP-veksten for fastlands-økonomien har gjennom første halvår ligget på rundt 1 pst, mot et snitt på 2 ¼ pst for de siste 10-15 årene. Samtidig fortsetter den økonomiske veksten og nedgangen i arbeidsledigheten i USA og i euroområdet. Selv om oppsvinget i euroområdet skjer fra et svakt utgangspunkt – produksjonen ligger fortsatt noe lavere enn før finanskrisa slo inn i 2008 og ledigheten er fortsatt over 10 prosent – ligger det an til at bildet av Norge som annerledeslandet i positiv forstand nå kan være i ferd med å blekne.

Norge går inn i en periode med lavere økonomisk vekst og høyere arbeidsledighet, og det vil merkes i kommunene. Da blir det viktig å ha balanse i kommuneøkonomien. Utviklingen de siste par årene har gitt sterkere vekst i utgiftene enn i inntektene i Trondheim kommune, og det har redusert det økonomiske handlingsrommet for å møte de kommende utfordringene. Rådmannen foreslår derfor tiltak for å styrke kommunens langsiktige økonomiske handlingsrom.

Utfordringer på tjenesteområdene

Figur 1.1 viser at Trondheim fordeler ressursene annerledes til de store tjenesteområdene enn gjennomsnittet for ASSS- kommunene. Det er ikke noe mål i seg selv å ha en ressursbruk lik andre kommuner. Det er imidlertid viktig at vi vurderer slike forskjeller i forbindelse med rulleringen av handlings- og økonomiplanen.

Rådmannen foreslår å styrke helse- og velferdstjenestene, med særlig vekt på de hjemmebaserte tjenestene og bo- og aktivitetstilbudet til utviklingshemmede. Det er også bygd inn i forutsetningene for handlings- og økonomiplanen at vi får en relativt sterk vekst i antallet flyktninger i 2016. Dette stiller krav og utfordringer til hele det kommunale tjenesteapparatet de kommende årene.

Lærertettheten opprettholdes og dekningsgraden for barnehage videreføres i dette forslaget til handlings- og økonomiplan.

Miljøbyen

Arbeidet med å befeste Trondheim som miljøby fortsetter. Vår viktigste oppgave i de kommende årene er å bidra til å oppfylle målet om en bærekraftig utvikling. Konkrete målsettinger er at Trondheim skal ha 25 prosent lavere klimagassutslipp i 2020 enn i 1991, og at energiforbruket ikke skal overskride 4,5 terawattimer i 2020.

Trondheim har skiftet til grønn transport raskere enn noen annen storby. Det er stadig flere som sykler, går eller tar buss. Kommunen følger opp Miljøpakkens mål gjennom arbeidet med miljøvennlig transport, godt samordnet med en arealplanlegging som tilrettelegger for en klimavennlig byutvikling. Halvparten av pengene i Miljøpakken går til vegbygging, resten går til tiltak for kollektiv, sykkel, gåing, trafiksikkerhet og andre miljøtiltak.

Kommunen har tilfredsstilt forurensingsforskriftens krav til luftkvalitet i 2013 og 2014., og har satt inn betydelige midler på renhold og støvdemping. Likevel er svevestøv fortsatt et problem, og andelen som kjører piggfritt synker. Dette er bakgrunnen for forslaget om å gjeninnføre piggedekkgebyr.

Byintegrert campus

Fra og med 1. januar 2016 fusjonerer NTNU høyskolene i Sør-Trøndelag, Ålesund og Gjøvik, og blir Norges største og mest innovative universitet. Dette vil gi nye muligheter til positiv byutvikling og til ytterligere styrking av Trondheim som teknologi- og studieby. Trondheim kommune blir en viktig part i det planarbeidet som nå starter. Utviklingen av byintegrert campus støtter også opp om Trondheim som miljøby.

Idrettsbyen

I september 2015 ble søknaden om å bli vertskap for VM på ski i nordiske grener i 2021 overlevert FIS (det internasjonale skiforbundet) i Zürich. Dersom en annen søkerby får arrangementet i 2021, vil vi jobbe videre med en søknad om å få arrangementet til Trondheim i 2023. I 2020 får vi kamper i EM i håndball både for damer og herrer.

At Trondheim årlig arrangerer worldcup i hopp og kombinert, at vi i 2016 er vertskap for SuperCupfinalen i fotball og NM i skiskyting, og i tillegg hvert år er en del av toppidrettsveka, viser at Trondheim har befestet sin posisjon som attraktivt sted for store idrettsbegivenheter.

Mål og strategier

Rådmannen ønsker å understreke viktigheten av å ha kontinuitet i arbeidet med å utvikle byen til det beste for alle som bor her. Derfor er hovedmålene i kommuneplanens samfunnsdel viktige bærebjelker for alt vi gjør:

- I 2020 er Trondheim en internasjonalt anerkjent teknologi- og kunnskapsby
- I 2020 er Trondheim en bærekraftig by, der det er lett å leve miljøvennlig
- I 2020 er Trondheim en inkluderende og mangfoldig by
- I 2020 er Trondheim kommune en aktiv samfunnsutvikler og attraktiv arbeidsgiver

Vedtatte mål og strategier i kommuneplanens samfunnsdel følges opp i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan og budsjett. Målene er konkretisert gjennom periodemål for planperioden, og forslag til økonomiplan og budsjett for alle tjenesteområdene.

Lykke til!

Dette er siste gang jeg legger fram forslag til handlings- og økonomiplan med budsjett for den flotte kommunen vår. Som alle tidligere år vil jeg også i år minne om at Trondheim kommune hovedsakelig har to innsatsfaktorer, nemlig *”pæng og folk”*. Vårt økonomiske budsjett er viktig, men minst like viktig for å få til nødvendige endringer og forbedringer er arbeidslysten til alle oss som driver den mangfoldige virksomheten som kommunen er. Dette forslaget til handlings- og økonomiplan med budsjett bygger på strategien om tidlig innsats, på at vår arbeidsmåte skal være innovasjon og at vi fortsatt skal ha forsvarlig drift. Jeg vet at det stimulerer arbeidslysta til oss alle.

Jeg vil takke de mange medarbeidere som har arbeidet hardt og lenge med det forslaget som vi her legger fram for politisk behandling. Jeg vil ønske våre politikere lykke til med det arbeidet som nå skal gjøres for sikre et best mulig vedtatt budsjett og handlings og økonomiplan den 17. desember. Når det vedtaket er gjort vet jeg at alle medarbeidere vil bli involvert i arbeidet med å holde budsjettet og å nå de mål som vedtas.

Lykke til og takk for meg!

Stein A. Ytterdahl
rådmann

Leserveiledning

Prosess

Rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, og budsjett 2016 skal endelig behandles i bystyrets møte den 17. desember. Formannskapet innstiller ovenfor bystyret i sitt møte primo desember. Før behandlingen i formannskapet har saken vært til behandling i bystyrekomiteene, rådene og Ungdommens bystyre. Dette skjer i første halvdel av november.

Forslag til statsbudsjett er en vesentlig premisgiver for kommunens budsjett. Forslaget til statsbudsjett for 2016 ble lagt frem 7. oktober, og konsekvensene er innarbeidet i rådmannens forslag. Regjeringen har varslet at den vil legge frem en tilleggsproposisjon til statsbudsjettet for 2016 om flyktninger. Denne er meldt å foreligge i månedsskiftet oktober/november. Det økonomiske opplegget for kommunesektoren i 2016 vil ikke være klart før Stortinget har gjort sitt vedtak.

Rådmannen vil legge fram et notat for bystyret som oppsummerer endringene i tilleggsproposisjonen og budsjettforlik på Stortinget.

Kapitteloversikt

I kapittel 2 oppsummeres rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, og budsjett 2016.

I kapittel 3 ligger en detaljert gjennomgang av de økonomiske forutsetningene. Det presenteres en sammenstilling av overordnede inntekter og utgifter, og prioriteringer og tilpasninger på et overordnet nivå er beskrevet. I kapitlet beskrives også forslag til investeringsutgifter og finansieringen av disse.

I kapittel 4 er det gitt en beskrivelse av en del overordnede poster i budsjettforslaget. Videre gjøres det rede for satser og forutsetninger som benyttes i budsjettforslaget.

I kapittel 5 er det gitt en beskrivelse av rådmannens forslag til endringer i eiendomsskatt, gebyrer, avgifter og egenbetalinger i 2016.

Kapitlene 6-22 omhandler forslaget til handlings- og økonomiplan med budsjett for det enkelte tjenesteområde. Kapitlene gir en omtale av tjenesteområdet, utfordringer, mål for planperioden, forslag til driftsbudsjett og forslag til investeringsbudsjett.

I kapittel 23 gis det en omtale av de fem programmene Trondheim kommune har (Miljøpakken, områdeløft Saupstad-Kolstad, Digitalt førstevalg, Læringssenteret og Velferdsteknologi). I kapittel 24 omtales aksjeselskap, foretak, stiftelser og interkommunale selskap hvor kommunen har vesentlige interesser.

Kapitlene 25-28 omfatter obligatoriske talloversikter og i kapittel 29 er det beskrevet forslag til endringer i kommunens økonomireglement.

Dokumentet har tre vedlegg:

- Vedlegg 1: Komplette oversikt over budsjettendringene (tiltakene) på alle tjenesteområdene
- Vedlegg 2: Dokumentasjon av kostnadsendringer lagt inn i forslaget til handlings- og økonomiplan
- Vedlegg 3: Oversikt over befolkningsutvikling

[ASSS-rapportene for 2015](#) er lagt ved forslaget til handlings- og økonomiplan som elektroniske vedlegg. Dette omfatter en hovedrapport hvor alle de ti kommunene i nettverket sammenlignes, og kommunerapporten hvor Trondheim kommune sammenlignes med landsgjennomsnittet og gjennomsnittet av de andre kommunene.

Økonomitabeller

Hvert tjenesteområde inneholder en tabell som viser rådmannens forslag til netto driftsbudsjett i økonomiplanperioden. Nedenfor er det vist hvordan økonomitabellen er utformet. I vedlegg 1 er det gitt en detaljert oversikt over budsjettendringene/tiltakene.

Tabell 2 Rammetabell

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015				
Pris- og lønnskompensasjon				
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2015				
Ramme for befolkningsendring				
Annen rammeendring				
Forslag til netto driftsramme				
Rammeendring				
Opprettholdelse av standard				
Økninger i tjenestetilbud				
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Annet				
Sum tiltak				

Forklaring av linjene i tabellen:

- **Netto driftsramme:** Det betyr tjenesteområdets budsjetterte utgifter fratrukket inntekter som føres på området. Inntekter kan for eksempel være sykepengerefusjoner og øremerkede tilskudd fra staten.
- **Vedtatt budsjett 2015:** Vedtatt budsjett omfatter opprinnelig vedtatt budsjett (desember 2014) og eventuelle korreksjoner i løpet av året.
- **Pris- og lønnskompensasjon:** Tjenesteområdene får kompensasjon for lønns- og prisvekst.
- **Oppgaveendringer:** Denne benyttes for å synliggjøre at en oppgave flyttes fra et tjenesteområde til et annet.
- **Korrigert budsjett 2015:** Dette er summen av de tre ovennevnte forhold og et sammenligningsgrunnlag for årene i planperioden.
- **Ramme for befolkningsendring:** Her legges inn tall for økonomiske konsekvenser av forventet befolkningsendring. Dette gjelder for eksempel endringer i antallet skoleelever og eldre over 80 år. Her legges det også inn kompensasjon for økt areal som skal driftes og vedlikeholdes. Se kapittel tre for en nærmere redegjørelse for disse beregningene.
- **Annen rammeendring:** Viser hva som kan benyttes til dekning av økte kostnader, og endring av standard og kvalitet på tjenesten, når det er dekt opp for endringer i befolkningen.
- **Forslag til netto driftsramme:** Viser størrelsen på budsjettammen som foreslås de kommende fire år etter at befolkningsendring og annen rammeendring er lagt til.
- **Rammeendring:** Viser differansen mellom korrigert budsjett 2015 og forslag til netto driftsramme. Fungerer som en innledning til linjene under som beskriver hvilke økninger og reduksjoner som har vært nødvendige for å tilpasse seg denne rammeendringen:
  - **Opprettholdelse av standard:** Angir hvor stor del av tjenesteområdets ramme som må brukes til å opprettholde dekningsgrad og kvalitet på tilbudet.
  - **Økninger i tjenestetilbud:** Tilbud som foreslås økt i omfang og/eller standard ut over det som kreves for å opprettholde standarden.
  - **Reduksjoner i tjenestetilbud:** Tilbud som foreslås redusert i omfang og/eller standard.
  - **Effektiviseringstiltak:** Tiltak som fører til redusert ressursbehov uten at det går ut over omfang og/eller standard på tjenesten
  - **Endringer i gebyrer/brukerbetaling:** Viser den økonomiske effekten av endringer i gebyrer/brukerbetaling for det aktuelle tjenesteområdet. Det vises til kapittel 5 hvor forslag til endring av gebyrer/egenbetaling er beskrevet samlet.

1 Innstilling

Rådmannen foreslår at bystyret forelegges følgende innstilling:

1 Skattevedtak 2016

- 1.1 For inntekts- og formuesskatt skal høyeste tillatte skattesats legges til grunn.
- 1.2 Eiendomsskatt utskrives med kroner 5,65 for hver kroner 1 000 av takstverdien på eiendommer. Alle godkjente boligenheter for eiendomsskatt gis et bunnfradrag på kroner 500 000.

2 Budsjettvedtak 2016

- 2.1 Rådmannens forslag til budsjett for bykassen vedtas slik det går fram av det spesifiserte drifts- og investeringsbudsjettet, jamfør kapittel 25-27.
- 2.2 Gebyrer, avgifter, kontingenter og egenbetalinger vedtas slik det framgår av budsjettdokumentet, jamfør kapittel 5.
- 2.3 Nybygg og nyanlegg forutsettes finansiert i samsvar med oversikt i budsjettdokumentet, jamfør kapittel 27.
- 2.4 Bystyret vedtar å ta opp følgende lån i 2016:
  - 2.4.1 Lån til investeringer på inntil 1,5 milliarder kroner
  - 2.4.2 Lån til startlånsordningen på inntil 250 millioner kroner
  - 2.4.3 Lån for videreutlån til Trondheim Parkering KF på inntil 13 millioner kroner.
Rådmannen gis fullmakt til å inngå nødvendige avtaler med Trondheim Parkering KF.
- 2.5 Rådmannen gis fullmakt til å avtale nærmere lånetidspunkt og lånevilkår, og til å inngå de nødvendige låneavtaler. Rådmannen gis videre fullmakt til å gjennomføre refinansiering av lån.
- 2.6 Bystyret gir rådmannen fullmakt til å ta opp likviditetslån på inntil 400 millioner kroner i 2016, dersom drifts- eller finansieringsmessige forhold skulle gjøre det nødvendig.
- 2.7 Bystyret gir rådmannen fullmakt til å gjennomføre forslag til endringer i økonomireglementene, som foreslått i kapittel 29.

3 Handlings- og økonomiplanen 2016-2019

- 3.1 Bystyret vedtar rådmannens forslag til periodemål og økonomiske rammer for økonomiplanperioden 2016-2019

Rådmannen i Trondheim, 21.10.2015

Stein A. Ytterdahl

Olaf Løberg

2 Sammendrag

Trondheim kommune skal fortsatt levere gode kommunale tjenester til byens innbyggere. Prioriteringene som gjøres i handlings- og økonomiplanen er med på å avgjøre hvor gode tjenester vi skal ha i 2016, og hvilke muligheter vi vil ha for å gi gode tjenester på lengre sikt.

Rådmannen foreslår en økning i netto driftsutgifter til tjenesteområdene på 304 millioner kroner i 2016. Store deler av økningen har sammenheng med at befolkningsveksten fører til økt behov for kommunale tjenester.

Hovedprioriteringen i forslaget er styrking av tjenester til utviklingshemmede og eldre. Lærertettheten videreføres på dagens nivå. Flere tjenesteområder dreier innsatsen i retning av tidlig innsats. Investeringsnivået ligger fortsatt høyt, men er redusert i forhold til forrige økonomiplanperiode. Rådmannen foreslår investeringer for 10,2 milliarder kroner i perioden 2016-2019.

2.1 Store, lille Trondheim

Trondheim kommune skal i 2020 være en anerkjent kunnskapsby, en by der det er lett å leve miljøvennlig og en inkluderende og mangfoldig by. Kommunen skal også være en aktiv og attraktiv partner og arbeidsgiver. Målene og strategiene som ble vedtatt i kommuneplanens samfunnsdel for 2009-2020 gir kommunen en overordnet plan, som har vært førende for rådmannens arbeid med handlings- og økonomiplanen.

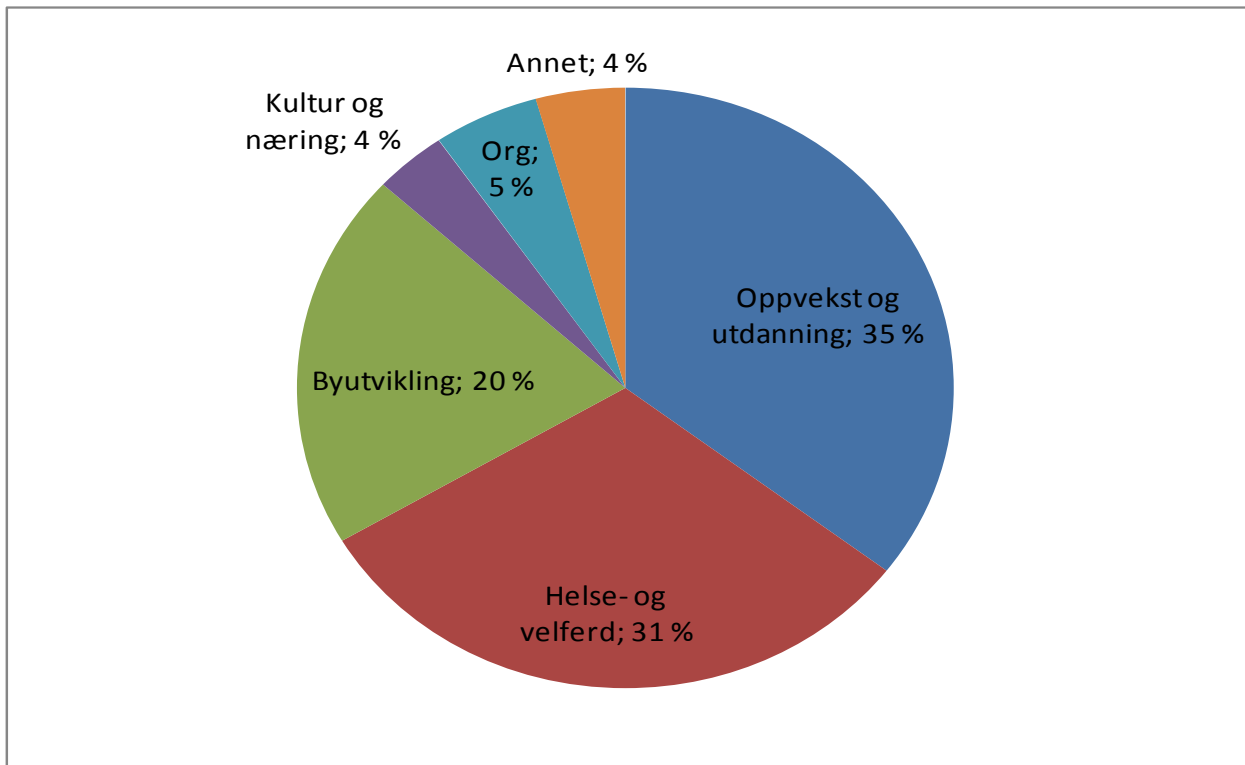
2.2 Hovedstørrelsene i 2016-budsjettet

- Driftsutgiftene, inkludert renter og avdrag, utgjør 12,7 milliarder kroner
- Samlede lønnskostnader, inkludert pensjons og arbeidsgiveravgift, utgjør om lag 65 prosent av de samlede driftsutgiftene
- Investeringsutgiftene utgjør 2,9 milliarder kroner. Av dette er 1,1 milliarder bykassefinansierte investeringer²
- 1,5 milliarder eller 52 prosent av investeringene foreslås finansiert med lån i 2016. 0,7 milliarder kroner av lånebeløpet må finansieres med kommunens frie disponible inntekter
- Befolkningsendringer (inkludert økt mottak av flyktninger) anslås å gi en merutgift på 154 millioner kroner i 2016
- Finanspostene i driftsbudsjettet 2016 utgjør:
  - 880 millioner kroner i finansutgifter
  - 346 millioner kroner i finansinntekter

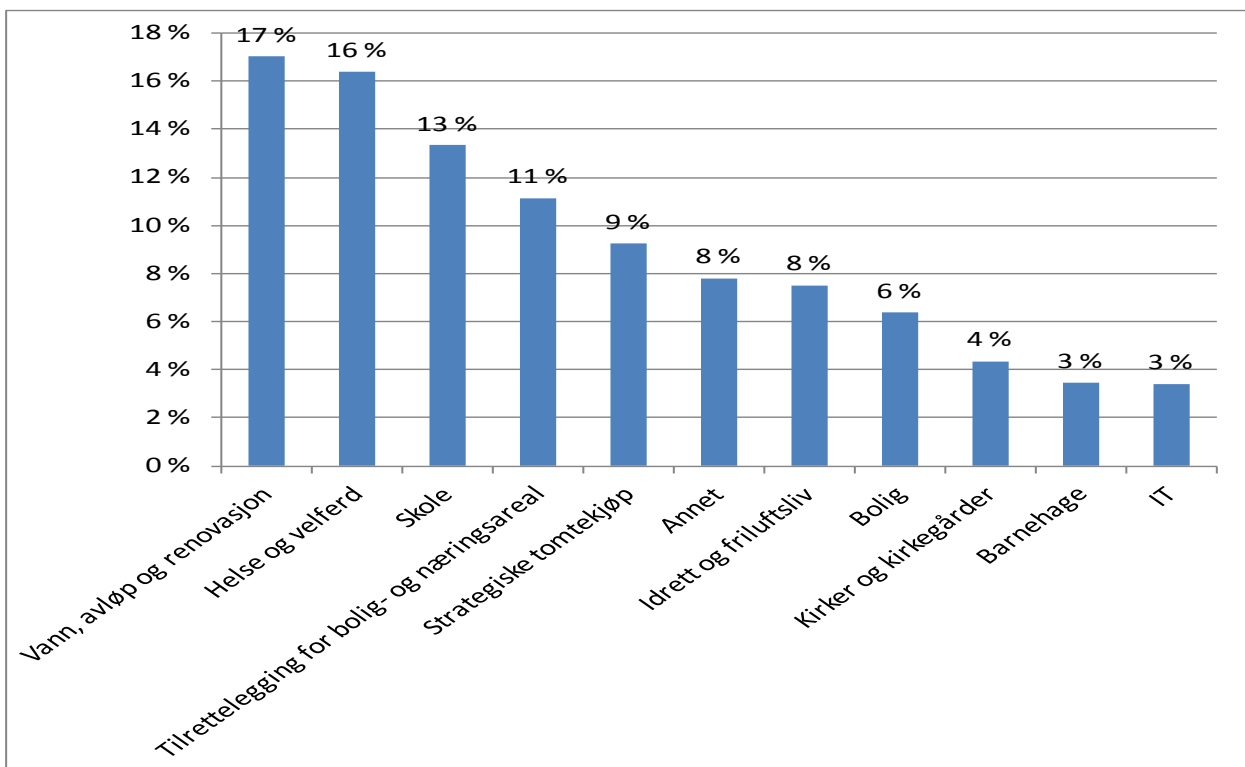
Figur 2-1 viser hvordan rådmannens forslag til driftsbudsjett for tjenesteområdene fordeler seg på ulike tjenesteområder i 2016. Figur 2-2 viser hvordan rådmannens forslag til investeringsplan på 10,2 milliarder kroner fordeler seg på ulike områder for perioden 2016-2019.

² Med bykassefinansierte investeringer menes investeringer som finansieres av kommunens frie disponible inntekter.

Figur 2-1 Fordeling av driftsutgifter på tjenesteområdene, 2016³

Figur 2-2 Fordeling av brutto investeringsutgifter på ulike områder, 2016-2019

³ Organisasjon omfatter her interne tjenester, rådmannen og strategisk ledelse, bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon. Annet omfatter tilleggsbevilgninger og sentralt plasserte bevilgninger.

2.3 Økonomiske rammebetingelser og prioriteringer

2.3.1 Innledning

Trondheim kommune antas å få 33 000 flere innbyggere innen 2030.⁴ Vi vil også få en mer mangfoldig befolkning. Som følge av flyktningsituasjonen i Midtøsten og Europa vil vi bosette 1 100 flyktninger i løpet av 2015 og 2016. I perioden 2009-2014 har kommunen i snitt bosatt 300 flyktninger per år.

Befolkningsvekst og endringer i befolkningssammensetningen legger sterke føringer på hvordan kommunens ressurser bør brukes. I perioden fram mot 2020 forventes antall elever i grunnskolealder å øke med vel 900. Antallet elever i ungdomsskolealder forventes å være relativt konstant fram til 2018, for så å stige. I planperioden vil fire nye skoler bli ferdigstilt. Rådmannen foreslår videre at kommunen starter byggingen av ytterligere to skoler og planlegging av fire.

I økonomiplanperioden antas veksten i antall eldre i alderen 80-89 år å bli beskjedne. Men i perioden 2021-2030 er det denne aldersgruppen som vil ha den sterkeste veksten. Det må vi begynne forberedelsene til allerede nå. Vi må legge til rette for at flere skal få innfridd ønskene sine om å bo hjemme lengst mulig, og derved redusere behovet for sykehjemsplasser. Dette krever tjenester som fremmer helse. En av hovedprioriteringene i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er derfor en styrket hjemmetjeneste og opptrapping av innsats knyttet til hverdagsmestring og bruk av velferdsteknologi. Samtidig som antall eldre øker, må kommunene også håndtere mer komplekse sykdommer enn før, både som følge av den medisinske utviklingen og som følge av oppgaveforskyving mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten. Dette krever at vi har god bemanning og medarbeidere med høy kompetanse. Rådmannen foreslår derfor at kommunen styrker ledelse og øker grunnbemanningen på helse- og velferdssentrene i planperioden. For å få økonomisk mulighet til dette, foreslås det en oppbremsing av veksten i sykehjemsplasser.

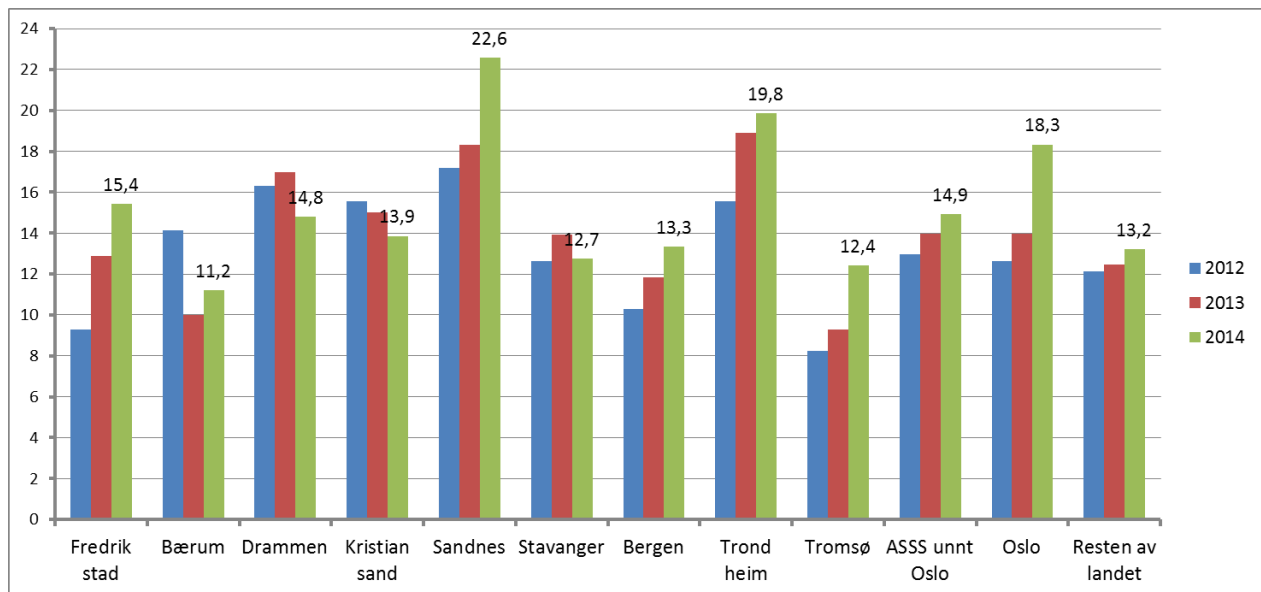
I avsnitt 2.4 omtales rådmannens forslag til prioriteringer innenfor oppvekst- og utdanning, helse- og velferd, byutvikling, kultur og næring og organisasjon.

2.3.2 Forslag til investeringer i perioden 2016-2019

Trondheim kommune har hatt en periode med sterk befolkningsvekst. For å kunne tilby gode kommunale tjenester, har vi foretatt betydelige investeringer de siste årene, og hatt en høyere vekst i investeringsutgiftene enn andre ASSS-kommuner, jf figur 2-3.⁵

⁴ Det er gjort rede for befolkningsprognosene som ligger til grunn for rådmannens arbeid med handlings- og økonomiplan i vedlegg 3.

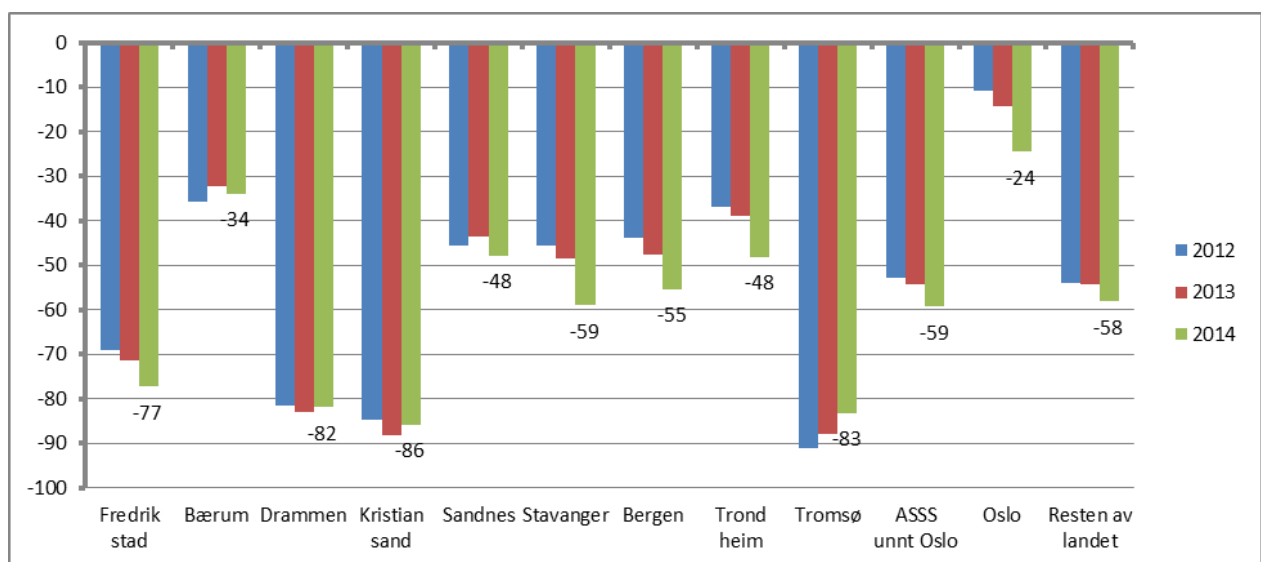
⁵ ASSS-kommunene består av de ti største kommunene i landet: Fredrikstad, Bærum, Oslo, Drammen, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø.

Figur 2-3 Investeringsutgifter i prosent av driftsinntekter. 2012-2014.⁶ Kilde: KS/ASSS

Trondheim kommune har høy brutto gjeld sammenlignet med de andre storbyene, og gjelden har økt de siste årene som følge av økt investeringsnivå. Brutto lånegjeld er imidlertid et unøyaktig mål for å si noe om kommunens gjeldssituasjon, siden det ikke tar hensyn til hvilke finansielle verdier kommunen har. Trondheim kommune solgte det kommunale e-verket i 2002. Pengene kommunen mottok fra salget ble satt inn i et eget fond, som i dag har en verdi på 6,7 milliarder kroner.

Figur 2-4 viser ASSS-kommunenes *netto fordringer* i prosent av driftsinntektene i perioden 2012-2014. Indikatoren netto fordring er et uttrykk for kommunens gjeld fratrukket kommunens finansielle formue. For Trondheims del vil den finansielle formuen i hovedsak bestå av kraftfondet.

Figur 2-4 Netto fordring (kommunens gjeld fratrukket kommunens finansielle formue) i prosent av driftsinntektene. 2012-2014. Kilde: KS/ASSS

Figur 2-4 viser at den finansielle stillingen til Trondheim er bedre enn mange av de andre ASSS-kommunene når det tas hensyn til den finansielle formuen. Figuren viser imidlertid at gjelden har økt mer enn den finansielle formuen og mer enn driftsinntektene i perioden 2012-2014.

⁶ Ulik organisering gjør at det kan være vanskelig å sammenligne investeringsutgifter og gjeld mellom kommuner. Tallene vil blant annet være påvirket av hvor stort omfang kommunene har av private barnehager, sykehjem med mer.

Rådmannen foreslår at det også i kommende økonomiplanperiode legges opp til et høyt investeringsnivå, og samlet investeringsramme for perioden er 10,2 milliarder kroner. Investeringsnivået er likevel lavere enn i forrige økonomiplanperiode.

Rådmannens forslag til investeringer i planperioden er innenfor den vedtatte handlingsregelen for kapitalutgifter, som sier at maksimalt åtte prosent av kommunens frie disponible inntekter skal gå til å dekke kapitalutgifter. Da handlingsregelen ble innført i 2009, var det ut i fra en vurdering av at kommunen burde ha en regel som dempet gjeldsveksten og begrenset kommunens låneopptak. Samtidig skulle den sikre stabile rammer for drift av det kommunale tjenestetilbudet, ved at 92 prosent av kommunens frie disponible inntekter skulle gå til drift av tjenestene. I en periode med lavrenteregime, som vi har hatt de siste årene, har imidlertid ikke handlingsregelen fungert som den beskrivningen den er ment å være. Lave renter har gitt kommunen anledning til å øke lånevolumet, innenfor den definerte handlingsregelen. Dette er uheldig, og rådmannen foreslår derfor en justering av regelen. Rådmannen vil anbefale at vi uavhengig av rentenivå budsjetterer med åtte prosent i kapitalutgifter. I praksis vil det innebære at vi i perioder med lave renter betaler mer i avdrag på lån. På denne måten vil gjeldsveksten bli lavere i perioder med lav rente, enn i perioder med mer normale rentenivåer. Dette er nærmere omtalt i kapittel 3 og 4. I samsvar med handlings- og økonomiplanen for 2015-2018 legges det også opp til at hele avkastningen fra kraftfondet skal brukes til å finansiere investeringer i 2018.

Som nevnt tidligere foreslår rådmannen investeringer på 10,2 milliarder kroner i løpet av perioden 2016-2019. Det vil investeres betydelige beløp i skoler, sykehjem, boliger og tomter for formålsbygg. Det vil også investeres i idrett, hvor det store løftet er investeringer knyttet til et eventuelt VM på ski i 2021. Vi vil også investere i vann og avløp. For å sikre gode tjenester i årene framover, må kommunen ta i bruk nye og innovative løsninger. I forslaget er det også lagt til rette for det, blant annet gjennom mer bruk av velferdsteknologi, økt digitalisering og flere selvbetjeningsløsninger. Dette er investeringer som på sikt vil frigjøre ressurser til å gi et bedre tjenestetilbud. Tabellen under viser rådmannens forslag til brutto investeringer i perioden 2016-2019 fordelt på ulike områder.

Tabell 2-1 Forslag til brutto investeringer i perioden 2016-2019. Tall i millioner kroner.

Område	2016	2017	2018	2019	Sum i perioden 2016-2019
Vann, avløp og renovasjon	426	488	442	379	1 735
Helse og velferd	595	410	366	299	1 669
Skoler	272	419	312	355	1 358
Tilrettelegging for bolig- og næringsareal	364	246	242	284	1 135
Strategiske tomtekjøp	308	252	171	211	942
Idrett og friluftsliv	71	176	254	265	766
Boliger	234	155	130	132	651
Kirker og kirkegårder	138	118	102	86	444
Barnehager	66	73	93	119	352
IT	85	85	100	78	347
Annet	299	193	158	147	797
SUM	2 857	2 614	2 369	2 354	10 195

2.3.3 Ressurser til drift av det kommunale tjenestetilbudet

Kommunens økonomiske handlingsrom er noe bedre i 2016 enn det som ble forutsatt i vedtatt økonomiplan.

De viktigste elementene som bidrar til å øke den økonomiske handlefriheten er:

- Høyere vekst i frie inntekter enn forutsatt
- Lavere vekst i pensjonskostnadene enn forutsatt
- Lavere kapitalutgifter som følge av lavere rente

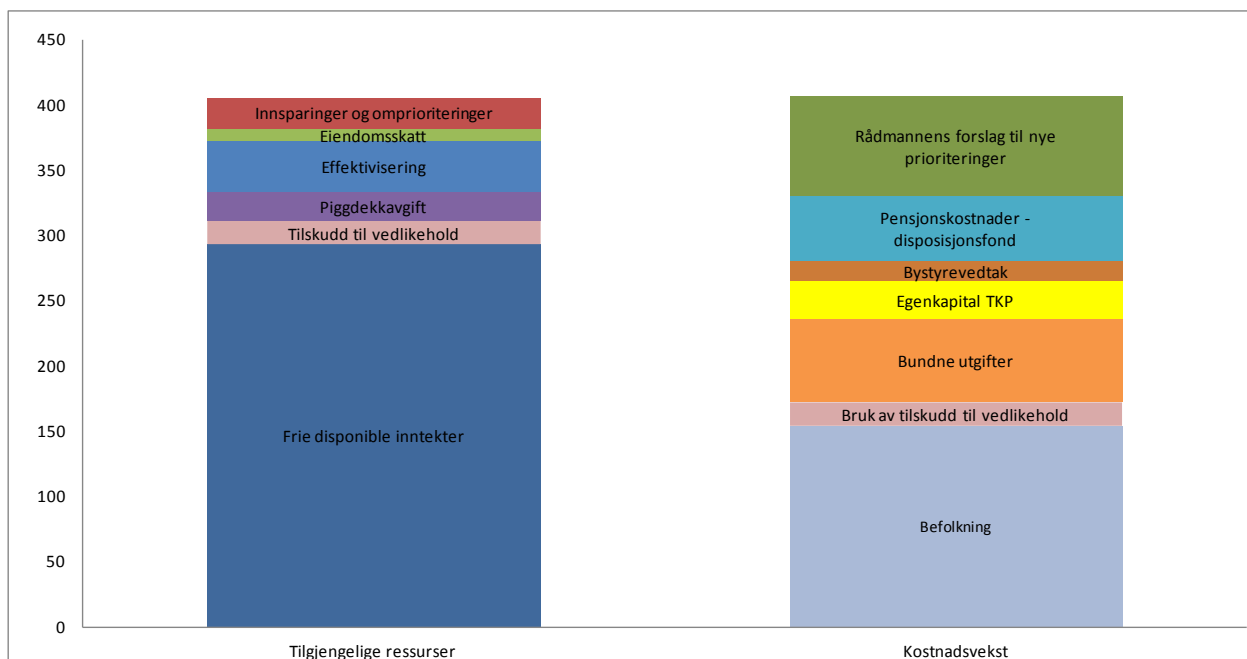
- Lavere utgifter enn forutsatt til ordningen med brukerstyrt personlig assistanse

Følgende forhold bidrar til å svekke den økonomiske handlefriheten:

- Endret finansiering av private barnehager gir en utgiftsøkning
- Svakere avkastning i kraftfondet som følge av lavere rente
- Behov for økt driftsbuffer

Figur 2-5 viser forholdet mellom endring i tilgjengelige ressurser til drift og endring i kostnadsvekst i 2016 (endring i forhold til vedtatt budsjett 2015). I figuren er konsekvensene av rådmannens forslag til investeringsbudsjett og driftsbudsjett innarbeidet.

Veksten i de frie disponible inntektene gir rom for å videreføre dagens tjenestetilbud til en økende befolkning, til å dekke "bundne" utgifter, øke vedlikeholdet av skolebygg og omsorgsbygg, til å finansiere ulike bystyrevedtak og til å avsette mer til egenkapital i Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP). Nye prioriteringer utover dette må i all hovedsak finansieres med effektivisering, økte lokale inntekter, innsparinger og omprioriteringer.

Figur 2-5 Forholdet mellom tilgjengelige ressurser og kostnadsvekst i 2016.⁷ Tall i millioner kroner

2.3.4 Tilgjengelige ressurser til drift

Frie disponible inntekter, inkludert engangstilskudd til vedlikehold

Kommunens frie disponible inntekter består av rammetilskudd, skatteinntekter, refusjon for ressurskrevende brukere og andre generelle statstilskudd. Rådmannen anslår at kommunens frie disponible inntekter vil øke med 311 millioner kroner i 2016, hvorav 64 millioner kroner er økte inntekter som følge av økt mottak av flyktninger. 17,8 millioner kroner er engangstilskudd til vedlikehold og rehabilitering av omsorgsbygg og skolebygg.

KS har uttrykt at regjeringens forslag til bevilgninger til kommunens håndtering av flyktningssituasjonen ikke er tilstrekkelig. Regjeringen varsler også at den vil komme med en tilleggsproposisjon. Rådmannen har i forslaget til handlings- og økonomiplan forutsatt at kommunene får kompensasjon for økte utgifter som følger av økt bosetting av flyktninger.

⁷ Endring beregnet fra vedtatt budsjett 2015.

Piggdekkavgift

Som tiltak for å bedre luftkvaliteten, foreslår rådmannen å gjeninnføre piggdekkavgiften. Dette gir kommunen en merinntekt på 23 millioner kroner i 2016.

Effektivisering

Rådmannen foreslår at vi, i samsvar med vedtatt økonomiplan, gir alle tjenesteområdene et effektiviseringskrav på 0,3 prosent. Dette gir en innsparing på 38 millioner kroner.

Økt eiendomsskatt

Noen av prioriteringene som foreslås i handlings- og økonomiplanen må finansieres med økte lokale inntekter eller innsparinger og omprioriteringer på tjenesteområdene. I arbeidet med innsparingstiltak har rådmannen hatt som mål å skjerme bemanningen innenfor oppvekst- og utdanning og helse- og velferdstjenester. For å få til dette, har rådmannen valgt å foreslå en økning i eiendomsskatten som er 0,1 promillepoeng høyere enn det som er lagt til grunn i vedtatt økonomiplan. Dette gir en merinntekt på 10 millioner kroner i 2016.

Innsparinger og omprioriteringer innenfor tjenesteområdene

Rådmannen foreslår ulike tiltak som reduserer rammene til tjenesteområdene med 24 millioner kroner. Rådmannen foreslår blant annet at vi reduserer driftsbudsjettet for tekniske tjenester, og reduserer bemanningen innenfor interne tjenester. På andre områder foreslår vi at veksten reduseres noe, i forhold til det som ligger inn i handlings- og økonomiplanen for 2015-2018.

I tillegg til reduksjonen på 24 millioner kroner, gjennomføres omprioriteringer innenfor de ulike tjenesteområdene. For å få rom for å øke grunnbemanningen på sykehjem og i bo- og aktivitetstilbud, foreslår rådmannen blant annet en oppbremsing i veksten i sykehjemsplasser og antall boliger for psykisk utviklingshemmede.

Det er gitt en nærmere omtale av økninger, reduksjoner og omprioriteringer innenfor de ulike områdene i del 2 i dokumentet. En komplett oversikt over alle tiltak er vist i vedlegg 1.

2.3.5 Kostnadsvekst

Befolkningsvekst

Befolkningsvekst og endringer i befolknings sammensetningen er anslått å gi en merutgift på 154 millioner kroner i 2016. Det er gjort rede for beregningene som ligger til grunn for anslaget i kapittel 3.

64 millioner kroner av den anslåtte utgiftsøkningen har sammenheng med at vi skal øke bosettingen av flyktninger i 2016. Økt bosetting av flyktninger vil gi økt behov for kommunale tjenester, både etter tjenester som har et særskilt ansvar for bosetting og kvalifisering, men også ordinære kommunale tjenester.

Bundne utgifter

Nye pålagte oppgaver, endringer i lover og forskrifter, underliggende kostnadsvekst og andre forhold som kommunene i liten grad kan påvirke, fører til en samlet utgiftsøkning på om lag 65 millioner kroner i 2016. Endret finansiering av private barnehager, økning i antall elever med store og vedvarende behov og ny akuttforskrift er eksempel på forhold som fører til økte utgifter. Dette er oppgaver kommunen må prioritere innenfor veksten i de frie inntektene. Reduserte kapitalutgifter og lavere pensjonskostnader fører til en utgiftsreduksjon på 43 millioner kroner i 2016.

Videre er det oppgaveoverføringer til og fra kommunene som fører til endring i utgifter og inntekter. Overføring av ansvar til kommunene for øyeblikkelig hjelp for somatiske pasienter fra 1. januar 2016 gir en økning i utgiftene. Kommunens rammetilskudd er økt med om lag 40 millioner kroner i 2016 for å kompensere for utgiftsveksten. Regjeringen foreslår å statliggjøre skatteoppkrevingen fra 1. juli 2016, og kommunen får som følge av dette en reduksjon i rammetilskuddet på om lag 19 millioner kroner. Kommunens utgiftsreduksjon utgjør kun 13,5 millioner kroner i 2016.

Vedlikehold av skoler og omsorgsbygg

Trondheim kommune har fått et engangstilskudd til vedlikehold og rehabilitering av skoler og omsorgsbygg på 17,8 millioner kroner i 2016. Rådmannen vil legge fram en sak for formannskapet, med forslag til disponering av midlene.

Avsetning til egenkapital i Trondheim kommunale pensjonskasse

Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) har behov for økt egenkapital. Hvis egenkapitalen ikke styrkes, vil TKP få lavere avkastning på kassens forvaltede midler. Da vil mer av kommunens midler måtte brukes til økte pensjonspremier. Rådmannen foreslår derfor å øke overføringer til TKP med 28 millioner kroner.

Bystyrevedtak og effekter av vedtatt økonomiplan

Bystyret har fattet vedtak som gir en netto økning i driftsutgiftene på 16 millioner kroner i 2016. Dette gjelder blant annet vedtak om peler langs Kjøpmannsgata, utarbeidelse av forprosjekt og reguleringsplan for Lade idrettspark, prosjekter knyttet til VM på ski og inntak av flere lærlinger.

Avsetning på disposisjonsfond for å håndtere framtidig vekst i pensjonskostnadene

Trondheim kommune har en kortsiktig reduksjon i de regnskapsførte pensjonskostnadene i 2016 og 2017. I perioden 2019-2021 vil vi imidlertid få en betydelig økt kostnadsbelastning i regnskapet. Vi bør forsøke å unngå store svinginger i hvor stor andel av driftsinntektene som må gå til å finansiere pensjonskostnader. Rådmannen foreslår derfor at vi i 2016, hvor vi har lave pensjonskostnader, setter av 50 millioner kroner på disposisjonsfond for å finansiere økningen i pensjonskostnader i 2019-2021. Dette er nærmere omtalt i kapittel 3.

Forslag til nye prioriteringer

Arbeidet med handlings- og økonomiplanen er en kontinuerlig prosess, og det oppstår hele tiden nye forhold som må vurderes i sammenheng med budsjettprioriteringen. Nye forhold som rådmannen har valgt å prioritere, utgjør til sammen om lag 75 millioner kroner.

En av hovedprioriteringene i forslaget til handlings- og økonomiplan er en styrking av tidlig innsats og hjemmetjenesten innenfor helse- og omsorg med 35 millioner kroner. Denne økningen er dels finansiert med en økning i rammen til helse- og omsorg, dels med omprioriteringer innenfor helse- og omsorgsrammen. En annen hovedprioritering er styrking av bo- og aktivitetstilbudet for utviklingshemmede med 25 millioner kroner i 2016. Økningene er i forhold til vedtatt budsjett 2015.

Det er usikkerhet knyttet til utviklingen i norsk økonomi og utviklingen på arbeidsmarkedet. Utviklingen vil påvirke innbyggernes inntekter og dermed kommunesektorens økonomi. Rådmannen er særlig bekymret for mulig svikt i skatteinntangen og økte sosialhjelpskostnader. For å håndtere usikkerheten, foreslår rådmannen at det settes av en driftsbuffer på 25 millioner kroner i 2016.

Regjeringen har begrunnet 600 millioner kroner av veksten i de frie inntektene med at de ønsker økt satsing på rusfeltet (400 millioner kroner) og en ytterligere satsing på helsestasjons- og skolehelsetjenesten (200 millioner kroner). Trondheims andel av denne styrkingen anslås å utgjøre henholdsvis 13 og 7 millioner kroner. Det er positivt at midlene kommer som del av de frie inntektene. Rådmannen foreslår å styrke tidlig innsats innenfor rusfeltet og helsestasjoner- og skolehelsetjenesten med til sammen 4,3 millioner kroner. Når rådmannen ikke har foreslått en større økning på de to områdene, så har det dels sammenheng med at dette er områder som allerede er høyt prioritert i Trondheim kommune, dels med at behovet for styrking vurderes som større innenfor bo- og aktivitetstilbud for utviklingshemmede og helse- og omsorg.

Regjeringen har begrunnet 400 millioner kroner av veksten i de frie inntektene med at de ønsker et mer fleksibelt barnehageopptak, det vil si flere plasser til barn som etter loven ikke har krav på barnehageplass. Trondheims andel av styrkingen anslås å utgjøre 13 millioner kroner. Trondheim kommune gir i dag barnehageplass til 430 barn som ikke har lovfestet rett på plass. I rådmannens forslag til budsjett 2016 videreføres dette nivået. Rådmannen har ikke funnet rom for å øke dekningsgraden

ytterligere. Det må dels sees i sammenheng at vi må øke overføringene til private barnehager i 2016 (jamfør omtale i kapittel 3 og 6), og med at vi må øke driftsrammen til barnehagene for at vi skal få en pedagogtetthet tilsvarende lovkravet om pedagogisk bemanning.

2.4 Hovedprioriteringer innenfor ulike områder

2.4.1 Innledning

I dette avsnittet omtaler vi utfordringer og hovedgrep innenfor oppvekst- og utdanning, helse- og velferd, byutvikling, kultur og næring og organisasjon. Rådmannen har tre strategiske hovedgrep som ligger til grunn for arbeidet innenfor alle tjenesteområdene. Dette er tidlig innsats, innovasjon og forsvarlig drift. Med tidlig innsats menes at innsatsen settes inn tidlig eller forebyggende. Med innovasjon menes noe som er nytt, nyttig og nyttiggjort. Det kan være nye måter å arbeide på eller at prosesser effektiviseres ved bruk av ny teknologi. Forsvarlig drift skal fortsatt gjelde for hele organisasjonen.

Det er gitt en bred omtale av utfordringer, mål og budsjettendringer innenfor de ulike tjenesteområdene i kapitlene 6-22.

2.4.2 Oppvekst- og utdanning

Rådmannens hovedprioritering innenfor oppvekst og utdanning er å styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. Barnehager, skoler og barne- og familietjenesten arbeider sammen med felles periodemål knyttet til grunnleggende ferdigheter, læringsmiljø, kvaliteten på de ordinære tilbudene og samarbeid med foresatte. Tidlig innsats, kunnskapsbasert arbeid og kompetanseutvikling er viktige strategiske grep for å nå våre ambisjoner knyttet til disse målene.

Befolkningsveksten gir utfordringer, og mange eksisterende skolebygg nærmer seg full kapasitetsutnyttelse. Rådmannen foreslår at det ferdigstilles fire skoler i planperioden, fem barnehager og et familiesenter med helsestasjon. Investeringene skal sikre tilstrekkelig kapasitet i forhold til forventet befolkningsutvikling, nødvendig rehabilitering av bygg og erstatning av midlertidige løsninger.

Kommunen har høy barnehagedekning sammenlignet med andre storbykommuner, og vi har en høy andel ansatte med barnehagelærerutdanning. I samsvar med økonomiplanen for 2015-2018 foreslås det at pedagogtettheten i barnehagene styrkes ytterligere i 2016. Barnehagedekningen foreslås opprettholdt på dagens nivå. Det innebærer at Trondheim i tillegg til å gi barnehageplass til alle som har lovfestet rett på plass, vil gi plass til 430 barn som ikke har lovfestet rett på plass. Endret finansiering av private barnehager gir en betydelig utgiftsøkning fra 2016.

I Trondheim har vi høy lærertetthet i grunnskolen sammenlignet med andre storbyer. I rådmannens forslag er det lagt opp til å videreføre lærertettheten på dagens nivå. I tråd med regjeringens forslag til statsbudsjett er det lagt inn midler til en ekstra naturfagstime på 5.-7. trinn fra høsten 2016.

Digitalisering er et viktig satsingsområde for oppvekst og utdanning. I samarbeid med Digitalt førstevalg forbedres it-støtten innen skole, barnehage og barne- og familietjenesten. Det legges til rette for at mer samhandling med foreldre skal kunne skje digitalt, blant annet gjennom innføring av digital meldingsbok. Videre utvikles et digitalt dokumentasjonsverktøy for barnevernet og barnevernsvakta som skal bidra til god internkontroll og gode arbeidsprosesser. For å styrke elevenes digitale kompetanse prioriterer rådmannen kompetanseheving for lærere, blant annet i pedagogisk bruk av informasjon- og kommunikasjonsteknologi (IKT).

Trondheim kommune har høyere utgifter til barnevern enn gjennomsnittet av ASSS-kommunene, noe som har sammenheng med at vi fortsatt plasserer en større andel barn i fosterhjem og i institusjon enn ASSS-gjennomsnittet. Rådmannen foreslår å forsøke å vri ressursbruk fra institusjons- og fosterhjems plasseringer over til tidlig innsats og tiltak i hjemmet.

Trondheim kommune har høy ressursbruk på helsestasjoner og skolehelsetjenesten sammenlignet med andre storbyer. Vi har valgt å ha en tverrfaglig bemanning, som blant annet består av helsesøstre, jordmødre, fysioterapeuter, leger og psykologer. Tverrfagligheten gir bedre kvalitet og mer helhetlige tjenester. Helsestasjoner og skoletjenesten er foreslått styrket med 2,3 millioner kroner.

2.4.3 Helse- og velferd

En av hovedprioriteringene i forslaget til handlings- og økonomiplan er en styrking av hjemmetjenesten og sterkere satsing på tidlig innsats og hverdagsmestring. Rådmannen foreslår også økt bemanning ved helse- og velferdssentrene. For å ha økonomisk mulighet til å øke bemanningen på helse- og velferdssentrene, foreslår rådmannen en oppbremsing i veksten i antall sykehjemsplasser ved å avvikle noen driftsmessig u hensiktsmessige sykehjemsplasser. Reduksjonen skal ikke gjøre det vanskeligere å få sykehjemsplass. Dette er mulig ved hjemmetjenestens økte kapasitet og sterkere satsing på kunnskapsbasert tidlig innsats hvor mestring og helsefremmende strategier står i fokus.

Bo- og aktivitetstilbud for utviklingshemmede har hatt merforbruk i flere år, og anslås å få et merforbruk på 37 millioner kroner i 2015. Rådmannen foreslår å øke rammen til bo- og aktivitetstilbud med 25 millioner kroner i 2016, sammenlignet med vedtatt budsjett for 2015. Økningen vil gjøre det mulig å øke kvaliteten på tjenester til utviklingshemmede ved å øke bemanningen i bo- og aktivitetstilbudene. Merforbruk på området inneværende år gjør at det til tross for økningen må gjennomføres økonomiske tilpasninger på noen enheter for å få samsvar mellom budsjett og aktivitet. Rådmannens vurdering er at bemanningen i bo- og aktivitetstilbudene bør økes. Vi foreslår derfor at det skapes rom for økt bemanning gjennom å redusere den planlagte satsingen på flere plasser i bofellesskap. Vi foreslår også at små og u hensiktsmessige bofellesskap avvikles. Personer som bor i disse bofellesskapene skal få plass i andre bofellesskap med en enda riktigere brukersammensetning. Tiltakene fører til at det på kort sikt blir vanskelig å nå målet om redusert ventetid på bolig i 2016 og 2017.

Usikkerhet knyttet til konjunkturmessige forhold gjør at det er vanskelig å lage gode prognoser på kommunens sosialhjelpsutgifter i 2016. Rådmannen har derfor foreslått å sette av midler på en buffer for å håndtere usikkerheten. Rådmannen vil fortsatt vektlegge tiltak som skal bidra til å hjelpe sosialhjelpsmottakere inn i eller tilbake til arbeidslivet.

Vi foreslår å styrke arbeidet i 2016 overfor ungdom og voksne som står i fare for å bli rusavhengige. Botilbudet til rusavhengige styrkes ved bygging av Jarleveien. I løpet av perioden vil vi også etablere seks nye småhus.

2.4.4 Byutvikling

Trondheim er en by i vekst, både gjennom befolkningsøkning og næringsutvikling. Den langsiktige fortettingsstrategien vil bli tydelig i den kommende planperioden. I tillegg skal det bygges boliger på nye områder i øst og sør. Arbeidet med en grønn strek skal identifisere viktig matproduserende areal som skal sikres langsiktig vern.

Satsingsområdene omfatter en levedyktig og inspirerende midtby med prioritering av byrommene, Nidelva som byens vakreste byrom, et byintegret campus og Kunnskapsaksen. Trondheim skal fortsatt være en attraktiv by der innbyggerne har god folkehelse og trives i hverdagen. Bedre utendørs rekreasjonstilbud vil bli etablert i flere bydeler. Miljøpakkens mål skal følges opp gjennom miljøvennlig transport og god samordning av areal- og transportplanlegging. Tiltak for at flere skal gå eller sykle har høy prioritet.

I økonomiplanperioden bistår kommunen NTNU i etableringen av et framtidig samlet universitet, Jernbaneverket i arbeidet med nytt logistikknutepunkt og tospors jernbane og Statens vegvesens arbeid med E6 sør, Sluppen bru og tilhørende veganlegg. Viktige arbeidsområder i perioden vil være omformingen av Nyhavna til et allsidig byområde, og byomformingsprosjektene på Tempe.

For å nå målet om lavutslippssamfunn i 2020, skal Trondheim kommune i perioden redusere stasjonær energibruk med sju prosent og redusere klimagassutslipp og avfallsmengde.

En nødvendig forutsetning for vekst og utvikling, er at det til enhver tid er tilgjengelig tilstrekkelig areal for ulike offentlige formål og funksjoner. Det er i tillegg behov for å utvikle areal for attraktive boområder og areal for framtidig næringsvirksomhet.

Sikkerheten i vannforsyningen foreslås forbedret gjennom etablering av ny vanntunnel under Vikåsen. Gjennom fysiske tiltak foreslår vi å redusere mengde vann som unødig opptar kapasitet i ledninger og på renseanleggene. Tiltakene vil redusere forurensningsutslipp til bekker og elver.

Rådmannen foreslår at kommunen arbeider videre med miljøtiltak for å sikre at Trondheim skal ha 25 prosent lavere klimagassutslipp i 2020 enn i 1991, og at energiforbruket ikke skal overskride 4,5 terrawatttimer i 2020. Energi- og klimahandlingsplanen skal revideres i 2016, og nasjonale og internasjonale føringer gir forventninger om større kutt i klimagassutslippene i årene som kommer. For å fremme befolkningens helse og for å tilfredsstille kommende skjerpede krav til luftkvalitet, foreslår rådmannen å gjeninnføre piggedekkgebyret fra 1. november 2016.

For å ivareta kommunes store verdier og sikre kvaliteten på eksisterende bygninger og infrastruktur, vil arbeidet med planlagt verdibevarende vedlikehold og tidlig innsats styrkes.

Samarbeidsprosjektet *Renere havn* skal ferdigstilles i 2016. Det vil gi betydelig renere sjøbunn, bedre vilkår for livet i havnebassenget og gi byens innbyggere bedre rekreasjonsområder.

2.4.5 Kultur og næring

Hovedprioriteringene innen idrettsområdet er å styrke arbeidet med utbygging av idrettsanlegg og bygninger i Granåsen, med sikte på VM på ski i nordiske grener i 2021. Rådmannen foreslår utbygging og rehabilitering av idrettsanleggene på Lade og Leangen og økt tilskudd til nye idretts- og friluftsanlegg.

Et annet prioritert område er styrking av og bedre forutsigbarhet for profesjonell kunst og kultur og kulturnæringer, ved blant annet driftstilskudd til kunsthall og økt tilskudd til filmmiljøene. Rådmannen foreslår å styrke kulturtilbudet for barn og unge gjennom etableringen av FYSAK-bibliotek i tribunebygget på Ranheim. I 2016 vil rådmannen legge fram forslag til [Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028](#), og arbeidet med rullering av [Kommunedelplan for kulturarenaer 2012-2024](#) settes i gang.

Gravplassituasjonen er i ferd med å bli kritisk i deler av byen og flere kirker har behov for rehabiliteringer. Rådmannen foreslår økt tilskudd til investeringer i byens kirker og kirkegårder.

Arbeidet med å profilere Trondheim og Trondheimsregionen som attraktiv å bo, jobbe og studere i er fortsatt en prioritert oppgave. Kommunen styrker innsatsen i campus- og studieby samarbeidet, og ansetter leder/koordinator for satsingen *Nordens beste studieby*. Kommunen arbeider langsiktig med å styrke virkemidlene for å satse på entreprenørskap og nyskaping i regionen.

2.4.6 Organisasjon

Rådmannens hovedprioriteringer på området er å gi enhetsledere og lederteamene i kommunens 215 enheter nødvendig kompetanse. Vi ønsker også å sikre at vedtatte IT-prosjekter blir levert til avtalt tid, kostnad og kvalitet, og at nye IT-systemer blir tatt i bruk på riktig måte. Rådmannen ønsker å legge et godt grunnlag for læring og forbedring gjennom et trygt yringsklima, god avvikshåndtering, årlige utviklingssamtaler med alle medarbeiderne og deltakelse i prioriterte FoU-prosjekter. Aktivitetsnivået tilpasses driftsrammen gjennom å redusere bemanningen i interne tjenester og fagstab.

Del 1 Overordnede rammebetingelser

3 Økonomiske rammebetingelser

I 2016 får Trondheim kommune en vekst i de frie disponible inntektene på 311 millioner kroner. Rådmannen foreslår at de økte inntektene benyttes til å finansiere økt tjenestetilbud på grunn av befolkningsveksten, pensjonsøkninger, underliggende kostnadsvekst på ulike områder og nye lovpålagte oppgaver. Etter at disse utgiftene er finansiert, har kommunen igjen et handlingsrom på 69 millioner kroner. Rådmannen foreslår at dette disponeres til bedre tjenestetilbud og fremtidige pensjonskostnader.

Rådmannen foreslår investeringer for 10,2 milliarder kroner i perioden 2016-2019. Dette er noe lavere enn i økonomiplan for 2015-2018. Kommunens lån til investeringsformål anslås å øke fra 14 milliarder kroner ved inngangen til 2016 til 17,7 milliarder ved utgangen av 2019.

3.1 Innledning

I avsnitt 3.2 beskrives noen av de viktigste forutsetningene for handlings- og økonomiplanen 2016-2019, budsjett 2016.

I avsnitt 3.3 beskrives handlingsrommet som framkommer ut fra disse forutsetningene, og hvordan rådmannen foreslår at handlingsrommet blir disponert, både til vedtatte prioriteringer og til nye prioriteringer. Videre gjøres det rede for rådmannens forslag til tiltak for å få et balansert budsjett. Avsnittet avsluttes med en hovedoversikt for driftsbudsjettet som er et resultat av rådmannens forslag til prioriteringer.

I avsnittene 3.4 til 3.7 beskrives detaljene i hovedoversikten. Kapitlet avsluttes med en oversikt over rådmannens forslag til investeringer, og finansieringen av disse.

3.2 Forutsetninger

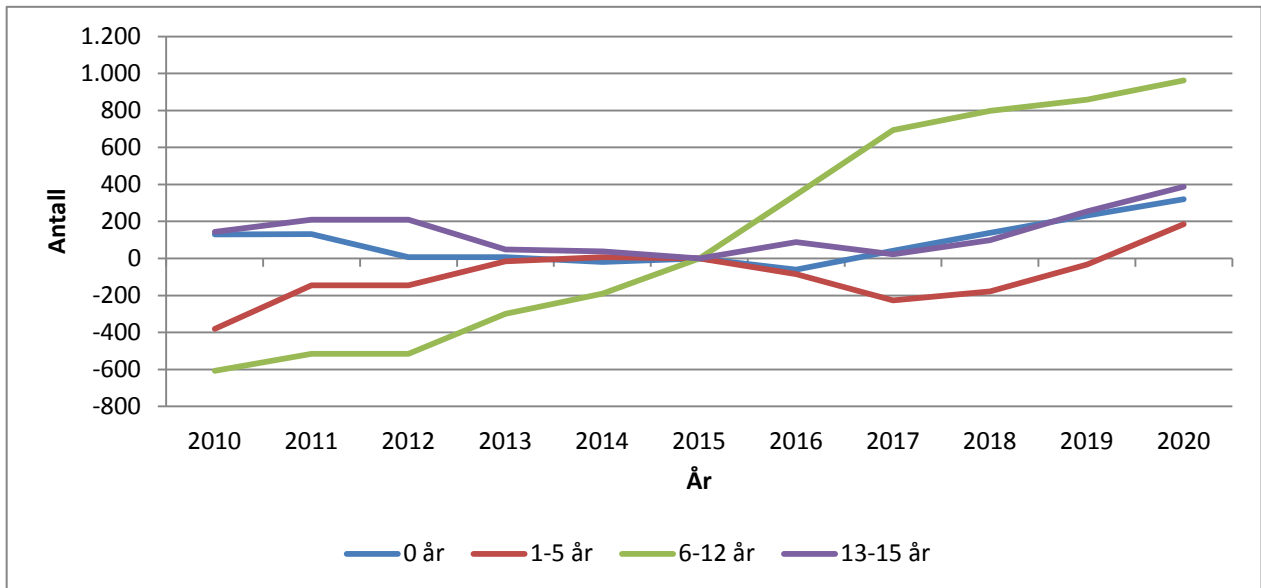
Her beskriver vi kort noen av forutsetningene som benyttes i budsjettforslaget. Ytterligere forutsetninger er utdypet i kapittel 4.

Befolkningsendringer

De siste ti årene har Trondheim kommune opplevd en sterk befolkningsvekst. Av de store byene er det kun Sandnes og Oslo som har hatt sterkere vekst enn Trondheim i denne perioden. Prognosene til Statistisk sentralbyrå (SSB) viser fremdeles betydelig befolkningsvekst for Trondheim fram til 2020, men veksten er avtagende i forhold til de andre store kommunene. Den reduserte veksten vil i noen grad påvirke behov og tidspunkt for investeringer.

Utvikling i den yngre befolkningen

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan er det tatt hensyn til at befolkningsveksten antas å avta noe. I budsjettforslaget er ikke SSBs prognoser benyttet, men som før er kommunens egne befolkningsprognoser brukt for å anslå både utgifts- og inntektsutvikling. Figur 3-1 viser faktisk befolkningsvekst for de yngste aldersgruppene de siste fem årene og prognose for de neste fem årene.

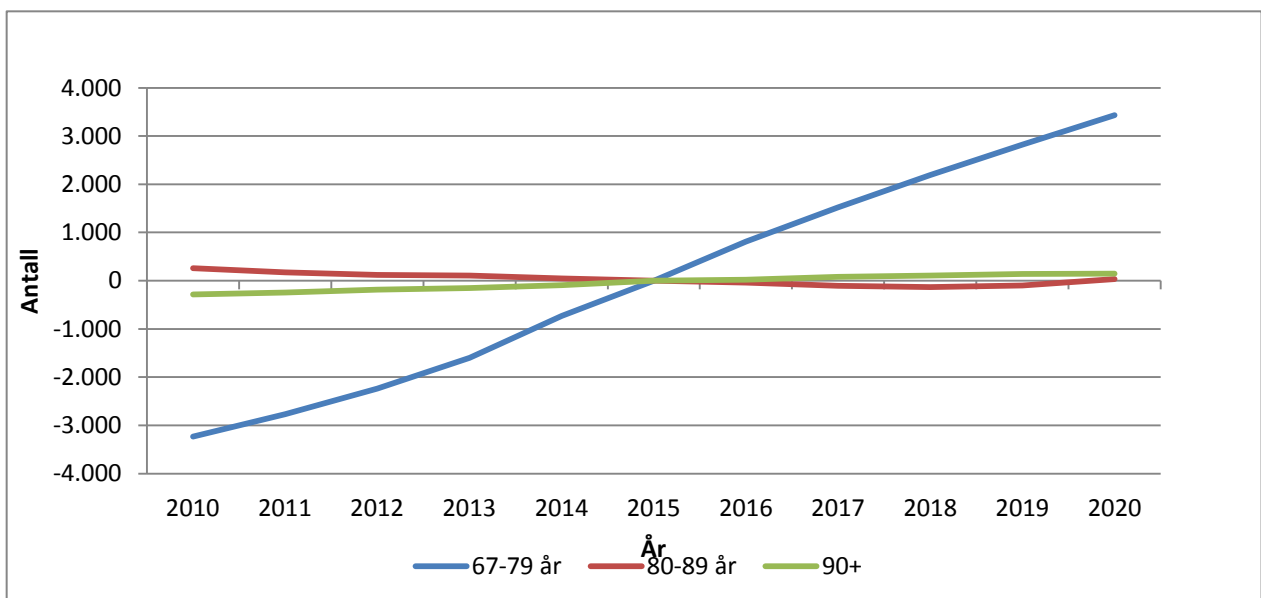

Figur 3-1 Befolkningsutvikling for aldergruppene 0-15 år. Kilde Trondheim kommune TR2015M

Antall fødte barn (0 år) har vært stabilt de siste årene, og antall fødte barn forventes å være på samme nivå i de to nærmeste årene. Deretter venter vi at antallet øker mot slutten av perioden. Det må presiseres at det er heftet betydelig usikkerhet til anslag på antall fødte barn fremover. Antall barn i barnehagealder forventes å gå noe ned i de tre nærmeste årene, før det øker i slutten av planperioden. Dette tallet er også vanskelig å anslå, ettersom det er avhengig av at prognosen for antall fødte barn hvert år treffer. Trondheim kommune har i de siste årene hatt en betydelig økning i antall barn i barneskolen, og denne trenden vil fortsette i de kommende fire årene. Det forventes at veksten flater noe ut etter 2016. For ungdomskolen er antall barn mer stabilt, og økningen i slutten av perioden tilsvarer litt over det nivået kommunen hadde i perioden 2011/2012.

Utvikling i den eldre befolkningen

Figur 3-2 viser utviklingen i antall eldre fra 2010-2020.

Figur 3-2 Befolkningsutvikling for aldergruppen 67 år og over. Kilde Trondheim kommune TR2015M

Gruppen eldre 67-79 år har økt betydelig, og vil fortsette å vokse sterkt. I gruppen eldre mellom 80 og 89 år har det derimot ikke vært en tilsvarende økning. Her er det forventet en svak reduksjon i de nærmeste årene. Aldersgruppen 90 år og eldre har hatt en svak vekst fram til 2015, og det forventes at veksten avtar. Det er gjort nærmere rede for befolkningsutviklingen i vedlegg 3.

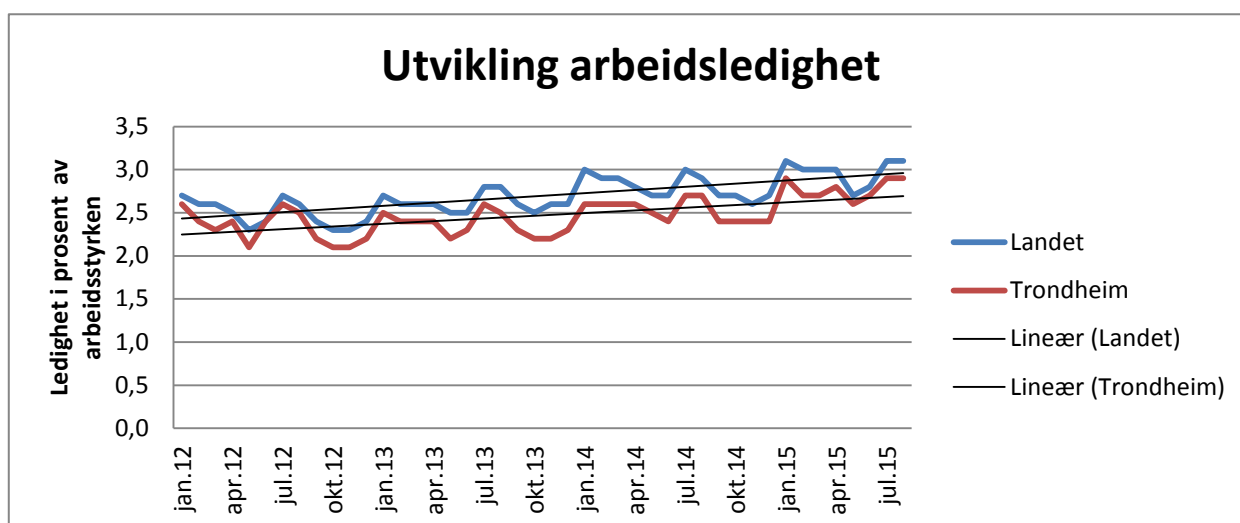
Sysselsetting og arbeidsledighet

Redusert sysselsettingsvekst

Det er fremdeles en økning i sysselsettingen i Trondheim kommune, men veksttakten har avtatt de tre siste årene. I 2014 var sysselsettingsveksten i Trondheim på 1,5 prosent, mens veksten for landet var på 1,1 prosent. For 2015 anslås veksten i sysselsettingen for landet å bli på kun 0,2 prosent. For 2016 anslår regjeringen en sysselsettingsvekst for kommunene på 0,5 prosent. Det finnes ingen prognoser for hvordan sysselsettingen vil utvikle seg i Trondheim. I anslaget for skatteinngangen er det tatt høyde for at veksten i sysselsettingen i Trondheim blir noe høyere enn det regjeringen anslår for landet, men likevel lavere enn veksten i den arbeidsføre befolkningen i Trondheim skulle tilsi.

Når veksten i sysselsettingen blir mindre enn veksten i den arbeidsføre befolkningen, betyr det at en økende andel av befolkningen faller utenfor arbeidsmarkedet. Trenden har vært en økende arbeidsledighet de siste årene, jamfør figur 1-3. Sammenliknet med landet har imidlertid arbeidsledigheten i Trondheim økt noe saktere.

Økende arbeidsledighet vil slå ut i lavere vekst i skatteinngang for Trondheim kommune.

Figur 3-3 Utvikling arbeidsledighet, Kilde: NAV

3.3 Handlingsrom og prioriteringer

I dette avsnittet gis en oversikt over rammebetingelsene kommunen får ut fra regjeringens forslag til statsbudsjett. Øvrig handlingsrom må kommunen selv skaffe gjennom sine egne prioriteringer.

Rådmannen gir videre en kortfattet oversikt over de prioriteringene som er foreslått i handlings- og økonomiplanen for 2016-2019. Endringene for 2016-2019 er beskrevet ut fra vedtatt budsjett 2015. Det gis henvisninger til mer detaljerte beskrivelser i senere avsnitt.

3.3.1 Rammebetingelser fra statsbudsjettet 2016

Kommunens overordnede inntekter økes med til sammen 311 millioner kroner neste år, gitt de statlig styrte inntektene.

Tabell 3-1 Endring i rammebetingelser gitt fra regjeringen. Tall i millioner kroner⁸

	2016	2017	2018	2019
Frie inntekter -skatt og rammetilskudd	-207	-340	-498	-672
Generelle statlige overføringer	-71	-54	-53	-53
Ressurskrevende tjenester	-33	-40	-47	-54
Sum	-311	-434	-598	-779

⁸ I tabellene er negative tall økte inntekter eller reduserte utgifter. Motsatt er positive tall reduserte inntekter eller økte utgifter.

Det er statsbudsjettet som bestemmer størrelsen på kommunens frie inntekter i form av skatt på inntekt og formue og rammetilskudd. Ut fra regjeringens forslag til statsbudsjett er inntektene anslått til 8 612 millioner kroner i 2016. Dette er en økning på 207 millioner kroner i forhold til 2015. De generelle statlige overføringene forventes å øke med 71 millioner kroner sammenliknet med revidert budsjett for 2015, mens tilskuddet til ressurskrevende tjenester forventes å øke med 33 millioner kroner. Endringer i rammeforutsetningene utdypes i avsnitt 3.4.

Samlet gir dette en bedring av kommunens overordnede inntekter for 2016 med 311 millioner kroner, økende til 779 millioner kroner i 2019.

3.3.2 Vedtatte prioriteringer, finansielle forhold og økte bundne utgifter

I tillegg til de statlige rammeforutsetningene, styres kommunens økonomi av de valgene som bystyret gjør og har gjort innenfor drifts- og investeringsbudsjettet. Endringer i lover og forskrifter gir også kostnadsendringer som må innarbeides. Finansielle forhold knyttet til pensjon og investeringsbudsjettet må tas hensyn til. I dette avsnittet oppsummeres disse prioriteringene.

Tabell 3-2 Vedtatte prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Vedtatte prioriteringer				
Befolkningsendringer inkludert flyktninger	154	209	270	335
Politiske vedtak og effekter av vedtatt økonomiplan	16	90	132	154
Effektiviseringskrav	-38	-71	-104	-137
Bundne utgifter				
Pensjonskostnader	-15	3	41	56
Andre bundne utgifter	125	97	77	76
Finansielle forhold				
Konsekvens av investeringer, endring i kapitalutgifter	-28	-25	-11	34
Vedlikehold egenkapital TKP	28	30	33	36
Budsjettering handlingsregelen-økte avdrag		58	111	152
Vedtatte prioriteringer	242	392	549	705

Vedtatte prioriteringer

Det gis kompensasjon for antatt merkostnad som følge av befolkningsveksten. Denne utgjør 154 millioner kroner i 2016, økende til 335 millioner kroner i 2019. Av dette utgjør 64 millioner kroner økte utgifter knyttet til økt mottak av flyktninger i 2015 og i 2016.

I handlings- og økonomiplan for 2015-2018 er det en rekke forhold som gir økte kostnader som må innarbeides i handlings- og økonomiplanen for 2016-2019. I tillegg er det fattet politiske vedtak i løpet av 2015 som har økonomisk effekt. Disse forholdene beregnes å gi en merutgift på 16 millioner kroner i 2016. I tråd med tidligere år er det lagt inn en forutsetning om effektivisering på 0,3 prosent av driftsutgiftene. Avsnitt 1.5 gir en beskrivelse av de vedtatte prioriteringene.

Bundne utgifter

Dette er kostnadsendringer som følge av endringer i lover og forskrifter, endringer i pensjonskostnader og ulike andre forhold som kommunen i mindre grad kan påvirke. Disse forholdene er nærmere omtalt i avsnitt 3.5.

Finansielle forhold

Rådmannen foreslår å øke overføringen til Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) for å opprettholde pensjonskassens risikobærende evne. Dette omtales i avsnitt 1.7.

Rådmannens forslag til investeringer og finansiering av dette beskrives nærmere i avsnitt 3.8. Endringen i kapitalutgifter påvirkes av finansieringen av investeringene, rentenivå og endring i avdrag. I tillegg dekkes en del av kapitalutgiftene av gebyrer og husleie. Kommunens renteinntekter påvirkes også i stor

grad av rentenivået. Totalt gir dette redusert belastning for kommunen med 28 millioner kroner i 2016 sammenliknet med vedtatt budsjett for 2015.

I praktisering av handlingsregelen for kapitalutgifter har rådmannen tidligere år tatt høyde for et økende rentenivå. Det foreslås nå å legge til grunn en lavere rentebane. De midlene som frigjøres som følge av dette foreslås benyttet til å betale ekstraordinære avdrag i årene 2017-2019. Dette omtales nærmere i avsnitt 3.6.2.

3.3.3 Forslag til nye prioriteringer

I dette avsnittet fremgår nye prioriteringer og rådmannens forslag til å finansiere dette. Mulighetene til å foreta nye prioriteringer framkommer med å sammenstille Tabell 3-1 og Tabell 3-2.

Tabell 3-3 Mulighetsrom for nye prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Sum handlingsrom	-311	-434	-598	-779
Vedtatte prioriteringer	242	392	549	705
Til nye prioriteringer	-69	-41	-49	-74

Tabell 3-3 viser at det gjenstår et handlingsrom på 69 millioner kroner i 2016. Rådmannen foreslår en del overordnede endringer som påvirker tjenesteområdenes rammer. For å finansiere dette benyttes handlingsrommet. I tillegg foreslås andre tiltak for å få budsjettet i balanse. Rådmannens forslag til endringer i tjenesteområdenes rammer og finansiering av forslaget fremgår av tabell 3-4.

Tabell 3-4 Forslag til nye prioriteringer. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Nye forslag til endring i driftsrammer til tjenesteområder:				
▪ Tidlig innsats	25	28	28	28
▪ Økte rammer	28	23	24	24
▪ Endring driftsbuffer	18	30	60	101
▪ Annen rammeendring	10	1	1	1
▪ Piggdekkavgift	-23	-23	-23	-23
▪ Omprioriteringer og reduksjoner	-24	-21	-21	-21
Sum endring i driftsrammer til tjenesteområder	36	39	69	110
Avsetning til finansiering av framtidige pensjonskostnader	50	20		-17
Finansiering:				
Økt eiendomsskatt med 0,1 promille	-10	-10	-10	-10
Redusert overføring til investeringer	-7	-8	-9	-9
Til nye prioriteringer fra tabell 3-3	-69	-41	-49	-74
Balanse	0	0	0	0

Endring driftsrammer tjenesteområder

Rådmannen har prioritert tidlig innsats, og styrker hjemmebasert omsorg med 21 millioner kroner i 2016. I tillegg styrkes innsatsen innenfor helsestasjonene og forebyggende rusarbeid med til sammen fire millioner kroner.

Videre er det lagt inn økte rammer til bo- og aktivitetstilbud for utviklingshemmede. Rådmannen foreslår å øke størrelsen på driftsbufferen med 18 millioner til om lag 25 millioner kroner, for å håndtere usikkerheten som knyttes til konjunkturutviklingen i 2016 og i årene fremover. Det foreslås å gjeninnføre piggdekkavgift for å øke andelen som kjører med piggfrie dekk. Innenfor tjenesteområdene foreslås ulike tiltak som reduserer driftsrammene med 24 millioner kroner.

Avsetning til finansiering av framtidige pensjonskostnader

Tabell 3-2 viser at kommunenes pensjonskostnader går ned i 2016, og for så å øke betydelig de to siste årene i økonomiplanperioden. For å unngå reduksjoner i tjenestetilbudet når pensjonskostnadene øker, foreslår rådmannen at vi setter av 50 millioner kroner på disposisjonsfond i 2016 som kan brukes til å finansiere framtidig vekst i pensjonskostnadene.

Finansiering

For å finansiere de endrede driftsrammene, forslår rådmannen å øke satsen for eiendomsskatt og redusere overføringene fra drift til investering med sju millioner kroner.

I vedlegg 2 er det redegjort for alle detaljene som beskrives i dette avsnittet.

I tillegg til forslagene i Tabell 3-4 gjennomføres en rekke omprioriteringer innenfor tjenesteområdenes rammer for å skaffe ytterligere handlingsrom og tilpasse driften til de foreslåtte rammene. For eksempel foreslås det å øke grunnbemanningen på sykehjem og i bo- og aktivitetstilbud. For å få til dette, foreslår rådmannen redusert vekst i sykehjems plasser og i antall boliger for psykisk utviklingshemmede. Disse endringene omtales ikke her, men beskrives i del 2 i budsjettet som omhandler tjenesteområdene.

3.3.4 Hovedoversikt

Den tallmessige oversikten i dette avsnittet viser nivået på inntekter og utgifter som følge av handlingsrommet og de prioriteringene som er foreslått.

Tabell 3-5 Hovedoversikt drift, beløp i millioner kroner⁹

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Rammetilskudd	-3 408	-3 492	-3 540	-3 617	-3 708
Skatt på inntekt og formue	-4 997	-5 120	-5 205	-5 286	-5 369
Andre statlige overføringer	-332	-405	-388	-387	-387
Eiendomsskatt	-570	-588	-588	-588	-588
Refusjon ressurskrevende tjenester	-207	-240	-247	-254	-262
Sum overordnede inntekter	-9 515	-9 846	-9 969	-10 133	-10 314
Netto driftsutgifter ¹⁰	8 816	9 083	9 130	9 185	9 262
Brutto driftsresultat	-700	-763	-839	-948	-1 052
Renteinntekter, utbytte og eieruttak	-393	-344	-322	-321	-336
Mottatte avdrag på utlån	-2	-2	-2	-2	-2
Sum eksterne finansinntekter	-395	-346	-324	-323	-338
Renteutgifter	482	411	394	412	501
Avdrag på lån	439	466	544	615	669
Utlån	3	3	3	3	3
Sum eksterne finansutgifter	924	880	941	1 029	1 173
Resultat eksterne finansransaksjoner	527	535	617	706	834
Netto driftsresultat	-172	-228	-222	-242	-217
Bruk av disposisjonsfond	-146	-130	-103	-65	-81
Bruk av bundne fond	-63	-50	-45	-46	-53
Sum bruk av avsetninger	-209	-180	-148	-110	-135
Overført til investeringsregnskapet	236	253	286	287	289
Avsetninger til disposisjonsfond	133	154	84	63	63
Avsetninger til bundne fond	15	0	0	2	0
Sum avsetninger	385	407	370	352	352
Regnskapsmessig mindreforbruk	0	0	0	0	0

⁹ Negative tall skal leses som inntekter/reduuerte kostnader

¹⁰ Sum driftsutgifter fratrukket egenbetalinger, salgs- og leieinntekter, refusjoner og overføringer fra andre utenom staten.

Avsnitt 3.4 til 3.7 forklarer endringene i tabellen 3-5 mer detaljert. I avsnitt 3.4 beskrives de overordnede inntektene og endringer av disse i 2016-2019. I avsnitt 3.5 beskrives hva som påvirker endringer i netto driftsutgifter, med utgangspunkt i endringer i tjenesteområdenes rammer. I avsnitt 3.6 beskrives endringer av kommunens finansinntekter og finanskostnader. I avsnitt til 3.7 beskrives netto driftsresultatet og hvordan dette foreslås anvendt.

3.4 De overordnede inntektene

I dette avsnittet beskrives de endringene i rammeforutsetningene som fremgår av Tabell 3-1.

3.4.1 Frie inntekter

Frie inntekter er inntekter som kommunene kan disponere uten andre bindinger enn de som følger av lover og forskrifter. Som frie inntekter regnes rammetilskudd og skatt på inntekt og formue. De frie inntektene fordeles mellom kommunene gjennom inntektssystemet for kommunene. Av Trondheim kommunes frie inntekter er 60 prosent skatteinntekter og 40 prosent rammetilskudd.

Det overordnede formålet med inntektssystemet er å utjevne kommunenes forutsetninger for å gi et likeverdig tjenestetilbud til innbyggerne. Gjennom utgiftsutjevningen i inntektssystemet tas det derfor hensyn til at behovet for kommunale tjenester varierer mellom kommunene, og at kostnadene knyttet til å produsere tjenestene varierer. Kommunens utgiftsbehov til ulike tjenester beregnes med utgangspunkt i en kostnadsnøkkel. Ved fordelingen av rammetilskuddet tas det også hensyn til at det er store forskjeller i skatteinntekt mellom kommunene. Gjennom inntektsutjevningen i inntektssystemet utjevnes variasjoner i skatteinntekt mellom kommunene. Kommuner med skattinntekter under landsgjennomsnittet blir kompensert for 60 prosent av differansen mellom egen skatteinngang og landsgjennomsnittet. Motsatt blir kommuner med skatteinngang over landsgjennomsnittet trukket for 60 prosent av differansen mellom egen skatteinngang og landsgjennomsnittet. Kommuner med skatteinntekt under 90 prosent av landsgjennomsnittet blir i tillegg kompensert for 35 prosent av differansen mellom egne skatteinntekter og 90 prosent av landsgjennomsnittet. Trondheim kommune hadde i 2014 en skatteinntekt per innbygger på 98,5 prosent av landsgjennomsnittet.

Inntektssystemet inneholder også tilskudd som utelukkende er begrunnet ut fra regionalpolitiske mål (Nord-Norge og Namdalstilskudd, småkommunetilskudd, distriktstilskudd Sør-Norge og storbytilskudd). I tillegg mottar kommuner med høy befolkningsvekst et eget veksttilskudd. Inntektssystemet for kommunene er beskrevet i [beregningsteknisk dokumentasjon til Prop 1 S \(2015-2016\) Inntektssystemet for kommunar og fylkeskommunar](#). I beregningsteknisk dokumentasjon er det også beskrevet hvordan staten har beregnet rammetilskuddet til Trondheim kommune.

Regjeringen har varslet at de vil foreta en revidering av inntektssystemet for kommunene, og at nytt inntektssystem skal innføres i 2017. Regjeringen vil presentere forslag til nytt inntektssystem i kommuneproposisjonen for 2017, som legges fram i mai 2016. Rådmannen har foreløpig ikke grunnlag for å si noe om hvorvidt Trondheim kommune vil få en mer- eller mindreinntekt som følge av revideringen av inntektssystemet. I anslaget på kommunens frie inntekter for perioden 2017-2019 har rådmannen foreløpig lagt til grunn at endringen ikke vil få konsekvenser for Trondheim kommune.

Rådmannen anslår at Trondheim vil få 8,6 milliarder kroner i frie inntekter i 2016, hvilket er en økning på 207 millioner kroner i forhold til vedtatt budsjett 2015. Kommunen skal innenfor veksten i de frie inntektene finansiere:

- Befolkningsvekst
- Pensjonsøkning
- Frie inntekter knyttet til nye oppgaver
- Underliggende kostnadsvekst på ulike områder

I avsnittene under gjøres det kort rede for endringene i rammetilskuddet og endringene i skatt på inntekt og formue.

Skatt på inntekt og formue

Etter flere år med høyere skatteinntekter enn forutsatt i budsjettene, har Trondheim i likhet med kommunesektoren for øvrig opplevd å få en betydelig skattesvikt de to siste årene. Trondheim kommune anslås å få en skattesvikt på 116 millioner kroner i 2015. Store deler av skattesvikten er kompensert gjennom økt rammetilskudd (dels gjennom en økning i rammetilskuddet og dels ved at kommunen har mottatt økt inntektsutjevningstilskudd). Usikkerhet om konjunkturutviklingen fremover øker usikkerheten knyttet til skatteinngangen i 2016.

Trondheim kommune har tidligere år hatt en skattevekst som har vært høyere enn veksten på landsbasis, jamfør omtale i kapittel 3.4 i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan for 2015-2018. Ved utarbeidelse av skatteanslag i tidligere økonomiplaner, har rådmannen forutsatt at Trondheim ville få en skattevekst som var høyere enn veksten på landsbasis. De to siste årene har ikke skatteveksten i Trondheim vært høyere enn veksten på landsbasis. Rådmannen har tatt hensyn til det i utarbeidelsen av skatteanslaget for 2016, og anslår derfor at kommunen vil få en skattevekst per innbygger som er lik veksten i landet for øvrig (6,2 prosent) i 2016. En av årsakene til at kommunene antas å få en så sterk skattevekst, er at regjeringen øker kommunenes skattøre fra 11,35 prosent til 11,8 prosent. I tillegg er skatteanslaget basert på en lønnsvekst på 2,7 prosent og en sysselsettingsvekst i kommunene på 0,5 prosent. Med dette som utgangspunkt anslås skatt på inntekt og formue å utgjøre 5,12 milliarder kroner i 2016. Dette er en økning på 123 millioner kroner i forhold til vedtatt budsjett 2015.

Rammetilskudd

Rammetilskuddet til Trondheim kommune består av fire ulike tilskudd: innbyggertilskudd, skjønnstilskudd, storbytilskudd og veksttilskudd.

Innbyggertilskuddet fordeles i utgangspunktet med et likt beløp per innbygger mellom kommunene. Det gjøres imidlertid en utgiftsutjevning, det vil si en omfordeling mellom kommuner som er såkalt lettedrevne til tungdrevne kommuner. Utgiftsbehovet til den enkelte kommune beregnes med utgangspunkt i en kostnadsnøkkel, bestående av ulike kriterier. Trondheim kommune har i 2016 et beregnet utgiftsbehov på 91,16 prosent, som er om lag ni prosent lavere enn landsgjennomsnittet. Hovedårsaken til at vi har et lavere beregnet utgiftsbehov enn landsgjennomsnittet, er at vi har en ung befolkning og et sentralisert bosettingsmønster.

Inntektssystemet for kommunene er uendret i 2016, med ett unntak. Vekstgrensen for veksttilskudd er redusert. I 2015 var innslagspunktet for å kvalifisere for veksttilskudd at kommunene hadde hatt en gjennomsnittlig befolkningsvekst på 1,6 prosent i løpet av de tre siste årene. I 2016 er grensen redusert til 1,5 prosent. I tillegg er satsen per nye innbyggere utover vekstgrensen økt. Trondheim kommune er en av kommunene som har fått økt rammetilskudd som følge av endringen.

3.4.2 Andre statlige overføringer

Rentekompensasjonsinntektene er beregnet til 53 millioner kroner i 2016, noe som gir en reduksjon på ti millioner kroner i forhold til budsjett 2015. Dette har sammenheng med redusert grunnlag for hva som inngår i kompensert beløp, i tillegg til at rentenivået er på vei ned, jamfør omtale i kapittel 4.

Flyktninginntektene budsjetteres til 300 millioner kroner i 2016, som innebærer en vekst på 64 millioner kroner. I inntektsanslaget er det tatt høyde for færre flyktninger enn de 1 100 flyktninger som bystyret har vedtatt å bosette i 2015 og 2016. Det knyttes usikkerhet til når på året flyktningene kommer, og har behov for tjenester. Det forventes at 400 flyktninger kommer i 2015, og ytterligere 700 i løpet av 2016. En inntektsøkning på 64 millioner kroner gir mulighet for tilsvarende utgiftsøkning, noe som er vurdert å kunne være tilstrekkelig for å yte tjenester hele året til de 400 som antas å komme i 2015 og til opp til 700 som kan komme i løpet av 2016. Rammer for å dekke utgiftene vil bli fordelt ut til de ulike tjenesteområdene etter hvert som en ser omfanget av økt bosetting. Dersom Trondheim kommune når målet om å bosette 1 100 flyktninger er det sannsynlig at inntektene til kommunen blir større enn 300 millioner kroner. Årsaken til det er at kommunen får tilskudd for hele året uavhengig om flyktningene kommer i januar eller i desember. Dermed vil inntektene være større enn utgiftene i 2016, og

differansen vil rådmannen foreslå avsatt på disposisjonsfond til senere bruk. Dette er tilfellet i 2015, jamfør rådmannens forslag til økonomisk rapport for 2. tertial 2015. Dette vil rådmannen komme tilbake til i kvartalsrapportene i 2016.

Kommunenes Sentralforbund har uttrykt at regjeringens forslag til bevilgninger til kommunens håndtering av flyktnings situasjonen ikke er tilstrekkelig. Regjeringen varsler at den vil komme med en tilleggsproposisjon om håndteringen av flyktnings situasjonen. Rådmannen legger til grunn at inntektene fra staten er tilstrekkelig for å dekke utgiftene kommunen får for å bosette flyktninger.

I regjeringens forslag til statsbudsjett er det, som en del av tiltakspakken for økt sysselsetting, foreslått et engangstilskudd kommunene for å vedlikeholde skole- og omsorgsbygg. For Trondheim kommune utgjør dette 17,8 millioner kroner.

3.4.3 Eiendomsskatt

Eiendomsskatten budsjetteres til 588 millioner kroner. Anslaget gjøres ut fra antatt volumvekst og ut fra en promillesats som foreslås satt til 5,65 av takstgrunnlaget, fratrukket bunnfradrag. Dette er en økning i promillesatsen på 0,2 promillepoeng. Denne økningen gir en reell endring i eiendomsskatten som er sterkere enn prisveksten, og gir en reell merinntekt til kommunen på ti millioner kroner.

3.4.4 Tilskudd til ressurskrevende tjenester

Det er etablert en tilskuddsordning som gir kommunene en delvis refusjon for lønnskostnadene for tjenestetilbudet som ytes til ressurskrevende brukere. Kriteriene for tilskuddsordningen fremkommer av [rundskriv IS-4/2015](#). Ordningen innebærer at kommunen får dekket 80 prosent av de påløpte lønnsutgiftene utover en egenandel. Kommunen har en egenandel på 1 043 000 kroner for alle brukere som får dette tilskuddet. Egenandelen for psykisk utviklingshemmede personer over 15 år er på 1 632 000 kroner. Årsaken til at egenandelen er høyere her, er at kommunen får frie inntekter via rammetilskuddet for psykisk utviklingshemmede over 15 år. Ordningen bidrar til å dempe kommunens merutgifter, særlig for de aller tyngste brukerne. For de letteste brukerne må kommunen i praksis dekke alle kostnader for tjenestetilbudet.

I 2014 søkte kommunen om refusjon for 239 brukere. Om lag 60 prosent av brukerne kommunen mottar refusjon for, er utviklingshemmede og hvor budsjettet for tjenestetilbudet ligger på tjenesteområdet Bo - og aktivitetstilbud. De resterende 40 prosent fordeler seg på andre brukere og tjenesteområder. Den samlede kostnaden for disse brukerne var på 609 millioner kroner. Kommunens tilskudd for 2014 ble på 218,9 millioner kroner. Tilskuddet til ressurskrevende tjenester er ikke øremerkede midler.

Den budsjetterte inntekten for ressurskrevende tjenester i 2015 er på 207¹¹ millioner kroner. I økonomirapporten etter 2. tertial 2015 er det prognostisert at inntektene kommer til å bli om lag 232 millioner kroner. Som følge av forventet økning i kostnader knyttet til brukerstyrt personlig assistent (BPA) og antall brukere, økes anslaget til 240 millioner kroner for 2016. Den budsjettmessige økningen i tilskuddet forventes derfor å bli på omlag 33 millioner kroner i 2016. Regjeringen har i forslag til statsbudsjett foreslått en reell økning av kommunenes egenandel med 10 000 kroner per bruker. Dette gir en mindreinntekt for Trondheim kommune på 2,4 millioner kroner, og rådmannen har tatt hensyn til dette i budsjettforslaget. Det er lagt inn økte inntekter i hele perioden, som følge av fortsatt forventet vekst i BPA og brukere som krever ekstra ressurser.

3.5 Endringer i tjenesteområdenes rammer

I dette avsnittet beskrives de endringer som inngår i tjenesteområdenes rammer. Utgangspunktet for endringene framgår delvis av Tabell 3-2 og Tabell 3-4, og ligger til grunn for tjenesteområdenes rammer. For en mer detaljert beskrivelse av endringer per tjenesteområde, vises det til del 2 i budsjettokumentet.

¹¹ Målt i 2016 kroner

Tabell 3-6 Rammer tjenesteområder. Tall i millioner kroner. 2016 kroner

	Budsjett		Budsjett økning 2016	Økonomiplan		
	2015	2016		2017	2018	2019
Skoler	1580	1609	29	1626	1641	1659
Barnehager	1436	1471	35	1474	1474	1474
Barne- og familietjenester	619	619	0	624	630	638
Kvalifisering og velferd	662	669	7	684	695	699
Rus og psykisk helse	187	190	3	193	195	197
Helse og omsorg	1754	1818	64	1842	1856	1880
Botiltak og dagtilbud	530	563	33	569	579	585
Kultur	276	283	7	289	291	292
Idrett og friluftsliv	103	107	4	106	106	118
Næring og samfunn	10	10	0	10	10	10
Plan- og bygningstjenester	38	38	0	39	40	40
Miljø- og landbrukstjenester	30	31	1	30	30	31
Tekniske tjenester	318	329	11	313	317	317
Tekniske tjenester - piggdekkavgift	0	-23	-23	-23	-23	-23
Eiendomsforvaltning	523	535	12	541	547	547
Interne tjenester ¹²	409	397	-12	394	382	391
Rådmannen og strategisk ledelse	113	112	-1	114	117	117
Tilleggsbevilgninger	133	230	97	198	182	167
Diverse inntekter og utgifter	302	337	35	359	398	439
Korreksjoner skjema 1A ¹³	-205	-243		-252	-280	-318
Sum rammer tjenesteområdene	8816	9083	304	9130	9185	9262

Rammene til tjenesteområdene øker med 304 millioner kroner. Av dette er 64 millioner kroner plassert som tilleggsbevilgninger og gjelder flyktninger, noe som vil bli fordelt til tjenesteproduksjon på et senere tidspunkt. Videre er 35 millioner kroner plassert sentralt under "diverse inntekter og utgifter", og består i hovedsak av pensjonskostnader som ikke budsjetteres på de ulike tjenesteområdene. Resten av tjenesteområdene har budsjettmessige økninger på totalt 172 millioner kroner. Den største økningen går til helse- og omsorgstjenester, med en økning på 64 millioner kroner i forhold til budsjett 2015. Derneft følger bo- og aktivitetstilbud og barnehager med økning på henholdsvis 33 og 35 millioner kroner. Skoleområdet får også en betydelig vekst med 29 millioner kroner.

Selv om økningene er betydelige, betyr ikke dette nødvendigvis en tilsvarende bedring i tjenestetilbudet. Dette fordi økningene skal dekke en rekke forhold. Endringene av tjenesteområdenes rammer benyttes i all hovedsak til følgende:

- Dekning av befolkningsvekst, 89 millioner kroner i 2016
- Flyktninger, 64 millioner kroner i 2016
- Finansiering av politiske vedtak og effekter av handlings- og økonomiplanen for 2015-2018, 16 millioner kroner i 2016
- Finansiering av nye utgifter knyttet til lover og forskrifter, 125 millioner kroner i 2016¹⁴
- Forslag til endring i tjenesteområdenes rammer, 36 millioner kroner i 2016.

Befolkningsvekst og bosetting av flyktninger

Befolkningsveksten fører til at flere skal ha et tilbud innenfor de fleste av kommunenes tjenesteområder. Veksten fører også til økning av arealer både i form av bygninger, veier og

¹² Reduksjonen i interne tjenester har sammenheng med regjeringens forslag om statlig overtaking av kjernefunksjonen.

¹³ Dette er korreksjoner som gjelder øremerkede statlige inntekter, finanskostnader, bruk av avsetninger som føres på tjenesteområdene. I tillegg ligger overføring fra Trondheim parkering her. Disse korreksjonene gjøres for å få tallene sammenliknbare med "netto driftsutgifter" i Tabell 1-5.

¹⁴ En del av de bundne kostnadene er oppgavekorrigeringer, og gir dermed ingen reell rammeendring for tjenesteområdene. Eksempel på dette er endret finansieringsordning for øyeblikkelig døgnopphold.

parkområder. Alle kommunens tjenesteområder blir på en eller annen måte påvirket av befolkningsveksten. Trondheim kommune benytter derfor en relativt omfattende modell for å beregne de økonomiske konsekvensene av befolkningsveksten.

Tabell 3-7 Kompensasjon for befolkningsvekst. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Befolkningsvekst	60	117	174	238
Justering vekst 2014 og 2015	16	10	10	10
Arealer	14	18	22	22
Sum kompensasjon 2015-2018	89	145	206	271

Befolkningsveksten er anslått å gi merkostnader på 60 millioner kroner i 2016, økende til 238 millioner kroner i 2019. Hvert år foretas det en justering på bakgrunn av faktisk befolkningsvekst året før. Ettersom beregnet kompensasjon baserer seg på prognoser, er det viktig å justere budsjetttrammene når tall for faktisk vekst blir kjent. For 2014 ble kostnaden for befolkningsveksten ti millioner kroner høyere enn budsjettet. Dette har stort sett sammenheng med at det ble flere eldre i 2014 enn tidligere beregnet. I tillegg legges det inn seks millioner kroner for å ta høyde for den faktiske befolkningsutviklingen i 2015. Befolkningstall pr 1. januar 2016 blir kjent i mars 2016, og vil antakelig gi som resultat at antall eldre er høyere enn budsjettet. Ved å sette av midler til dette allerede nå, er det mulig å justere anslaget i forbindelse med behandling av 1. kvartalsrapport for 2016. Dette vil bidra til mer realistiske budsjetttrammer for tjenesteproduksjon i 2016.

I handlings- og økonomiplanen legges det inn driftsmidler knyttet til økning i arealer. Dette gjelder økte arealer i form av bygningsmasse, veier, friluftsliv og parker. Merkostnaden anslås til 14 millioner kroner i 2016, økende til 22 millioner kroner i slutten av perioden. Denne praksisen fører på sikt til at vedlikeholdsetterslepet på bygningsmassen reduseres. Modellen gjør også kommunen i stand til å ha en god standard og vedlikehold på nye parker, stier og veier etter hvert som de blir etablert. Det er viktig for kommunens omdømme, og god økonomi på lang sikt, at kommunen klarer å opprettholde god standard på nye bygninger og utearealer.

I tillegg til den ordinære befolkningsveksten, vil Trondheim kommunes befolkning øke etter hvert som det kommer flere flyktninger. Som nevnt tidligere, er det usikkerhet knyttet til antall flyktninger som skal bosettes, og når på året de kommer. Rådmannen forutsetter at kommunen klarer å bosette 1 100 flyktninger i løpet av 2015 og 2016, og at de nyankomne flyktningene i 2016 kommer jevnt i løpet av 2016. Merutgiftene er beregnet til 64 millioner kroner, og forutsettes fullfinansiert med statlige tilskudd.

Politiske vedtak og konsekvens av vedtatt handlings- og økonomiplan for 2015-2018

Rådmannen har innarbeidet konsekvensene av nye politiske vedtak som ikke tidligere er innarbeidet i gjeldende handlings- og økonomiplan. Dette gjelder bevilgning til peler langs Kjøpmannsgata vedtatt i [formannskapssak 162/14](#), lokaler til voksenopplæring ([bystyresak 88/15](#)), utarbeidelse av forprosjekt og reguleringsplan for Lade idrettspark, økte kostnader til leie av lokaler under nytt tribuneanlegg på Ranheim, prosjekter knyttet til VM på ski, kjøp av halltid i Trondheim Spektrum, gjennomføring av SuperCup, tilsynsordning i idrettshaller og driftsutgifter knyttet til tomteerverv. Til sammen gir disse forholdene merkostnader i 2016 på 5,3 millioner kroner, økende til 21,8 millioner kroner i 2019.

I vedtatt handlings- og økonomiplan for 2015-2018 er det en rekke forhold som gir økte utgifter på tjenesteområdene som innarbeides i handlings- og økonomiplanen for 2016-2019. Det ble vedtatt å øke driftsbufferen med fem millioner kroner i 2016. Tilbudet til lærlinger styrkes med seks millioner kroner i 2016, økende til knappe 12 millioner kroner i 2017. De største økningene knytter seg til helårseffekten av styrkingene som ble vedtatt innenfor områdene barnehage, helse og omsorg, bo- og aktivitetstilbud og kvalifisering og velferd. Eksempler er økninger knyttet til eldreplanen og pedagognormen i barnehager. I gjeldende økonomiplan ligger det inne en del kostnadsvekst som rådmannen nå foreslår å redusere. Dette gjelder blant annet ordningen med brukerstyrt personlig assistent, der kostnadsveksten antas å bli langt mer moderat enn forutsatt. Videre ligger det inne en subsidiering av vedlikeholdet på boligområdet som foreslås tatt ut, ettersom modellen med utgiftsdekkende husleie ikke er forenlig med

slik subsidiering. Totalt økes rammen til tjenesteområdene med 11 millioner kroner i 2016, økende til 132 millioner kroner i 2017 etter at ulike effekter fra handlings- og økonomiplanen for 2015-2018 er justert inn i denne økonomiplanen.

I budsjettet for 2015 ble det vedtatt at hele realavkastningen fra kraftfondet skal benyttes til å finansiere investeringsutgifter i stedet for driftsutgifter. Rådmannen legger opp til at 60 prosent av realavkastningen fra 2016 benyttes til å finansiere investeringer i 2017. Dette gir 13 millioner kroner i reduserte inntekter for driftsbudsjettet i 2017. Videre benyttes hele realavkastningen fra 2017 til å finansiere investeringer i 2018. Dermed finansieres ikke kommunens driftsutgifter lenger av realavkastningen fra kraftfondet. Det innebærer 62 millioner kroner mindre til finansiering av driftsbudsjettet i 2018, sammenliknet med budsjettet for 2015.

Bundne kostnader

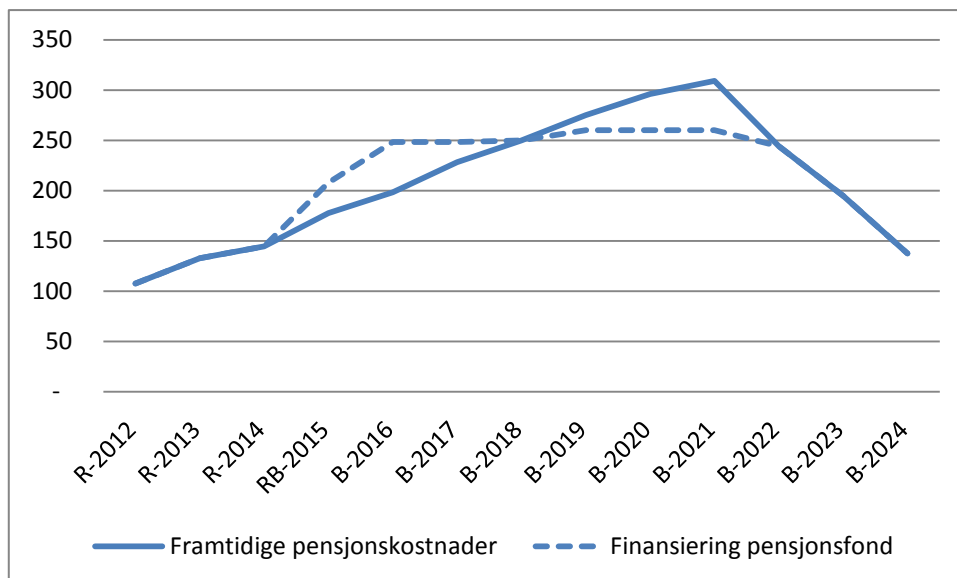
Flere sentrale bestemmelser og forhold som kommunen i liten grad kan påvirke, fører til utgiftsøkning på 110 millioner kroner i 2016. Tabell 3-8 gir en oversikt over disse utgiftene.

Tabell 3-8 Oversikt over bundne merutgifter. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Pensjonskostnader	-15	3	41	56
Bundne merutgifter barnehageområdet	29	29	29	29
Bundne merutgifter skoleområdet	20	23	22	21
Ny brannordning og økt husleie	6	6	6	6
Microsoft office lisenser	15	15		
Ulike forhold i statsbudsjettet	44	12	12	12
Diverse	12	12	8	8
Sum kompensasjon 2016-2019	110	101	118	132

Pensjonskostnader

Reformen om uførepensjon i offentlig sektor av 1. januar 2015 innebærer at folketrygden tar en større andel av kostnadene enn tidligere. I andre tertialrapport framgår det at pensjonskostnadene i statens pensjonskasse (SPK) er vesentlig nedjustert som følge av at dette. For de to andre pensjonskassene Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) og Kommunal landspensjonskasse (KLP), ble dette innarbeidet allerede i budsjettet for 2015. For Trondheim gir denne endringen en kortsiktig reduksjon i pensjonskostnadene på om lag 15 millioner kroner i 2016, og om lag uendrede kostnader i 2016, før de øker betydelig i slutten av perioden. Årsaken til den kortsiktige reduksjonen har sammenheng med at kommunens innbetalte pensjonspremier er uendret, selv om de bokførte kostnadene går ned. Dermed betaler kommunen mer i premier enn vi kostnadsfører. Denne differansen kalles for premieavvik, og inntektsføres i år én, men må utgiftsføres de sju neste årene. Når dette skjer flere år på rad, skyves fremtidige pensjonskostnader fram i tid. Denne effekten gir en så stor økning i de framtidige pensjonskostnadene at det kan innebære uønskede tilpasninger i tjenestetilbudet for å finansiere disse. I figur 3-4 gis det et bilde over økningen i den delen av pensjonskostnadene som kommunen har skjøvet framfor seg (amortisering av premieavvik).

Figur 3-4 Utvikling utsatte pensjonskostnader(amortisering premieavvik), i millioner kroner

Som figuren viser, vil kommunen bli belastet med knappe 200 millioner kroner i 2016, på grunn av tidligere pensjonsutgifter som ikke har blitt regnskapsført. Dette beløpet kan øke til over 300 millioner kroner etter 2019, før det får en kraftig reduksjon etter 2021.

For å håndtere denne situasjonen på en god måte, ønsker rådmannen at kommunen setter av midler til disposisjonsfond (kan kalles for pensjonsfond), hovedsakelig i 2015-2017, i en periode der kommunens pensjonskostnader går ned. Denne fondsoppbyggingen kan anvendes i perioden 2019-2021, slik at toppen i pensjonskostnadene som oppstår i 2021 kan unngås. Dermed blir økningen i pensjonskostnader glattet ut, slik det illustreres med den stiplede linjen i figur 3-4. Kommunen kan få en mer stabil utvikling i kommunens kostnader, og dermed mer stabile forutsetninger for tjenesteproduksjonen.

For å unngå toppen i pensjonskostnader, anbefaler rådmannen å sette av 100 millioner kroner. Rådmannen foreslår å sette av 50 millioner kroner i 2016 til disposisjonsfond og 20 millioner kroner i 2017. Resten foreslås satt av i forbindelse med behandlingen av regnskapet for 2015. I 2019 foreslås det benyttet 17 millioner kroner av disposisjonsfondet for å finansiere pensjonskostnadene.

Et betydelig element som også følger av reformen knyttet til uføre, er at avsetningene for risiko for uførhet blir mindre. Dette er midler som i stor grad kan overføres til premiefond i TKP. Disse midlene kan benyttes til å finansiere fremtidige pensjonspremier. Foreløpig har ikke rådmannen valgt å ta hensyn til dette, ettersom det er en del usikre elementer her.

Bundne merutgifter barnehage

Regjeringen har vedtatt ny forskrift om tildeling av tilskudd til private barnehager med virkning fra 1. januar 2016. Forskriften viderefører dagens finansieringsmodell med kommunale satser, men justert for pensjons- og kapitalkostnader. Rådmannen anslår 19 millioner kroner i økte utgifter i 2016, delvis som følge av at private barnehager i 2016 skal ha tilskudd basert på regnskap 2014, og delvis som følge av endringer i finansieringsmodellen. Rammene er også økt med sju millioner kroner for å sikre full likebehandling av private og kommunale barnehager. I tillegg kommer en merkostnad på 6,6 millioner kroner som har sammenheng med redusert foreldrebetaling for lavinntektsfamilier og gratis kjernetid. Barnehageområdet fikk i 2015 en kompensasjon på 4,1 millioner kroner som følge av at nye satser for foreldrebetaling skulle gjelde fra 1.mai 2015. For 2016 gjelder nye satser hele året, og denne engangskompensasjonen trekkes dermed tilbake.

Bundne merutgifter skole

Innenfor skoleområdet øker utgiftene til elever med store og vedvarende behov. Merkostnadene er estimert til ti millioner kroner. Kommunens utgifter for skoleplass til barn fra Trondheim som har

fosterhjem i andre kommuner, har økt de siste årene. Økningen er i hovedsak knyttet til spesialundervisning, og er anslått til å utgjøre fire millioner kroner. En ny arbeidstidsavtale for lærere gir nyutdannede og nyansatte lærere redusert leseplikt. I en overgangsfase antas det at de fleste lærere benytter seg av dette, noe som vil gi en merkostnad i 2016 på knappe fire millioner kroner.

Ny brannordning og økt husleie ved Sentrum brannstasjon

Felles brannordning for Trondheim, Malvik og Klæbu ble vedtatt i 2013, men er først innført i 2015. Kostnaden for dette er beregnet til 4,6 millioner kroner i 2016. I 2015 ble Sentrum brannstasjon etablert på Nyhavna, noe som gir en økt utgift for Trondheim kommune på grunn av husleie på én millioner kroner.

Microsoft Office lisenser og diverse bundne merutgifter

Ved kjøp av nye lisenser for bruk av Microsoft Office produkter blir det ikke lenger foretatt lokale installasjoner. Dermed defineres slike kostnader ikke lenger som en investering, men må finansieres over driftsbudsjettet. Kostnadene er usikre, men anslås til 15 millioner kroner i 2016 og 2017.

Arkivverdige data fra fagsystemer og databaser som ikke lengre er i bruk, må bevares på en digitalt betryggende måte. Rådmannen anslår at kostnaden for dette er 3,8 millioner kroner i 2016 og 2017.

Ny akuttmedisinforskrift krever at 80 prosent av alle telefonhenvendelser skal besvares innen to minutter, noe som krever økt bemanning på legevaktssentralen. Dette gir fire millioner kroner i merutgifter for Trondheim kommune.

Nye forhold i statsbudsjettet

Ulike forhold i regjeringens forslag til statsbudsjett gir kommunen en utgiftsøkning på 44 millioner kroner i 2016. Dette gjelder blant annet engangstilskudd til vedlikehold, forslag om statlig overtakelse av kemnerfunksjonen og overføring av ansvar til kommunene for øyeblikkelig hjelp.

Nye forslag til endring i driftsrammer

Tjenesteområdenes rammer foreslås endret som følge av befolkningsvekst, politiske vedtak og bundne kostnadsendringer som beskrevet tidligere i dette avsnittet. I tillegg foreslår rådmannen en rekke endringer som gir en netto økning av rammene på 36 millioner kroner i 2016. Endringene fremgår av tabell 3-9.

Tabell 3-9 Forslag til endring i driftsrammer til tjenesteproduksjon. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Tidlig innsats	25	28	28	28
Økte rammer	28	23	24	24
Endring i driftsbuffer	18	29	60	101
Piggdekkavgift	-23	-23	-23	-23
Annen rammeendring	10	1	1	1
Redusert rammevekst	-24	-21	-21	-21
Sum endring i driftrammer til tjenesteområder	36	38	69	111

Tidlig innsats

Som et ledd i strategien "tidlig innsats" legges det inn 35 millioner kroner for å styrke hjemmebasert omsorg. Denne styrkingen består av en rammeøkning på 21 millioner kroner til helse og omsorg, og en omprioritering innenfor området på 14 millioner kroner. Det foreslås også satt av to millioner kroner til styrking av helsestasjoner og to millioner kroner til forebyggende rusarbeid. Videre er det lagt inn en opptrapping av tiltak til tidlig innsats innenfor oppvekst og utdanning på åtte millioner kroner fra 2017. Rådmannen vil konkretisere dette i neste års handlings- og økonomiplan.

Økte rammer

Rådmannen foreslår å øke rammene til bo- og aktivitetstilbud med 25 millioner kroner i 2016, utover kompensasjon for befolkningsvekst. I tillegg foreslår rådmannen flere mindre rammeøkninger til ulike områder på om lag tre millioner kroner.

Endring driftsbuffer

Rådmannen foreslår en samlet buffer på 25 millioner kroner. Dette er en økning på 18 millioner kroner i forhold til vedtatt budsjett 2015. For 2015 har bufferen vist seg å være for beskjeden til å håndtere skattesvikten i år, og merforbruket innenfor en del av tjenesteområdene. En samlet buffer på 25 millioner kroner i 2016 vil fremdeles være relativt beskjeden med tanke på usikkerheten i konjunkturutviklingen. I perioden 2017-2019 legges det opp til ytterligere økning av bufferen, noe som begrunnes med usikkerhet om utviklingen fremover og eventuelle konsekvenser av nytt inntektssystem. I tillegg vil det alltid oppstå en rekke uforutsette kostnader som kommunen ikke får finansiert.

Annen rammeendring

Det er behov for driftsmidler til etablering av midlertidige løsninger innenfor skoleområdet. Dette dreier seg om ombygginger ved Ringve videregående skole som skal benyttes mens nye Lade skole bygges, og kostnader knyttet til flytting av paviljonger. Rådmannen foreslår også å sette av midler til utredninger der det er nødvendig å kjøpe kompetanse som kommunen ikke selv besitter.

Piggdekkavgift

Kommunen har i de siste årene tilfredsstilt forurensingsforskriftens krav til luftkvalitet, og har brukt betydelige ressurser på renhold og støvdemping for å nå dette. Likevel er svevestøv fortsatt et problem, og andelen som kjører med piggdekk har økt. Som et tiltak for å redusere andelen, vurderes innføring av piggdekkavgift som mest effektivt. Rådmannen foreslår derfor å innføre avgift for bruk av piggdekk fra 2016.

Redusert rammevekst

De aller fleste tjenesteområdene får styrket sine budsjetter neste år. Rådmannen foreslår tiltak som gir en reduksjon av tjenesteområdenes rammer på 24 millioner kroner i 2016. Rådmannen foreslår blant annet at vi bruker mindre på tekniske tjenester og redusert bemanning innenfor interne tjenester. På andre områder vil tiltakene innebære at vi reduserer veksten noe, i forhold til det som ligger inn i handlings- og økonomiplanen for 2015-2018.

Det er gitt en nærmere omtale av innsparingstiltak og omprioriteringer innenfor de ulike områdene i del 2 i dokumentet. En komplett oversikt over alle tiltak er vist i vedlegg 1.

Effektivisering av tjenesteområdene

Det er i tråd med tidligere år lagt inn en forutsetning om effektivisering på 0,3 prosent av driftsutgiftene. Dette gjennomføres med at lønnsglidning på enhetene ikke blir kompensert. I tillegg får enhetene en lavere priskompensasjon. Det er en rekke forhold som bidrar til å effektivisere enhetenes drift. For eksempel investeres det i ENØK-tiltak som skal redusere energitgiftene, og betydelige investeringer i nye IT-verktøyer forutsettes å gi en mer effektiv produksjon av kommunale tjenester. Denne effektiviseringen vises ikke som konkrete tiltak under hvert tjenesteområde, men framkommer som redusert lønns- og priskompensasjon. Samlet sett er det beregnet at redusert pris- og lønnskompensasjon gir en innsparing på 38 millioner kroner.

3.6 Kommunens finansinntekter og -utgifter

Avsnittet gir en oversikt over kommunens finansinntekter og – utgifter. Både inntektene og utgiftene er justert ned fra 2015. Dette skyldes først og fremst en forventning om lavere markedsrenter. Det budsjetteres med en nominell avkastning i Trondheim kommunes kraftfond (TKK) på 3,6 prosent i 2016, mot 4,0 prosent i 2015. Lånerenten forventes å være om lag 0,5 prosentpoeng lavere i 2016 enn i 2015. Det er nærmere redegjort for renteforutsetningene i kapittel 4.

Utover i perioden øker finansutgiftene i hovedsak som følge av økt gjeld. Lån til investeringsformål beregnes til 14 milliarder kroner ved inngangen til 2016, og forventes å øke til 17,8 milliarder kroner ved utgangen av 2019. Dette omtales nærmere i avsnitt 3.8.

Tabell 3-10 Finansinntekter og -utgifter. Beløp i millioner kroner. 2016-kroner

	Revidert budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Finansinntekter	-393	-344	-322	-321	-336
Finansutgifter	919	877	938	1 027	1 171
Resultat eksterne finansieringstransaksjoner	526	533	615	706	835

3.6.1 Finansinntekter

De viktigste finansinntektene er utbytte fra Trondheim kommunes kraftfond (TKK). Andre finansinntekter er renteinntekter fra bykassens likviditet, videre utlån, startlån, byggelån og utbytte fra kommunens selskaper.

Tabell 3-11 Finansinntekter. Beløp i millioner kroner. 2016-kroner

	Revidert budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Finansinntekter TKK	-279	-248	-240	-238	-237
Renteinntekter likviditet	-18	-13	-11	-12	-17
Utbytte	-5	-5	-5	-5	-5
Startlån	-41	-32	-22	-23	-32
Videreutlån	-9	-5	-5	-5	-8
Interne renteinntekter byggelån	-41	-40	-39	-38	-37
Sum finansinntekter	-393	-344	-322	-321	-336

Trondheim kommunes kraftfond (TKK)

Det generelle rentenivået har falt betydelig det siste året, og er nå på et historisk lavt nivå. Samtidig er det lite som tyder på en renteoppgang med det første. En stor del av TKKs investeringer er i form av bankinnskudd og ulike typer rentebærende verdipapirer. Det vil si investeringer der avkastningen varierer med rentenivået. Lavere renter har en umiddelbar negativ effekt på TKKs plasseringer med flytende rente, men beholdningen av papirer med fast rente rammes også, etter hvert som tidligere investeringer går til forfall og må reinvesteres til en ny og lavere rente.

Med dette som utgangspunkt foreslår rådmannen at TKKs nominelle avkastning i 2016 budsjetteres til 3,6 prosent – ned fra 4,0 prosent i 2015. Forutsatt at kraftfondets verdi ved begynnelsen av året ligger i underkant av 6,9 milliarder kroner¹⁵, gir dette en budsjettert nominell avkastning på 248 millioner kroner. Dette forutsetter en normalavkastning i TKKs aksjeholdning på 6,5 prosent.

Med grunnlag i prisutviklingen de siste årene, og SSBs prognoser for prisutviklingen fremover, foreslår rådmannen at den budsjetterte KPI-avsetningen for 2016 tar utgangspunkt i generell prisvekst på to prosent¹⁶. I budsjetteringen for påfølgende år anbefaler rådmannen at det tas utgangspunkt i en prisvekst på 2,5 prosent, som er den prisveksten Norges Bank søker å oppnå gjennom pengepolitikken.

En nominell avkastning på 3,6 prosent og en prisvekst på 2,0 prosent gir en budsjettert realavkastning på 1,6 prosent. Justert for kraftfondets driftskostnader, gir dette et budsjettert utbytte til kommunens øvrige økonomi på 104 millioner kroner.

Kraftfondets avkastning forutsettes disponert som det fremgår av tabell 3-12.

¹⁵ Usikker størrelse, ikke minst avhengig av utviklingen i aksjemarkedet i 2015

¹⁶ Siste fem års endring i KPI (konsumprisindeksen), blir avsatt for å opprettholde kraftfondets realverdi.

Tabell 3-12 Disponering av budsjettert avkastning i TKK. Tall i millioner kroner

	2016
Nominell avkastning	248
Driftskostnader	6
KPI-avsetning	138
Utbytte til drifts- og investeringstiltak i kommunen i 2017 ¹⁷	100
Utbytte til kultur-, nærings- og kollektivfondet i 2017	4

Likviditet

Rådmannens vurdering er at gjennomsnittlig likviditet i et 12-måneders perspektiv bør være rundt 600 millioner kroner. Gitt en forventet rente på bankinnskudd på 1,63 prosent i 2016, budsjetteres renteinntektene til 13 millioner kroner. For perioden 2017-2019 forventes inntektene å øke til 17 millioner kroner, i takt med et forventet høyere rentenivå.

Utbytte

Det budsjetteres med utbytte fra Trondheim kino AS på to millioner kroner, 1,1 millioner kroner fra Leüthenhaven AS og to millioner kroner fra Trondheim renholdsverk AS. Rådmannen vil i 2016 fremlegge en ny eierskapsmelding der selskapenes utbytte blir tematisert.

Startlån

Renteinntekter fra startlånsordningen budsjetteres til 34 millioner kroner i 2016. Det budsjetteres med en rente på 1,54 prosent pluss et administrasjonsgebyr på 0,25 prosentpoeng. På grunn av innbetalte ekstraordinære avdrag er utlånsvolumet noe lavere enn innlånsvolumet knyttet til ordningen. Det budsjetteres imidlertid med lik størrelse på renteinntekt og renteutgift, fordi kommunen har et påslag på 0,25 prosentpoeng på utlån.

Videre utlån

Videre utlån forventes å være på om lag 300 millioner kroner ved inngangen til 2016. Dette er i hovedsak lån til kommunale foretak, aksjeselskaper og stiftelser. Basert på de låneavtalene kommunen har med låntakerne, forventes renteinntektene å bli fem millioner kroner i 2016.

Byggelånsrenter

Byggelånsrenter fra igangsatte, ikke fullførte byggeprosjekter beregnes ut fra den gjennomsnittlige lånerenten for investeringslån. I forbindelse med kjøp av tomter og gjennomføring av investeringer i bygg og anlegg, må det tas opp lån for å finansiere kostnadene etter hvert som de påløper. Rentekostnadene på tilhørende lån beregnes og belastes de ulike prosjektene, og føres som renteinntekt i driftsbudsjettet. Det budsjetteres med byggelånsrenter på 40 millioner kroner i 2016, fallende til 37 millioner kroner i 2019.

3.6.2 Finansutgifter

Renteutgifter

Renteutgiftene er knyttet til investeringslån og kommunens videre utlån til startlån og andre investeringslån.

Tabell 3-13 Renteutgifter. Beløp i millioner kroner. 2016 kroner

	Vedtatt budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Renteutgifter investeringslån	435	373	366	383	461
Renteutgifter startlån	40	32	22	23	32
Renteutgifter videre utlån	7	5	5	5	8
Sum renteutgifter	482	411	394	412	501

¹⁷ Avsettes til disposisjonsfond i 2016, brukes i 2017 (etterskuddsmodellen)

Investeringslån

Rentekostnader knyttet til investeringslån budsjetteres til 373 millioner kroner i 2016, stigende til 461 millioner kroner i 2019. Dette er en betydelig nedjustering fra forrige økonomiplanperiode. Nedjusteringen skyldes forventning om lave renter framover. Lånevolumet forventes å øke med 3,7 milliarder kroner i økonomiplanperioden.

Renteutgiftene finansieres dels av bykassens midler og dels av byggelånsrenter, gebyrer fra VARFS-området, husleieinntekter og tilskudd. Tabell 3-14 viser i hvilken grad de ulike områdene bidrar til finansieringen.

Tabell 3-14 Finansiering av renteutgiftene. Beløp i millioner kroner. 2016-kroner

	Vedtatt budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Renteutgifter investeringslån	435	373	366	383	461
Byggelånsrenter	-41	-40	-39	-38	-37
Renter som dekkes av VARFS-området	-66	-50	-56	-70	-104
Renter som dekkes av husleie fra kommunale boliger	-66	-50	-52	-53	-52
Tilskudd fra rentekompensasjonsordningene	-28	-19	-17	-18	-23
Renteutgifter finansiert av bykassen	234	214	202	204	245

Rådmannen jobber med å systematisere finansieringen av kapitalutgifter. Foreløpig er det noen områder hvor kommunen får inntekt, men som ikke kommer direkte til uttrykk som finansiering av lånekostnad. Dette gjelder først og fremst husleie fra Øya Helsehus og Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS.

Videre utlån – startlån

Renteutgifter knyttet til startlån budsjetteres til 34 millioner kroner i 2016. Det er lagt til grunn en innlånsrente på 1,54 prosent og et innlånsvolum ved inngangen til året på om lag 1 450 millioner kroner. Det legges videre til grunn et låneopptak på 200 millioner kroner. Renteutgiftene finansieres ved renteinnbetalinger fra låntakerne av startlån.

Videre utlån – diverse

Innlånsvolum knyttet til videre utlån vil være 333 millioner kroner ved inngangen til 2016. Det er tatt opp et sertifikatlån med 1,49 prosent rente som forfaller 30. juni 2016. Det legges til grunn at lånet refinansieres med et nytt sertifikatlån til 1,54 prosent rente. Dette gir en rentekostnad i 2016 på fem millioner kroner. Rentekostnaden finansieres av renteinnbetalinger fra låntakerne.

Avdrag

Avdragene på investeringslån er avledet av nivået på investeringslånene ved inngangen til hvert enkelt budsjettår. I tråd med bystyrets vedtak legges det opp til en nedbetalingstid på 30 år. Dette gir budsjetterte avdrag på 467 millioner kroner i 2016. I takt med at gjelda øker, øker også avdragene. I 2019 forventes ordinære avdrag å bli 517 millioner kroner.

Handlingsregelen gir rom for å øke avdragene i økonomiplanperioden. Som følge av at rentebanen forventes å bli lav og at rådmannen velger ikke å legge på såkalte standardavvik (risikopåslag) i renteprognosen slik praksisen var tidligere, frigjøres det midler som rådmannen foreslår å benytte til å betale ekstra avdrag i perioden 2017–2019. Dette reduserer gjeldsveksten og korter ned på tilbakebetalingstiden. Dette vil gjøre kommunen mer robust for en senere renteoppgang, og det bidrar til å bremse gjeldsveksten.

Tabell 3-15 Avdrag. Beløp i millioner kroner. 2016 kroner.

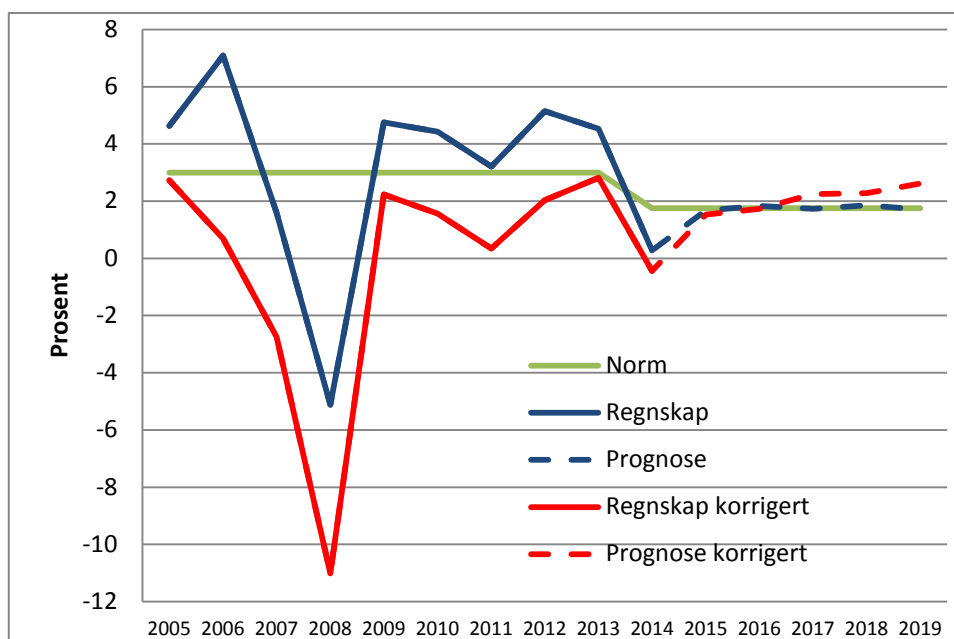
	Revidert budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Ordinære avdrag	439	467	486	504	517
Ekstraordinære avdrag	-	-	58	111	152
Avdrag investeringslån	439	467	544	615	669

3.7 Netto driftsresultat/disponering av handlingsrommet

3.7.1 Netto driftsresultat

Netto driftsresultat viser hva som er igjen av driftsinntektene etter at alle driftsutgifter og netto finansutgifter er kostnadsført. Figur 3-5 viser utviklingen av netto driftsresultat fram til 2014 og forventet netto driftsresultat framover. Det legges opp til et positivt netto driftsresultat, noe som anbefales for å finansiere fremtidige investeringer.

Et godt netto driftsresultat er en forutsetning for at kommunen skal ha fremtidig handlingsrom.

Figur 3-5 Utvikling av netto driftsresultat og korrigert netto driftsresultat

Fra Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU), er det anbefalt at netto driftsresultat over tid for kommunesektoren bør ligge på 1,75 prosent av driftsinntektene. Rådmannen har i sitt forlag lagt til grunn at kommunen følger denne anbefalingen.

Tidligere har inntekter fra momskompensasjonsordningen for investeringer påvirket netto driftsresultat. Dette er det korrigert for. I tillegg er det korrigert for ulike forhold knyttet til føring av pensjon. Fram til 2013 har dette ført til at det korrigerte netto driftsresultatet har vært vesentlig dårligere enn det ukorrigerte resultatet. Fra 2014 føres ikke momskompensasjonen for investeringer over driftsbudsjettet. I tillegg vil korrigeringsene knyttet til pensjon være langt mindre. I 2016 forventes det at korrigeringsene knyttet til pensjon vil føre til at det korrigerte netto driftsresultatet blir bedre enn det ukorrigerte resultatet.

I neste avsnitt redegjøres det for hvordan netto driftsresultat foreslås disponert, til sparing og som egenkapital til investeringer.

3.7.2 Sparing og egenkapital til investeringer

Kommunens netto driftsresultat benyttes til økt sparing i kraftfondet, i disposisjonsfondet og til å finansiere investeringer. Tabell 3-16 viser hvordan rådmannen foreslår at kommunens netto driftsresultat benyttes.

Tabell 3-16 Netto driftsresultat og disponering. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Netto driftsresultat	-228	-222	-242	-217
Netto sparing/bruk av disposisjonsfond	25	-19	-1	-18
Sparing i kraftfondet	137	170	170	169
Bruk av sparing (VAR)	-50	-45	-44	-53
Overføring egenkapital pensjonskasser	30	33	35	38
Overføring til finansiering av investeringer	85	83	82	82
Sum	0	0	0	0

Netto sparing/bruk av disposisjonsfond

Endring i bruk av disposisjonsfond er i hovedsak relatert til to forhold, pensjon og effekter som følger av etterskuddsmodellen når realavkastning for kraftfondet går ned.

Rådmannen foreslår å sette av den delen av pensjonen som gjelder inntektsført premieavvik i 2016 og 2017 på disposisjonsfond. Dette utgjør 50 millioner kroner i 2016 og 20 millioner kroner i 2017. Disse midlene foreslås brukt i perioden 2019-2021 ettersom pensjonskostnadene vil øke mye, jamfør Figur 3-4.

Som følge av etterskuddsmodellen for bruk av realavkastning i kraftfondet, vil det i 2016 bli brukt 129,8 millioner kroner av realavkastningen for 2015. Samtidig forventes realavkastningen i 2016 å bli lavere enn tidligere år, som følge av svakere avkastning i finansmarkedene. I 2016 vil det derfor settes av 104,3 millioner kroner til bruk i 2017. Nettoeffekten er at det vil bli brukt 24,5 millioner kroner mer av disposisjonsfondet enn det som avsettes. I 2017 forventes det ytterligere fall i realavkastningen, slik at det i 2017 vil bli brukt 39 millioner kroner mer av disposisjonsfondet enn det som avsettes. De to siste årene endres ikke realavkastningen fra det ene året til det andre, og det vil da bli avsatt det samme som det vil bli forbrukt.

Sparing i kraftfondet

For å opprettholde realverdiene i kraftfondet, tilbakeføres deler av avkastningen til fondet som tilsvarer gjennomsnittlig konsumprisindeks de fem siste årene. For 2016 forventes dette å utgjøre 137 millioner kroner, ut fra en gjennomsnittlig konsumprisindeks på to prosent. For resten av perioden forventes den gjennomsnittlige konsumprisindeksen å utgjøre 2,5 prosent.

Bruk av sparing (VAR)

Innenfor vann, avløp og renovasjon har det de siste årene blitt bygd opp fond. Disse fondene reduseres de kommende årene. Dette gjennomføres ved å justere gebyrene slik at regnskapet for de ulike områdene må finansieres med tidligere avsatte fondsmidler.

Egenkapital til Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) og KLP

Det foreslås å øke overføringen til TKP til vedlikehold av egenkapitalen i 2016. Rådmannen vil komme tilbake til hvordan det er ønskelig å styrke pensjonskassens risikobærende evne.

Egenkapital til investeringer

I budsjettvedtaket for 2015 vedtok bystyret at hele realavkastningen fra kraftfondet skal overføres til investeringer innen 2018. I 2016 budsjetteres det med at 62 millioner kroner av realavkastningen fra 2015 overføres til investeringer. I 2016 forventes realavkastningen å bli 104 millioner kroner som overføres til 2017, og 60 millioner kroner av dette vil bli brukt til investeringer i 2017. Realavkastningen i 2017 er budsjettert til 63,5 millioner kroner som overføres til 2018. Av dette vil alt gå til å finansiere investeringer.

For øvrig budsjetteres det med en årlig overføring av driftsmidler på 23 millioner kroner hvert år til dekning av investeringsbudsjettet. Dette er en reduksjon på sju millioner kroner sammenlignet med budsjett 2015. Reduksjonene har sammenheng med at utgifter som tidligere har vært klassifisert som investeringsutgifter, nå klassifiseres som driftsutgifter. Utgiftene knyttet til Microsoft Office- lisenser er et eksempel på dette. Når slike utgifter flyttes fra investeringsbudsjettet til driftsbudsjettet, kan vi samtidig redusere overføringene fra driftsbudsjettet til investeringsbudsjettet. På den måten unngås innstramning av kommunens tjenestetilbud på grunn av omklassifisering av utgifter.

3.8 Investeringsutgifter, finansiering og gjeldsutvikling

3.8.1 Samlet oversikt over investeringene

Tabell 3-17 Forslag til investeringer i anleggsmidler. Tall i millioner kroner. Løpende priser.

	2016	2017	2018	2019	Sum 2016-2019
Skoler	272	419	312	355	1 358
Barnehager	66	73	93	119	352
Helse og velferd	594	410	366	299	1 669
Barne og familietjenesten	27	23	23	3	76
Boliger	234	155	130	132	651
Diverse eiendom	39	12	12	12	74
Tilrettelegging for bolig- og næringsareal	364	246	242	283	1 135
Strategiske tomtekjøp	308	252	171	211	942
Renovasjon	36	32	12	4	84
Inventar og utstyr	8	8	8	9	33
Byplan – Torvet	65	57	52	59	233
Miljøenheten, Renere havn	91				91
Miljøpakken	12	12	13	13	50
Veg	25	27	23	25	99
Vann	156	221	216	147	740
Avløp	234	235	214	228	911
Byrom, parker og grøntanlegg	10	36	12	12	70
Idrett og friluftsliv	71	176	254	265	766
Kultur	22	19	16	15	71
Kirker og kirkegårder	138	118	102	86	444
IT	85	85	100	78	347
Sum investeringer i anleggsmidler	2 857	2 614	2 369	2 354	10 195

Investeringer i anleggsmidler

Rådmannen foreslår å bevilge 2,86 milliarder kroner i investeringsutgifter i 2016. Av dette utgjør om lag 442 millioner kroner investeringer som er forskjøvet fra 2015 til 2016, jamfør omtale i økonomirapporten etter andre tertial 2015. Ser vi bort fra forskyvningene, foreslås det nye investeringer for om lag 2,39 milliarder kroner. Samlet for perioden 2016-2019 foreslår rådmannen investeringer for 10,2 milliarder kroner.

Rådmannen prioriterer investeringer for å ivareta kommunens lovpålagte tjenester. Investeringer til skoler, vann og avløp og helse og velferd prioriteres derfor høyt.

Skoleanlegget på Lade ferdigstilles, det gjøres betydelige investeringer på Sjetne, Okstad og Berg, byggingen av ny Huseby ungdomsskole og ny skole i Ranheim/Charlottenlund-området starter. Det legges videre inn oppstartbevilgninger til skoler på Nidarvoll/Sunland, Granåsen og Kolstad/Saupstad. I økonomiplanperioden planlegges det samlede investeringer for 1,35 milliarder kroner på skoleområdet.

Innenfor barnhageområdet har kommunen tilstrekkelig kapasitet, og investeringstakten er derfor redusert sammenliknet med tidligere planer. Investeringene som foreslås er først og fremst nødvendige for å erstatte midlertidige barnehagebygg. Først i slutten av perioden ferdigstilles den neste barnehagen som skal gi kapasitetsvekst.

Innenfor helse og velferd planlegges investeringer for 1,7 milliarder kroner (i tillegg kommer investeringer i boliger). De største investeringene går til å ferdigstille helse- og velferdssenter på Persaunet, inkludert omsorgsboliger. Det er også lagt inn midler til ferdigstillelse av nytt helse- og velferdssenter på Risvolla i 2020. Helsevakt i Mauritz Hansens gate forventes ferdigstilt med 25 kommunale akutte døgnplasser i 2018. På Kattem foreslås det bevilgninger til å bygge omsorgsboliger. I tillegg settes det av midler til rehabilitering av Nidarvoll helsehus i 2017. Det er også lagt inn midler til satsing innenfor velferdsteknologi. En betydelig andel av investeringene innenfor dette området er finansiert av tilskudd og eksterne midler. Det gjenstår likevel 946 millioner kroner som vil belaste kommunens frie inntekter.

Kommunens satsing på å bedre boligtilbudet videreføres i planperioden. Det er lagt inn 147 nye utleieboliger og 78 nye kategoriboliger i økonomiplanperioden. I tillegg planlegges det 127 nye omsorgsboliger. Totalt er det lagt til rette for 352 nye boliger. Det foreslås å bruke 651 millioner kroner til investeringer i boliger. Investeringskostnadene i omsorgsboliger omtalt under helse og velferd kommer i tillegg. Det er en forutsetning at deler av investeringsutgiftene til boliger dekkes med investeringstilskudd. Resten må dekkes med lån. Kommunen har en utgiftsdekkende husleiemodell, og kapitalkostnader knyttet til lånene skal derfor dekkes via husleie.

Rådmannen foreslår i økonomiplanperioden å bruke 37 millioner kroner til investeringer i friluft- og nærmiljøanlegg og 729 millioner kroner til investeringer i idrettsanlegg. Av dette utgjør 630 millioner kroner investeringer på Granåsen, for å klargjøre området for et eventuelt VM på ski. En betydelig andel av investeringene innenfor dette området er forutsatt finansiert av spillemidler, tilskudd og eksterne midler. Andre investeringer gjelder ferdigstilling av anlegg, som Leangen hurtigløpsbane og lys på den store kunstgressflata på Lade. Når det gjelder nye anlegg, foreslår rådmannen å anlegge utendørs tennisbaner på Lade, bygge tribune i Leangen ungdomshall, legge inn midler til rekkefølgekrav til Flatåshallen, bygge ny sal over garderobedel på Ranheim friidrettshall og starte planlegging og forprosjektering av bydelsbasseng i Trondheim øst. I tillegg foreslås det å legge inn midler til å skifte ut vant i Leangen og i Dalgård ishall og å ferdigstille fase to av rulleskianlegget på Granåsen. I økonomiplanperioden er det også vedtatt utbygging av nye Trondheim Spektrum.

Rådmannen foreslår å bruke 444 millioner kroner til kirker og kirkegårder. Dette går hovedsakelig til etablering av nye kirkegårder. 108 millioner kroner foreslås brukt til rehabilitering av kirker.

Det foreslås avsatt 347 millioner kroner til IT- investeringer i økonomiplanperioden. Dette kommer i tillegg til investeringer i velferdsteknologi på helse- og velferdsområdet. De største investeringene er knyttet til utskiftning av PC'er og investeringer i ny arkivløsning og nytt regnskapssystem.

Investeringer innenfor vann, avløp og renovasjon utgjør til sammen 1,7 milliarder kroner i perioden. MeTroVann, byggingen av kommunens nye reservevannsløsning fra Benna, ferdigstilles i 2016, arbeidet med bygging av ny Vikåsen vanntunnel igangsettes og sikringen av Heggstadmoen avfallsdeponi ferdigstilles. Kapitalkostnadene for disse investeringene dekkes via gebyrer.

Innenfor vegområdet foreslås det å investere 70 millioner kroner til fornyelse av kommunens gatelys. Rådmannen har lagt opp til at Torvet slutføres i 2019. Rådmannen har forutsatt i budsjettforslaget at det ikke skal bygges ny parkeringskjeller i kommunal regi. Den samlede investeringskostnaden for Torvet anslås til 233 millioner kroner.

Kostnadsanslaget for prosjektet *Renere havn* er på 221 millioner kroner. Prosjektet skal være ferdig i løpet av 2016, og det gjenstår å bevilge 91,3 millioner kroner. Det forutsettes at eksterne midler dekker 179 millioner kroner av de totale utgiftene til prosjektet.

Rådmannen har satt av midler til utvikling av kommunens by-rom. Det vil bli lagt fram egen politisk sak om TMV-odden i 2016.

Det legges opp til betydelig kjøp av tomter til formålsbygg. I planperioden foreslås tomtekjøp for nesten én milliard kroner. I 2016 foreslås det bevilget 308 millioner kroner til kjøp av tomter. Finansiering av kjøpene skjer med en blanding av egenkapital, salg av tomter og låneopptak som må finansieres over kommunens frie inntekter.

Rådmannen legger opp til kjøp av ubebygde grunn relatert til bolig- og næringsutvikling på i overkant av 1,1 milliarder kroner i planperioden. Kjøpet finansieres i all hovedsak med eksterne midler. Om lag 40 prosent er kjøp kommunen gjør på vegne av private aktører via bruk av anleggsbidragsmodellen.

3.8.2 Finansiering

Hovedkilden for å finansiere investeringene er økte låneopptak. Låneandelen går fra 52 prosent i 2016 til 66 prosent i 2019. Tabell 3-18 viser finansieringen.

Tabell 3-18 Finansiering av investeringer. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019	Sum 2016-2019
Bruk av lån-bykassefinansierte	663	1115	955	1 018	3 751
Bruk av lån-finansieres eksterne midler	819	471	590	536	2 416
Salg av anleggsmidler	431	173	113	64	781
Tilskudd	290	264	154	221	963
Refusjoner	570	505	471	428	1 940
Overført fra driftsregnskapet	85	85	86	88	344
Sum finansiering	2 857	2 614	2 369	2 354	10 195

Låneopptaket knyttet til investeringslån er budsjettert til 1 482 millioner kroner i 2016. Samlet låneopptak fram mot 2019 er anslått til 6 167 millioner kroner. Av dette utgjør bykassefinansierte låneopptak 3 751 millioner kroner og eksterntfinansierte låneopptak 2 416 millioner kroner.

Finansutgiftene knyttet til de bykassefinansierte lånene belaster de frie disponible inntektene, mens låneutgiftene til de eksterntfinansierte dekkes ved avgifter og husleie. Låneopptak til VARFS-investeringene¹⁸ inngår i beregningsgrunnlaget når gebyrene for disse tjenestene skal fastsettes. Det samme gjelder investeringene knyttet til boliger, der finanskostnadene dekkes inn via husleien. En del av lånekostnaden ved Mauritz Hansens gate dekkes inn med husleie fra St. Olavs hospital, som er leietaker i deler av bygget. I tillegg vil Trondheim kommunes leieutgifter for legevakta, som i dag er ved St. Olavs hospital, inngå til å finansiere kapitalutgifter. Tabell 3-19 viser sammensetningen av de eksterntfinansierte låneopptakene.

Tabell 3-19 Eksterntfinansierte låneopptak. Millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Gebyrfinansierte lån (VARFS)	405	448	427	379
Husleiefinansierte lån:				
Brøset	204			
Boliger og Mauritz Hansens gate	209	24	163	157
Sum	819	471	590	536

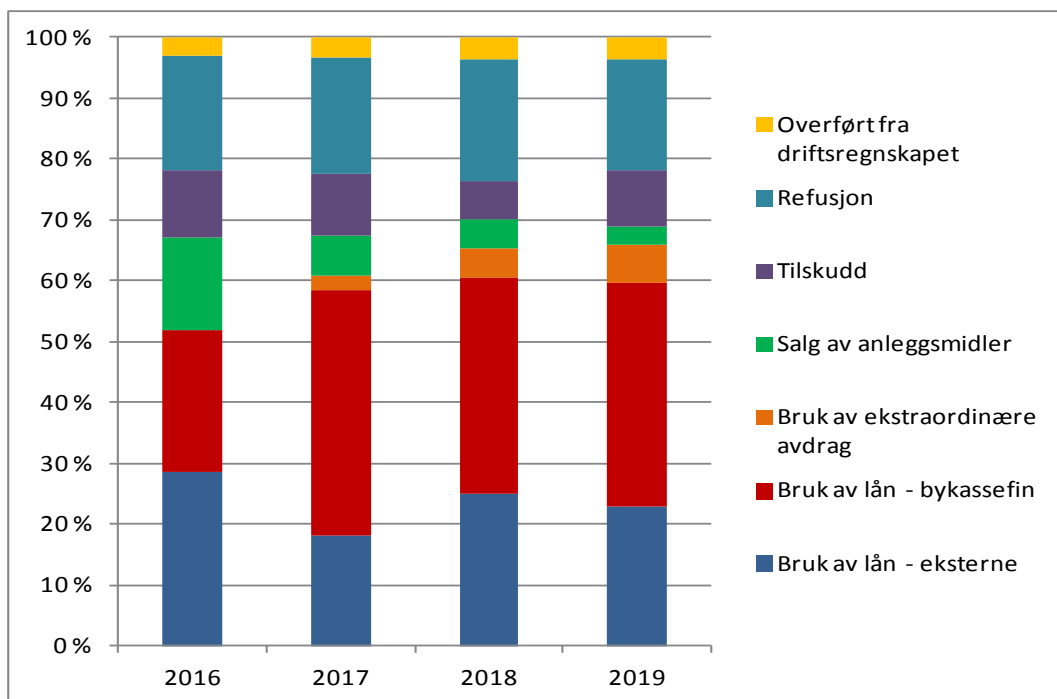
Som Tabell 3-18 viser, vil salg av anleggsmidler finansiere 781 millioner kroner av investeringene i perioden. Salg av tomteareal og salg av omsorgsboliger organisert som borettslag utgjør den største andelen.

¹⁸ Vann, avløp, renovasjon, feiing og slam

Tilskuddene utgjør 963 millioner kroner, og er i hovedsak knyttet opp mot tilskudd til sykehjem og boliger. Imidlertid er det også noe tilskudd fra Miljødirektoratet til *Renere havn* og om lag 160 millioner kroner i tippemidler i perioden.

Refusjoner består for en stor del av momskompensasjon. Momskompensasjon inngår i sin helhet som en finansiering av investeringene, og utgjør 286 millioner kroner i 2016, totalt 1 020 millioner kroner i perioden. Resten av refusjonene er knyttet til refusjon for tomt knyttet til Mauritz Hansens gate, anleggsbidragsmodellen, Metro vann og refusjoner fra forskuttering av Osloveien tunnel.

Lånefinansieringen i 2016 planlegges til 52 prosent, økende til 66 prosent i 2019 før ekstraordinære avdrag. For å holde lånevolumet nede, foreslås det i økonomiplanperioden å betale ekstraordinære avdrag på til sammen 321 millioner kroner. Effekten av ekstraordinære avdrag er at lånefinansieringen reelt sett blir henholdsvis 2, 5 og 6 prosentpoeng lavere i perioden 2017-2019. Dette ses i Figur 3-6. Samtidig prioriteres det å overføre om lag 85 millioner kroner årlig fra driftsresultatet for å styrke egenkapitalandelen. Her utgjør utbytte fra kraftfondet om lag 60 til 62 millioner kroner årlig, mens eiendomsskatten utgjør om lag 23 millioner kroner.

Figur 3-6 Fordeling av finansieringskilder

Handlingsregelen

Det er politisk vedtatt at gjeldsnivået i kommunen ikke skal føre til at utgiftene til renter og avdrag skal overstige åtte prosent av de frie disponible inntektene. Beregningen tar hensyn til de reelle finansutgiftene kommunen har til investeringer - enten investeringene skjer i egen regi, eller finansieres av andre. De finansutgiftene kommunen mottar kompensasjon for, tas ut av beregningsgrunnlaget, mens de tilskudd kommunen gir for å dekke finansutgifter, tas med.

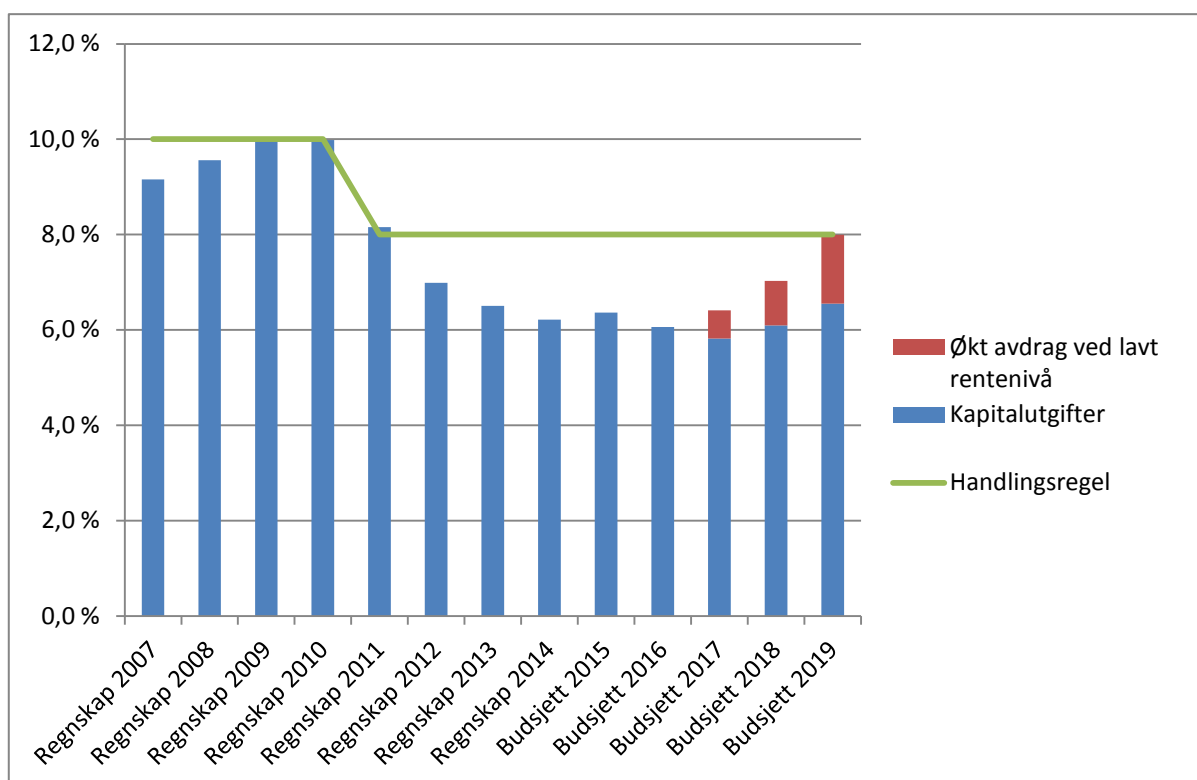
I perioden er følgende prosjekter tatt med i handlingsregelen, ettersom kommunen må dekke kapitalkostnader i lang tid knyttet til tiltakene:

- Private idrettshaller på Heimdal og Utleira
- Undervisningsbasseng på Pirbadet
- Utbygging av Trondheim Spektrum
- Leie av lokaler til voksenopplæringen

Investeringsforslaget til rådmannen gir en gjeldsøkning. Som følge av dette vil kapitalutgiftenes andel av de frie disponible inntektene øke fra 6,2 prosent i regnskapet for 2014 til 6,6 prosent i slutten av

økonomiplanperioden. Som følge av det lave rentenivået, øker kapitalutgiftene relativt lite. Rådmannen har tidligere lagt til grunn en økning i rentenivået utover Norges Banks hovedalternativ for styringsrenten. Nå budsjetteres det ut fra hovedalternativet til Norges Bank. Dette frigjør midler sammenliknet med det som tidligere har vært lagt til grunn. Rådmannen foreslår at midlene benyttes til å betale ekstraordinære avdrag, slik at summen av kapitalutgifter utgjør åtte prosent. På sikt foreslås det at kommunen budsjetterer med at åtte prosent av disponible inntekter går til å dekke kapitalutgifter. Når rentene er så lave som nå, vil dette føre til hurtigere nedbetaling av lån. I perioder med høyere rentenivåer vil avdragene bli om lag som før, det vil si avdrag som tilsvarer 30 års nedbetaling av gjelden.

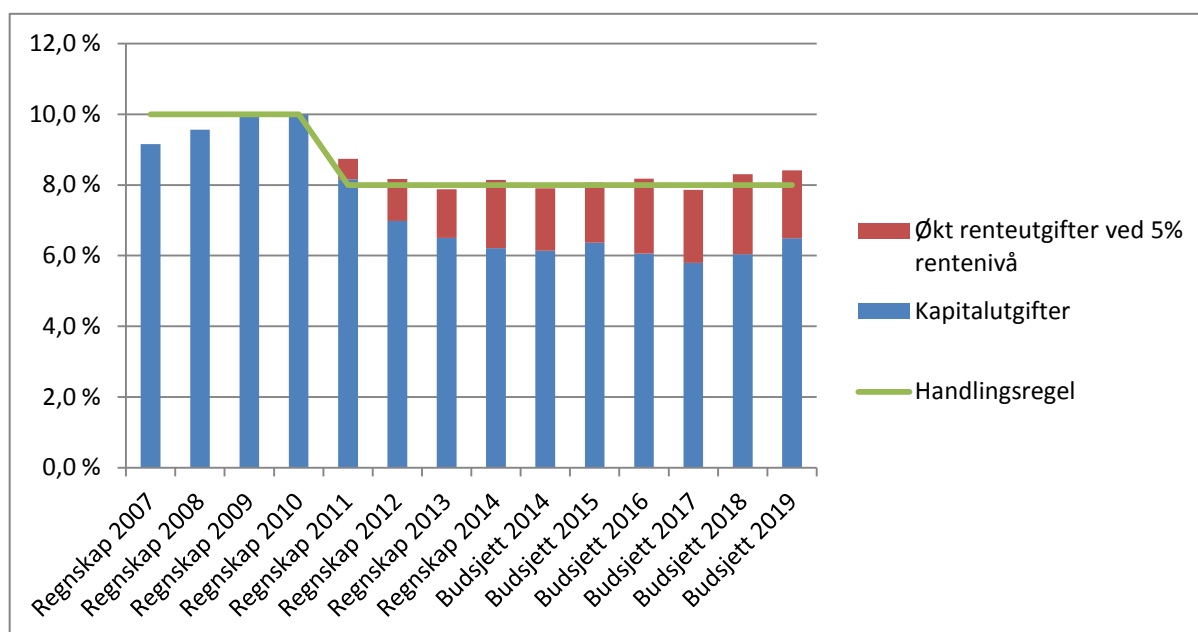
Dette vil føre til stabile forhold for tjenesteproduksjonen, ettersom økning av rentenivået ikke vil føre til reduserte rammer til tjenesteproduksjon, men til reduserte avdragsinnbetalinger.

Figur 3.7 Kapitalutgiftenes andels av de disponible inntektene

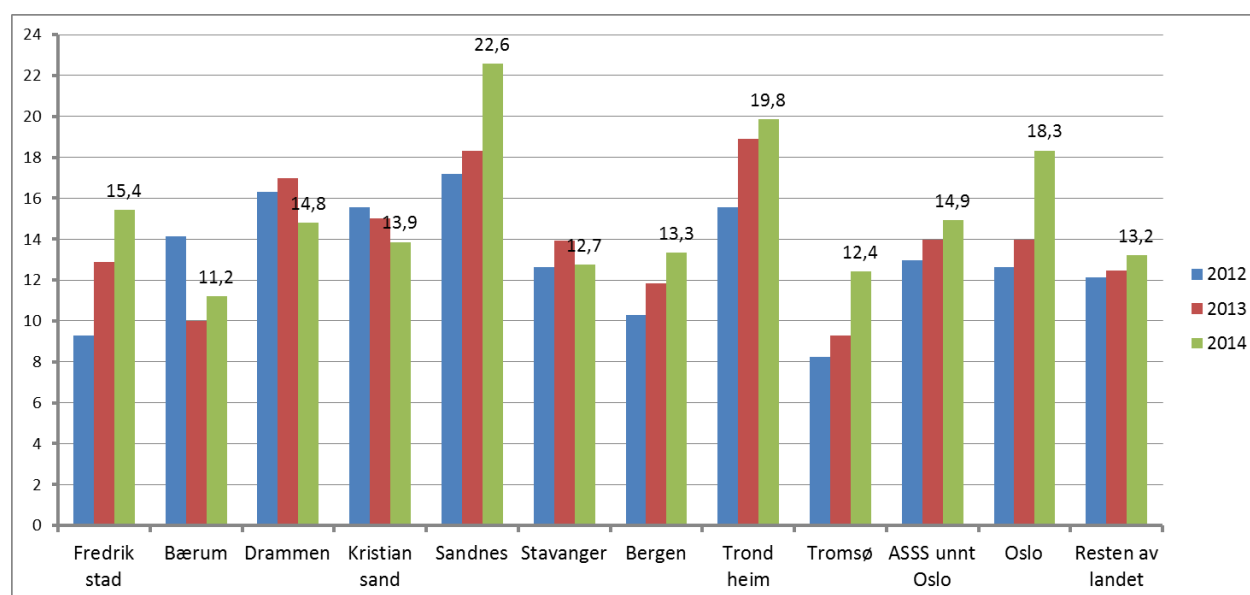
I Figur 3.7 er dette illustrert. Kapitalutgiftenes andel av de frie disponible inntektene har gått ned de siste årene, selv om investeringsvolumet har vært høyt. I de kommende fire år forventes kun en liten økning i andelen som går til kapitalutgifter. I perioden 2017-2019 økes avdragene, slik at summen av avdrag og renteutgifter i 2019 utgjør åtte prosent.

En annen måte å illustrere hvordan handlingsregelen er fulgt, er å se hva kapitalutgiftenes andel av de frie disponible inntektene ville ha vært dersom det ikke hadde vært noen rentenedgang i perioden. For å illustrere dette er det i Figur 3-8 beregnet hvordan situasjonen hadde vært dersom rentenivået hadde ligget på fem prosent i hele perioden. Et slikt rentenivå kan betraktes som et mer normalt rentenivå på lang sikt. Med et slikt rentenivå ville også handlingsregelen vært overholdt, men økningene i investeringene i slutten av perioden ville gitt noe for høye kapitalutgifter.

Figur 3-8 Kapitalutgiftenes andel av de disponible inntektene med rentenivå på fem prosent

Til tross for at handlingsregelen ville blitt overholdt med et tenkt rentenivå på fem prosent, har investeringsvolumet vært høyt i Trondheim kommune. Investeringsutgiftene de siste årene har vært høyere enn for de fleste andre ASSS-kommuner.¹⁹

Figur 3-9 Investeringsutgifter i prosent av driftsinntekter. 2012-2014.²⁰ Kilde: KS/ASSS

Dette indikerer at handlingsregelen ikke i tilstrekkelig grad er et godt verktøy for å begrense investeringsutgiftene, med tilhørende oppbygging av gjelden. Rådmannen ønsker derfor på sikt å videreutvikle handlingsregelen, slik at den også definerer en øvre grense for hvor høyt investeringsutgiftene kan ligge i forhold til kommunens frie disponible inntekter.

¹⁹ ASSS-kommunene består av de ti største kommunene i landet: Fredrikstad, Bærum, Oslo, Drammen, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø.

²⁰ Ulik organisering gjør at det kan være vanskelig å sammenligne investeringsutgifter og gjeld mellom kommuner. Tallene vil blant annet være påvirket av hvor stort omfang kommunene har av private barnehager, sykehjem med mer.

3.8.3 Gjeldsutvikling

Kommunens gjeld forventes å øke med 3,7 milliarder kroner i økonomiplanperioden, mot 4,4 milliarder kroner i forrige planperiode. Tabell 3-20 viser forventet utvikling i gjeldsnivå, låneopptak og avdrag.

Tabell 3-20 Utvikling i lånevolum, løpende priser. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Gjeld til investeringsformål per 1.1	14 006	15 021	16 046	16 942
Nye lån	1 482	1 586	1 545	1 554
Avdrag	467	561	650	730
Gjeld til investeringsformål per 31.12	15 021	16 046	16 942	17 749
Gjennomsnittlig avdragstid	30 år	27 år	25 år	23 år

Det planlegges å ta opp lån for 6,2 milliarder kroner i perioden. I 2016 legges det til grunn en avdragstid på 30 år. Avdragene beregnes ut fra gjeldsnivået ved inngangen til hvert år. Som beskrevet i avsnitt 3.6.2 og i avsnittet over, ligger det inne ekstraordinære avdrag de tre siste årene i økonomiplanperioden, som reduserer avdragstiden ned til 23 år.

Figur 3-10 viser veksten i kommunens investeringslån fra 2008 og forventet utvikling fram til 2019. Den blå grafen viser gjeldsveksten i løpende priser, mens den røde grafen viser gjeldsutviklingen i faste 2016-kroner. Den grønne grafen viser utviklingen i faste priser per innbygger. Den sistnevnte grafen tar hensyn til de to viktigste faktorene for vekst i kommuneøkonomien, pris- og befolkningsvekst. I tillegg har kommuneøkonomien en realvekst utover pris- og befolkningsvekst på om lag 0,5 prosent. Det betyr at gjeldsveksten per innbygger i faste priser kan øke med om lag 0,5 prosent årlig, og likevel utgjøre en fast andel av kommuneøkonomien. Gjeldsveksten fortsetter å stige som andel av kommuneøkonomien, men veksten er lavere enn i forrige økonomiplanperiode.

År	Vekst i gjeld	Prisjustert	Justert for befolkningsvekst og pris
2008	100	100	100
2009	115	105	105
2010	125	112	108
2011	128	110	105
2012	125	105	100
2013	135	108	102
2014	145	115	105
2015	155	122	110
2016	165	128	115
2017	175	135	118
2018	185	140	120
2019	208	142	120

Figur 3-10 Gjeldsutvikling i perioden 2008-2019. 2008 = 100

Tabell 3-21 viser gjeldsutviklingen per innbygger i faste 2016-priser. Første linje viser investeringslån, mens andre linje viser bykassefinansierte lån. Bykassefinansierte lån er investeringslån fratrukket lån kommunen mottar rentekompensasjon for, lån knyttet til VARFS-området (vann, avløp, renovasjon, feiing og slam) og lån hvor kommunen mottar husleie for det investerte beløpet. I økonomiplanperioden forventes lån til investeringsformål å øke med 4 300 kroner per innbygger, mens bykassefinansierte lån forventes å øke med 3 300 kroner per innbygger.

Tabell 3-21 Gjeldsutvikling i faste 2016-priser målt per innbygger

	2016	2017	2018	2019
Gjeld per innbygger	74 582	76 475	78 149	78 962
Gjeld per innbygger korrigert for eksternfinansierte lån	55 021	56 296	57 649	58 345

Tabell 3-22 viser hvilke størrelser som trekkes fra lån til investeringsformål når rådmannen beregner størrelsen på de lån som belaster bykassen. Ved inngangen til 2016 forventes lån til investeringsformål å være 14 006 millioner kroner, og av dette anslås lån for 8 910 millioner kroner å belaste bykassen.

Tabell 3-22 Sammensetningen av lån til investeringsformål. Beløp i millioner kroner, løpende priser

	1.1.2016	1.1.2017	1.1.2018	1.1.2019	1.1.2020
Lån til investeringsformål	14 006	15 021	16 046	16 942	17 766
Herav lån tilknyttet VARFS	2 431	2 808	3 141	3 436	3 760
Herav lån tilknyttet rentekompensasjonsordningen	1 234	1 154	1 075	1 002	927
Herav lån som finansieres av husleie	1 431	1 491	1 534	1 517	1 500
Gjeld som belaster bykassen	8 910	9 568	10 296	10 987	11 579

I tillegg inngår kommunen langsiktige leieforhold, som indirekte innebærer en gjeldsforpliktelse for kommunen. Eksempler på dette er kapitalkostnader som dekkes via husleie til de private idrettslagene, undervisningsbassenget ved Pirbadet, etablering av nytt senter for voksenopplæring og nybygg ved Trondheim Spektrum. Det anslås at kapitaldelen knyttet til dette tilsvarer gjeld for om lag 0,5 milliarder kroner.

3.8.4 Låneopptak

Investeringslån

For å møte investeringsbehovet i økonomiplanperioden er det budsjettet med låneopptak på 1 482 millioner kroner i 2016. Samlet låneopptak i økonomiplanperioden er planlagt til 6 167 millioner kroner. Rådmannen vil foreslå å låne inntil 1,5 milliarder kroner i 2016 knyttet til investeringslån.

Tabell 3-23 Låneopptak investeringslån. Løpende priser, millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Låneopptak investeringslån	1 482	1 586	1 545	1 554

Videre utlån – startlån

Rådmannen legger til grunn at det er behov for 250 millioner kroner i nye startlån i 2016. I 2015 ble det søkt om 300 millioner kroner i nye startlån, men beløpet er i ettertid redusert til 230 millioner kroner på grunn av reduksjon i utbetalingene. Så langt ser det ut til at den nye forskriften for startlån fra 2014 og kommunens nye retningslinjer for startlån (0095/14) har ført til en reduksjon i utbetalingene. I juni 2015 ble de interne rutinene justert slik at det ble større rom for å vurdere fullfinansiering av lånesøknader. Effekten av dette er foreløpig usikker, men for å ta høyde for at utlånene kan øke, vurderes 250 millioner kroner som et riktig beløp.

Videre utlån – investeringslån

Rådmannens forslag til låneopptak knyttet til investeringer i Trondheim parkering KF, vises i tabell 3-24. Det foreslås et låneopptak for videre utlån til Trondheim parkering KF på inntil 13 millioner kroner i 2015. Dette er investeringer knyttet til diverse mindre prosjekter; ladestasjoner for el-biler, bobilparkering, oppgradering av automater, løsninger for billettløs parkering, annet teknisk utstyr og administrasjonsverktøy.

Tabell 3-24 Budsjettert låneopptak Trondheim parkering KF. Beløp i millioner kroner.

	2016	2017	2018	2019
Trondheim parkering KF	12,7	3,45	3,45	2,5

3.8.5 Samlet oversikt over finansielle transaksjoner i investeringsbudsjettet
Investeringsbudsjettet inneholder i hovedsak transaksjoner i tilknytning til investeringer i anleggsmidler og finansiering av dette. Men også avdrag og låneopptak knyttet til videre utlån og startlån ligger i investeringsbudsjettet. Transaksjoner i forbindelse med kraftfondet budsjetteres også i investeringsbudsjettet. I TKKs portefølje budsjetteres kun tilførselen av KPI på 136 millioner kroner for å opprettholde realverdien i kraftfondet skal også plasseres i nye investeringer i 2015.

Tabell 3-25 Skjema 1A Investeringer og finansiering. Tall i millioner 2016 kroner. Inntekter med negativt fortegn

	2016				Sum
	Anleggs- midler	Startlån/ videre utlån	Egenkapital KLP/TKP	Kraftfondet	
Investeringer i anleggsmidler	2 857				2 857
Utlån og forskutteringer		263			263
Kjøp av aksjer og andeler			30		30
Avdrag på lån		72			72
Avsetninger				138	138
Sum finansierungsbehov	2 857	335	30	138	3 360
Bruk av lånemidler	-1 482	-263			-1 745
Salg av anleggsmidler	-431				-431
Tilskudd	-290				-290
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	-284	-62			-346
Kompensasjon for merverdiavgift	-286				-286
Andre inntekter					
Overført fra driftsregnskapet	-85		-30	-138	-253
Bruk av tidligere års udisponert					
Bruk av avsetninger		-10			-10
Sum finansiering	-2 857	-335	-30	-138	-3 360

4 Budsjettforutsetninger, tilleggsbevilgninger og sentralt plasserte bevilgninger

4.1 Innledning

I dette kapitlet gjøres det rede for budsjettforutsetningen som ligger til grunn for rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, budsjett 2016. I kapitlet gjøres det også rede for bevilgninger som er budsjettert under *tilleggsbevilgninger* og *sentralt plasserte bevilgninger*.

4.2 Budsjettforutsetninger

4.2.1 Budsjettekniske forutsetninger

Inntektsforutsetninger

- Vekst i frie inntekter som foreslått i statsbudsjettet for 2016, 4,2 milliarder kroner totalt for kommunene.
- Årlig realvekst i de frie inntektene på 1,3 prosent i perioden 2017-2019. Dette er noe svakere enn det som er lagt til grunn de siste årene.
- Skatteinngangen i 2015 anslås til 4,75 milliarder kroner for Trondheim kommune. Anslått vekst i 2016 er på 5,5 prosent i forhold til anslag på regnskap for 2015. Sammenliknet med budsjett for 2015 er veksten på tre prosent i 2016.
- Årlig økning i eiendomsskattesatsen med 0,1 promillepoeng for å opprettholde realverdien av eiendomsskatten. I tillegg økes eiendomsskatten med ytterligere 0,1 promille i 2016 for å gi en reell økning av eiendomsskatten.

Forutsetninger om lønns- og prisvekst

Den generelle prisveksten er anslått til 2,7 prosent. For byggevarer legges det inn en prisvekst på ett prosentpoeng utover den generelle prisveksten. Lønnsveksten anslås til 2,7 prosent. Dette gir en deflator²¹ på 2,7 prosent. I budsjettet bruker rådmannen en lavere sats for å prisjustere utgiftssiden, som et ledd i en generell effektivisering som enhetene må tilpasse seg. Konkret kompenseres driftsutgiftene med en prisvekst på 2,2 prosent, 3,2 prosent for byggevarer og en lønnsvekst tilsvarende 2,4 prosent. Dette gir en deflator på 2,33 prosent.

Pensjonspremie og arbeidsgiveravgift

Pensjonspremien (arbeidsgivers andel) som benyttes til budsjettering i enhetene er som følger:

- For ansatte innmeldt i Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) benyttes 13 prosent, denne satsen er tilstrekkelig for å dekke reguleringspremien og AFP kostnader.
- For ansatte innmeldt i Kommunal landspensjonskasse (KLP) benyttes 10,76 prosent, som også dekker AFP kostnader.
- For ansatte innmeldt i Statens pensjonskasse (SPK) benyttes 11,15 prosent, noe som er en reduksjon på 0,4 prosentpoeng i forhold til 2015.
- For 2016 er pensjonskostnadene (GKRS-kostnader) anslått på bakgrunn av estimat fra de ulike pensjonskassene. I perioden 2017-2019 legges det til grunn en årlig økning på fem prosent i pensjonskostnader.

Arbeidsgiveravgiften er uendret på 14,1 prosent.

²¹ Deflator er et uttrykk for veid samlet lønns- og prisendring i kommunesektoren i prosent fra året før.

Låneopptak

Rådmannen foreslår å ta opp lån knyttet til investeringer for inntil 1,5 milliarder kroner i 2016. Samlet låneopptak fram mot 2019 er anslått til 6 167 millioner kroner.

Rådmannen foreslår et låneopptak for videre utlån til Trondheim parkering KF på inntil 13 millioner kroner.

Rådmannen foreslår å søke Husbanken om låneopptak knyttet til startlånsordningen på 250 millioner kroner.

Låneopptak omtales nærmere i kapittel 3.8.

Forutsetninger om rente

Renteprognoen som er lagt til grunn i økonomiplanperioden er basert på Norges Banks referansebane for styringsrenten²² publisert i pengepolitisk rapport nr 3, 24. september 2015. Ut fra dette har rådmannen avledet sin renteprognose for ulike områder, se tabell 4.1.

Som en følge av svakere økonomiske utsikter for norsk økonomi har Norges Bank nedjustert sin rentebane betydelig det siste året. Samtidig har lånemarginen for norske kommuner økt de siste månedene. Markedsrentene og forventningene er likevel så mye nedjustert at prognosene for renteutvikling er betydelig lavere enn de var i økonomiplanen for 2015-2018.

Tabell 4-1 Budsjettert rentenivå. Prosent

	2016	2017	2018	2019
Budsjettert rente på bankinnskudd	1,63	1,35	1,56	2,35
Budsjettert gjennomsnittlig rente investeringslån	2,57	2,43	2,45	2,84
Budsjettert flytende rente på investeringslån	1,54	1,50	1,71	2,50
Budsjettert fast rente på nye investeringslån	2,59	2,55	2,76	3,50
Rente på eksisterende fastrentelån (investeringslån)	3,85	3,75	3,68	3,63
Budsjettert rente på VARFS-området	2,04	2,00	2,21	3,00
Budsjettert rente for lån med rentekompensasjon	1,54	1,50	1,71	2,50
Budsjettert rente for startlån	1,54	1,50	1,71	2,50
Budsjettert rente for byggelån	2,82	2,68	2,70	3,09
Budsjettert rente for beregning av husleie	4,10	4,00	3,93	3,88

Budsjettert rente for VARFS-området²³ er et anslag på 5-års fastrente inklusive et påslag på 0,5 prosentpoeng. Renteberegning som ligger til grunn for husleie baseres på eksisterende fastrentelån, mens byggelånsrenter baseres på den budsjetterte gjennomsnittlige renten i hele låneporteføljen. Begge med et tillegg på 0,25 prosentpoeng.

Forutsetning om avdrag

Avdragene budsjetteres ut fra gjennomsnittlig avdragstid for kommunens lån på 30 år. For perioden 2017-2019 legges det inn en forutsetning om ekstraordinære avdrag. Dette omtales i avsnitt 3.3.2 og 3.6.2.

4.2.2 Handlingsregler

Det er et overordnet mål å sikre kommunens innbyggere et godt og stabilt tjenestetilbud. De handlingsreglene som bystyret legger til grunn for utvikling i kapitalkostnader, bruk av avkastning fra kraftfondet og beregning av kostnader for befolkningsvekst, er helt avgjørende forutsetninger for å sikre stabilitet i tjenestetilbudet og en bærekraftig utvikling for kommunens økonomi.

Rådmannen planlegger å legge fram en sak om handlingsregler for økonomisk styring generelt, og vurdering av finansielle handlingsregler spesielt. Trondheim kommune har fått støtte fra fylkesmannen

²² Pengepolitisk rapport 3/14

²³ VARFS området består av vann, avløp, renovasjon, feiing og slam.

til å gjennomføre et prosjekt knyttet til utvikling av handlingsreglene. Prosjektet er knyttet til utvikling og videreutvikling av handlingsregler for kapitalutgifter, netto driftsresultat og størrelsen på disposisjonsfondet.

Handlingsregel for kapitalutgifter

Dagens regel sier at kapitalutgiftene skal utgjøre maksimalt åtte prosent av kommunens frie disponible inntekter. Kapitalutgifter omfatter renter og avdrag på bykassefinansierte lån og kapitalutgifter som dekkes via tilskudd, leasing eller husleie. Dermed vil handlingsregelen fange opp alle relevante kapitalkostnader, uavhengig av hvordan en investering er finansiert.

Målsettingen med handlingsregelen er at den skal dempe gjeldsveksten, og bidra til å sikre kommunens langsiktige evne til å betjene renter og avdrag. Samtidig skal den sikre stabile rammer til tjenesteproduksjon uansett rentenivå, ved at 92 prosent av frie disponible inntekter skal gå til tjenesteproduksjon.

Utfordringen med denne regelen er at i et lavrenteregime (som vi har nå), vil kapitalutgiftene gå ned. Dette skaper inntrykk av at det er rom for å øke investeringene. Det er da fare for at kommunen kan pådra seg for mye gjeld i perioder med lave markedrenter, noe som vil gi utfordringer etter hvert som rentenivået øker til et mer normalt nivå.

Det kan synes som at dagens regel ikke legger noen begrensninger på størrelsen på gjelda. Rådmannen foreslår å benytte de mulighetene som oppstår på grunn av lave renter til å betale ekstraordinære avdrag, slik at samlede renter og avdrag utgjør åtte prosent av de frie disponible inntektene ved utgangen av økonomiplanperioden. Dette vil gjøre kommunen bedre i stand til å håndtere en senere renteoppgang, og det bidrar til å bremse gjeldsveksten. Samtidig er det behov for å stabilisere investeringsvolumet, slik at det er sammenheng mellom kommunens investeringsutgifter og utvikling i kommunens økonomi. Investeringsutgiftene utgjør om lag 18 prosent av driftsinntektene i perioden 2016-2019.

Handlingsregel for disposisjonsfondet

Bystyret har vedtatt en målsetting om at disposisjonsfondet skal være på 200 millioner kroner. Hensikten med å ha et disposisjonsfond er å kunne håndtere svingninger i kommunens økonomi uten at tjenesteproduksjonen rammes.

Ettersom kommunens økonomi vokser hvert år, svekkes verdien av målet på 200 millioner kroner. Disposisjonsfondet utgjør nå om lag 300 millioner kroner, om lag 2,5 prosent av driftsinntektene. Fondet skal være en buffer ved uforutsette økninger i utgiftene eller ved inntektssvikt som kan oppstå på tjenesteområdene eller på den finansielle siden (kraftfondet, låneporteføljen eller som uventede økninger i pensjonskostnadene).

Det hadde vært en fordel om målsatt størrelse på disposisjonsfondet hadde vært uttrykt som en andel av kommunens inntekter. Rådmannen mener at størrelsen på fondet bør revurderes i forbindelse med det omtalte prosjektet om kommunens handlingsregler.

Disposisjonsfondet forventes å være på 340 millioner kroner ved inngangen til 2016, gitt at rådmannens forslag til avsetning til disposisjonsfond i andre tertialrapport blir vedtatt.

Målsetting for netto driftsresultat

Teknisk beregningsutvalg for kommunal og fylkeskommunal økonomi (TBU) har gitt en anbefaling om at netto driftsresultat bør være 1,75 prosent av driftsinntektene.

Et godt netto driftsresultat er en forutsetning for at kommunen skal ha fremtidig handlingsrom. Netto driftsresultat er årets løpende inntekter fratrukket årets løpende driftsutgifter (inklusive rente- og avdragsutgifter), og viser hva kommunen sitter igjen med til avsetninger og egenfinansiering av investeringer. Netto driftsresultat kan benyttes til å opprettholde realverdien av kommunens formue.

TBUs anbefaling om et netto driftsresultat på 1,75 prosent er basert på en gjennomsnittsberegning for norske kommuner. Formuesnivået i kommunene er ulikt, og det kreves derfor ulikt overskudd for å ivareta formuen. Foreløpige vurderinger for Trondheim er at vi på den ene siden har høy formue, inklusive finansformuen i kraftfondet. Høy formue innebærer høye årlige kostnader for å opprettholde formuens verdi i forhold til prisstigning og slitasje. Derfor kreves et høyt netto driftsresultat for å opprettholde realverdien av formuen. På den andre siden har vi høy gjeld og betaler mye avdrag. Avdrag kan i denne sammenheng betraktes som sparing, noe som bidrar til å øke kommunens realformue. Rådmannen vil komme tilbake til en vurdering av disse forholdene, slik at vi kan si hvilket nivå kommunen må ha på netto driftsresultatet, for at kommunens formue skal opprettholdes over tid.

Det bør i tillegg være en målsetting at kommunen har et balansert forhold mellom vedlikehold av bygningsmasse/kapitalvarer og tjenesteproduksjon. Målsettingen er å ha et nivå på vedlikeholdet som ikke fører til forringing av den kapitalen som benyttes til kommunal tjenesteproduksjon. Dersom vi har et for lavt vedlikehold betyr dette at tjenestenivået er for høyt, og finansieres med å tære på den kapitalen kommunen eier. Dermed må kommunen på sikt ta opp mer lån for å rehabilitere eller bygge nytt, og på et tidligere tidspunkt enn det som ville skjedd med et riktigere vedlikeholds nivå. Dette skaper økonomisk ubalanse over tid.

Handlingsregel for bruk av avkastningen fra kraftfondet

Realavkastningen fra kraftfondet skal benyttes etterskuddsvis til finansiering av kommunens budsjett. Det vil si at den avkastning kraftfondet oppnår i 2015, settes av på disposisjonsfond og benyttes til drift og investering i 2016. Den ene halvparten av realavkastningen skal gå til å finansiere driftsbudsjettet og den andre halvparten skal gå til å finansiere investeringsbudsjettet. Dersom realavkastningen blir mindre enn budsjettet skal overføringen som finansierer investeringer reduseres først. I 2016 går 50 prosent av realavkastningen til å finansiere investeringer. I 2017 benyttes 60 prosent av realavkastningen fra året før til å finansiere investeringer og fra 2018 budsjetteres det med at all realavkastning går til å finansiere investeringer. Endringen sikrer at kommunens tjenesteproduksjon blir mindre avhengig av – og mindre sårbare overfor – avkastningen i kraftfondet.

Handlingsregel for kompensasjon av befolkningsvekst

Tjenesteområdene skal kompenseres for kostnadene ved befolkningsvekst. Kompensasjonen blir i hovedsak beregnet ut fra befolkningsprognoser og enhetskostnader per innbygger eller enhetskostnader per bruker. Økning i arealbruk som følge av økt tjenesteproduksjon skal også kompenseres.

Denne handlingsregelen sørger for at tjenesteområdene ikke får merforbruk på grunn av økning i antall brukere. Det sikrer også at nye arealer får tilstrekkelig med midler til drift og vedlikehold.

Ettersom prognosetall ikke treffer 100 prosent, justeres kompensasjonen etterskuddsvis ut fra faktisk befolkningsvekst.

4.3 Tilleggsbevilgninger

Kostnadene knyttet til lønnsoppgjøret kompenseres fullt ut, med unntak av lønnsglidningen som ikke kompenseres. Årets lønnsoppgjør er ferdig, men vi har på dette tidspunktet ikke tilstrekkelig informasjon for å fordele kostnadene for forhandlingskapittel 3 og 5 på tjenesteområdene. Kostnaden er imidlertid beregnet til 24 millioner kroner, og vil bli fordelt til tjenesteområdene i forbindelse med utarbeiding av enhetsbudsjettene.

Ut fra en lønnsvekst på 2,7 prosent, anslås neste års lønnsoppgjør å koste 100 millioner kroner.

Enheter innenfor VARFS- og boligområdet får dekket lønnsoppgjøret via gebyrer eller husleie. Det er ikke satt av midler på dette kapitlet til dekning av lønnsveksten hos kommunale foretak og interkommunale selskap. Disse får sine overføringer justert med lønns- og prisvekst via kommunal deflator, eller de må dekke inn slike kostnader med økte inntekter.

Det budsjetteres med en driftsbuffer på 25 millioner kroner i 2016. I tillegg er det lagt inn en økning av bufferen etter 2016 (jf omtale i kapittel 3). Bufferen er større enn tidligere år, noe som må sees i sammenheng med at konjunktorene fremover er langt mer usikre enn tidligere. Det er usikkerhet rundt den økonomiske veksten i 2016, og dette kan slå negativt ut både på skatteveksten, og behovet for sosialhjelp. Rådmannen foreslår derfor å sette av en større buffer enn vanlig, slik at man i noen grad tar høyde for ulike hendelser som kan oppstå, uten at kommunen må stramme inn driftsutgiftene i løpet av året for å komme i balanse.

Effektiviseringskravene i de kommende årene forutsettes å ligge på 0,3 prosent. Disse kravene vil bli innarbeidet i tjenesteområdenes rammer de enkelte år, etter hvert som faktisk lønns- og prisvekst for de ulike årene blir kjent. Den økonomiske effekten av dette vil variere noe fra år til år, men det er forutsatt at den ligger på om lag 33 millioner kroner hvert år.

Det er bred politisk enighet om at kommunene skal bosette 1 100 flyktninger i løpet av 2015 og 2016. Økt bosetting i 2016 anslås å gi en utgiftsøkning på 64 millioner kroner. Beløpet legges inn under tilleggsbevilgninger, og vil bli fordelt til tjenesteområdene etter hvert som kostnadsøkningene oppstår.

Rådmannen har styrket tidlig innsats innenfor flere områder i 2016, og vil fortsette denne strategien i 2017. Åtte millioner kroner er enda ikke fordelt, men foreslås knyttet opp mot ulike områder innenfor oppvekst- og utdanning.

I regjeringens forslag til statsbudsjett er det forslått et engangstilskudd på 17,8 millioner kroner for å vedlikeholde skoler og omsorgsbygg. Rådmannen vil legge fram en sak for formannskapet med forslag til disponering av midlene.

Tabell 4-2 Tilleggsbevilgninger, beløp i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Lønnskompensasjon 2015 forhandlingskapittel 3 og 5, effekt i 2016	24	24	24	24
Nytt oppgjør 2016 forhandlingskapittel 3,4 og 5	100	100	100	100
Udisponerte midler – driftsbuffer	25	36	64	106
Effektivisering 0,3% av driftutgifter i 2017-2019		-33	-66	-99
Flyktninger	64	64	64	64
Ufordelte midler til "tidlig innsats" til oppvekstområdet		8	8	8
Vedlikeholdsmidler, jmf Regjeringens tiltakspakke	18			
Sum	230	198	196	204

4.4 Sentralt plasserte bevilgninger

En del midler er budsjettert sentralt, og mesteparten av disse er knyttet til pensjon. Men noen av midlene er plassert her foreløpig, inntil de senere blir fordelt ut til tjenesteområdene.

Tabell 4-3 Oversikt over sentralt plasserte bevilgninger. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Pensjonskostnader				
AFP	66	66	67	69
Innbetalte reguleringspremier	196	141	184	137
Rentegarantipremie	8	8	8	8
Dekning reguleringspremie private	12	8	12	8
Premieavvik/amortisering av premieavvik	-12	66	55	119
Effekt av redusert premie SPK	-4	-4	-4	-4
Sum sentrale pensjonskostnader	266	284	321	336
Egenkapitalinnskudd KLP/TKP	30	32	35	38
Andre formål				
Utredninger	3	3	3	3
Egenandel kommunale forsikringer	8	8	8	8
Etterberegning av faktisk befolkningsvekst 2015	6			
Microsoft office lisenser	15	15		
Ombygging Ringve skole	2			
Flytting av paviljonger	7			
Folkehelse	1	1	1	1
Sum	337	344	368	387

Pensjonskostnader

Budsjetterte utgifter til avtalefestet førtidspensjon (AFP) antas å bli på om lag 64 millioner kroner i 2015, kostnaden for 2016 antas å øke noe som følge av at det er flere arbeidstakere som går inn i denne ordningen, enn det som går ut av ordningen. Likevel er tendensen i de siste årene at andelen som tar ut AFP er synkende. Det forventes at andelen vil fortsette å synke.

For lærerne varsler statens pensjonskasse (SPK) en reduksjon i den ordinære pensjonspremien på 0,4 prosentpoeng. Endringen i satsene vil gi mindreutgifter på 4,3 millioner kroner, dette vil bli innarbeidet i forbindelse med utarbeidingen av enhetsbudsjettene. For TKP foreslås premien for enhetene satt opp fra 10,85 til 13 prosent. Denne økningen er begrunnet med at de faktiske pensjonsutgiftene skal gjenspeiles på en bedre måte i enhetenes budsjetter. Endringen gir ingen merutgifter ettersom den sentrale utgiften til reguleringspremie blir tilsvarende redusert. Dette vil bli innarbeidet i forbindelse med utarbeiding av enhetsbudsjettene.

Reguleringspremien i KLP og i TKP er forventet å øke neste år, noe som er vanlig i forbindelse med et hovedoppgjør for lønnsforhandlingene. Rådmannen legger til grunn at om lag 60 millioner kroner av reguleringspremien i TKP kan dekkes med bruk av premiefond. Det forventes også en økning for kommunens dekning av reguleringspremie for de private sykehjemmene.

Selv om innbetalte premier øker betydelig neste år, gir ikke det tilsvarende økte kostnader i kommunens budsjett for 2016. Dette skyldes at innbetalte premier ikke belaster kommunens budsjett, men det er beregnede kostnader som skal budsjetteres. De beregnede pensjonskostnadene er på 1 027 millioner kroner i 2015, og forventes å bli 1 055 millioner kroner i 2016, det vil si en vekst på 2,8 prosent.

Kostnadene forventes å øke mellom tre og fire prosent i årene fremover som følge av raskere tilbakebetaling av pensjoner (amortisering av premieavvik) som kommunene ennå ikke har ført i driftsregnskapet, men som står i kommunens balanse (akkumulert premieavvik). I tabell 4-3 vises dette ved at summen av premieavvik og amortisering av premieavvik ikke lenger gir en mindreutgift for kommunene, men en merutgift fra og med 2017. Dette fører samtidig til at det akkumulerte premieavviket på 1,4 milliarder kroner ikke lenger øker, men vil bli redusert i årene fremover. I 2019 forventes det at kommunens akkumulerte premieavvik er på 1,1 milliarder kroner, noe som bidrar til å styrke kommunens likviditet.

Egenkapitalinnskudd KLP/TKP

KLP krever et årlig egenkapitalinnskudd fra kommunene, slik at KLP's risikobærende evne opprettholdes. Tilsvarende bør Trondheim kommune også gjøre for TKP. Totalkapitalen i TKP vokser årlig med om lag 0,5 milliarder kroner. For å unngå at egenkapitalens andel av totalkapitalen stadig blir lavere, med svekket risikobærende evne og høyere pensjonspremier for kommunen som resultat, er det ønskelig med en årlig styrkning av egenkapitalen på rundt 28 millioner kroner.

Rådmannen vil komme tilbake til hvordan det er ønskelig å styrke pensjonskassens risikobærende evne.

Andre formål

Rådmannen foreslår at det settes av midler til å foreta utredninger både av driftsmessig og investeringsmessig art. Dette er nødvendig for å utrede fremtidige mulige investeringsprosjekter, og for å finansiere utredninger som er nødvendige for å kunne drive kommunen mest mulig kostnadseffektivt. Kommunen har ikke spesialistkompetanse eller kapasitet på alle områder, og det er både nødvendig og mest effektivt å innhente spesialistkompetanse utenfor kommunen. Eksempler på dette er utredning om produksjon, lagring og distribusjon av hydrogen (bystyresak 104/15), reguleringsplaner i forbindelse med idrettshaller og utredninger av produksjonsarenaer for profesjonelle kunstnere. Det vil også oppstå betydelig utredningsbehov innenfor mange områder dersom kommunen blir tildelt VM på ski.

Kommunens egenandel på eiendom og tingskader er på 400 000 kroner. Skade over dette beløpet dekkes fra forsikringsselskapet. Egenandelen finansieres en intern egenandel på 25 000 kroner, som enhetene må dekke selv. Resten av egenandelen dekkes sentralt, og basert på et normalt antall egenandeler er anslaget for dette på åtte millioner kroner.

Kompensasjon for befolkningsvekst blir etterberegnet hvert år. Etterberegningen for 2014 er lagt inn i tjenesteområdenes rammer. Den faktiske befolkningsendringen for 2015 blir klar i løpet av mars, når SSB offentliggjør tall for befolkning pr 1.1.2015. Rådmannen foreslår at rammene til tjenesteområdene blir justert allerede 1 kvartal 2016, slik at rammene for tjenesteproduksjon baserer seg på mest mulig realistiske forutsetninger. Dette er brudd på tidligere praksis, der effekten av faktisk befolkningsvekst i 2015 først ville blitt kompensert i budsjettet i budsjettet for 2017. Rådmannen mener at denne endringen vil bidra til å bedre kommunens økonomistyring.

Det settes av en sentral bevilgning til folkehelse og forebygging på én million kroner i planperioden. Midlene vil bli fordelt til konkrete tiltak i løpet av 2016.

Midler til flytting av paviljonger og ombygginger ved Ringve videregående skole gjelder skoleområde, men er foreløpig plassert sentralt.

5 Eiendomsskatt, gebyrer og egenbetalinger

Rådmannen foreslår en økning i satsen på eiendomsskatt fra 5,45 promille i 2015 til 5,65 promille i 2016. For innbyggerne vil økningen i eiendomsskatt langt på vei motsvares av lavere avløpsgebyr.

Rådmannen foreslår å gjeninnføre piggdekkavgiften i 2016. Gjeninnføring av ordningen er et viktig tiltak for å få bedre luftkvalitet.

Familier som har barn i både barnehage og skolefritidsordningen (SFO) får i dag søskenmoderasjon. I tillegg får familier 25 prosent søskenmoderasjon fra og med barn nummer to i SFO. I samsvar med hva som er lagt til grunn i økonomiplanen for 2015-2018 vil søskenmoderasjonen mellom barnehage og SFO og i SFO avvikles fra og med august 2016. Familier med lav inntekt vil fortsatt få redusert foreldrebetaling.

5.1 Eiendomsskatt

I 2015 har seks av de ti største kommunene eiendomsskatt. Hvor mye en husstand betaler i eiendomsskatt avhenger både av eiendomsskattesatsen, grunnlaget for beregning av eiendomsskatt og størrelsen på eventuelt bunnfradrag. Blant ASSS-kommunene som har eiendomsskatt varierer skattesatsen for bolig- og fritidseiendommer fra 2,6 promille i Bergen til 6,25 promille i Kristiansand. I 2015 varierer skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter fra 3 000 kroner i Stavanger til 6 466 kroner i Bergen.

Trondheim kommune har i 2015 en eiendomsskattesats på 5,45 promille, og skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter utgjør 4 469 kroner. Rådmannen foreslår at eiendomsskattesatsen økes med 0,2 promillepoeng i 2016, hvorav en økning på 0,1 er nødvendig for å opprettholde realverdien på eiendomsskatten. Den resterende økningen på 0,1 promillepoeng gir kommunen en merinntekt på 10 millioner kroner i 2016, jf omtale i kapittel 3. Med rådmannens forslag vil skattebeløpet for en bolig på 120 kvadratmeter utgjøre 4 633 kroner i 2016.

Tabell 5-1 Eiendomsskatt 2015

	Eiendomsskattesats ²⁴	Bunnfradrag	Eiendomsskatt på en bolig på 120 m ²
Fredrikstad	3,70	200 000	5 500
Bærum			
Oslo			
Drammen			
Kristiansand	6,25		5 800
Sandnes			
Stavanger	3,00	360 000	3 000
Bergen	2,60	750 000	6 466
Trondheim	5,45	500 000	4 469
Tromsø	3,00	200 000	3 240

²⁴ I tabellen er skattesatsen for bolig- og fritidseiendommer oppgitt (denne avviker i noen tilfeller fra den generelle skattesatsen).

5.2 Gebyr- og avgiftsfinansierte områder²⁵

Prisen på mange kommunale tjenester skal beregnes etter prinsippet om selvkost. Det betyr at kommunen ikke kan kreve mer i betaling enn hva det koster kommunen å tilby tjenesten. Dette gjelder renovasjon, vann og avløp, slam, plan- og byggesaksbehandling, kart- og delingsforretning og feietjenester. For renovasjon er det et lovkrav om at selvkost skal danne grunnlaget for innbyggernes gebyrer. For de andre tjenestene er det ikke pålagt med full kostnadsdekning, men selvkost er gitt som øverste ramme for gebyrinntektene.

Selvkostprinsippet som finansieringsmetode betyr at en selvkostkalkyle ligger til grunn for hva en tjeneste kan prises med. Det finnes egne retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester. Det innebærer blant annet at kommunen må foreta en etterkalkulasjon av de reelle kostnadene innenfor de aktuelle tjenesteområdene for å føre kontroll med at gebyrinntektene ikke overstiger kommunens selvkost.

Selvkostprinsippet praktiseres over en tre- til femårsperiode. Det innebærer at et eventuelt overskudd innenfor en tjeneste fremføres til et senere år ved å avsette til selvkostfond. Investeringer i anleggsmidler kan ikke finansieres av selvkostfondet.

Tabellen under viser rådmannens forslag til endringer i gebyrer i 2016. Størst prosentvis endring fra 2015 til 2016 foreslås i avløps-, renovasjons- og byggesaksgebyret. Endringen i disse avløps- og renovasjonsgebyrene har sammenheng med nivået på selvkostfondene. Det er gjort rede for bakgrunnen for endringene i gebyrene i kapittel 16 og 18.

Tabell 5-2 Oversikt over foreslått endring i gebyrer for 2016

	Gjennomsnittlig endring fra 2015 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Avløpsgebyr	-20,0	-22,7
Tilknytningsgebyr avløp	2,7	0,0
Vanngebyr	2,7	0,0
Tilknytningsgebyr vann	2,7	0,0
Renovasjonsgebyr	36,0	33,3
Slamgebyr	0,0	-2,7
Tilsynsgebyr slam	0,0	-2,7
Feiegebyr	5,0	2,3
Gebyr for terrenginngrep i forurenset grunn	2,7	0,0
Gebyr for tilsyn og service av fyrkjeler	2,7	0,0
Byggesaksgebyr	15,0	12,3
Oppmålingsgebyr	5,0	2,3
Plangebyr	5,0	2,3

Avgiftsfinansierte områder

Tabellen under viser rådmannens forslag til endring i avgift på kart- og plantjenester og leie av offentlig grunn.

Tabell 5-3 Oversikt over foreslått endring i avgifter for 2016

	Gjennomsnittlig endring fra 2015 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Kart- og plantjenester	2,7	0,0
Leie av offentlig grunn	2,7	0,0

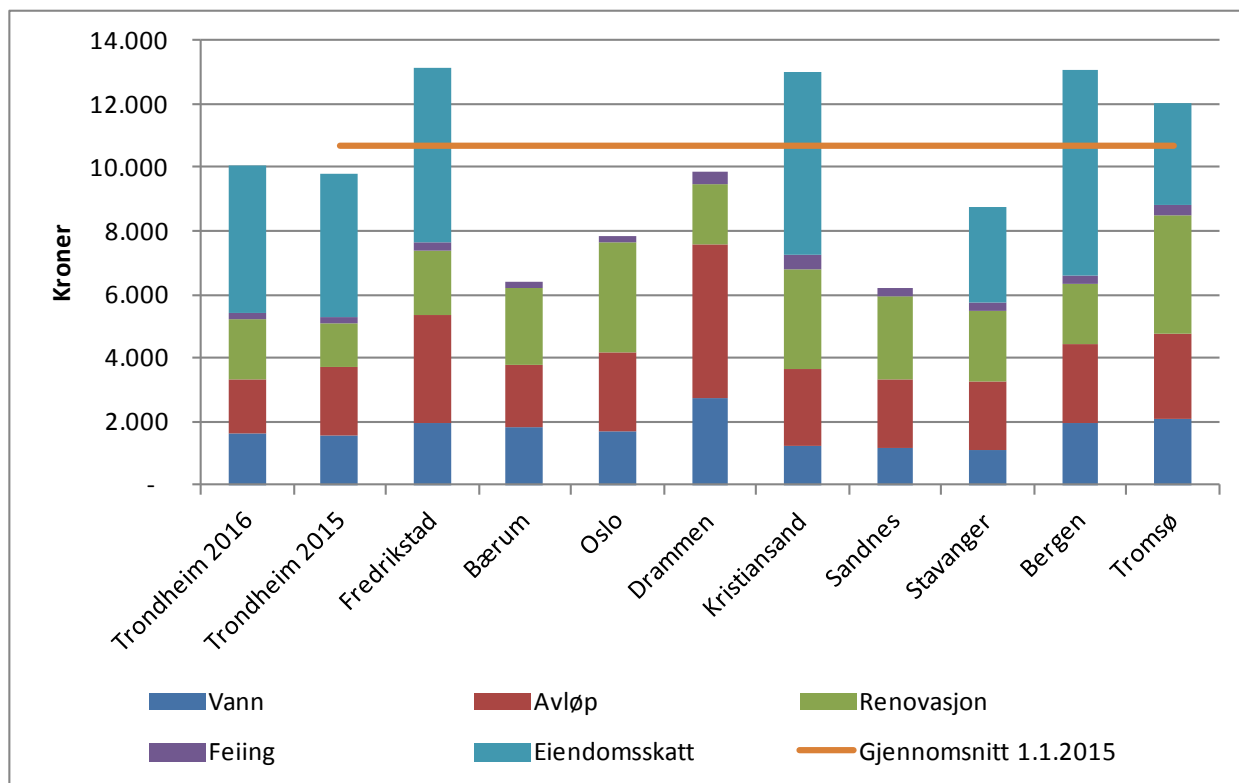
²⁵ I statsbudsjettet 2016 er den kommunale deflatoren anslått til 2,7. I dette kapitlet brukes den kommunale deflatoren som anslås på lønns- og prisvekst fra 2015 til 2016.

Piggdekkavgift

Piggdekk er en av de største kildene til luftforurensning i Trondheim. Piggdekk gir svevestøv og krever omfattende renhold og støvdemping. Piggdekkavgiften ble avvirket i 2010. Etter det har andelen som kjører piggfritt blitt redusert fra om lag 80 prosent til om lag 65 prosent i dag. Rådmannen foreslår å gjeninnføre piggdekkavgiften i 2016, jf omtale i kapittel 17.

5.3 Sammenligning med andre storbyer

Figur 5-1 viser hva husstandene i de ti største kommunene må betale i årsgebyr til vann, avløp, renovasjon og feiing i 2015. Videre er det tatt inn hvor mye innbyggerne må betale i eiendomsskatt. Figuren viser videre anslag på hvor mye en husstand i Trondheim må betale i 2016.

Figur 5-1 Oversikt over eiendomsskatt og årsgebyr for vann, avløp, renovasjon og feiing i de ti største kommunene. KOSTRA-tall for 2014.²⁶

Figuren viser at Trondheim har de laveste gebyrene blant ASSS-kommunene i 2015. Mens en husstand i Trondheim i gjennomsnitt betaler 5 304 kroner i gebyrer, er gjennomsnittet blant ASSS-kommunene 6 987 kroner. Figuren viser videre at dersom vi ser på husstandenes samlede utgifter til gebyrer og eiendomsskatt, så har husstandene i Trondheim et utgiftsnivå som ligger noe under ASSS-snittet. Mens en husstand i Trondheim i gjennomsnitt betaler 9 773 kroner i gebyrer og eiendomsskatt, er gjennomsnittet blant ASSS-kommunene (eksklusive Oslo og Trondheim), 10 679 kroner.

5.4 Oppvekst og utdanning²⁷

Tabell 5-4 Oversikt over foreslått endring i kontingent i 2016

	Gjennomsnittlig endring fra 2015 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Skolefritidsordning	2,7	0
Barnehage	2,9	0,2
Kulturskolen	2,7	0

²⁶ ASSS-snittet er eksklusive Oslo og Trondheim. Gebyrer er eksklusive merverdiavgift.

²⁷ Den kommunale deflatoren er 2,7.

Skolefritidsordning

Brukerbetaling for skolefritidsordningen (SFO) per måned foreslås økt fra 2 555 til 2 625 kroner for heltidsplass, og fra 1 715 til 1 760 kroner for halvtidsplass fra 1. januar 2016. Dette tilsvarer en økning i tråd med pris og kostnadsveksten. Foreldrebetaling for heltidsplass i skolefritidsordningen ligger under gjennomsnittet for ASSS- kommunene i 2015.

Barnehage

Maksimalpris for foreldrebetaling i barnehage fastsettes av staten. Regjeringen foreslår at maksimalprisen for en heltidsplass i barnehage økes med 75 kroner per måned fra 2 580 kroner til 2 655 kroner per måned, eller 29 205 kroner per år, fra 1. januar 2016. Dette betyr en økning på 2,9 prosent. I forhold til en kommunal deflator på 2,7 gir det en reell økning på 0,2 prosentpoeng. Rådmannens budsjettforslag for 2016 er i tråd med nasjonalt fastsatt maksimalpris for barnehage.

Det er innført nye nasjonale regler for inntektsgradering av foreldrebetaling i barnehage fra 1. mai 2015. Ordningen går ut på at husholdningene ikke skal betale mer enn seks prosent av inntekten sin til barnehage. Med den foreslåtte maksimalprisen fra 1. januar 2016 vil husholdninger med inntekt opp til 486 750²⁸ kroner ha rett til redusert foreldrebetaling. Husholdninger som ikke har skattbar inntekt får friplass. Videre er det innført gratis kjernetid med 20 timer i uken for familier med fire- og femåringer fra familier med lav inntekt fra 1. august 2015. Begge ordningene er søknadsbaserte og gjelder både kommunale og private barnehager. Det gis søskenmoderasjon slik at prisen for barn nummer to er 70 prosent av prisen for første barn, og prisen for tredje, fjerde barn blir 50 prosent av prisen for første barn.

I tabellen under er det illustrert hvordan foreldrebetalingen i barnehager vil variere med husholdningens inntekt.

Tabell 5-5 Beregning av foreldrebetaling i barnehage for familier med lav inntekt ²⁹

Husholdningens kapital- og personinntekt (kr/år)	Kontingent første barn (kr/mnd)	Kontingent andre barn (kr/mnd)	Kontingent tredje barn (kr/mnd)
486 750	2 655	1 859	1 328
450 000	2 455	1 718	1 227
400 000	2 182	1 527	1 091
350 000	1 909	1 336	955
300 000	1 636	1 145	818
200 000	1 091	764	545
100 000	545	382	273
50 000	273	191	136
0	0	0	0

Søskenmoderasjon for familier med barn i skolefritidsordning eller i skolefritidsordning og barnehage

Familier som har barn i både barnehage og skolefritidsordningen (SFO) får i dag 25 prosent søskenmoderasjon. I tillegg får familier 25 prosent søskenmoderasjon fra og med barn nummer to i SFO. I samsvar med hva som er lagt til grunn i vedtatt økonomiplan foreslås søskenmoderasjon mellom barnehage og SFO og i SFO avviklet fra og med 1. august 2016.

Trondheim kommunale kulturskole

Brukerbetaling i Trondheim kommunale kulturskole foreslås økt tilsvarende fra 3 500 kroner per plass per år til 3 595 kroner per plass per år fra 1. januar 2016. Dette tilsvarer en økning i tråd med pris og kostnadsveksten.

²⁸ Nøyaktig beløpsgrense fra 1. januar 2016 er ikke endelig fastsatt.

²⁹ Tabellen inkluderer ikke redusert foreldrebetaling ved gratis kjernetid

5.5 Helse og velferd

Tabell 5-6 Oversikt over foreslått endring i egenbetalinger i 2016

	Gjennomsnittlig endring fra 2015 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Praktisk bistand i hjemmet	2,7	0
Matombringning til hjemmeboende	2,7	0
Korttidsopphold i institusjon	2,0	-0,7
Dagsenteropphold	3,9	1,2
Tilleggstjenester	2,7	0
Vaksinering	2,7	0
Helsefremmende opphold	2,7	0

[Praktisk hjelp i hjemmet](#) er tjenester som rengjøring og klesvask med mer. Det betales egenandel etter inntekt og for antall timer mottatt hjelp. Det er fastsatt en maksimalsats per måned etter inntekt. I tråd med statsbudsjettet øker maksimalsatsen for de med inntekter under 2G fra 186,- til 190,- per mnd.

Egenbetaling for opphold i institusjon er regulert i forskrift om vederlag for opphold i institusjon m.v. Forskriften gir regler for egenbetaling ved langtidsopphold og korttidsopphold i sykehjem og for dag- og nattopphold.

5.6 Kultur og næring

Tabell 5-7 viser hvilke endringer rådmannen foreslår for leiepriser for idrettsanlegg i 2016.

Tabell 5-7 Oversikt over foreslått endring i leiepriser for idrettsanlegg i 2016

	Gjennomsnittlig endring fra 2015 i prosent	
	Nominell endring	Reell endring
Leiepriser for idrettsanlegg	2,7	0,0

Leiepriser for idrettsanlegg

Det foretas en årlig prisjustering av utleiesatser. Prisjusteringen gjelder leie av idrettsanlegg for arrangement og kommunale tjenester knyttet til disse, samfunnshus og billettpriser i Husebybadet. Prinsippene for kommunal utleie og prissetting er tidligere fastsatt gjennom bystyrevedtak, [sak 67/10](#), behandlet 17. juni 2010.

Den generelle lønns- og prisveksten har vært, og forventes fortsatt å være moderat, også innenfor dette området. Kommunal deflator på 2,7 prosent legges derfor til grunn for en gjennomsnittlig justering av prisene fra 1.januar 2016 for leie av kommunale idrettsanlegg, samfunnshus og Husebybadet. Gjeldende prinsipp og praksis for fri hall og baneleie i Trondheim kommune står fast.

Kirkegårdstakster

Gravferdsloven § 21 sier at: *Avgifter for bruk av gravkapell, kremasjon og feste av grav fastsettes av kommunen etter forslag fra fellesrådet.* Forslag på takster for 2016 mottas fra Kirkelig Fellesråd i november, og legges fram i egen sak til bystyret i desember 2015.

Betalingssatser for utlån/utleie av kommunale lokaler

I februar 2013 ble reglementet for utlån av kommunale lokaler til frivillige organisasjoner og aktører vedtatt i formannskapet, [sak 28/13](#). Reglementet sier at utlån av lokaler til frivilligheten skal være gratis, men at det kan gjøres noen unntak. Eksempel på unntak er betaling for ekstra tilsynsvakt og renhold når det er helt spesielle og ekstraordinære behov som ikke dekkes av det ordinære renholdet og vaktholdet. Betalingssatser ble vedtatt i forbindelse med rullering av [reglementet](#) i februar 2015, sak [22/15](#).

5.7 Illustrasjonsberegninger

Det er foretatt illustrasjonsberegninger som viser hvor stor økning en familie med to barn vil få i eiendomsskatt, gebyrer og brukerbetalingen i 2016. I beregningene er følgende lagt til grunn:

- Familien har en bolig på 150 kvadratmeter og boligen har et skattegrunnlag på 1,15 millioner kroner i (etter bunnfradrag på 500 000 kroner)
- Familien har en husholdningsinntekt på 486 750 kroner eller høyere
- Familien har et barn med fulltids plass i barnehagen
- Familien har et barn med fulltids plass i skolefritidsordningen (SFO)
- Trondheim kommune har i dag en ordning hvor familier som har mer enn ett barn i barnehage og/eller SFO får søskenmoderasjon. Rådmannen foreslår, jf omtale i avsnitt 5.4, å avvikle ordningen med søskenmoderasjon i SFO og mellom barnehage og SFO fra og med august 2016. Tiltaket vil få 5/12 effekt i 2016
- Familien har en elevplass i kulturskolen
- Familien har en vannmåler og et stipulert forbruk på 150 m³. For renovasjon forutsettes bruk av tre beholdere på 140 liter
- Det er lagt til grunn at øvrige endringer i gebyrer eller moderasjonsordninger ikke får konsekvenser for familien

Tabell 5-8 Illustrasjonsberegninger. Nominell økning i eiendomsskatt, brukerbetalingen og gebyrer for en familie med to barn. Tall i kroner.

	2015	2016	Nominell endring	Reell endring
Eiendomsskatt	6 268	6 498	230	61
Et barn i barnehage ³⁰ , full plass	27 980	29 205	1 225	470
ET barn i SFO, full plass	28 105	28 875	770	0
Søskenmoderasjon (SFO/barnehage) ³¹	-7 026	-3 937	3 089	3 279
Et barn i kulturskolen	3 500	3 595	95	0
Årsgebyr i renovasjon, vann, avløp og feiing	6 851	7 015	164	-21
Sum	65 678	71 251	5 573	3 789

³⁰ Forutsatt en husholdningsinntekt på 486 750 kroner eller høyere.

³¹ Denne raden gir uttrykk for mye familien får i rabatt gjennom ordningen med søskenmoderasjon.

Del 2 Forslag til handlings- og økonomiplan fordelt på tjenesteområder

6 Barnehager

Trondheim kommune har barnehagedekning. I 2015 gir kommunen i tillegg plass til 430 barn som fyller ett år etter 31. august, og som ikke har lovfestet rett til plass. Rådmannen foreslår at dette videreføres i 2016. Fem nye kommunale barnehager foreslås ferdigstilt i økonomiplanperioden. Andelen medarbeidere som er barnehagelærer eller fagutdannet er høy i Trondheim. I rådmannens forslag er det lagt opp til å styrke kompetansen i barnehagen ytterligere. Utvikling av barns språk- og relasjonskompetanse er et satsingsområde. Tilskuddene til de private barnehagene i Trondheim økes betydelig fra 2016.

6.1 Informasjon om tjenesteområdet

I Trondheim kommune er det 58 kommunale enheter med 107 hus, 80 ordinære private barnehager og 61 private familiebarnehager. Til hovedopptaket i 2015 kom det inn 1 895 søknader. Alle søkere med lovfestet rett til barnehageplass fra 1. august 2015, fikk tilbudsbrev i løpet av mai.

Tabell 6-1 Nøkkeltall barnehage

	2013	2014	Anslag 2015	Anslag endring fra 2014 til 2015
Barn i trondheimsbarnehagene	11 004	10 966	10 743	- 223
Barn i kommunale barnehager	6 662	6 608	6 390	-218
Barn i private barnehager	3 879	3 935	3 935	0
Barn i private familiebarnehager	463	423	418	-5
Barn med spesialpedagogisk hjelp etter Opplæringslovas § 5-7	212	261	295	34

Av rundt 10 700 barn i alderen 0-5 år i som går i barnehage, går om lag 60 prosent i kommunale barnehager. 2,7 prosent av barn i barnehage får spesialpedagogisk hjelp etter Opplæringslovas § 5-7.

Tabell 6-2 Sammenligning med ASSS- kommunene³²

	Trondheim 2013	Trondheim 2014	ASSS 2014
Dekningsgrad 1-5 år, i prosent	95,7	95,3	90,2
Dekningsgrad 1-2 år, i prosent	89,8	88,6	80,6
Dekningsgrad 3-5 år, i prosent	99,5	99,7	96,8
Andel barn fra språklige og kulturelle minoriteter i barnehage i forhold til innvandrerbarn 1-5 år, i prosent	82,3	83,0	77,0
Andel ansatte med barnehagelærerutdanning eller annen pedagogisk utdanning, i prosent	46,8	46,6	40,7
Oppholdstimer per årsverk til basisdrift i kommunale barnehager	13 699	13 501	13 122

Trondheim har høy dekningsgrad sammenlignet med de fleste ASSS-kommunene. Dette skyldes høy etterspørsel og et relativt høyt antall plasser som tilbys barn uten lovfestet rett til barnehageplass. Kommunen har også en høy andel barn fra språklige og kulturelle minoriteter i barnehage.

Det er god rekruttering til alle stillinger i trondheimsbarnehagene, både ledere, barnehagelærere, fagarbeidere og assistenter. Trondheim og Bergen er de to ASSS-kommunene med høyest andel barnehagelærere og ansatte med annen pedagogisk utdanning i kommunale og private barnehager.

³² ASSS (Aggregerte Styringsdata for Samarbeidende Storkommuner) består av Bergen, Bærum, Drammen, Fredrikstad, Kristiansand, Oslo, Sandnes, Stavanger, Tromsø og Trondheim. ASSS-gjennomsnittet er uten Oslo og Trondheim.

Kommunale barnehager i Trondheim produserer flere oppholdstimer per årsverk enn ASSS-gjennomsnittet, noe som indikerer at Trondheim har en noe lavere bemanningstetthet. Forskjellen er redusert de siste to årene. De private barnehagene i Trondheim produserer noe færre oppholdstimer per årsverk enn kommunale barnehager, men ligger på snittet for private barnehager i ASSS-kommunene.

Rådmannen presenterer sine vurderinger og utfordringer og rapporterer om måloppnåelse i handlings- og økonomiplan, i årlig årsrapporter og *Kvalitetsmelding for trondheimsbarnehagene* som utarbeides annet hvert år. Neste kvalitetsmelding legges frem til politisk behandling i 2016.

6.2 Utfordringer

6.2.1 Inntektsgradert foreldrebetaling og gratis kjernetid i barnehage

Stortinget har vedtatt nye nasjonale regler for inntektsgradering av foreldrebetaling i barnehage fra 1. mai 2015. Ordningen innebærer at ingen husholdning skal betale mer enn seks prosent av inntekten til barnehage. Stortinget har fra 1. august 2015 også vedtatt å innføre 20 timer gratis kjernetid per uke for fire- og femåringer fra familier med lav inntekt. Det samme gjelder barn med utsatt skolestart. Moderasjonsordningene er søknadsbaserte og gjelder både kommunale og private barnehager. Begge ordningene var på høring våren 2015. Formannskapet vedtok i [sak 27/15, Høring - endringer i forskrift om foreldrebetaling i barnehager](#), og i [sak 75/15, Høring - forslag til regulering av gratis kjernetid i forskrift om foreldrebetaling i barnehager](#), kommunens høringsuttalelser til nasjonal regulering av disse ordningene.

Det nye nasjonale regelverket bygger på andre vurderingskriterier og dokumentasjon enn dagens ordning for økonomisk moderasjon i trondheimsbarnehagene. For å ivareta foreldres rettigheter, behandler Oppvekstkontoret i 2015 søknader etter begge regelverk. Dette er unødvendig vanskelig for foreldre og administrativt krevende for kommunen. Rådmannen vil derfor, parallelt med framlegging av forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, budsjett 2016, legge fram sak til bystyret om endringer i reglene for økonomisk moderasjon i barnehagene i Trondheim, tilpasset nytt nasjonalt regelverk.

6.2.2 Endret finansiering av private barnehager fra 2016

Regjeringen fastsatte 9. oktober 2015 ny forskrift om tildeling av tilskudd til private barnehager, med virkning fra 1. januar 2016. Forut for dette var to alternative finansieringsmodeller på høring. Høringen ble behandlet i [formannskapssak 185/15, Høring - finansiering av private barnehager](#), der Trondheim formannskap gikk inn for det ene alternativet med nasjonal sats, justert for lokal bemanningstetthet.

Regjeringen valgte imidlertid å videreføre dagens ordning der tilskudd til private barnehager beregnes på grunnlag av regnskapet for kommunens egne barnehager to år tilbake. En av regjeringens viktigste begrunnelser for valg av modell er likebehandling mellom kommunale og private barnehager i samme kommune. For å gjøre tilskuddet mer treffsikkert skal pensjon kompenseres med en flat sats som bedre samsvarer med de reelle pensjonskostnadene i de private barnehagene. Barnehager med høyere pensjonskostnader kan søke kommunen om ekstra tilskudd.

Det vil fra 2016 også bli fastsatt nasjonale, differensierte satser for kapitaltilskudd som skal samsvare bedre med kapitalkostnadene i nye og gamle barnehagebygg.

Samtidig foreslår regjeringen at minimumssatsen på 98 prosent oppheves og alle private barnehager får 100 prosent av det offentlige tilskuddet som kommunens egne barnehager i gjennomsnitt mottar.

6.2.3 Tilsyn

I henhold til barnehageloven er kommunen lokal barnehagemyndighet. Det innebærer blant annet ansvar for å føre tilsyn med samtlige trondheimsbarnehager, gi veiledning og påse at barnehagene drives i samsvar med gjeldende lovverk. Fra 2013 regulerer barnehageloven også kommunens ansvar for

å føre økonomisk tilsyn med private barnehagers bruk av offentlige tilskudd og foreldrebetaling. Tilsynsansvaret er delegert til Oppvekstkontoret og Økonomitjenesten.

Det er særlig viktig at tilsynet har legitimitet og ivaretar barns rettsikkerhet i alle typer barnehager. Kommunen gjennomfører en revidering av tilsynsarbeidet for å sikre en tydelig rolleavklaring, både internt og eksternt, samt gi tydelige prioriteringer for planlegging og gjennomføring. Tilsynsarbeidet vil dreies fra å vektlegge hyppigheten på antall besøk i hver barnehage, til et mer målrettet tilsyn ut fra barnehagens behov og kunnskap om risiko. Valg av tema og hvilke barnehager som skal ha tilsyn, vil i større grad baseres på vurdering av sannsynligheten for lovbrudd og mulige konsekvenser av lovbrudd. Sterkere fokus på veiledning skal bidra til å øke kvaliteten på tilbudet i tråd med nasjonale føringer. Akutte hendelser og henvendelser skal fortsatt prioriteres.

6.2.4 Barnehagedekning og opptak

Selv om Trondheim har en høy dekningsgrad i barnehage sammenlignet med ASSS-kommunene, er det fortsatt barn uten lovfestet rett som ikke får barnehageplass så tidlig som søkerne ønsker. I budsjettforslaget legges det opp til å opprettholde dagens dekningsgrad i barnehage i økonomiplanperioden. Dette vil si barnehageplass til alle søkere som har barn med lovfestet rett og om lag 430 plasser til barn som fyller ett år etter 31. august det året det søkes barnehageplass. Rådmannen har i budsjettet ikke funnet rom for å følge opp den statlige satsingen på mer fleksible opptaksløsninger, det vil si flere plasser til barn som etter loven ikke har krav på barnehageplass.

På grunn av lavere barnetallsvekst enn forventet, har barnehagene fysisk kapasitet til å ta inn flere barn enn driftsbudsjettet gir rom for. Forutsatt tilstrekkelig etterspørsel, fyller de private barnehagene opp den kapasiteten de ønsker å utnytte innenfor godkjent leke- og oppholdsareal. Trondheim kommune som barnehageeier må derfor redusere antall plasser som tilbys i de kommunale barnehagene. Barnehagene får utfordringer knyttet til svingninger i barnetall. Ledige plasser gir lavere bemanning, og svingningene medfører at barnehager i perioder har en bemanning som er høyere enn de har budsjett til. Barnehager som får økonomiske utfordringer knyttet til dette, følges særskilt opp.

6.2.5 Rekruttering og bemanning

På landsbasis oppfyller omlag halvparten av barnehagene pedagognormen uten dispensasjoner fra utdanningskravet. Trondheim kommune har en høy pedagogandel sammenlignet med ASSS-kommunene, men det er fortsatt 40 prosent av barnehagene som ikke oppfyller pedagognormen. I budsjettet for 2016 er det lagt inn en økning som legger til rette for at alle barnehager får en pedagogtetthet tilsvarende lovkravet om pedagogisk bemanning. Økt pedagogtetthet bidrar til økt kompetanse, men ikke til økt samlet bemanning. Dette skyldes at samtidig som det tilsettes noen flere barnehagelærere, tilsettes tilsvarende færre assistenter.

Den samlede bemanningstettheten i barnehagene ligger noe under gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Økte krav og forventninger om forebygging og tidlig innsats bidrar til at ansatte opplever bemanningen som knapp. Rådmannen arbeider sammen med barnehagestyrerne for å avklare hvilke tiltak som kan settes i verk for å bedre dette. Arbeidet må ses i sammenheng med økningen i andelen barn som mottar spesialpedagogisk hjelp og vurdering av hvorvidt deler av barnehagerammen bør tildeles ut fra sosioøkonomiske kriterier.

Som oppfølging av [bystyresak 64/13](#), *Fagopplæring som et strategisk rekrutteringsvirkemiddel - status på igangsatte tiltak og økning antall lærlinger*, har kommunen, med økonomisk støtte fra Fylkesmannen i Sør-Trøndelag, igangsatt fagopplæring til barne- og ungdomsarbeiderfaget for ufaglærte assistenter i trondheimsbarnehagene. Interessen for å delta er stor. Budsjetttrammen for barnehager gir rom for at 50 prosent av assistentene i barnehager skal ha utdanning som barne- og ungdomsarbeider. Alle som ønsker opplæringen, har derfor ikke kunnet benytte tilbudet.

Det er utfordrende at andelen menn og medarbeidere med minoritetspråklig bakgrunn ikke øker. Andelen menn og medarbeidere med innvandrerbakgrunn er stabil. Gjennom prosjektet *Menn i*

barnehager er 18 menn rekruttert fra NAV. Disse er i gang med et utdanningsløp og skal fullføre utdanning som barne- og ungdomsarbeider i 2016. Færre søker om tilskudd for medarbeidere i barnehager til bedre språkforståelse i førskolealder. Dette kan bety at andelen medarbeidere med flerkulturell bakgrunn har gått noe ned. Det er viktig å styrke barnehagenes rekrutteringsarbeid og vurdere mulighetene i lovverket til å rekruttere et større mangfold av medarbeidere i barnehagene.

6.2.6 Spesialpedagogisk hjelp

Andelen barn med vedtak om spesialpedagogisk hjelp og utsatt skolestart øker - fra 212 vedtak i 2013 til om lag 300 vedtak i 2015. Dette tilsvarer en økning fra henholdsvis 1,9 prosent til 2,7 prosent. I tillegg øker omfanget av hjelpetiltak for hvert enkelt barn. Budsjettrammen til spesialpedagogiske tiltak ble økt med fem millioner kroner i 2015. Likevel forventes et merforbruk på åtte-ni millioner kroner i 2015. Rådmannen har iverksatt tiltak for å bringe aktiviteten i tråd med budsjettrammen mot 2016. Samtidig arbeider rådmannen med å avdekke årsakene til økningen og avklare hva som kreves for at utviklingen skal snus. Rådmannen prioriterer å opprettholde den ordinære bemanningen i barnehagene framfor å foreslå en ytterligere styrking i budsjettet for spesialpedagogiske tiltak. Dette er i tråd med periodemålet om at flere barn og unge skal få hjelp og støtte innenfor det ordinære tilbudet, jamfør kapittel 6.3.1 Periodemål 2016-2019.

I tråd med vedtaket i [formannskapetssak 34/15](#), *Spesialpedagogisk hjelp i barnehage – oppfølging av forvaltningsrevisjonen*, har bydelene jobbet med å redusere saksbehandlingstiden for sakkyndig vurdering. Per 1. juni 2015 er det ingen avvik fra fristen på tre måneders saksbehandlingstid.

6.2.7 Sykefravær

Sykefraværet i kommunale barnehager ligger over gjennomsnittet for kommunen, og også høyere enn snittet for ASSS-kommunene. Det er store variasjoner mellom barnehagene, fra rundt fem prosent til 22 prosent. En av årsakene er langtidsfravær som er vanskelig å kontrollere eller styre. Personaltjenesten rapporterer at barnehager er dyktige til å legge til rette for ansatte med kroniske sykdommer og andre former for langvarige sykdommer. Det er positivt, men kan også være medvirkende til at sykefraværet er høyt.

Barnehager med høyt sykefravær følges opp gjennom et tett samarbeid mellom den enkelte barnehage, rådmannen, personal- og økonomitjenesten. Sykefraværet har gått noe ned i 2015, men er fortsatt utfordrende i mange barnehager. Det er viktig å legge til rette for tiltak på både kort og lang sikt.

6.2.8 Kvalitet og innhold

Oppvekstområdets fire felles periodemål for perioden 2015-2018 legges til grunn for kvalitetsutvikling, kurs og kompetansetiltak som videreføres og iverksettes i neste planperiode. Kommunens strategier knyttet til tidlig innsats, innovasjon og digitalisering er sentrale i arbeidet. Videre er veiledning, kompetanseheving og systematisk evaluering viktige virkemidler i arbeidet med å nå målene. *Kvalitetsprogram for trondheimsbarnehagene 2011-2014* videreføres fram til felles kvalitetsplan for oppvekstområdet vedtas og iverksettes i 2016.

6.3 Mål for tjenesteområdet

Barnehage har et særlig ansvar for følgende delmål i *Kommuneplanens samfunnsdel*:

- 1.1:I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2:I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 3.1:I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid
- 3.6:I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

6.3.1 Periodemål 2016-2019

De fire felles periodemålene for oppvekst og utdanning vedtatt av bystyret i 2014 videreføres. For innværende periode vil rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det pekes på over. Indikatorene under hvert enkelt periodemål gir grunnlag for å vurdere måloppnåelsen. Indikatorene er utviklet gjennom en grundig prosess med enhetslederne. Arbeidet med å utvikle gode indikatorer fortsetter og indikatorene kan bli endret i økonomiplanperioden.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling i barnehage, skole, arbeid og samfunnsniv. Førskolealderen er sentral for språkutvikling og utvikling av relasjonskompetanse.

Bystyret vedtok i [sak 55/15](#), *Arbeidet med barns språk og språkutvikling i trondheimsbarnehagene*, å legge til rette for et kompetanseløft for barns språk og språkutvikling fra høsten 2015. Satsingen retter seg mot alle barn i trondheimsbarnehagene. Den inneholder også tiltak for barn fra flerkulturelle familier og barn med særskilte behov knyttet til språk og språkutvikling. Bystyret poengterte i vedtaket at alle barn i Trondheim skal sikres "... gode muligheter for å utvikle sine norskferdigheter. Barnehagene skal også ha god kunnskap om barns språk og språkutvikling både den verbale og ikke verbale. Dette skal sikre best mulig utgangspunkt for en god overgang fra barnehage til skole."

Medarbeidere i trondheimsbarnehagen har mye kunnskap om barns språk, men har behov for mer kompetanse om barns andrespråkopplæring. Resultater fra tilsyn og enhetenes rapporteringer, viser også at flere barnehager har utfordringer knyttet til å jobbe systematisk nok. I den videre oppfølgingen er det viktig å legge til rette for kompetansetiltak som gir medarbeiderne metoder og verktøy som grunnlag for systematisk og målrettet arbeid med barns språk i barnehagene. Tiltakene ses i sammenheng med kompetansetiltak i skolen.

Å arbeide målrettet og systematisk for at alle barn i barnehagen skal trives og ha venner, ligger innenfor barnehagens viktigste samfunnsoppdrag. Det er også avgjørende for barns utvikling og læring. En undersøkelse om 144 barns trivsel og vennskap i et utvalg barnehager i Trondheim, viser at de fleste trives. Likevel opplever omtrent hver femte fire- og femåring at de ikke har gode venner i barnehagen. Det er viktig å øke medarbeideres kompetanse om hvordan de bedre kan legge til rette for å skape gode relasjoner mellom barn og hvordan de skal observere og samtale bedre med barn om dette.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn inkluderes i fellesskapet og utvikler vennskap i barnehagen
- Barn har et godt utviklet hverdagspråk

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Læringsmiljøet er summen av kulturelle, relasjonelle og miljømessige faktorer som påvirker barnets læring, utvikling, helse og trivsel. Gode barnehager har stor betydning for barns utvikling, mestring og læring. I barnehagen er disse faktorene særlig knyttet til opplevelsen av medvirkning og aktiv deltakelse ut fra egne forutsetninger. Relasjoner til jevnaldrende og voksne, medarbeideres kompetanse om fag og fagområder og tilrettelegging for læringsmiljø som stimulerer, motiverer og utfordrer, er viktig.

Forskning viser at det er forskjeller mellom barnehager knyttet til hvor gode læringsmiljø som tilbys barn. I Trondheim deltar godt over halvparten av barnehagene i barnehagebaserte kompetansetiltak - gjennom prosjekt- og nettverksarbeid. Dette er en arbeidsform som gjør at alle medarbeidere involveres og er delaktige i utviklingsarbeidet i egen barnehage. Erfaringer og dokumentasjon viser at medarbeiderne får mer kunnskap om hva som er viktig for å skape gode læringsmiljø for barn. Utfordringene ligger i hvordan vi skal få alle barnehager med. I videre arbeid er det derfor viktig å bruke ressursene slik at enda flere barnehager deltar i barnehagebaserte kompetansetiltak. Målet er at alle trondheimsbarnehagene skal jobbe systematisk og målrettet med utviklingsarbeid i egen barnehage.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn har trygge og stabile tilknytningsrelasjoner i barnehagen
- Barn møter et læringsmiljø som stimulerer til medvirkning, utforskning, lek og læring

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Nyere forskning viser at barnehager med høy kvalitet utgjør en forskjell for sårbare barn, og at alle barn utvikler seg best i felleskap med andre barn. Tiltak som tydeliggjør og beskriver kvalitet i barnehagen, og bidrar til å øke kvaliteten i de ordinære tilbudene, skal derfor prioriteres.

Barnehager skal støtte barna ut fra deres kulturelle og individuelle forutsetninger. Barn som ikke kan få tilfredsstillende hjelp og støtte i de ordinære tilbudene, har rett til spesialpedagogisk hjelp. For at flere barn skal få sine rettigheter oppfylt innenfor de ordinære tilbudene, er det nødvendig å iverksette tiltak som retter oppmerksomheten mot innhold og organisering, både i det ordinære og det spesielle. En bedre samordning av tildelte ressurser er krevende, men også nødvendig. Kvaliteten på samarbeidet med, og tilgjengeligheten og veiledningen fra Barne- og familietjenesten, er av stor betydning, og skal vies særlig oppmerksomhet i årene fremover.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barnehagen har gode interne systemer for tidlig innsats
- Barn har et tilpasset læringsmiljø som fremmer faglig, sosial og personlig utvikling

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Foreldrene er barnas viktigste ressurs, mens barnehagen er et viktig, godt og komplementært miljø i tillegg til hjemmet. Målet er viktig for foreldre til barn med behov for spesiell støtte, og foreldre som trenger støtte i barnehagen.

Ulike tjenesters samhandling rundt barn og familier må involvere barnehagen, som møter barna og foreldrene hver dag. Det er derfor viktig at barnehagene har gode rutiner for samarbeid med andre kommunale støttetjenester. Dette forutsetter at andre tjenester/samarbeidspartene har gode rutiner for samarbeid, og er tilgjengelige når barnehager har behov for veiledning og støtte.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Foresatte får tilbud om samtaler og/eller veiledning ved behov
- Foreldre får tilgang på relevant og flerfaglig kompetanse ved behov

6.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2016-2019

I tråd med vedtak i forrige handlings- og økonomiplan legges det økonomisk til rette for at alle barnehager fra 2016 skal ha en pedagogtetthet i tråd med lovkravet. Det er videre lagt inn en betydelig økning av barnehagerammen for å finansiere endringer i tilskuddene til de private barnehagene fra 2016. Dette inkluderer en økning av tilskuddsandelen til 100 prosent.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for barnehageområdet for perioden 2016-2019, og hvordan barnehageområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 6-3 Budsjettramme og tiltak barnehager. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	1 406,4	1 406,4	1 406,4	1 406,4
Pris- og lønnskompensasjon	30,0	30,0	30,0	30,0
Korrigert budsjett 2015	1 436,4	1 436,4	1 436,4	1 436,4
Annen rammeendring ³³	34,7	37,2	37,2	37,2
Forslag til netto driftsramme	1 471,1	1 473,6	1 473,6	1 473,6
Rammeendring	34,7	37,2	37,2	37,2
Økninger i tjenestetilbud	6,1	9,1	9,1	9,1
Endring i gebyrer/brukerbetaling	2,9	-1,1	-1,1	-1,1
Økt overføring private barnehager	26,7	26,7	26,7	26,7
Annet	-1,0	2,5	2,5	2,5
Sum tiltak	34,7	37,2	37,2	37,2

Økninger av tjenestetilbud

Tilpasning pedagognorm

Fra 1. januar 2016 legges det opp til en økning av den pedagogiske bemanningen i barnehagene slik Kunnskapsdepartementet har presisert i pedagogforskriften i barnehageloven, jamfør vedtatt handlings- og økonomiplan 2015-2018. Tiltaket gir ikke flere medarbeidere i barnehagene, men flere årsverk pedagoger og tilsvarende færre barne- og ungdomsarbeidere og assistenter. Tilpasning til pedagognormen i kommunale og private barnehager er tidligere belyst i [formannskapssak 53/12](#), *Opptrapping av pedagogisk bemanning i kommunale og private barnehager i Trondheim*.

Endring i gebyrer/brukerbetaling

Helårseffekt 2016 av økt foreldrebetaling fra 1. mai 2015

I 2015 ble barnehagebudsjettet tilført 4,1 millioner kroner i forbindelse med at reell økning av maksimalprisen ble utsatt til 1. mai. Dette gjaldt kun 2015, og rammen reduseres tilsvarende fra 2016.

Inntektsgradert foreldrebetaling og gratis kjernetid

Nasjonale regler for redusert foreldrebetaling (inntektsgradering) ble innført 1. mai 2015 og nasjonale regler for gratis kjernetid for fire- og femåringer i familier med lav inntekt fra 1. august 2015. I budsjettforslaget er det lagt inn 11 millioner kroner for å finansiere helårsvirkningen fra 2016. Kostnadsanslaget er usikkert, da det fortsatt behandles søknader om moderasjon etter nye nasjonale regler med tilbakevirkende kraft. Anslaget er i tråd med regjeringens forslag til styrking av rammetilskuddet for å finansiere disse ordningene.

Avvikle søskenmoderasjon på tvers av barnehage og skolefritidsordning

Familier med barn i barnehage og skolefritidsordning gis i dag 25 prosent søskenmoderasjon fra og med barn nummer to. Ordningen er ikke lovpålagt. Trondheim er den eneste ASSS-kommunen som i dag gir søskenmoderasjon på tvers av barnehage og SFO. I vedtatt handlings- og økonomiplan er det lagt til grunn at ordningen avvikles fra 1. august 2016. Rådmannen vil fremme forslag om dette i sak om betalingssetser for barnehage og skolefritidsordning fra 2016. Tiltaket innebærer en innsparing på åtte millioner kroner årlig.

Lovbestemt søskenmoderasjon i barnehage opprettholdes. Denne utgjør 30 prosent for familier med to barn i barnehage og 50 prosent for familier med tre barn eller flere i barnehage. Flere lavinntektsfamilier enn tidligere omfattes nå av nye nasjonale regler for redusert foreldrebetaling. Rådmannen mener tiltaket med å fjerne søskenmoderasjon på tvers av barnehage og SFO, vil bli mindre tyngende ettersom flere familier nå betaler mindre for barnehageplassen enn tidligere. Det vises for øvrig til kommende sak om økonomisk moderasjon i barnehage, jamfør kapittel 6.2.1.

³³ Endring i befolkningsutvikling er budsjettet sentralt og reguleres mot barnehagerammen ved utgangen av året.

Økte overføringer til private barnehager

Endret finansiering av private barnehager fra 2016

Kommunen skal tildele tilskudd til private barnehager etter ny forskrift fra 1. januar 2016, jamfør egen omtale i kapittel 6.2.2. På nasjonalt nivå har staten lagt til grunn at de nye reglene vil føre til en innsparing for kommunene. Dette har sammenheng med at mange kommuner har overkompensert de private barnehagenes pensjonskostnader. Dette er ikke tilfelle i Trondheim.

Rådmannen har beregnet at tilskuddene til de private barnehagene vil øke med vel 19 millioner kroner sammenlignet med 2015. Dette har i stor grad sammenheng med at tilskuddsatsene for 2016 skal beregnes ut fra regnskap 2014, som gir et høyere beregningsgrunnlag enn det som var tilfelle for grunnlaget for tilskuddsatsene i 2015. Videre er det satt av midler til eventuelle pensjonstilskudd ut over den flate satsen som alle barnehagene mottar og midler til differensierte kapitaltilskudd. Det må understrekes at anslaget er usikkert, ettersom staten så langt ikke har offentliggjort detaljert metode for hvordan tilskuddene for 2016 skal beregnes. I tillegg til dette, vil tilskuddene til de private barnehagene øke som følge av regjeringens forslag om 100 prosent tilskudd til alle private barnehager. Se beskrivelse i neste avsnitt.

100 prosent tilskudd til alle private barnehager

I regjeringens forslag til statsbudsjett legges det opp til at alle private barnehager fra 1. januar 2016 skal få 100 prosent av den gjennomsnittlige offentlige finansieringen av de kommunale barnehagene. 80 prosent av de private ordinære barnehagene i Trondheim vil få økt tilskudd som følge av dette. Private familiebarnehager og åpne barnehager mottar allerede 100 prosent. Den økonomiske effekten er beregnet til 7,4 millioner kroner i helårsvirkning fra 2016.

Annet

Avvikling av midlertidige barnehager

I vedtatt handlings- og økonomiplan 2015-2018 var det lagt til grunn at budsjettet for dekning av utgifter til avvikling av midlertidige barnehagebygg skulle økes med én million kroner i 2016. Som tilpasning til budsjetttrammen forskyves økningen ett år ut i tid.

Redusere kvalitetsmidler i 2016 og økning fra 2017

Budsjetttrammen for kommunale kvalitetsmidler i 2015 er 2,1 millioner kroner. I tillegg kommer statlige midler på tilsvarende nivå. Som tilpasning til budsjetttrammen foreslås en reduksjon av kvalitetsmidlene med én million kroner i 2016. I 2016 skal felles temaplan for oppvekst og utdanning iverksettes, og alle kompetansetiltak skal målrettes og spisses i forhold til det helhetlige læringsløpet. 2016 blir derfor et "mellomår" der det blir viktig å prioritere arbeidet med å legge plan for nye langtidstiltak som kan settes i gang i 2016, men som ressursmessig får full årsvirkning først i 2017. Fra 2017 er det lagt opp til samme nivå på kvalitetsmidlene som lagt til grunn i handlings- og økonomiplanen for 2015-2018. Dette gir en økning på 2,5 millioner kroner sammenlignet med 2016.

6.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-2019

Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-19 tar utgangspunkt i dagens tilbud og plasskapasitet, utviklingen i etterspørselen, prognoser for forventet vekst i barnetallet, vedtatte føringer for lokalisering og dekningsgrader for barnehager og tilpasninger i forhold til kommunens driftsramme.

6.5.1 Forutsetninger for perioden 2016-2019

Følgende prioriteringer og forutsetninger er lagt til grunn for investeringer på barnehageområdet:

- Dimensjonering og utbygging av barnehagetilbudet skal så godt som mulig tilpasses antall søknader fra barn som etter loven har rett på tilbud om plass. Det vil si barn som fyller ett år senest innen utgangen av august det året det søkes om plass.

- I 2015 gir kommunen plass til 430 barn som fyller ett år etter 31. august, og som ikke har lovfestet rett til plass. Rådmannen legger til grunn at dette videreføres i 2016.
- Det forventes en tilvekst på rundt 330 barn i aldersgruppen 1-5 år i planperioden, hovedsaklig i årene 2017-19. Dekningsgraden anslås til 89 prosent for aldersgruppen 1-2 år og til 100 prosent for gruppen 3-5 år. Samtidig antar man at det i gjennomsnitt vil være en årlig avgang/nedlegging av 25 plasser.
- Utbyggingsprogrammet tar hensyn til ledig kapasitet i barnehagene, som følge av lavere barnetallsvekst enn forventet de siste årene. Utnyttelsen av eksisterende og nye barnehager vil kunne bli noe lavere enn ønsket. Avvikling av enkelte avdelinger eller barnehager kan bli aktuelt. Nye barnehageanlegg som øker kapasiteten planlegges først til slutten av planperioden.
- Revidert funksjons- og arealprogram, vedtatt av bystyret i [sak 94/14](#), legges til grunn for planlegging og bygging av nye kommunale barnehageanlegg.
- Kostnadsnivået på nye anlegg er vurdert i samarbeid med Utbyggingsenheten. Det er lagt til grunn fem prosent årlig prisstigning. Det viktigste tiltaket for å redusere kostnadene, er å utnytte hver tomt så godt som mulig, innenfor vedtatte arealnormer inne og ute.
- Private barnehageprosjekter fra forrige økonomiplan videreføres i hovedsak, men planleggingen av disse må også ta hensyn til redusert etterspørsel. Et prosjekt tas ut, og ingen nye tas inn i planperioden.

6.5.2 Utvikling i barnetallet og tilpasninger av barnehagekapasiteten

Antall barn i alderen 1-5 år økte i årene 2006-09 i gjennomsnitt med nesten 300 barn per år. Etter dette har veksten flatet ut, og i de siste årene har denne gruppen holdt seg stabil. Dette skyldes en vesentlig nedgang i fødselsfrekvensen. Byplankontoret har høsten 2015 utarbeidet nye befolkningsprognoser, som viser meget svakt vekst i barnetallet i planperioden. Dette understøttes også av lave fødselstall så langt i inneværende år.

Tabell 6-4 Prognose for utviklingen i antall barn 1-5 år i perioden 2015-2019 og 2025 – pr 31.12.

	2015	2016	2017	2018	2019	Endring 2015-19	Snitt per år	2025
Prognose	11 323	11 181	11 228	11 374	11 592	269	67	13 177

Kilde: Byplankontoret, Trondheim kommune, TK prognose TR2015M, oktober 2015

Etter at kommunen i 2010 presiserte målet for full barnehagedekning til å omfatte barn med lovfestet rett til plass, har det vært et visst overskudd av plasser. Deler av denne kapasiteten har vært tilbudt barn uten lovfestet rett. Lavere barnetallsvekst enn forventet har gitt en viss økning av denne "bufferen". Det er et mål å komme bort fra denne situasjonen, men ut fra den lave tilveksten i barnetallet, vil det også videre i planperioden fortsatt være barnehager som har ledig arealkapasitet. Dersom den reelle barnetallsutviklingen blir høyere enn forventet, så vil disse ledige plassene kunne utnyttes til å dekke behovet.

Forslagene til prosjekter i utbyggingsprogrammet preges av at en rekke barnehageanlegg har midlertidig godkjenninger som utløper i planperioden. Videre har flere kommunale barnehager store rehabiliteringsbehov, i form av manglende fasiliteter for medarbeidere (garderober, pause- og møterom), inneklima, tilrettelegging for småbarn og universell utforming.

6.5.3 Midlertidig godkjente barnehager

De midlertidige barnehageanleggene som ble etablert i 2006-08 var i hovedsak planlagt til å stå i tre år. Flere av disse har i flere omganger fått godkjenning for forlenget drift. De midlertidige godkjenningene utløper i planperioden, mange i 2015 og resten i 2017. Flere bygg har store utfordringer knyttet til kulde/frost, med kalde gulv og vann og avløp som fryser, og de har høye energi- og husleieutgifter. Tiltak for å kompensere for dette belastes driftsbudsjettet.

I handlings- og økonomiplanen for 2013-16 ble det vedtatt et løft for å etablere permanente løsninger for en rekke av de midlertidige byggene. I de siste årene er dette gjort for Leistad, Ladesletta,

Karinelund, Illsvika og Aastahagen. I perioden foreslås det å erstatte de fire midlertidige barnehagene Granåsen, Smidalen, Risvollan og Saupstad. For de to siste barnehagene er det igangsatt utredninger av alternative tomter og muligheter for permanentgjøring av driften. Ranheimsletta barnehage drives videre i gamle Ranheim skole gjennom planperioden, mens Svalsberget foreslås avvirket i 2016, samtidig med at det åpnes en ny privat barnehage i området.

Tabell 6-5 Status og forslag for midlertidige, kommunale barnehager med varig drift

Barnehage	Åpnet	Godkjenning	Arbeid med erstatningstomt	Planer for videre drift
Granåsen (4 grupper)	07.08.06	2017	Vedtatt reguleringsplan for tomt i Granåsen.	Erstattes med permanent bygg 2016.
Smidalen (4 grupper)	16.10.06	2017	Vedtatt reguleringsplan i Stubbanvegen.	Erstattes med permanent bygg ved Utleira skole i 2016.
Risvollan (4 grupper)	01.11.07	2017	Igangsatt mulighetsstudie for alternative tomter/løsninger.	Erstattes med permanent bygg 2018/19.
Saupstad (4 grupper)	01.08.08	2017	Igangsatt mulighetsstudie for alternative tomter/løsninger.	Erstattes med permanent bygg 2019.
Ranheimsletta (2 grupper)	28.08.06	2015/16	Vedtatt reguleringsplan for tomt øst for Ranheim idrettsanlegg.	Drift fortsetter i gamle Ranheim skole i planperioden.
Svalsberget (2 grupper)	15.12.06	Ny godkjenning søkes til 2018	Tomter vurderes i samme område.	Avvikles parallelt med åpning av ny privat barnehage på Hammersborg i 2016.

I tillegg er det fire paviljonger på Leistad, Karinelund (Moholt), Hammersborg og Stavset som benyttes som avlastningslokaler i forbindelse med rehabiliteringsprosjekter, eller er utleid til privat drift.

Tabell 6-6 Status for bruk av midlertidige godkjente barnehager som benyttes som interimbygg

Barnehage	Åpnet	Godkjenning	Arbeid med erstatningstomt	Planer for videre drift
Leistad (4 grupper)	07.08.06	Ny godkjenning søkes til 2020.	Allerede gjennomført.	Reservelokaler for akutte behov.
Karinelund (2 grupper)	05.02.07	Ny godkjenning søkes til 2020.	Igangsatt regulering av tomte er besluttet avsluttet.	Benyttes av private Sætra barnehage til permanent løsning er klar, deretter avvikles.
Hammersborg (4 grupper)	17.09.07	Ny godkjenning søkes til 2016.	Annen tomt til privat barnehage under regulering.	Benyttes av Sverresli og private Hammersborg barnehage til 2016, deretter avvikles.
Stavset (4 grupper)	01.08.11	Ny godkjenning søkes til 2020.	Igangsatt regulering av tomte.	Benyttes som interimbygg for Granåsen barnehage til 2016.

6.5.4 Kommunale prosjekter og tiltak i 2016-19

Følgende prosjekter og tiltak foreslås for planperioden:

- I 2016 åpnes nytt anlegg for Granåsen barnehage, som erstatter midlertidig barnehage. Øya barnehage åpner som erstatning for tidligere Sekskanten barnehage og eksisterende Firkanten barnehage, og skal også gi lokaler for mottakstilbud for barn av flyktninger. Nye Stubbanvegen barnehage ved Utleira skole åpnes også i 2016. Det nye anlegget gir permanente lokaler for Smidalen midlertidige barnehage, og for Øvre Stubban barnehage som holder til i leide lokaler. Både Øya barnehage og Stubbanvegen barnehage har sluttfinansiering i 2016. Det foreslås å øke budsjettet for Stubbanvegen barnehage med tre millioner kroner i 2016 på grunn av økte tomteknader.
- Det foreslås å bygge permanent anlegg for Risvollan barnehage, som har holdt til i midlertidige lokaler siden det gamle bygget ble revet i 2008. Det er igangsatt en mulighetsanalyse der

hovedalternativene er på tomt ved Risvøllan senter, eller ved nytt helse- og velferdssenter ved Blakli. Mulig åpning av nytt anlegg er 2018-19, men dette er blant annet avhengig av valg av tomt.

- Saupstad midlertidige barnehage ble opprettet i 2008. Tomt for oppføring av permanent barnehageanlegg ved Kolstad skole er overført til skoleformål. Det er igangsatt mulighetsanalyse der det vurderes andre tomter og løsninger, herunder bygging av ny og større Kolstad barnehage. Denne barnehagen er svært nedslitt og har en rekke funksjonelle mangler. Aktuell ferdigstilling er mot slutten av planperioden. Tiltaket vil være et ledd i områdeløft Saupstad/Kolstad, der det også skal ses på muligheten for oppgradering av utomhusområdene til andre kommunale barnehager i området.
- Det er satt av midler til ett nytt barnehageanlegg som skal gi nødvendig kapasitetsvekst i 2019. Aktuelle muligheter er på tomt ved Charlottenlund videregående skole, ved Granåsen gård eller som en del av nytt skoleanlegg i østbyen. Etterspørsel og regulerings- og tomtemessige forhold vil bestemme aktualiteten og framdriften for dette prosjektet. Dersom barnetallsutviklingen blir lavere enn prognosene viser, kan dette prosjektet utsettes.
- Det fremmes en privat reguleringsplan fra eiendomsbesittere som utvikler senterområdet på Ranheim, som kan medføre at det må etableres nytt anlegg for eksisterende Ranheim barnehage. Det forutsettes at tiltakshaver bidrar med økonomisk kompensasjon for eksisterende plasser. I økonomiplanen settes det av midler til eventuell utvidelse av barnehagen. Nytt anlegg kan etableres innenfor senterområdet eller på kommunal tomt ved Ranheim idrettsanlegg.
- I planperioden settes det av et årlig beløp som skal brukes ved akutte bygningsmessige forhold i barnehagene, tiltak for barn med særskilte behov for fysisk tilrettelegging, samt tiltak knyttet til vekst i barnetall, primært omlegging til småbarnsplasser.
- I perioden må et antall barnehagetomter reguleres og eventuelt erverves, slik at det tilrettelegges for framtidig utbygging.

6.5.5 Private barnehager i 2016-2019

Søknader om nye private barnehager vurderes som en del av arbeidet med handlings- og økonomiplanen. Prosjekter som tas med i utbyggingsprogrammet får kommunalt tilskudd til driften, etter at de er endelig godkjent etter barnehageloven. Gjennomføringen av private prosjekter som er tatt inn i utbyggingsprogrammet må også tilpasses utviklingen i behov for nye plasser, og tidspunktet for realisering av prosjektene vil være gjenstand for årlig rullering på lik linje med kommunale prosjekter. Utbyggere/eiere kan ikke forvente driftsstøtte for alle nye barnehageplasser før det er reelt behov for plassene. Dette er en situasjon som utfordrer økonomien for de private barnehageutbyggerne, men dette må avklares som en del av godkjeningsprosessen av prosjektene.

Utbyggingsprogrammet forutsetter at følgende private prosjekter etableres i perioden:

- På Hammersborg, i tilknytning til nytt klubbhus for Vestbyen idrettslag, planlegges en ny privat barnehage med ca 100 plasser, med sannsynlig ferdigstilling i 2016. Driften er allerede i gang i midlertidige lokaler på Hammersborg, utleid av Trondheim kommune.
- SIT barnehager planlegger ny barnehage på Moholt, som skal gi plass til rundt 170 barn, primært for studenter. Anlegget skal erstatte tilbudene i eksisterende Nissekollen og Moholt barnehager, som i dag har rundt 170 barn. Planlagt åpning er i 2016.
- På Tiller planlegges en ny barnehage med om lag 120 plasser i tilknytning til nye boligområder, med åpning i 2017.
- For Sætra barnehage, som holder til i midlertidige lokaler på Moholt, planlegges etablering av nytt barnehageanlegg for rundt 100 barn på regulert, kommunal barnehagetomt på Eberg, med mulig åpning i 2018/19.

Privat barnehageprosjekt på Lilleby, som inngikk i handlings- og økonomiplanen for 2015-18, tas ut av utbyggingsprogrammet for perioden 2016-19, som følge av redusert utbyggingsbehov i området.

6.5.6 Investeringer

Tabell 6-7 Investeringer i barnehager i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				128,0	58,0	68,0	88,0	
Forslag til budsjett 2016-2019					61,0	68,0	88,0	114,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Øya (2016)	75,4	62,0	13,4	13,4				
Stubbanvegen (2016)	63,0	38,4	24,6	24,6				
Risvollan (2018)	60,0	0,0	60,0		30,0	30,0		
Kolstad/Saupstad barnehageløft (2019)	72,0	0,0	72,0	2,0	17,0	15,0	38,0	
Ny barnehage i Østbyen (2019)	63,0	0,0	63,0			25,0	38,0	
Ranheimsletta (2020)	63,0	0,0	63,0				15,0	
Mindre investeringer barnehager				13,0	13,0	10,0	15,0	
Tomtekjøp				8,0	8,0	8,0	8,0	
Sum økonomiplan	396,4	100,4	296,0	61,0	68,0	88,0	114,0	

6.5.7 Tiltak knyttet til investeringskostnadene

Gjennom forrige handlings- og økonomiplan vedtok bystyret at det skal arbeides med å redusere kostnadene for blant annet barnehageanlegg. På samme måte som for skoleanlegg, vil rådmannen i en tidlig fase for barnehageprosjektene legge fram politiske saker slik at det kan velges mellom alternative løsninger og kvaliteter for anleggene, muligheter for standardisering og felles anbud for flere prosjekter og eventuelt andre tiltak.

6.5.8 Utviklingen i antall plasser og barnehagedekning

Tabellen under viser et behov for 332 nye plasser i planperioden, som følge av økt barnetall og forventet avgang av plasser. Utbyggingsprogrammet legges på samme nivå som forventet behov, og i programmet inngår både nye plasser og bruk av eksisterende plasser. Dersom behovet blir høyere enn forventet, så vil sektoren fortsatt ha ledig areal i eksisterende og nybygde barnehager som kan utnyttes.

Tabell 6-8 Barnehagetilbud for barn 1-5 år i 2015 og prognose 2016-2019

Årstall	2015	2016	2017	2018	2019	Endring 2015-19	Snitt per år
Antall barn bosatt, prognose 1-5 år	11 323	11 181	11 228	11 374	11 592	269	67
Sum årlig utbyggingsbehov		-112	68	152	225	332	83
Planlagt utbygging		-110	75	134	235	334	83
Differanse behov og utbygging		2	7	-18	-10	1	0
Sum antall barneplasser 1-5 år	10 660	10 525	10 575	10 684	10 893		
Barnehagedekning	94 %	94 %	94 %	94 %	94 %		

7 Skoler

Hovedsatsinger på skoleområdet er økt læringsutbytte, bedre læringsmiljø, tilpasset opplæring og skole-hjem-samarbeid. For å styrke det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående skole, prioriteres målrettet etter- og videreutdanning av medarbeidere. I trondheimsskolen møter elevene skolebygg som er i god stand, men sterk elevtallsvekst gjør at mange eksisterende anlegg nærmer seg maksimal kapasitetsutnyttelse. I økonomiplanperioden ferdigstilles fire skoler. Rådmannen foreslår videre at kommunen starter byggingen av ytterligere to skoler og planlegging av fire.

7.1 Informasjon om tjenesteområdet

I skoleåret 2014-15 var det 19 343 elever og 1 831 lærere i den offentlige grunnskolen i Trondheim kommune. Kommunen gir opplæring ved 52 grunnskoler; 34 barneskoler, 7 kombinerte skoler og 11 ungdomsskoler. I tillegg gis det grunnskoleopplæring ved Lianvatnet skole (skoleavdelingen ved Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk) og Skolen St. Olavs hospital. Skolene Åsveien og Dalgård har ressursenterfunksjoner for henholdsvis elever med autisme og elever med sammensatte og omfattende hjelpebehov. Dagskolen bistår skoler som har elever med store motivasjonsvansker.

Skoler med barnetrinn har skolefritidsordning (SFO) og tilbyr gratis leksehjelp til alle elever på 1.-4. trinn. Tre barneskoler og to ungdomsskoler har mottaksgrupper for nyankomne minoritetsspråklige elever. Trondheim kommunale kulturskole (TKK) tilbyr opplæring innenfor musikk, teater, visuelle kunstfag, sirkus og dans, både i egne lokaler og ved de fleste grunnskoler.

Tabell 7-1 Nøkkeltall grunnskole – Trondheim (telling ved skolestart)

	2013	2014	2015
Antall elever i kommunale skoler	19 198	19 303	19 735
Antall elever i åtte private skoler	903	899	935
Antall barn i skolefritidsordningen	6 598	6 389	6 803
Antall elever med undervisning i særskilt norsk	1 008	937	1 011
Antall elever med morsmålsundervisning	820	814	864
Antall elevplasser i Trondheim kommunale kulturskole	4 169	4 070	4 090

Trondheim kommune opplever en betydelig elevtallsvekst. Det siste året har elevtallet økt med 432 elever. I økonomiplanperioden forventes det at elevtallet vil øke med vel 900 elever. Trondheim kommunale kulturskole har ikke nådd målet om å tilby 6 000 elevplasser i innen 2015, slik dette er beskrevet i [bystyresak 75/09](#), *Trondheim kommunale musikk- og kulturskole/Kulturskolen i Trondheim*.

Tabell 7-2 Sammenligning med ASSS- kommunene

	Trondheim		ASSS ³⁴	
	2013	2014	2013	2014
Netto driftsutgifter til grunnskoleundervisning og spesialundervisning, per elev	73 397	75 581	77 097	79 189
Lærertetthet, 1.-4. trinn	14,7	14,5	14,9	15,1
Lærertetthet, 5.-7. trinn	14,5	14,7	14,7	14,9
Lærertetthet, 8.-10. trinn	15,2	15,4	15,9	15,7
Lærertetthet i ordinær undervisning, 1.-10. trinn	18,2	17,8	18,7	18,9
Andel elever som får spesialundervisning, i prosent	8,0	7,8	7,5	7,4
Timer spesialundervisning i prosent av antall lærertimer	16,8	16,0	16,9	17,0
Andel elever med særskilt norskopplæring, i prosent	5,6	5,4	8,4	8,2
Andel elever med morsmålsopplæring, i prosent	4,9	4,5	5,0	4,8
Andel innbyggere i kommunal skolefritidsordning 6 til 9 år, i prosent	77,7	76,0	68,6	67,7
Korrigerte brutto driftsutgifter til kommunal musikk- og kulturskole (inkludert sosiale utgifter), i kroner per bruker	18 768	19 794	18 324	19 844

Tabell 7-2 sammenligner utvalgte nøkkeltall for Trondheim kommune med gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Sammenlignet enn ASSS-gjennomsnittet bruker Trondheim kommune mindre penger på undervisning.

God lærertetthet har vært en satsing, både nasjonalt og i Trondheim kommune. Til tross for at kommunen bruker mindre penger per elev enn ASSS-gjennomsnittet, har Trondheim høyere lærertetthet i ordinær undervisning. Hver trondheimslærer har i gjennomsnitt ansvar for en elev mindre enn ASSS-gjennomsnittet. Årsaken er blant annet en mer effektiv skolestruktur der en gjennomsnittsskole i Trondheim har 372 elever, mens den i ASSS-kommunene har 331. Trondheim legger også vekt på at ressursene skal brukes på lærernes tid sammen med elevene.

Lærertettheten er styrket på 1.-4. trinn, mens lærertettheten på de andre trinnene er redusert. Dette er i tråd med målsettingen om å prioritere tidlig innsats.

Styrket lærertetthet reduserer behovet for timer til spesialundervisning og særskilt norskopplæring. Andelen elever som får spesialundervisning har gått ned fra 8,0 til 7,8 prosent det siste året. Trondheim har 0,4 prosentpoeng høyere andel elever med spesialundervisning enn ASSS-gjennomsnittet. Andelen timer spesialundervisning av de samlede lærertimene har gått ned med 0,8 prosentpoeng det siste året, og er 1,0 prosentpoeng lavere enn ASSS-kommunene.

Trondheim hadde 10,0 prosent innvandrere i aldersgruppa 6-15 år i 2014, mens ASSS-kommunene hadde 20,4 prosent. Det er derfor naturlig at andelen elever som får særskilt norskopplæring er noe lavere i Trondheim enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Samtidig er andelen som får morsmålsopplæring relativt høy i Trondheim.

Trondheim skiller seg fortsatt fra ASSS-kommunene ved at en større andel av ungene i Trondheim bruker SFO. Trondheim bruker mindre per ordinær elev i musikk- og kulturskolen enn andre ASSS-kommuner, men har høyere andel av barn og unge som har plass i kulturskolen.

7.2 utfordringer

7.2.1 Grunnleggende ferdigheter

Læringsresultatene har stort sett utviklet seg positivt de siste årene. Elevenes grunnskolepoeng³⁵ har økt jevnt fra 39,7 skoleåret 2011-12 til 41,2 skoleåret 2014-15. Samtidig var resultatene på halvparten av de

³⁴ ASSS-gjennomsnittet er eksklusive Oslo og Trondheim.

nasjonale prøvene i 2014 bedre enn gjennomsnittet nasjonalt. Sammenlignet med de andre storbyene har Trondheim bedret seg de siste årene. Andelen elever fra Trondheim kommune som har gjennomført videregående opplæring i løpet av fem år har også økt de siste to årene, fra 70 prosent for 2007-kullet til 74 prosent for 2009-kullet.

På de nasjonale kartleggingsprøvene på 2. trinn gjennomført våren 2015 lå 369 elever på eller under bekymringsgrensen i regning og 277 i lesing. Forskning viser at disse elevene er i særlig risiko for å falle utenfor skoleløpet, og at de må følges spesielt opp. Gjennom styrket lærertetthet på 1. og 2. trinn og særskilt oppfølging av enkeltelever, arbeider skolene med å hjelpe disse elevene.

Digitale ferdigheter er en av de grunnleggende ferdighetene det satses på i perioden. Her er variasjonen mellom skolene store. I 2015 er trådløstnettverkene ved alle skolene blitt oppgradert. Det jobbes med kompetanseheving og felles kompetanseløft som skal gi elever og lærere bedre muligheter til å oppnå kompetansemålene i kunnskapsløftet. I tillegg er utrulling av nye digitale verktøy og digitalt utstyr iverksatt. En egen prosjektgruppe arbeider med dette.

Trondheim kommune ble i 2015 utnevnt til realfagskommune. Det arbeides med å utvikle en egen realfagsstrategi for skoler og barnehager i Trondheim. Dette skjer i samarbeid med universitets- og høgskolesektoren og Utdanningsdirektoratet.

God skoleledelse er avgjørende for å få gode resultater i skolen. Flere av skolene i Trondheim har marginal ledelsesressurs. På de minste skolene er dette særlig utfordrende. I en kompleks organisasjon er nødvendig tid og rom til å utøve ledelse viktig.

Nye krav til undervisningskompetanse for barne- og ungdomsskolelærere gjør at midler til videreutdanning innrettes for å få opp andelen lærere med grunnleggende utdanning i matematikk, norsk og engelsk. Trondheim har godt kvalifiserte lærere, men som i resten av landet vil de nye reglene innebære at mye av videreutdanningsmidlene må prioriteres i disse fagene.

7.2.2 Læringsmiljø

Elevtallet har økt de siste fem årene. Veksten startet på barnetrinnet og vil etter hvert også komme på ungdomstrinnet. Dette gir kapasitetsutfordringer i skoler over hele byen. Det blir behov for nye utbygginger, samtidig som grensene mellom de eksisterende skolene må justeres. Det er derfor nødvendig å vurdere kapasiteten ved alle skoler i Trondheim med tanke på å øke utnyttelsesgraden.

Andelen elever som melder om at de utsettes for mobbing fortsetter å gå ned. Det er gledelig, men fortsatt ikke tilfredsstillende. Det er for mange som opplever skoledagen som utrygg. En spesiell utfordring er at barn og unge utsettes for mobbing via digitale medier. Vi vet i dag at det å bli utsatt for mobbing er blant de viktigste årsakene til utviklingen av psykiske vansker blant barn og unge. Det er også en sterk sammenheng mellom å føle seg trygg og læringsutbyttet i skolen. Det er derfor helt nødvendig å fortsette det systematiske arbeidet med læringsmiljøet i trondheimsskolen.

Det samlede elevfraværet har gått ned i trondheimsskolen. Det er utarbeidet en egen handlingsplan ved elevfravær som skal følges av alle skoler. Et system for uthenting av fraværdata er etablert og rådmannen har fra innværende skoleår oversikt over ulike typer elevfravær. Fraværstall for skoleåret 2014-15 presenteres i kvalitetsmeldingen som legges fram for bystyret før sommeren.

Frafall er en av skole-Norges største utfordringer. Trondheimselever som har gode resultater fra ungdomsskolen, gjennomfører videregående opplæring. Når det gjelder elever med lavt karaktersnitt fra ungdomsskolen, er trondheimselevenenes frafall litt større enn elevene i sammenlignbare kommuner.

---

³⁵ Grunnskolepoeng er beregnet som summen av elevenes avsluttende karakterer, delt på antall karakterer og ganget med 10.

Styrking av elevenes grunnleggende ferdigheter er viktig for å redusere frafallet. Det samme er samarbeid med videregående skole, både på skoleeier- og skolenivå.

7.2.3 Tilpasset opplæring

Tilpasset opplæring er et gjennomgående prinsipp i hele grunnopplæringen. Prinsippet om tilpasset opplæring gjelder både den ordinære opplæringen og spesialundervisningen.

En rapport fra kommunerevisjonen våren 2015 om kvaliteten på spesialpedagogikken, viste at vi har forbedringspunkter i skolenes forvaltningsarbeid. De fire skolene som ble undersøkt fikk kritikk for lang saksbehandlingstid og varierende kvalitet på det forvaltningsmessige arbeidet. Mange tiltak er iverksatt raskt. Temaet er drøftet på ledermøtene og skolene har blitt kurset i forvaltningsarbeid. Rådmannen forventer allerede fra høsten 2015 bedring på mange av de viktigste punktene i rapporten. Forvaltningsarbeidet i spesialpedagogikken vil likevel være et tema i oppfølgingen av skolene også i årene som kommer. En revidert håndbok for spesialpedagogikk og tydeliggjøring av skolens ansvar, vil bedre skolenes forvaltningsarbeid.

Det er en liten nedgang i antallet vedtak om spesialundervisning fra 2013 til 2014. Samtidig viser tilsyn og revisjonsrapporten fra våren 2015 at det kan være elever som mottar spesialundervisning, som i stedet kunne nyttiggjort seg tiltak innenfor det ordinære tilbudet. Spesialundervisning skal bare gis bare til elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av det ordinære tilbudet. Rådmannen arbeider for å bedre skolenes praksis på dette området, blant annet gjennom veiledning og kompetanseheving.

7.2.4 Samarbeid og involvering

Skolen er en viktig arena for å fange opp og gi riktig bistand til barn og unge som har ulike problemer. Dette betinger godt samarbeid med andre instanser som yter tjenester til barn og familier. Det kan være utfordrende at tjenesteapparatet jobber etter ulike lovverk, og at informasjonsflyten mellom skole og for eksempel barnevern kan hemmes av at opplysninger er taushetsbelagt. Samarbeidet med barne- og familietjenestene i de ulike bydelene må uansett være tett og godt, særlig i de mest komplekse sakene.

Foresatte er en ressurs som skolene utnytter i forskjellig grad. For bedre å utnytte foreldrene som ressurs, må skolene samarbeide mer med foreldrene og gi tilstrekkelig informasjon og opplæring. Revisjonsrapporten for området spesialpedagogikk, viste at foresatte i for liten grad er tilfreds med informasjonen som gis i vanskelige saker. I løpet av skoleåret 2015-16 vil det gjennomføres en foreldreundersøkelse for å finne ut hvordan samarbeidet kan bedres.

7.3 Mål for tjenesteområdet

Skole har et særlig ansvar for følgende delmål i *Kommuneplanens samfunnsdel*:

- 1.1: I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 1.2: I 2020 er kompetanseutvikling og livslang læring en mulighet for alle
- 2.1: I 2020 er barn og unge aktive i miljøarbeidet og utviklingen av Trondheim som bysamfunn
- 3.1: I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid

7.3.1 Periodemål 2016-2019

De fire felles periodemålene for oppvekst og utdanning som ble vedtatt av bystyret i 2014 videreføres. For innværende periode må rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling. I *Kunnskapsløftet* er disse definert som å kunne lese, regne, uttrykke seg muntlig og skriftlig, og å bruke digitale verktøy.

Gode skoler formidler verdier og holdninger, gir elevene grunnleggende ferdigheter og kunnskaper, og gir elevene trening i aktiv deltakelse i et fellesskap med andre barn/unge og med voksne utenfor familien. Gjennom godt arbeid med grunnleggende ferdigheter og tidlig innsats, legges grunnlaget for mestring i de ulike fagene. Dette vil også bidra til at flere gjennomfører videregående opplæring.

Arbeidet med grunnleggende ferdigheter og vurdering for læring berører kjerneområdet i skolen – elevens læringsutbytte. Det er nær sammenheng mellom undervisningsvurdering og arbeidet med grunnleggende ferdigheter. Et godt vurderingsarbeid fører til økt faglig og sosialt læringsutbytte for alle elever.

Forskning viser at de som sliter med lesing, skriving og regning på barnetrinnet er i størst risiko for å falle ut av det 13-årige læringsløpet. Det er derfor viktig å sørge for god begynneropplæring for alle, og følge opp de som viser tidlige vansker. De som ligger under kritisk grense på kartleggingsprøver må følges opp spesielt.

For å kartlegge utviklingen av grunnleggende digitale ferdigheter, gjøres Utdanningsdirektoratets kartleggingsprøve for digitale ferdigheter på fjerde trinn obligatorisk for alle trondheimsskolene.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Færre elever ligger under kritisk grense på kartleggingsprøver på 1.-3.trinn.
- Elevene utvikler de fem grunnleggende ferdighetene gjennom hele læringsløpet, med progresjon ut i fra sitt nivå.
- Flere elever fullfører det 13-årige løpet.
- Flere elever går ut av grunnskolen med over 3.0 i gjennomsnittskaraktér (30 grunnskolepoeng).

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Læringsmiljøet er de miljømessige faktorene som har innflytelse på sosial og faglig læring og barn og unges generelle situasjon i hverdagen. Disse faktorene handler om vennskap og deltagelse i sosiale og faglige fellesskap, relasjoner til jevnaldrende og voksne, normer og regler, verdier, forventninger til læring, og det fysiske miljøet. Samlet kan dette også omtales som barn og unges arbeidsmiljø.

Elevenes egne tilbakemeldinger er særlig viktig for å fange opp hvordan de opplever sitt læringsmiljø. Elevundersøkelsen gjennomføres årlig på 7. og 10. trinn og gir en god pekepinn på hvordan elevene opplever læringsmiljøet. Særlig viktig er det å følge med på det aller mest alvorlige, om elever opplever å bli utsatt for krenkelser og mobbing. Det vil framover særlig være oppmerksomhet rundt digital mobbing og voksne som utsetter elever for mobbing. Det skal også lages en egen politisk sak om arbeidet mot mobbing i trondheimsskolen i løpet av 2015. Men læringsmiljø har også sammenheng med mange andre deler av skolens virksomhet, og læring og læringsmiljø henger tett sammen. Elevenes opplevelse av egen mestring og relasjonen til læreren er derfor også en viktig del av læringsmiljøet.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Elevene møter fysiske læringsmiljø som fremmer helse, læring og trivsel.
- Elevene møter læringsmiljø som stimulerer til utforskende, praktiske og varierte arbeidsmåter.
- Færre elever opplever mobbing og krenkelser og ingen elever blir krenket av voksne.
- Alle elever opplever sosial og faglig mestring.
- Alle elever opplever gode relasjoner til og støtte fra lærerne og andre medarbeidere.

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

God klasseledelse og god vurderingspraksis fremmer elevenes utbytte av opplæringen. Prinsippene for god vurderingspraksis beskrives slik i den nasjonale satsingen *Vurdering for læring*: "Elevenes forutsetninger for å lære styrkes dersom de forstår hva de skal lære og hva som er forventet av dem, får tilbakemeldinger som forteller dem om kvaliteten på arbeidet eller prestasjonen, får råd om hvordan de kan forbedre seg og er involvert i eget læringsarbeid ved blant annet å vurdere eget arbeid og utvikling."

Alle elever har krav på tilpasset opplæring. Men noen elever har behov for tilrettelegginger ut over det som gis innenfor den ordinære undervisningen. Denne spesialpedagogiske tilretteleggingen skal gis på bakgrunn av grundige utredninger, og må følges opp av spesielt kompetente voksne på skolene. Et godt skolemiljø der det drives god klasseledelse og der det er gode relasjoner mellom læreren og eleven, er den beste tilpasningen for alle elever. Også de som trenger ekstra hjelp. Det er derfor avgjørende viktig med god, relasjonsorientert klasseledelse.

Skoler skal samarbeide med barne- og familietjenesten for å sørge for riktige tiltak til riktig tid for elever som trenger det. I 2015/16 vil det særlig bli lagt vekt på å bedre forvaltningspraksisen. Dette skal sikre at elevenes rettsikkerhet blir ivaretatt.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Elevene involveres i vurderingsarbeidet og melder om at opplæringen er i tråd med prinsippene i vurdering for læring.
- Spesialundervisning gis bare til elever som ikke har tilfredsstillende utbytte av det ordinære tilbudet.
- Alle elever får tilpasset opplæring innenfor rammen av det ordinære opplæringstilbudet.
- Spesialpedagogiske tiltak gis som hovedregel i fellesskap med andre elever.
- Spesialundervisning settes inn raskt og i tråd med god forvaltningspraksis.

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Skole-hjem-samarbeidet påvirker elevenes motivasjon for læring. For å få til et godt samarbeid, må foreldrene ha reell medvirkning og medbestemmelse. Flere aktører i kommunen yter tjenester til barn som trenger ekstra oppfølging. Denne hjelpen må være samtidig og koordinert, slik at familiene opplever at de får nødvendig støtte fra kommunen.

For skolen er det særlig viktig at dialogen med foresatte er tillitsfull og god. Skolen har ansvaret for å sørge for at også foreldre som opplever skolesituasjonen som vanskelig for sitt barn, har tillit til at skolen tilrettelegger riktig. Ofte er det i slike saker at skole-hjem-samarbeidet er vanskeligst. Det stilles store krav til at foreldre følger opp sine barn, og forskning viser at barn av foreldre som følger opp på en god måte, gjør det bedre faglig og sosialt. Skolen må derfor ta ansvar for å gi nødvendig veiledning og bistand til foreldre som trenger det.

I dag er digitale hjelpemidler nyttige supplementer til dialogen mellom skole og hjemmet. Dette vil øke i framtida, og skolen må finne riktige verktøy og arenaer for digital kommunikasjon.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Flere foresatte er fornøyd med kommunikasjonen mellom hjem og skole, herunder med felles foreldremøter, foreldremøter på trinn og utviklingssamtaler.
- Flere foresatte er engasjert i elevenes skolearbeid, foreldrefellesskapet og i skolens brukerutvalg.
- Mer av kommunikasjonen mellom skole og hjem skjer via egnede digitale verktøy.
- Tillitsfullt skole/hjemsamarbeid rundt elever som viser faglige eller atferdsmessige vansker.

7.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2016-2019

Rådmannen har i dette budsjettet lagt vekt på å opprettholde en tilfredsstillende lærertetthet, særlig på de første trinnene. Sammen med økt oppmerksomhet om sammenhengen mellom barnehage og skole, innsats for å styrke læringsmiljøet i skolen og begynneropplæring i de grunnleggende ferdighetene, er dette i tråd med strategien tidlig innsats. Betydningen av ledelse gjør at vi styrker ledelsen på de minste enhetene, der det i dag er mest sårbart. I tillegg satser vi på IKT nå som infrastrukturen på IKT i trondheimsskolen gjør det mulig og hensiktsmessig. Satsingen på etterutdanning videreføres.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for skoleområdet for perioden 2016-2019, og hvordan skoleområdet skal tilpasse seg driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 7-3 Tabell Budsjettramme og tiltak skoler. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	1 558,4	1 558,4	1 558,4	1 558,4
Pris- og lønnskompensasjon	21,1	21,1	21,1	21,1
Korrigert budsjett 2015	1 579,2	1 579,2	1 579,2	1 579,2
Ramme for befolkningsendring	17,9	28,8	45,2	64,8
Annen rammeendring	11,6	17,2	16,0	14,8
Forslag til netto driftsramme	1 609,0	1 625,5	1 640,7	1 659,1
Rammeendring	29,5	46,0	61,2	79,6
Opprettholdelse av standard	22,8	36,8	52,0	70,4
Økninger i tjenestetilbud	6,3	13,2	13,2	13,2
Endring i gebyrer/brukerbetaling	-3,6	-8,0	-8,0	-8,0
Annet	4,0	4,0	4,0	4,0
Sum tiltak	29,5	46,0	61,2	79,6

Opprettholdelse av standard*Elevtallsvekst – rammeøkning for å opprettholde dagens bemanningstetthet i skolene*

Befolkningsprognosene viser vekst i elevtallet i økonomiplanperioden. Fra 2016 til 2019 forventes aldersgruppen 6-15 år å øke med vel 900 barn og unge. For skoleåret 2015-16 er det en økning på 432 elever. Det er lagt inn rammeøkning for elevtallsvekst i perioden med 17,9 millioner kroner i 2016 økende til 64,4 millioner kroner i 2019.

Spesialundervisning til elever med store og vedvarende behov

Antall elever med store og vedvarende behov øker mer enn befolkningsveksten tilsier, i hovedsak skyldes dette tilflytting av elever i denne gruppen. Totalt medfører dette en økt kostnad på ti millioner kroner i 2016.

Mulig gjenåpning - Kalvskinn skole

I samsvar med vedtatt økonomiplan for 2015-2018 settes det av en halv million kroner til en mulig gjenåpning av Kalvskinn skole. Beløpet dekker høsteffekten av ekstrakostnader ved å åpne Kalvskinn skole, blant annet rektor og administrasjon. Undervisningskostnader med mer ivaretas allerede gjennom den elevbaserte tildelingen. Det uklart når en eventuell gjenåpning kan skje. Rådmannen vil legge fram en sak for formannskapet høsten 2015 om hvor mange elever som ønsker å gå på en gjenåpnet Kalvskinn skole høsten 2016.

Ny arbeidstidsavtale for lærere

En ny arbeidstidsavtale for lærere gir nyutdannede og nyansatte lærere redusert leseplikt. Samtidig økes aldersgrensen for når eldre lærere får redusert leseplikt fra 55 til 57 år. Nyutdannede og nyansatte lærere forventes å velge en slik reduksjon. På samme måte forventes det at de fleste eldre lærere vil velge overgangsordningen som beskrives i arbeidstidsavtalen.

På lang sikt vil disse endringene ikke gi kommunen merutgifter, men i en overgangsperiode fram til 2019 forventes det at ordningen gir merkostnader. Den beregnede merkostnaden er 3,8 millioner kroner i 2016 og 2017, 2,6 millioner i 2018 og 1,4 millioner kroner i 2019. Merkostnaden ved redusert leseplikt vil fra 2020 utlignes av mindrekostnaden ved redusert leseplikt for eldre lærere.

Øremerket tilskudd tidlig innsats 1.-4. trinn

I forslag til statsbudsjett er det øremerket 18 millioner kroner i 2016 til tidlig innsats på 1. 4. trinn i Trondheim kommune. Fra 2016 gir tiltaket helårseffekt. Dette medfører en økt inntekt på 10 millioner kroner fra 2016.

Gjenåpning av gamle Ranheim skole

Fra høsten 2016 avlastes Ranheim skole gjennom at elever på 1.-3. trinn bosatt i Olderdalen flyttes til gamle Ranheim skole. Elever som starter ved gamle Ranheim skole flytter til den nye skolen på Overvik

når den er ferdig, jamfør vedtak i [formannskapssak 181/14](#), *Nytt skoleanlegg i området mellom Charlottenlund og Ranheim*. De faste kostnadene for å gjenåpne gamle Ranheim skole høsten 2016 er 1,6 millioner kroner, mens helårseffekten er 4,0 millioner kroner.

Lavere vikarutgifter til videreutdanning

Staten dekker kommunens vikarutgifter når lærere tar videreutdanning i fagene matematikk og naturfag. Trondheim kommune vil derfor prioritere videreutdanning i disse to fagene. Rådmannen foreslår derfor å redusere rammene til videreutdanning med én million kroner fra 2016.

Økninger i tjenestetilbud

En ekstra naturfagtime på 5.-7. trinn

I forslag til statsbudsjett er det lagt inn midler til en ekstra naturfagstime på 5.-7. trinn tilsvarende 2,5 millioner kroner fra høsten 2016 for Trondheim kommune. Helårseffekten er beregnet til 5,5 millioner kroner.

Driftskostnader IKT

Alle skolene har nå god infrastruktur for å ta i bruk IKT i undervisning. Fase to i arbeidet med å styrke elevenes digitale ferdigheter er å sørge for hensiktsmessig utstyr. Det er gjort en vurdering av hva som er framtidsrettet og rimelig, og Trondheim kommune investerer nå i Chromebooks til elevene. Dette er nærmere beskrevet i kapittel 23. Chromebooks er rimeligere å drifte enn PC-ene som brukes i dag.

PC-tettheten i trondheimsskolen er i dag lavere enn i andre storbyer. Økt PC-tetthet vil gi økte driftskostnader, men bidrar til å styrke elevenes digitale ferdigheter. Det må settes av ressurser slik at endringen skjer med god kvalitet og i et tempo som løfter bruken av IKT på alle skoler. Rådmannen foreslår at det i 2016 settes av totalt 1,5 millioner kroner til dette formålet. Fordi antall chromebooks øker i 2017 utvides driftsbudsjettet til 2,5 millioner kroner i 2017.

Styrket skoleledelse på små skoler

Skolene har ressurser til skoleledelse i henhold til kravet om minimumsressurs i særavtalen for lærere (SF2213). I [bystyresak 56/09](#), *Rektorenes arbeidssituasjon og skoleledelse i trondheimsskolen*, og [bystyresak 21/11](#), *Forvaltningsrevisjon og skoleledelse*, beskriver rådmannen behovet for å bruke mer tid på pedagogisk ledelse. Rådmannen foreslår at det legges inn midler slik at ingen enhet har mindre enn 120 prosent ledelsesressurs. I praksis betyr dette minimum én rektor og 20 prosent fagledelse. Dette vil styrke skoleledelsen på våre minste enheter. Tiltaket vil koste omtrent én million kroner i året.

Opptrapping av universitetsskolesamarbeidet

Trondheim kommune deltar i et universitetsskolesamarbeid med NTNU, og etter en forutgående søknadsprosess er Charlottenlund ungdomsskole valgt som universitetsskole. Formell åpning av samarbeidet skjedde ved skolestart høsten 2015. Samarbeidet baserer seg på at de tre partene NTNU, Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune bidrar med like mye ressurser. Trondheim kommune satte i 2015 av 800 000 kroner til samarbeidet. I tråd med samarbeidsavtalen foreslår rådmannen at beløpet økes med 1,3 millioner kroner i 2016. Universitetsskolesamarbeidet må ses i sammenheng med øvrige kompetanseutviklingsstrategier.

Økt bassengkapasitet

I [formannskapssak 202/13](#) ble det vedtatt at rådmannen skal arbeide for å sikre leieavtale om nytt opplæringsbasseng som øker bassengkapasiteten for skolesvømming. Dette medfører en årlig kostnad på 2,9 millioner kroner. Forventet oppstart er utsatt til slutten av 2016. Sammenliknet med vedtatt handlings- og økonomiplan er derfor budsjettet for 2016 redusert med 2,9 millioner kroner.

Endring i gebyrer/brukerbetaling

Avvikling av søskenmoderasjon i SFO fra august 2016

Søskenmoderasjon i SFO er ikke en lovfestet ordning, men Trondheim kommune gir i dag 25 prosent moderasjon fra og med barn nummer to i SFO. Tre av ti ASSS-kommuner gir ikke slik moderasjon. I handlings- og økonomiplan 2015-2018 er det lagt til grunn at ordningen avvikles fra 1. august 2016.

Rådmannen vil fremme forslag om dette i sak om betalingssetser fra 2016. Familier med lav inntekt vil fortsatt gis moderasjon på økonomisk grunnlag. Dersom like mange benytter SFO-tilbudet i framtida som i dag, innebærer tiltaket en besparelse på åtte millioner kroner årlig.

Annet

Skoleplass for barn som har fosterhjem i andre kommuner

Kommunens utgifter for skoleplass til barn fra Trondheim som har fosterhjem i andre kommuner har økt de siste årene. I 2012 hadde Trondheim kommune et budsjett på området på 16 millioner kroner. I 2015 er budsjettet på 24,5 millioner kroner, mens regnskapsprognosen er på om lag 30 millioner kroner. Økningen er i hovedsak knyttet til spesialundervisning. Rådmannen foreslår at det budsjetteres med en økning på fire millioner kroner til formålet i 2016. Trondheim kommune samarbeider med de andre kommunene for å finne gode løsninger for barna, noe som kan redusere kostnadene på sikt.

Ressurssenter på Åsveien og Dalgård skole

Ved behandling av [bystyresak 21/15](#), *Evaluerer for modell for tildeling av ekstra ressurser til elever med omfattende og vedvarende behov for spesialundervisning og bistand*, fattet bystyret følgende vedtak: "Bystyret ber rådmannen fortsette å oppgradere ressursentrene i sine budsjett og spesielt med tanke på kompetanseøkning i sentrene. Rådmannen innarbeider dette i økonomiplan og budsjett framover."

Bystyret prioriterte ressursentrene i 2015 med én million kroner. I 2016 opprettholdes dagens bevilgning, men kommunen fortsetter å satse på kompetanseheving for denne elevgruppen gjennom satsing i Læringscenteret.

7.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-2019

7.5.1 Forutsetninger for perioden 2016-2019

Det forventes en betydelig elevtallsvekst de neste årene, og det er derfor behov for betydelige investeringer i skoleanlegg. Samtidig har kommunen ikke råd til å gjøre feilinvesteringer på dette området. Hvert investeringsprosjekt innebærer svært store kapitalutgifter, med derpå svekket mulighet til å finansiere drift av kommunens tjenesteproduksjon. Rådmannen vil tidlig i 2016 legge frem en sak der foreslåtte og nye skoleinvesteringsprosjekter prioriteres. Hovedfokus vil være å dekke behovet for nye elevplasser.

Følgende forutsetninger ligger til grunn for arbeidet med investeringsbudsjettet på skoleområdet:

- Det er benyttet elevtallsprognoser fra mars 2015. Det forventes sterk elevtallsvekst på barnetrinnet i planperioden. Dette fører etter hvert til en tilsvarende elevtallsvekst på ungdomstrinnet.
- Kostnader er angitt ut fra et antatt kvadratmeterbehov for prosjektene. Endelig avklaring av prosjektets omfang (tilleggsfunksjoner som helsestasjon, fleridrettshall, med mer) vil fastsette de reelle kostnadene. Det er lagt til grunn en årlig prisstigning på fem prosent.
- Prioriteringene tar utgangspunkt i bystyrets føringer for skolestruktur og investeringsrekkefølge for skoleanlegg.
- Vedtatte areal- og funksjonsprogram for skoleanlegg vil danne utgangspunkt for standard i prosjektene.
- Rådmannen ønsker flest mulig nye elevtalls plasser per investerte krone i skolebygg i årene fremover.

7.5.2 Utvikling av elevtallet og tilpasninger til kapasiteten

Det forventes en økning i antall elever de kommende årene. På barnetrinnet (aldersgruppen 6-12 år) er det forventet en vekst på 619 elever i planperioden. Den samlede veksten vil utgjøre i overkant av 2 400 elever fram mot 2030, da veksten flater noe ut. Veksten etter 2020 er mer usikker fordi prognosen blant annet baseres på forventet fruktbarhet.

Tabell 7-4 Forventet elevtallsutvikling på barnetrinnet (tall per 1.1)

	2016	2020	2025	2030
Barnetrinn 6-12 år	14 771	15 390	15 691	17 192
Endring fra 2015		619	920	2 421

På ungdomstrinnet (aldersgruppen 13-15 år) er det forventet en vekst på 300 elever fram til 2019. Veksten utgjør vel 700 elever fram mot 2030. Etter 2030 forventes en viss utflating av veksten også her. For denne aldersgruppen er tallene før 2025 sikrest.

Tabell 7-5 Forventet elevtallsutvikling på ungdomstrinnet (tall per 1.1)

	2015	2019	2025	2030
Ungdomstrinn 13-15 år	5 965	6 265	6 732	6 675
Endring fra 2015		300	767	710

En oversikt over det samlede behovet for investeringer i skolebygg for perioden 2013-2025 er beskrevet i [bystyresak 142/13](#), *Investeringsbehov skolebygg 2013 -2025*.

Det er satset betydelige ressurser på fornying av skoleanleggene gjennom mange år. Likevel er behovet for investeringer fortsatt stort. Kommunens fortettingspolitikk tilsier at mye av elevtallsveksten vil skje i allerede etablerte boområder, noe som utfordrer kapasiteten ved eksisterende skolebygg. Det er derfor nødvendig å øke kapasiteten ved mange eksisterende skoleanlegg, samt å gjennomføre flere justeringer av opptaksområder. Den største veksten vil komme i områdene øst i Trondheim, hvor det er behov for helt nye skoleanlegg for både barne- og ungdomsskoler. Parallelt øker behovet for å øke kapasiteten ved eksisterende skoler i områdene Tiller, Heimdal, Nardo og Byåsen. Her bør veksten håndteres gjennom permanente nybygg, tilbygg eller ombygging av eksisterende skoleanlegg.

Det er også behov for å rehabilitere eksisterende skoler. Disse behovene må ses i sammenheng med bystyrets ønske om å erstatte midlertidige skolepaviljonger med permanente bygg, og med behovet for utvidelse av sentrale skoleanlegg i områder med stor befolkningsvekst.

En justering av skolenes opptaksområder kan i noen deler av byen avhjelpe situasjonen på kort sikt, men erfaringene viser at slike endringer er utfordrende å få til, og at de ikke gir gode permanente løsninger.

7.5.3 Igangsatte prosjekter

Sjetne skole: Prosjektet omfatter riving og erstatning av lokalene for ungdomstrinnet, samt erstatning av midlertidige paviljongbygg med permanent bygg. Skoleanlegget skal ha en kapasitet på 525 + 50 elever og fungere som 1-10 skole inntil det er behov for en ny ungdomsskole i området. Kapasiteten på barnetrinnet vil da øke i området. Den økte kapasiteten utnyttes etter hvert som områdene på Hallstein gård bygges ut. Skolen skal stå ferdig i 2018.

Okstad skole: Skolen bygges ut fra å være en 1-4 skole til å bli en 1-7 skole. Det bygges til arealer for et nytt mellomtrinn med tilhørende spesialrom og fasiliteter for flere medarbeidere. Utvidelsen skal være ferdig i januar 2018.

Lade skole: Utgangspunktet for prosjektet er riving av nåværende skoleanlegg. Elever på ungdomstrinnet skal ha tilhold i det nye skoleanlegget inntil ny ungdomsskole i området ferdigstilles. Skoleanlegget gir en økt kapasitet på 190 elevplasser. Skisseprosjektet for skolen er gjennomført og reguleringsarbeid er igangsatt. Arbeidet med planleggingen er forventet ferdigstilt i slutten av 2015. Anbudsinnhenting og kontrahering av entreprenør forventes tidlig i 2016. Byggestart 2016.

Ny skole i østbyen: Ny skole som skal avlaste Ranheim og Charlottenlund skoler planlegges med kapasitet for 700 elever. Skolen skal stå ferdig til skolestart høsten 2020. Rammene for prosjektet inneholder også midler til erverv av tomt. Det tas høyde for at skolen kan bygges med idrettshall.

Berg skole: Et paviljongbygg på skoletomta rives og erstattes med nybygg for mellomtrinnet. Tilbygget er tegnet og anbudsprosessen følger fremdrift. Byggeperioden vil være fra oktober 2015 til september 2016.

Rosten skole: Det foretas en ombygging for å tilpasse skolen til 1-10 skole og et voksende lærerpersonale. Ombyggingen gjennomføres i 2016.

7.5.4 Igangsatte utredninger

Etter behandlingen av [bystyresak 163/12](#), *Skolebruksplan Trondheim øst, Investeringsbehov skoleanlegg 2013-2025*, og [bystyresak 192/13](#), *Trondheim kommunes budsjett for 2014 og økonomiplan for 2014-2017*, har rådmannen iverksatt utredning og planlegging av følgende mulige prosjekter:

Huseby: Sør-Trøndelag fylkeskommune bygger ny videregående skole på tomte til Huseby skole. Elevene ved Huseby skole har nå tilhold ved Sverresmyr paviljongskole. Ny Huseby ungdomsskole skal være ferdigstilt til høsten 2020. Det er igangsatt mulighetsstudier for ny Huseby skole og samlokalisering av barneskolene Kolstad og Saupstad. Arbeidet ses i sammenheng med Områdeløft Saupstad/Kolstad.

Kolstad, Saupstad: Ny samlokalisert skole for Saupstad og Kolstad er foreslått bygget på tomten til Saupstad skole. Rådmannen foreslår planleggingstart i 2018.

Lade/Lilleby ungdomsskole: Mulighetsstudie er gjennomført for etablering av ny ungdomsskole og eventuelt også en fleridrettshall på den tidligere smelteverkstomta. Sambygging med andre kommunale tjenesteområder er aktuelt. Tomt er ervervet. Skolen forventes å kunne gi 500-600 nye elevplasser.

Nidarvoll/Sunnland: Utgangspunkt for prosjektet er å etablere nye skoleanlegg for Nidarvoll barneskole og Sunnland ungdomsskole på Nidarvoll skoles tomt. Det er beregnet en samlet kapasitet på rundt 1 200 elevplasser. Dette øker kommunens kapasitet med i underkant av 500 elevplasser. Reguleringsplanen er ferdigstilt, men ikke fremmet til politisk behandling. Rådmannen skal også utrede mulig plassering av en fotballhall på tomte og vurdere alternative tomter for skolene på vestsiden av Bratsbergvegen.

Ugla skole: Ny idrettshall ved skolen er foreslått plassert på skolens tomt. Reguleringsarbeidet tilsier at dagens fire paviljonger må erstattes/flyttes for opprettholde og øke dagens kapasitet ved skolen. En mulighetsstudie for ombygging av dagens gymsal og utbygging av skoleanlegget er gjennomført. Studien viser muligheter for en tre-trinns utbygging av anlegget; 1) rent tilbygg som erstatter plasser i paviljongene, 2) tilbygg og ombygging av dagens gymsaler til aula/kantine, 3) tilbygg og ombygging av gymsal i kombinasjon med ombygging av hele skoleanlegget.

Granås ungdomsskole: Det er gjennomført en mulighetsstudie som viser hvordan ny skole med eventuell idrettshall kan løses på tomten vest for Brundalen skole. Mulighetsstudien er brukt i arbeidet med reguleringen av tomten. Skolen er ment å avlaste Markaplassen, Charlottenlund og Hoeggen ungdomsskoler. Skolen forventes å gi 500-600 nye elevplasser. Skolen bør stå ferdig i 2023.

Utleira skole: Som en del av etablering av Stubbanveien barnehage vil det bli gjennomført opprusting av infrastruktur og tilpasninger av uteområdet på Utleira skole. Midler til dette er satt av innenfor barnehages investeringsramme.

Nypvang skole: I forbindelse med bystyrets behandling av handlings- og økonomiplanen 2015-2018, ble det vedtatt en verbal føring der rådmannen blir bedt om å utrede hvordan en utvidelse av skolen kan gi nok kapasitet i skolekretsen. En slik utredning vil bli fremmet til politisk behandling i løpet av 2016.

7.5.5 Midlertidige skoleanlegg/skolebygg

Gjennomføringen av skolebyggprosjekter avhenger av tilgjengelige erstatningslokaler mens bygging pågår. Kommunen har interimsskolene Brøset og Sverresmyr og gamle Ranheim skole. Sverresmyr har

midlertidig godkjenning og det søkes om å få utvidet brukstiden til 2020. Det er viktig at investeringer i skoleanlegg tilpasses i tid og omfang så disse anleggene kan utnyttes best mulig.

Brøset interimskole: Skolen kan brukes inntil det skal bygges nye boliger i området. Brundalen (5.-7. trinn) skal bruke paviljongene høsten 2015. Elever fra Berg skole vil bruke anlegget fra oktober 2015 til oktober 2016. Elever fra ungdomstrinnet på Sjetne skole vil kunne være her fra høsten 2016 til innflytting i nytt skoleanlegg i 2018. Skolen vil også kunne avlaste Strindheim skole ved behov.

Sverresmyr interimskole: Huseby skole disponerer anlegget fra høsten 2015 og frem til de flytter inn i gamle Heimdal VGS rundt årsskiftet 2017/2018.

Gamle Ranheim skole: Gamle Ranheim skole brukes som avlastningslokaler for elever i Ranheimsområdet til et nytt skoleanlegg i området ferdigstilles. Anlegget har i dag 210 elevplasser. Elever fra Olderdalen vil bruke anlegget fra høsten 2016 og fram til de flytter inn i den nye skolen mellom Ranheim og Charlottenlund i 2020.

Ringve videregående skole: Elevene ved Lade skole flytter inn i lokalene på Ringve i uke 8, 2016. Det blir gjennomført enkle tilrettelegginger av bygget og utomhusområdet for at skoleanlegget skal tilfredsstillere kravene til grunnskole drift. Elevene blir værende i skoleanlegget til nye Lade skole er ferdigstilt.

Gamle Heimdal videregående skole: Elevene fra Huseby skole flytter til midlertidige lokaler i Gamle Heimdal videregående skole etter at den nye videregående skolen er tatt i bruk. Bygget vil ha behov for noe tilpasninger til grunnskole drift.

Rådmannen ser ikke bort fra at det vil være nødvendig at etablerte midlertidige paviljonger fortsatt brukes for å løse plassproblemer ved enkelte skoler i årene som kommer. Det vil være aktuelt med videreføring eller flytting av paviljonger, ikke nyanskaffelser.

7.5.6 Investeringer i perioden 2016-2019

Rådmannen foreslår en investeringsramme på 1 246 millioner i perioden. Fire skoleanlegg ferdigstilles i perioden: Lade, Sjetne, Okstad og Berg. Disse gir samlet en økning på om lag 315 elevplasser på barnetrinnet og 75 på ungdomstrinnet. De fleste av plassene vil ikke tas i bruk før nye boligområder er fullt utbygget. Utover de fire anleggene som ferdigstilles, prioriteres følgende prosjekter i planperioden:

- Byggestart for nytt skoleanlegg i Ranheim/Charlottenlund-området. Skolen skal ferdigstilles til skolestart høsten 2020.
- Byggestart ved Huseby skole i 2018 og ferdigstilling i 2020. Omfanget av skolebyggprosjekter i Huseby/Kolstad/Saupstad-området er ennå ikke avklart.
- Oppstart for planlegging av skoler på Nidarvoll/Sunnland og Granås. Dette er skoler som vil gi sårt tiltrengt kapasitetsøkning i områder med sterk elevtallsvekst.

Funksjons- og arealprogram, bygging av vegger: Mange trondheimsskoler opplever stor elevtallsvekst, samtidig som flere elever har behov for mer skjerming og ro i skolehverdagen. Nytt funksjons- og arealprogram for Trondheimsskolen går bort fra storklasserom med 50-60 elever og over til mindre klasserom for 25+25 elever med fleksibel vegg mellom elevgruppene. Dette øker skoleanleggets totale fleksibilitet gjennom å gjøre det mulig at elevgrupper fra ulike trinn deler samme areal.

Mindre investeringer: Innen rammen for mindre investeringer gjennomføres tiltak som tilpasning av skolelokaler for elever med fysiske funksjonsnedsettelse, inventar, samt bygningsmessige endringer på grunn av elevtallsvekst og utskifting av inventar og utstyr. Rådmannen ønsker å benytte deler av midlene i tilknytning til skolens fireårslige hovedvedlikehold. Deler av investeringsrammen går erfaringsmessig også til utredninger/mulighetsstudier.

På grunn av forsinkelser av enkelte byggeprosjekter er rådmannens forslag til investeringsbudsjett for 2017 økt med 42 millioner kroner. Dette øker ikke totalkostnaden på prosjektene, men er en overføring fra budsjett 2015.

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i skoler for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 7-6 Investeringer i skoler i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	2019		
Vedtatt budsjett 2015-2018	357,0	215,0	290,0	314,0			
Forslag til budsjett 2016-2019		263,0	410,0	302,5	345,5		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2016	2017	2018	2019
Lade	400,0	9,0	391,0	80,0	235,0	76,0	
Sjetne	190,0	5,0	185,0	15,0	75,0	90,0	5,0
Okstad	60,0	0,0	60,0	2,5	52,5	5,0	
Berg	75,0	0,0	75,0	75,0			
Huseby	260,0	0,0	260,0	2,5	7,5	30,0	116,0
Ny skole østbyen m/hall	420,0	0,0	420,0	5,0	15,0	60,0	148,0
Nidarvoll/Sunnland m/hall	650,0	0,0	650,0			5,0	23,0
Granås m/hall	420,0	0,0	420,0			4,0	16,0
Kolstad/Saupstad	340,0	0,0	340,0			2,5	7,5
Gamle Ranheim	2,0	0,0	2,0	2,0			
Paviljonger Sjetne	12,0	0,0	12,0	12,0			
Paviljonger Lade	24,0	0,0	24,0	24,0			
Rosten, ombygging	20,0	0,0	20,0	20,0			
Vegger skole				5,0	5,0	5,0	5,0
Mindre investeringer				20,0	20,0	25,0	25,0
Sum økonomiplan	2 873,0	14,0	2 859,0	263,0	410,0	302,5	345,5

8 Barne- og familietjenesten

Barne- og familietjenesten har gjennomført en rekke organisasjonsforbedringer som skal bidra til å identifisere og forbedre kvaliteten i tjenestene, sikre god flyt og redusere ventetid og kostnader. For å redusere andelen barn og unge som plasseres i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon, økes innsatsen rettet mot hjelpetiltak i hjemmet. Skolehelsetjenesten og tidlig innsats innen rusområdet styrkes. Det er iverksatt tiltak for at pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) skal kunne overholde saksbehandlingsfristen på tre måneder.

8.1 Informasjon om tjenesteområdet

Barne- og familietjenesten har en familierettet og tverrfaglig tilnærming i sitt arbeid, og legger vekt på tidlig innsats og lave terskler i møte med barn, ungdom og deres familier. Tjenesten ytes i samarbeid med enhet for legetjenester, enhet for ergoterapitjenester og enhet for fysioterapitjenester.

Tabell 8-1 Sammenligning med andre kommuner 2012-2014, barnevern

Netto driftsutgifter i kroner per innbygger 0-17 år	2012	2013	2014
Trondheim	8 110	7 750	8 291
Bergen	7 729	8 062	9 246
Kristiansand	6 193	6 639	6 781
Stavanger	6 828	6 958	8 009

Tabellen over viser Trondheim og andre storbyers ressursbruk på barnevern i perioden 2012-2014. Tabellen viser at Bergen har et utgiftsnivå som er betydelig høyere enn Trondheim, mens Stavanger og Kristiansand ligger noe lavere. Trondheim har økt utgiftene noe siden 2013, og utgiftene er omtrent stabile i forhold til 2012.

Tabell 8-2 Sammenligning med ASSS-kommunene, kommunehelse barn

	Trondheim 2014	ASSS 2014
Netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten i kroner per innbygger 0-19 år	2 675	2 116
Prosentandel nyfødte med hjembesøk innen to uker	85	90

Tabell 8-2 viser at Trondheims netto driftsutgifter til forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten per innbygger 0-19 år er høyere enn gjennomsnittet i ASSS. I følge KOSTRA tallene bruker Trondheim kommune mest av alle ASSS kommunene, noe som er i tråd med satsingen på forebyggende arbeid og tidlig innsats mot barn og unge. Trondheim kommune har særlig prioritert å benytte psykologer og leger innenfor forebygging, helsestasjons- og skolehelsetjenesten for å gi bedre kvalitet og mer helhetlige tjenester. Andel hjemmebesøk hos nyfødte har økt med to prosentpoeng, men Trondheim ligger fortsatt under ASSS-gjennomsnittet.

8.2 Utfordringer

8.2.1 Helsestasjon og skolehelsetjenester

Helsestasjon og skolehelsetjenesten for barn og ungdom i alderen 0-20 år er en tverrfaglig virksomhet. Grunnbemanningen er helsesøstre, leger, jordmødre og fysioterapeuter.

Tjenesten er i ferd med å tilpasse sin praksis til den nasjonale utviklingsstrategien for helsestasjons- og skolehelsetjenesten, noe som blant annet innebærer flere helsekonsultasjoner enn tidligere. Det er utfordrende både faglig, organisatorisk og økonomisk. Helsetjenesten er tidligere styrket med psykologer, som bistår helsesøster i vurdering og oppfølging av barn og unge.

Rådmannens vurdering er at tilgjengeligheten til skolehelsesøster kan bedres ved å vurdere oppgaver og tidsbruk i tjenesten. Trondheim har sammenlignet med ASSS-kommunene en høy ressursbruk innenfor dette området. Dette skyldes blant annet at psykologer er ansatt i helsestasjon og skolehelsetjenesten.

I [bystyresak 152/14](#), *Privat forslag - Menn i helsesøstertjenesten - Bystyrets møte 28.08.2014 - fra Marte Løvik (Sp) og Heidi Eidem (Ap)*, ba bystyret rådmannen foreslå en opptrappingsplan for hvordan Trondheim kommune kan nå helsedirektoratets normtall for helsesøstre. Rådmannen har ikke foreslått en opptrappingsplan i forslaget til handlings- og økonomiplan, og vil redegjøre for hvorfor i en egen sak til bystyret.

Legeundersøkelse er gjeninnført som en del av skolestartundersøkelsen fra høsten 2015, og legeressursene er styrket betydelig. Det arbeides videre med oppfølging av politisk vedtak om et forsøk på å legge legeundersøkelsen i skolestartundersøkelsen hos fastlege. Det settes av prosjektmidler til å gjennomføre prosjektet. Det forventes å komme nye nasjonale retningslinjer for helsestasjon og skolehelsetjeneste i løpet av 2016.

Den største utfordringen er å komme inn tidlig med hjelp og bistand for å redusere livsstilssykdommer og for å bedre barn og unges psykiske helse. Nasjonal statistikk viser at én av fire elever ikke har fullført videregående skole fem år etter at de startet. Årsakene er i stor grad sosiale og psykiske vansker, og det prøves ut ulike tiltak og metoder i skolehelsetjenesten for å gi hjelp til elever som sliter. Dette gjøres i tett samarbeid med de enkelte skolene.

Nasjonal faglig retningslinje for barselomsorgen – Nytt liv og trygg barseltid for familien legger opp til tidlig utskrivning fra fødeavdeling av barselkvinner, med hjemmebesøk av jordmor. Ved dette besøket skal barnet undersøkes, og mor og familie følges opp. Dette kommer i tillegg til det etablerte hjemmebesøket ved helsesøster 10-14 dager etter fødsel.

Trondheim kommune har i 2014 gjennomført et prosjekt sammen med St. Olavs Hospital om tidlig hjemreise fra sykehuset. Vi kan ut fra dette vurdere konsekvensene av en slik overføring av oppgaver. Det framgår at de økonomiske og faglige konsekvensene vil være betydelige for kommunen. Rådmannen vil diskutere dette i våre samarbeidsorganer med St. Olavs Hospital og Helse-Midt. Det foreslås ikke å legge inn mer ressurser til dette i økonomiplanperioden.

Jordmortjenesten har ventetid. Det innebærer at alle som ønsker det får tjenestene i løpet av svangerskapet, men ikke nødvendigvis til ønsket tid. Oppgavene og tidsbruken i tjenesten vil gjennomgås for å redusere ventetiden.

8.2.2 Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov

Samhandlingen mellom helsetjenestene, barnehage, skole og kultur og fritid er avgjørende for å lykkes med å skape sammenhengende og gode tjenestetilbud til barna og familien.

Omfanget av helsehjelp og avlastning etter helse- og omsorgsloven til familier med barn opp til 18 år, har økt. Samtidig er brukergruppen endret og har mer komplekse hjelpebehov enn før. I en pilotundersøkelse har foreldre svart at de ønsker bedre mulighet for tilrettelagt fritid for sine barn, og mer avlastning i form av timer og døgn i avlastningsbolig. Rådmannen ønsker å imøtekomme foreldrenes ønsker gjennom at enhetene gjør tilpasninger i sine eksisterende tilbud.

8.2.3 Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)

PPT skal ha kompetanse og kapasitet til å utføre sakkyndighetsarbeid for barn og unge innen rimelig tid, og bistå barnehager og skoler med organisasjons- og kompetanseutvikling for å tilrettelegge opplæringen for elever med særskilte behov. Det er en stor utfordring at alle bydelene har overskridelser knyttet til saksbehandlingsfristen på tre måneder. Det er satt i verk tiltak for at fristen skal overholdes.

8.2.4 Barnevern

Barneverntjenesten skal bidra til å styrke omsorgssituasjonen og bedre samspillet mellom barn, unge og foreldre. Utfordringene er særlig knyttet til å yte tidlig og samordnet hjelp til barn, ungdom og familier, utvikling av et flerkulturelt barnevern, tilstrekkelig kapasitet i saksbehandlingen, og kvalitetssikring av innsatsen for det enkelte barn som har tiltak fra barnevernet. Samhandlingen mellom barnevernet, barnehage, skole, og tilknytning til nærmiljø og fritidsaktiviteter vektlegges sterkere enn før, da det har stor betydning for barnas oppvekst.

Trondheim har en høyere andel barn i fosterhjem og i institusjon enn gjennomsnittet i ASSS-kommunene. De fleste fosterhjemmene Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) tilbyr, ligger langt unna Trondheim. Dette gjør det vanskelig for foreldre å opprettholde kontakten med sine barn, og det fører til store reisekostnader og medgått tid for kommunens saksbehandlere. Antall akutt plasseringer i 2015 har økt sammenlignet med første halvår 2014. Det jobbes intensivt for å komme tidligere inn i familiene og være tettere på for å forebygge akuttsituasjoner.

Fra 2014 har andelen barn i fosterhjem og institusjon gått ned, samtidig som foreldrestøttende tiltak øker. Dette er i tråd med statlige føringer om å utvikle tiltak som gir barn og unge mulighet til å vokse opp i sin opprinnelige familie. BFT skal sikre at barna som plasseres i fosterhjem og institusjoner har et reelt behov for dette og ikke er plassert der fordi man ikke har iverksatt tiltak i hjemmet. Trondheim kommune har søkt om utvidet faglig og økonomisk ansvar for barneverntjenesten for å forsterke denne utviklingen, jamfør [bystyresak 103/15](#), *Søknad om utvidet ansvar for barnevernet*.

Programmet Digitalt førstevalg skal utvikle et dokumentasjonsverktøy for barnevernet og barnevernsvakta. Verktøyet skal bidra til god internkontroll og gode arbeidsprosesser.

8.3 Mål for tjenesteområdet

Barne- og familietjenesten har et særlig ansvar for følgende delmål i Kommuneplanens samfunnsdel:

- 1.1:I 2020 har barn og unge i Trondheim kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- 3.1:I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid
- 3.6:I 2020 er sosiale forskjeller i Trondheim redusert
- 4.4:I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha en felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

8.3.1 Periodemål 2016-2019

Bystyret vedtok i 2014 fire felles periodemål for skole, barnehage og barne- og familietjenesten. Periodemålene foreslås videreført i hele perioden. Indikatorer for måloppnåelse og styringsdata utvikles videre. Noen indikatorer er aktuelle for flere tjenester i BFT og i oppvekst og utdanning.

1. Barn og unge utvikler tilfredsstillende grunnleggende ferdigheter

Helsestasjon og skolehelsetjenester:

God helse er en forutsetning for læring, og helsetjenestens oppgave er å følge barnets utvikling gjennom individuelle og grupperelaterte konsultasjoner fra svangerskap og gjennom videregående skole.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Alle barn og unge får helseundersøkelser til rett tid.

- Forsterket helsestasjon (barnehagealder - tilgang på psykolog og sosialfaglig kompetanse i tillegg til grunnbemanning) og psykososialt team (grunnskolealder) gir tidlig og effektiv hjelp til foreldre, barn og unge med psykiske vansker.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov:

BFT skal støtte barn, unge og deres familier gjennom foreldreveiledning og helse- og omsorgstjenester, som ytes i hjemmet, i barnehagen eller i skolen, slik at barn og unges muligheter for læring blir optimale ut fra deres egne forutsetninger. BFT har et spesielt ansvar for barn som bor i barnebolig (heldøgns helse- og omsorgsbolig). I dag gjelder dette 18 barn.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Samhandlingen mellom helse- og omsorgstjenestene for barn og unge og barnehage, skole, helse og velferd er velfungerende.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste:

Barn og unges deltagelse og tilstedeværelse i barnehage og skole er forutsetninger for å utvikle grunnleggende ferdigheter.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Skolefraværet reduseres og flere elever fullfører videregående opplæring.
- Vurderingsverktøyet TI-PP bidrar til at PPT kan gi gode anbefalinger til skoler.

Barnevern:

Barn og unges deltagelse og tilstedeværelse i barnehage og skole er forutsetninger for å utvikle grunnleggende ferdigheter, særlig dersom barn og unges omsorgssituasjon er ustabil eller mangelfull eller når barnet er plassert utenfor hjemmet. Barnevernet har i disse tilfellene et medansvar for å iverksette tiltak som understøtter barn og unges tilstedeværelse og læring.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn med mangelfull omsorg får tilbud om barnehage fra fylte ett år.
- Barns fravær i grunnskolen på grunn av mangelfull omsorg reduseres.
- Ungdoms fravær og frafall fra videregående opplæring reduseres.
- Større andel fosterbarn gjennomfører ordinær grunnskole og fullfører videregående opplæring.

2. Barn og unge har gode læringsmiljøer

Helsestasjon og skolehelsetjenester:

Skolehelsetjenesten yter tjenester til det enkelte barn og bidrar til å utvikle et godt læringsmiljø sammen med skolen og andre tjenester.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn og unge opplever å være faglig, sosialt og personlig inkludert i barnehagen og skolens læringsmiljø.
- Barnehage og skole får tidlig og målrettet veiledning og bistand fra forsterket helsestasjon (barnehagealder) og psykososialt team (grunnskolealder).
- Fagteam gir systemrettet veiledning.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov:

Barnehage og skole har ansvar for å legge til rette et inkluderende læringsmiljø for alle barn og unge. Det kan være behov for spesiell tilrettelegging av det fysiske og det sosiale miljøet for barn med nedsatt funksjonsevne. Disse barna kan være spesielt utsatt for mobbing og krenkelsers. Helsetjenestene bistår det enkelte barn, men kan i større grad bistå barnehage og skole med tilrettelegging og deltagelse i skolens læringsmiljø.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn og unge med særlige behov får tilrettelagt opplæring/aktivitet og helsehjelp.
- Barnehage og skole får tidlig og målrettet veiledning og bistand fra forsterket helsestasjon (barnehagealder) og psykososialt team (grunnskolealder).
- Fagteam gir systemrettet veiledning i barnehage og grunnskole.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste:

Gode læringsmiljøer skapes i relasjonene mellom voksne og barn, med støtte fra BFT når det oppstår vansker i dette samspillet. Utstøting fra læringsmiljøet kan unngås derom det gis tidlig tilgang på råd og veiledning og/eller tiltak for særlig tilrettelegging.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn og unge med særlige behov får tilrettelagt opplæring/aktivitet.
- Forsterket helsestasjon (barnehagealder) og psykososialt team (grunnskolealder) gir tidlig og effektiv hjelp til barn med psykiske vansker.
- Barnehage og skole får bistand i kompetanse- og organisasjonsutvikling.
- Fagteam gir systemrettet veiledning i barnehage og grunnskole.

Barnevern:

Gode læringsmiljøer skapes i relasjonene mellom voksne og barn, med støtte fra BFT når det oppstår vansker i dette samspillet. Barnevernets ansvar inntreer i de mest komplekse tilfellene, og ofte når barnet har blitt gjenstand for stigmatisering i barnehage, skole og fritid. Utstøting fra læringsmiljøet kan unngås dersom det gis tidlig tilgang på råd og veiledning og/eller tiltak for særlig tilrettelegging.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn og unge med særlige behov får tilrettelagt opplæring/aktivitet.
- Forsterket helsestasjon (barnehagealder) og psykososialt team (grunnskolealder) gir tidlig og effektiv hjelp til barn med psykiske vansker.
- Tilmeldinger til PPT og barnevern som skyldes adferd reduseres.
- Fagteam gir systemrettet veiledning i barnehage og grunnskole.

3. Flere barn og unge får hjelp og støtte i de ordinære tilbudene

Helsestasjon og skolehelsetjenester:

Helseundersøkelsene bidrar til at barn og unges vansker oppdages tidlig og hjelp iverksettes så tidlig som mulig innenfor de ordinære tilbudene.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Alle barn og unge får helseundersøkelser til rett tid.
- Barnehage og skole får tidlig og målrettet veiledning og bistand fra forsterket helsestasjon (barnehagealder) og psykososialt team (grunnskolealder).

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov:

Ulike former for bistand til barn, unge og deres familier utvikles for å tilpasse tjenestene til det familiene ønsker. Pilot brukerundersøkelse viser at foreldre ønsker mer avlastning i form av praktisk bistand i hjemme og i bolig og større fleksibilitet i tjenesteytingen for å lette hverdagen slik at barna kan bo hjemme så lenge så mulig.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Andelen familier som får praktisk hjelp og timebasert avlastning øker.
- Flere foreldre får hjelp og bistand gjennom lærings- og mestringstilbud.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste:

PPT arbeider for å veilede skoler og barnehager for at barn og elever skal ha gode utviklingsmuligheter i de ordinære tilbudene

Indikatorer på måloppnåelse:

- Flere skoler og barnehager får målrettet bistand når det gjelder kompetanse- og organisasjonsutvikling.

Barnevern:

Trondheim kommune har en større andel barn i fosterhjem og i institusjon enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. En reduksjon av plasseringer vil gi rom for etablering av hjemmebaserte kommunale hjelpetiltak i tråd med statlige føringer.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Andelen barn som får hjelpetiltak i opprinnelig familie øker.
- Andelen tiltak for å bedre foreldreferdigheter øker.
- Andelen tiltak med fokus på nettverksarbeid øker.
- Oppholdstiden i institusjon, beredskapshjem og akuttinstitusjon reduseres.

4. Samarbeidet med foresatte styrkes, herunder samhandling for å sikre koordinert innsats i et familieperspektiv

Helsestasjon og skolehelsetjenester:

Helsestasjon og skolehelsetjenesten utvikler samarbeidet med barna og deres familier, og vektlegger spesielt samarbeidet med familier som av ulike grunner strever med samspillet i familien.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Flere barn og familier medvirker ved utforming av tiltak og tjenester.
- Minoritetsspråklige familier får bistand, som er tilpasset kulturell bakgrunn.
- Familien har sin personlige koordinator.
- Resultatene fra brukerundersøkelser viser positiv utvikling.

Helse- og omsorgstjenester til barn og unge med varige og sammensatte behov:

Barn, unge og deres foreldre skal tilbys tjenester som er samordnede, tverrfaglige og i en meningsfull sammenheng for de som mottar dem. Det skal være kontinuitet i tilbudene over tid og på tvers av ansvarsforhold.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn og foreldre medvirker ved planlegging av tiltak og tjenester.
- Familien har sin personlige koordinator.
- Resultatene fra brukerundersøkelser viser positiv utvikling.

Pedagogisk-psykologisk tjeneste:

Samarbeid med foresatte og koordinert innsats med andre hjelpeinstanser er viktig for at barn og unge skal oppnå god effekt av tiltakene PPT benytter.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Barn og familier medvirker ved utforming av tiltak og tjenester.
- Minoritetsspråklige familier får bistand som er tilpasset kulturell bakgrunn.
- Resultatene fra brukerundersøkelser viser positiv utvikling.

Barnevern:

Samarbeid med foresatte og koordinert innsats med andre instanser er viktig for at barnevernet skal oppnå god effekt av sine tiltak. Lovendring om anledning til å pålegge foreldre hjelpetiltak, forventes iverksatt i økonomiplanperioden, og vil øke behovet for samarbeid for og med barnevernet.

Indikatorer på måloppnåelse:

- Bruken av familieråd og samarbeidsavtaler med foresatte øker.
- Minoritetsspråklige familier får bistand som er tilpasset kulturell bakgrunn.
- Resultatene fra brukerundersøkelser viser positiv utvikling.

8.4 Forslag til driftsbudsjett for perioden 2016-2019

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for Barne- og familietjenesten for perioden 2016-2019, og rådmannens forslag til hvordan Barne- og familietjenesten skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett for 2014. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 8-3 Budsjettramme og tiltak barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	608,9	608,9	608,9	608,9
Pris- og lønnskompensasjon	10,9	10,9	10,9	10,9
Korrigert budsjett 2015	619,7	619,7	619,7	619,7
Ramme for befolkningsendring	0,2	4,2	0,6	9,2
Annen rammeendring	-0,1	0,0	9,7	9,7
Forslag til netto driftsramme	619,9	623,9	630,0	638,7
Rammeendring	0,1	4,2	10,3	19,0
Opprettholdelse av standard	1,3	1,3	1,3	1,3
Økninger i tjenestetilbud	8,7	14,3	20,4	29,1
Effektiviseringstiltak	-10,5	-12,0	-12,0	-12,0
Annet	0,6	0,6	0,6	0,6
Sum tiltak	0,1	4,2	10,3	19,0

Opprettholdelse av standard

Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse

I 2015 fikk alle tjenestemottakere av pleie- og omsorgstjenester rett til å få organisert som brukerstyrt personlig assistent (BPA). Det er estimert at utgiftene til BPA for barn og unge øker med 1,3 millioner kroner i 2016.

Økninger i tjenestetilbudet

Skolehelsetjenesten

Det legges inn ressurser til å styrke skolestartundersøkelsen med lege- og helsesøsterressurser. Det er beregnet behov for legeressurser tilsvarende 1,3 millioner kroner. Helsesøstertjenesten styrkes med 700 000 kroner. I henhold til vedtaket i [formannskapssak 166/14, Skolestartundersøkelsen](#), er det også lagt inn 300 000 kroner til et toårig prøveprosjekt der fastlegene gjennomfører skolestartundersøkelsen. Samlet foreslås skolehelsetjenesten styrket med 2,3 millioner kroner i 2016.

Barneverntiltak i hjemmet

BFT skal yte tidlig innsats for å hjelpe barn og familier i vanskelige livssituasjoner. Rådmannen foreslår å styrke hjelpetiltak i hjemmet. Dette skal bidra til å gi barn, unge og deres familier god oppfølging og redusere antallet plasseringer i beredskapshjem, fosterhjem og institusjon. De byomfattende barneverntiltakene skal kobles inn i arbeidet med familiene tidligere enn i dag. Det foreslås derfor å øke antall medarbeidere i bydelenes familietiltak. Økningen utgjør 4,4 millioner kroner i 2016, økende til 8,4 millioner kroner i 2019.

Barneverntiltak for ungdom

For å redusere bruken av institusjonsplasser er det viktig å jobbe godt med utsatt ungdom slik at plassering i institusjon unngås. Tiltaket styrkes derfor med én million kroner i planperioden.

Tiltakspott

Det er avsatt midler for å dekke merutgifter som følger av forventet befolkningsvekst fra 2017. Midlene vil bli benyttet innenfor barnevern og innenfor helse- og avlastningstjenesten. Driftsmidler til etablering av avlastningsbolig for barn og unge vil vurderes lenger ut i økonomiplanperioden.

Tidlig innsats rus

Rådmannen legger inn én million kroner for å sette inn tidlig innsats innen rusområdet. Midlene fordeles mellom det byomfattende ressursteamet for gravide rusmiddelavhengige og deres barn, og ungdomstjenesten i bydelene.

Effektiviseringstiltak

Reduksjon plasseringer og plasseringsdøgn

Trondheim kommune har en høy andel barn og unge i institusjon sammenlignet med ASSS-kommunene. Det er nødvendig å videreutvikle og etablere alternative tiltak som reduserer denne andelen. I budsjettforslaget er det lagt til grunn en vesentlig reduksjon i antall plasseringer og beleggsgøgn både i institusjon og fosterhjem. Dette krever store omlegginger av tjenestetilbudet, og må ses i sammenheng med en økt innsats i hjemmet.

Om lag 30 prosent av barna som plasseres utenfor hjemmet, tilbakeføres til sin familie innen ett år. De aller fleste av disse tilbakeføringene gjelder akutt plasseringer. Akutt plasseringer og tilbakeføring fører til store belastninger både for barna og familiene, og rådmannen har iverksatt et arbeid for å redusere både varighet og antallet slike plasseringer. Enhetene vil benytte familieråd i større grad i akuttsaker og iverksette et tettere samarbeid mellom bydelene og barnevernsvakten.

Reduksjonen i antallet institusjonsdøgn planlegges gjennomført ved å videreutvikle tiltak i hjemmet, både når det gjelder kvalitet og kapasitet. I tillegg til færre i institusjonsplasseringer, er det budsjettet med færre fosterhjems plasseringer og et redusert antall plasseringer i fosterhjem med forsterkning. Reduksjonen er beregnet til 10,5 millioner kroner i 2016 økende til 12 millioner kroner i 2019.

Annet

Økte husleiekostnader

I forbindelse med samling av forvaltning og tiltak og flytting av kontoret på Lerkendal, har husleien økt med 600 000 kroner pr år.

8.5 Forslag til investeringsbudsjett for perioden 2016-2019

8.5.1 Investeringer i perioden 2016-2019

Det er planlagt økt bosetting av enslige mindreårige flyktninger i perioden. Dermed øker behovet for tilrettelegging av tiltakshus og bofellesskap til denne målgruppen. Vi har gode erfaringer med bruk av eldre kommunale bygg som tilpasses dette formålet. Midlene i investeringsbudsjettet skal brukes til oppgradering og tilrettelegging i flere prosjekter.

Behovet for boligavlastning har økt de senere årene, og noen brukere av dette tilbudet har behov som krever spesiell kompetanse hos medarbeidere. I den nye avlastningsboligen tar rådmannen sikte på å tilrettelegge for ungdom som ikke kan benytte tilbudet i dagens boliger på grunn av atferd og/eller psykiske vansker. Dette vil også bedre utnyttelsen av det totale tilbudet som gis av helse- og avlastningstjenesten.

Investeringsforslaget er knyttet til den pågående omstillingen i BFT. Det er gjennomført en kartlegging av dagens lokaler, og det etableres ett familiesenter i hver bydel. Det planlegges et familiesenter med helsestasjon i Østbyen i planperioden.

Tabell 8-4 Investeringer i barne- og familietjenesten i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				12,0	27,0	23,0	23,0	
Forslag til budsjett 2016-2019					27,0	23,0	23,0	3,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Boliger enslige mindreårige flyktninger	12,0	8,0	4,0	4,0				
Barneboligplasser/avlastning	25,0	5,0	20,0	20,0				
Ombygginger/mindre investeringer				3,0	3,0	3,0	3,0	
Familiesenter med helsestasjon Østbyen	40,0		40,0		20,0	20,0		
Sum økonomiplan	77,0	13,0	64,0	27,0	23,0	23,0	3,0	

9 Kvalifisering og velferd

Personer som mottar økonomisk sosialhjelp skal få god hjelp og støtte på veien inn i eller tilbake til arbeidslivet. Det har vært en økning i antall mottakere av økonomisk sosialhjelp de siste to årene. På NAV-kontoret skal folk som søker sosialhjelp få mulighet til å delta på aktiviteter som raskt fører ut i arbeidslivet. NAV-kontorene skal fortsette utviklingen av nye tiltak, og samhandling mellom NAV, Kvalifiseringssenteret for innvandrere (INN) og Enhet for voksenopplæring (EVO) skal styrkes slik at brukerne i større grad opplever en helhetlig tjeneste fra kommunen. Voksenopplæringen styrkes, men må øke gruppestørrelsen for å tilpasse aktiviteten til budsjetttrammen i 2016. Rådmannen foreslår at Trondheim kommune bosetter inntil 700 nye flyktninger i løpet av 2016.

9.1 Informasjon om tjenesteområdet

Kvalifisering og velferd består av NAV-kontor, helse- og velferdskontor, Enhet for voksenopplæring og Kvalifiseringssenter for innvandrere (INN)³⁶. Hovedoppdraget for Kvalifisering og velferd er å gi brukerne opplæring, oppfølging og arbeidsrettede tiltak slik at brukerne kommer over i arbeid eller utdanning.

NAV skal bistå brukere inn i arbeidslivet og er ansvarlig for inntak til og gjennomføring av kvalifiseringsprogram. I tillegg tildeler NAV midlertidig bolig for bostedsløse personer, administrerer statlig bostøtteordning, og lån for å kjøpe bolig og tilskudd til kjøp og tilpasning av bolig. NAV har ansvar for å vurdere om brukerne fyller kriterier for å få innvilget økonomisk sosialhjelp og for utbetaling av ytelsene.

Helse- og velferdskontorene behandler søknader om helse- og velferdstjenester og har ansvar for å fatte enkeltvedtak om tjenester til personer over 18 år om hjemmetjenester, kort- og langtidsopphold i institusjon, brukerstyrt personlig assistanse (BPA), omsorgslønn, tilrettelagt fritid, trygghetsalarm, tilrettelagt transport og kommunal utleiebolig. Kontorene gir også boligveiledning. Helse- og velferdskontorene er koordinerende enhet for rehabilitering og habilitering, og ansvarlig for å informere brukerne om individuelle planer. De skal også koordinere arbeidet med å utforme slike planer.

Enhet for voksenopplæring (EVO) tilbyr grunnskoleopplæring og tilrettelagt opplæring i grunnleggende ferdigheter etter opplæringsloven. Grunnskoleopplæringen er delt i to deler hvor ungdom og voksne går på hvert sitt tilbud. Det spesialpedagogiske tilbudet omhandler tilpasset opplæring i norsk, opplæring i grunnleggende ferdigheter og hjelp fra Logopedisk senter. Logopedisk senter gir også tilbud til barn. EVO tilbyr også opplæring i norsk og samfunnsfag for nyankomne flyktninger og innvandrere etter introduksjonsloven. EVO har omtrent 1 200 deltakere, mens Logopedisk senter har om lag 700 brukere.

Kvalifiseringssenter for innvandrere INN og EVO er to sentrale enheter for å tilrettelegge introduksjonsprogram for nyankomne flyktninger.

INN, EVO, Flyktningehelsetjenesten, Helse- og velferdskontor Midtbyen, Tolk Midt-Norge og Øya barnehage ved Innføringsavdelingen er de seks mest sentrale enhetene som skal bidra til å bosette og kvalifisere voksne flyktninger til arbeidslivet og deltakelse i samfunnslivet. Barne- og familietjenesten, Omsorgsenheten er den kommunale tjenesten som har et særskilt ansvar for bosetting og kvalifisering av enslige mindreårige i kommunen.

³⁶ Flyktninger og innvandrere var tidligere eget tjenesteområde.

Tabell 9-1 Økonomisk sosialhjelp sammenliknet med ASSS kommunene

	2012 Trond- heim	2012 ASSS	2013 Trond- heim	2013 ASSS	2014 Trond- heim	2014 ASSS
Prosentandel mottakere av sosialhjelp av innbyggere i alderen 20-66 år	3,3	3,7	3,5	3,9	4,0	3,8
Prosentandel av alle mottakere med sosialhjelp som hovedinntektskilde	59,7	42,1	61,6	43,3	53,8	42,5
Prosentandel mottakere under 25 år	22,7	22,2	23,6	22,3	24,6	22,2
Gjennomsnittlig månedlig utbetaling per stønadsmottaker (kroner)	7.010	7.973	9.991	8.414	10.418	8.668
Kommunalt disponerte boliger per 1000 innbyggere	24	18	24	19	24	19

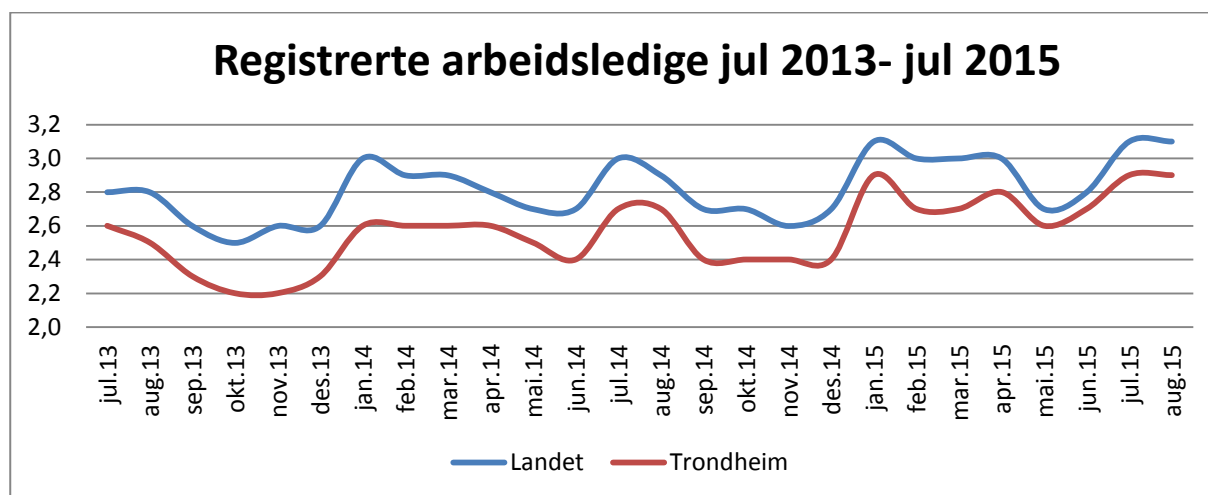
Tabellen viser at Trondheim ligger over gjennomsnittet i ASSS på en rekke forhold. Trondheim har flere sosialhjelpsmottakere, høyere utbetalt månedlige beløp og flere med sosialhjelp som hovedinntekt. I tillegg har Trondheim kommune flere kommunale boliger enn gjennomsnittet.

9.2 utfordringer

NAV – økonomisk sosialhjelp

[ASSS-rapporten](#) for 2015 viser at Trondheim har den høyeste ressursbruken på sosiale tjenester av alle ASSS- kommunene og ligger 15,7 prosent over gjennomsnittet når ressursbruken er korrigert for kommunens utgiftsbehov.

Andelen innbyggere i Trondheim mellom 20-66 år som har mottatt økonomisk sosialhjelp, økte fra 3,5 prosent i 2013 til 4,0 prosent i 2014. I samme periode har det vært en liten nedgang i antallet sosialhjelpsmottakere i gjennomsnittet av ASSS- kommunene. Økningen har vært spesielt stor for unge sosialhjelpsmottakere 18-24 år. I ASSS- kommunene økte antall unge mottakere samlet sett med 295 i 2014. Av disse kom 196 fra Trondheim. Trondheim har stått for to tredjedeler av økningen av ungdommene, og dette er en bekymringsfull utvikling. Trondheim ligger høyt i utgiftsnivå samtidig som tjenesteområdet går med betydelig merforbruk.

Figur 9-1 Registrerte arbeidsledige

Arbeidsledighet er vanligvis en betydelig forklaringsfaktor når det gjelder økonomisk sosialhjelp. Ut fra den siste analysen ([Fafo rapporten vedrørende budsjettfordeling](#)) som er gjort på området, forklarer forskjeller i arbeidsledighet om lag 30 prosent av utgiftsvariasjonene mellom kommunene. Økningen i registrerte arbeidsledige har vært relativt liten siste år, og økningen fra 2013 til 2014 var kun 0,1 prosentpoeng. Endringer i arbeidsledigheten er derfor ingen vesentlig faktor for å forklare økte utbetalinger til økonomisk sosialhjelp i Trondheim.

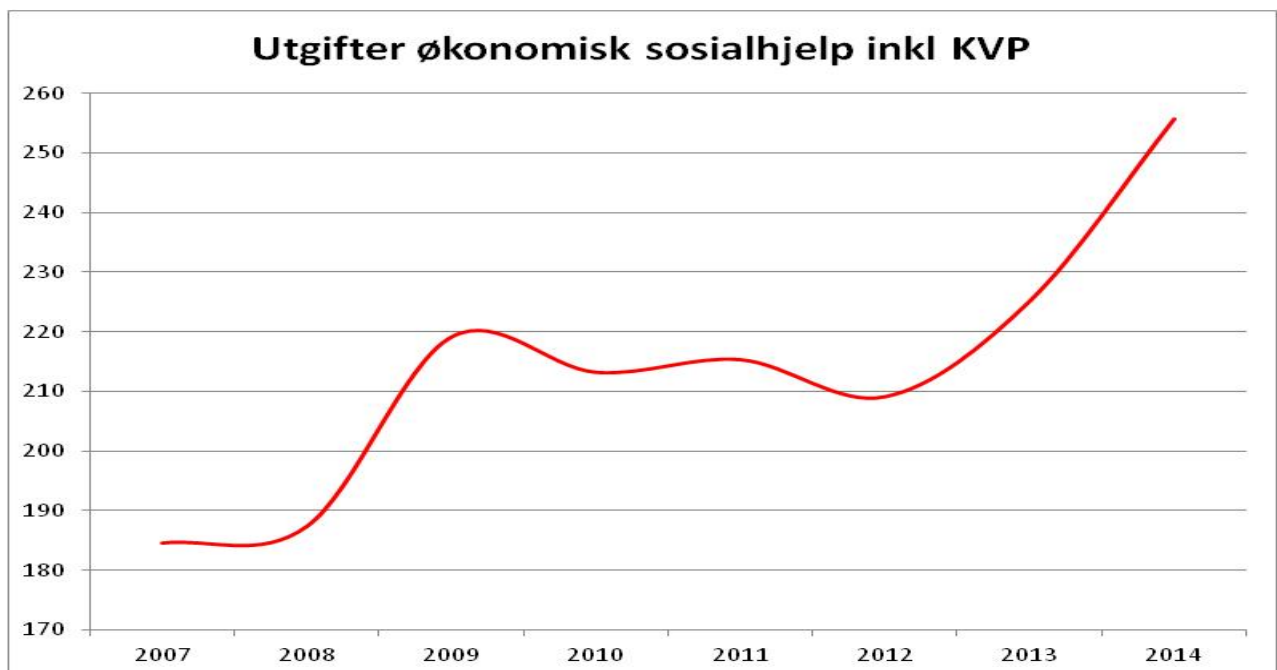
Basert på de rapporter som er kommet inn om sosiale tjenester, kan det se ut til at økningen i Trondheim skyldes lokale forhold og prioriteringer som er gjort på det enkelte NAV-kontor. Her er det store forskjeller i utgifter og merforbruk, der særlig Midtbyen og Østbyen har store budsjettoverskridelser. Det er satt inn spesifikke tiltak og oppfølging av disse kontorene for å få kontroll med merforbruket.

Hovedutfordringen i planperioden er å sette inn kvalifiseringstiltak for å redusere antall personer som har økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde, og for å redusere stønadslengden. Mottakere av økonomisk sosialhjelp skal som hovedregel ha tilbud om aktivitet eller arbeidsrettede tiltak. For å nå målet om at alle mottakere skal få et godt og relevant aktivitetstilbud, må NAV-kontorene samarbeide med alle kommunale enheter for å etablere et godt system. Rådmannen forventer at det i løpet av 2016 blir avklart hvordan regjeringen vil legge opp ordningen med aktivitetsplikt, og videre utvikling må sees i sammenheng med dette.

Bosetting av flyktninger vil føre til økte statlige integreringstilskuddsmidler. Dette vil gi kommunen mulighet for å tilrettelegge for effektive kvalifiseringstiltak slik at nyankomne flyktninger raskest mulig kommer i arbeid og bidrar med sin kompetanse og ressurser til utvikling av fellesskapet. Samtidig vet vi at integreringstilskuddet ikke dekker kostnadene med integrering fullt ut.

Trondheim er avhengig av å lykkes med at en større andel nyankomne flyktninger blir selvforsørget etter introduksjonsprogrammet, ellers vil ikke integreringstilskuddet dekke de økte sosialhjelpsutgiftene.

Prognosen per andre tertial 2015 viser et samlet merforbruk på 25 millioner kroner knyttet til utbetaling av økonomisk sosialhjelp.

Figur 9-2 Utgifter økonomisk sosialhjelp inkludert kvalifiseringsprogram KVP

Figuren viser at kommunen har en betydelig vekst i forbruket knyttet til økonomisk sosialhjelp og at forbruksveksten har vært stor de siste to årene.

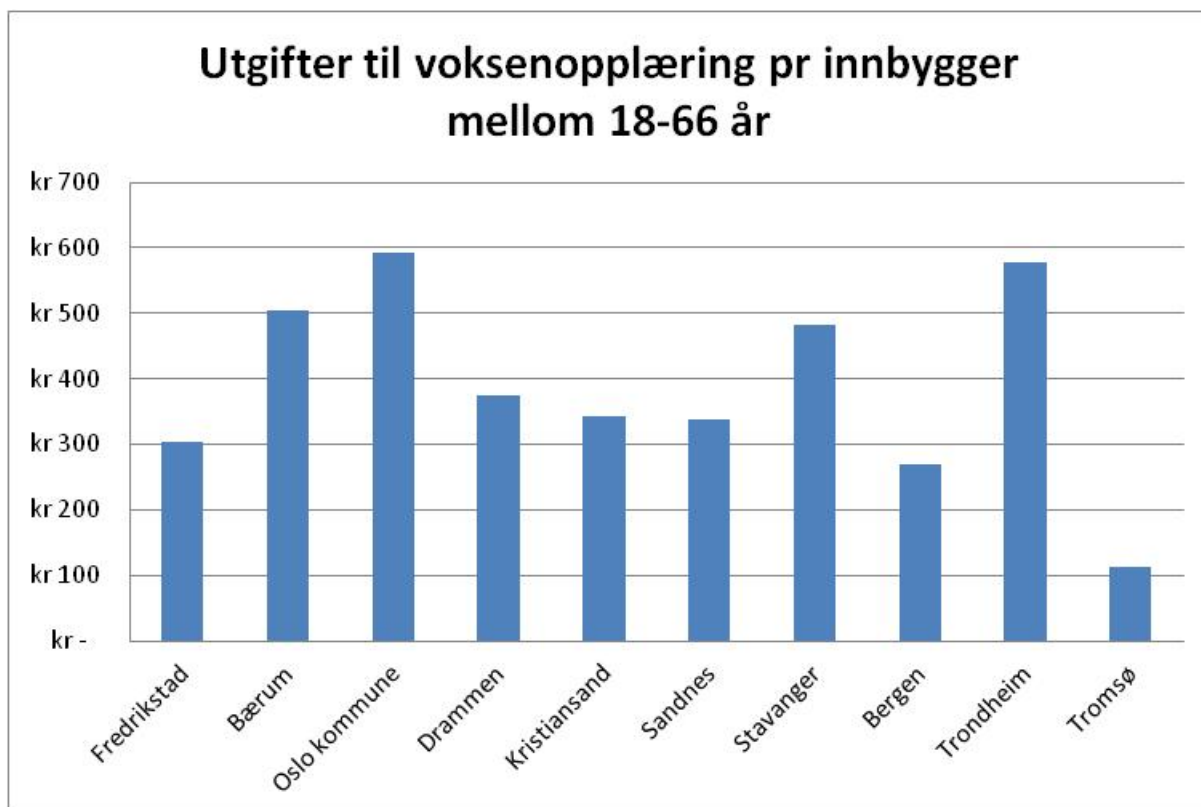
Rådmannen vil foreta en analyse av årsakene til økningen i økonomisk sosialhjelp i Trondheim. På bakgrunn av analysen vil rådmannen legge fram en sak til politisk behandling der satsene til økonomisk sosialhjelp blir vurdert i forhold til hvordan de best kan fremme arbeid og aktivitet og samtidig ivareta familiens og barns behov på en tilfredsstillende måte.

Bolig

Selv om kommunen har flere boliger per innbygger enn gjennomsnittet i de andre store kommunene, er det ventetid på kommunal bolig. Antallet på venteliste har gått noe ned. I september 2015 ventet 339 personer på kommunal bolig mot 397 personer i oktober 2014, og gjennomsnittlig ventetid var 6,6 måneder mot 7,6 måneder i oktober 2014. Ventetiden er fortsatt så lang at flere må benytte midlertidig bolig i ventetiden. Rådmannen vil fortsette arbeidet med å bistå boligsøkere i å skaffe bolig i det private boligmarkedet ved leie eller kjøp og sikre større utnyttelse av statlige boligvirkemidler som bostøtte og startlån.

Enhet for Voksenopplæring (EVO)

Trondheim er den ASSS- kommunen som etter Oslo bruker mest ressurser på voksenopplæring målt per innbygger 20-66 år. Befolknings sammensetning i Oslo, med en stor andel flyktninger og innvandrere, tilsier at kommunen har stort behov for denne typen tjenester. Trondheim ligger i imidlertid på gjennomsnittet når det gjelder behov. Utgiftene indikerer at Trondheim bruker mye ressurser på voksenopplæring når vi sammenlikner oss med byer det er naturlig å sammenlikne seg med, for eksempel Bergen, Stavanger og Kristiansand.

Figur 9-3 Utgifter til voksenopplæring pr. innbygger mellom 18-66 år

En hovedutfordring for enheten er å tilpasse aktiviteten til budsjettet. Av de 577 kronene per innbygger mellom 20-66 år som ble brukt på voksenopplæring, så var 153 kroner merforbruk og 424 kroner budsjettert nivå på utgiftene. EVO er delvis finansiert gjennom kommunal tildeling, men hovedinntekten kommer fra statlige overføringer. Prognosen per andre tertial viser et merforbruk på 16 millioner kroner. For å redusere merforbruket er timetallet både for norskopplæring og grunnskole redusert i 2015. En ytterligere reduksjon i timetall kan være aktuelt for å komme ned på tildelt budsjett. Økt bosetting av flyktninger vil sannsynligvis gi flere deltakere i opplæring i norsk og samfunnskunnskap og dermed høyere inntekter for EVO. Dette vil gi enheten et større handlingsrom for å komme i økonomisk balanse.

En prioritert gruppe for EVO er deltakere i introduksjonsprogrammet for flyktninger og innvandrere. Fra høsten 2015 skal disse gå i egne klasser som får undervisning tre dager i uka slik at Kvalifiseringscenter

for innvandrere INN kan legge til rette for gruppebaserte aktiviteter og praksis de siste to dagene i arbeidsuken. Bedre tilrettelegging for tidlig praksis i arbeidslivet vil føre til at flere kan komme raskere i arbeid.

Å videreutvikle det tette samarbeidet mellom EVO og INN vil være et prioritert område også i 2016 og er kritisk for å kunne gi gode introduksjonsprogram til et økt antall flyktninger.

Det arbeides med å utvikle resultatindikatorer for voksenopplæringsområdet. Nye lokaler vil realiseres i 2017 i samarbeid med fylkeskommunen. Dette vil føre til økte husleieutgifter, men også grunnlag for mer effektiv drift. Denne endringen er innarbeidet i forslaget til handlings- og økonomiplanen.

Flyktninger og innvandrere

Europa og Norge står overfor en betydelig oppgave med å hjelpe mennesker på flukt fra borgerkrig flere steder i Midtøsten. Det er bred politisk enighet om å bosette 1 100 flyktninger i løpet av 2015 og 2016. Med utgangspunkt i bosettingssituasjonen i 2015, foreslår rådmannen at kommunen bosetter inntil 700 flyktninger i 2016.

- Bystyrets vedtok 30.04.2015 [sak FO 0027/15](#) *Interpellasjon - La oss tømme asylmottakene* bosetting av 400 flyktninger i 2015 og 500 i 2016.
- Den 8.9.2015 vedtok formannskapet i [sak FO 00 75/15](#) *Flyktningsituasjonen i Europa og konsekvenser for Norge* bosetting av ytterligere 200 flyktninger i løpet av 2015 og 2016. Dette betyr bosetting av totalt 1 100 flyktninger i løpet av 2015 og 2016.
- Antall søknader til IMDi for ekstraordinært tilskudd ved bosetting av flyktninger med funksjonshemming og atferdsvansker har økt betydelig i første halvdel av 2015 sammenlignet med tidligere år. Mange av de nye søknadene er på bakgrunn av flyktingenes traumatiske opplevelser fra krig.
- Per 1.september 2015 var det 420 deltakere i kommunens introduksjonsprogram. Dette er en økning på omlag 10 prosent sammenlignet med 2014. Økningen vil fortsette på grunn av økt bosetting og familiegjenforening. Det er vanskelig å fastslå eksakt antall deltakere i introduksjonsprogrammet, men et anslag på opptil 500 deltakere i løpet av 2016 kan være realistisk. Alders- og familiesammensetting er avgjørende for antallet som har rett og plikt til introduksjonsprogrammet. Introduksjonsprogrammet gjelder for flyktninger mellom 18 – 55 år.

I løpet av de siste fem årene har Trondheim årlig bosatt i gjennomsnitt 300 flyktninger. En økt bosetting i de neste årene vil ha innvirkning på mange kommunale tjenester, både de med særskilt ansvar for bosetting og kvalifisering, og de ordinære tjenestene.

Hovedutfordringene ved mottak og integrering av flyktninger er tilgang til boliger, effektive kvalifiseringstiltak og konjunktorene i det lokale arbeidsmarkedet. Den enkelte nybosattes forutsetninger er avgjørende for kvalifisering og rask overgang til arbeid.

Tilrettelegging av effektive kvalifiseringstiltak som kan føre til rask overgang fra introduksjonsprogram til arbeid eller utdanning, er en av hovedoppgavene for kommunale enheter med ansvar for flyktninger. I en periode med økt bosetting, vil det være spesielt viktig å styrke kvalifiseringsarbeidet betydelig. Høyt fokus på kvalifisering og tidlig praksis i arbeidslivet kan føre til at flere kommer i jobb. Dette er først og fremst viktig for flyktingene, men også av betydning for fellesskapet og utvikling av samfunnet. Flyktninger representerer en viktig ressurs som må tas i bruk tidligst mulig etter bosetting i kommunen. Rådmannen vil derfor ha en betydelig styrking av tiltaksarbeidet for flyktninger i 2016. Dette skal skje ved å øremerke deler av det statlige integreringstilskuddet for finansiering av individuelle opplærings/kvalifiseringstiltak i tett samarbeid med lokale bedrifter og næringsliv. Kvalifiseringssenter for innvandrere INN, NAV og EVO vil være sentrale enheter for å gjennomføre denne satsingen.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet IMDi anmoder kommunen om å bosette 50 enslige mindreårige i 2016. Etablering av egnede bo - og omsorgstiltak ved bosetting er krevende, men også overgangen ut av

bofellesskap eller institusjon og over til egen bolig. Omlag 20 enslig mindreårige flytter årlig i egen leilighet. Det har vært lett å skaffe bolig for de fleste av disse i det private boligmarkedet, med unntak av om lag fem ungdommer med spesielle utfordringer som trenger kommunale boliger og omsorgstjenester.

Ordningene "privat bosetting" og "selvbosetting" viser gode resultater, og må fortsatt være hovedstrategien for flyktningebosettingen. Det er i hovedsak enslige, par og små familier som bosettes i det private boligmarkedet. Større barnefamilier bosettes i kommunale utleieboliger. Det vil samtidig være behov for å bruke flere kommunale utleieboliger på grunn av det store antallet flyktninger som kommunen er anmodet om å bosette.

Med en økt bosetting vil kommunen få økte inntekter i 2016. Statstilskuddet for flyktninger beregnes i 2016 til 300 millioner kroner som benyttes til å finansiere kommunens utgifter på området. Hoveddelen av de statlige tilskuddene er integreringstilskudd kommunen får per bosatte flyktning. Satsen i 2016 er 717 400 kroner per bosatt person, fordelt over fem år. Sammenlignet med 2015 øker satsene i integreringstilskuddet fra staten med tre prosent per bosatt. Dette tilsvarer omtrent lønns- og prisvekst. I forslaget til statsbudsjettet foreslås integreringstilskuddet styrket med ytterligere 50 millioner kroner som gjelder ekstratilskudd til kommuner som bosetter fleire enn anmodningen fra IMDi.

I forslaget til statsbudsjett 2016 foreslås ekstratilskuddet for bosetting av enslige mindreårige flyktninger styrket med 25 millioner kroner på landsbasis. For enslige mindreårige flyktninger får kommunen i tillegg til integreringstilskuddet et årlig tilskudd på 207 000 kroner (2016-sats) per barn. Dette utgjør en realøkning i satsen på 5,5 prosent. Kommunen mottar dette tilskuddet til og med det året den enslige mindreårige fyller 20 år.

Midlene til å finansiere kommunens utgifter på flyktingområdet ligger inne i tjenesteområdenes budsjettammer, og for 2016 vil økte inntekter bli rammekorrigert ut til tjenesteområdene når en etter hvert ser omfanget av økt bosetting.

Økt antall bosettinger vil bety økte kostnader knyttet til etableringsutgifter, introduksjonsstønad og behov for økt bemanning og tiltaksutvikling. I følge tall fra det statlige Beregningsutvalget for 2014 dekker ikke det statlige integreringstilskuddet kommunens utgifter fullt ut. Det kommunale utgiftsnivået vil bli lavere om man lykkes med rask overgang til arbeid eller utdanning for en stor andel flyktninger. Regjeringen har varslet en tilleggsproposisjon om flyktninger og integrering, og rådmannen forventer at regjeringen kompenserer kommunenes utgifter knyttet til bosetting av flyktninger fullt ut.

Strategien blir å sikre måloppnåelse i introduksjonsprogrammet med minst 55 prosent i jobb/utdanning, en gjennomsnittlig oppholdstid i programmet på mindre enn 21 måneder og utvikling av nye tiltak i samarbeid med næringslivet. Rådmannen vil sette av integreringstilskuddsmidler til å gjennomføre individuelle kvalifiseringstiltak i samarbeid med lokalt næringsliv, og øke bemanningen i enhetene som har ansvar for introduksjonsprogrammet.

Økt bosetting skaper også flere oppgaver for oppvekst- og utdanningsområdet. De største utfordringene er å sikre nok plasser i mottaksgrupper ved mottaksskolene. Elever som kommer til ungdomstrinnet med mangelfull skolebakgrunn, representerer en faglig utfordring. Trondheim kommune og Sør-Trøndelag fylkeskommune samarbeider for å utvikle gode opplæringstilbud til minoritetsspråklige ungdommer med mangelfull skolebakgrunn. I 2015 er det kartlagt at en større andel av de bosatte barna har hatt traumatiske påkjenninger som krever spesiell oppfølging. Det forventes at denne veksten vil vedvare inn i 2016. Kommunen mottar ekstratilskudd til denne gruppa, og må utvikle gode faglige tilbud.

Den største oppgaven etter bosetting er å lage effektive kvalifiseringstiltak som kan føre til rask overgang fra introduksjonsprogram til arbeid eller utdanning. I en periode med økt bosetting vil det være spesielt viktig å styrke kvalifiseringsarbeidet for å hindre at flere blir avhengige av økonomisk

sosialhjelp etter gjennomført introduksjonsprogram. Tiltaksmidler må brukes aktivt for opplæring av den enkelte nybosatte flyktning i lokale bedrifter i tett samarbeid med næringslivet.

Mottakssentral for asylsøkere

Trondheim er vertskommune for Trondheim mottakssenter, Sandmovegen 26. Mottaket drives av HERO Norge As. Per 15.9.2015 bor 270 asylsøkere og flyktninger på mottaket. Fra 1.10.2015 øker antallet med 30 mottaksplasser. Samarbeidsprosjektet mellom Trondheim kommune, Utlendingsdirektoratet (UDI), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) og Trondheim mottakssenter om bosetting i det private boligmarkedet og bedre forberedelse av de som bosettes, viser gode resultater. Fra 2016 vil denne ordningen legges som en ordinær oppgave for kommunens enheter.

Økt asyltilstrømming til Norge

Rådmannen er i jevnlig dialog med UDI og politiet i forbindelse med økt antall asylsøkere til Norge. Det er satt ned en intern koordineringsgruppe med representanter fra aktuelle kommunale tjenesteområder. Gruppen jobber med en beredskapsplan dersom det skulle oppstå en situasjon med asylankomster til Trondheim. I tillegg har rådmannen initiert et samarbeid for å koordinere tjenester med politiet, UDI og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Det er i dag uvisst hvilken situasjon kommunen vil kunne stå ovenfor, men det jobbes med ulike scenarier og beredskapsalternativer.

Områdeprogram Saupstad-Kolstad

Status: Flere kommunale enheter på helse og velferdsområdet har hatt en aktiv rolle i å utvikle tiltak med støtte fra *Områdeprogrammet Saupstad-Kolstad*.

Noen av disse tiltakene er:

- Utvikling av Bydelskafeen, et samarbeidsprosjekt i regi av Søbstad helsehus og Saupstad Frivilligsentral, avsluttes i november 2015, men videreføres som ordinær drift i bydelen.
- Aktive Saupstad i regi av Enhet for fysioterapitjenesten med blant annet etablering av Saupstad vandresti og svømmekurs for innvandrerkvinner i samarbeid med Flyktningehelseteamet videreføres og utvikles med flere nye tiltak i 2016.
- Kurs i International Child Development Program ICDP til foreldre med innvandrerbakgrunn videreføres i 2016.
- Kvinner sammen, sosialt felleskap for innvandrerkvinner i regi av Saupstad frivilligsentral med bistand fra INN. Målet er inkludering og nettverksbygging. INN sitt bidrag i nettverket videreføres i 2016.
- Kartlegging av innvandrere som er utenfor arbeidslivet i regi av NAV Heimdal gjennomføres i 2015. Tiltak vurderes igangsatt i 2016.

Rådmannen foreslår at det settes av midler fra det statlige integreringstilskuddet til å videreføre og iverksette nye tiltak i Områdeprogrammet Saupstad-Kolstad.

9.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdene har et særlig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.3: I 2020 er Trondheim en flerkulturell by der det er godt å bo som innvandrer.
- 3.4: I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter for å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats.
- 3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller.
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert.
- 4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester.

9.4 Periodemål 2016-2019

De fem felles periodemålene for Kvalifisering og velferd som ble vedtatt av bystyret i 2014 videreføres, men med en økning i mottak av flyktninger. For inneværende periode må rådmannens oppfølging av

målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Sosialhjelpsmottakere har meningsfulle arbeidsrettede tiltak

Målet er å redusere antallet langtidsbrukere som mottar økonomisk sosialhjelp mer enn seks måneder. Brukere som av tungtveiende grunner ikke kan delta i aktivitet og har mottatt sosialhjelp i mer enn seks måneder, skal få en grundig vurdering/oppfølging for blant annet å kartlegge om brukere har helseutfordringer som tidligere ikke har kommet fram.

Personer under 30 år er en prioritert gruppe som skal motta bistand til å komme i utdanning eller arbeid.

NAV arbeider med å redusere antall ungdommer på sosialhjelp, arbeidsavklaringspenger og uføretrygd, gjennom å sikre deltakelse i arbeidsrettede tiltak og annen aktivitet. NAV organiserer arbeidet med ungdom i såkalte "Jobbhus". Jobbhusene skal videreutvikles slik at alle ungdommer møtes med anerkjennelse og et tilbud om gode tiltak som tar dem raskt tilbake til utdanning eller arbeidsliv. Det metodiske arbeidet skal videreutvikles, være forskningsbasert, og resultatet være færre ungdommer på passive ytelser på kort og lang sikt. I forbindelse med at oppfølgingsressursene i NAV er styrket, får flere brukere færre aktører å forholde seg til. NAV-kontorenes oppfølging av risikoutsatt ungdom skal gjennomføres i tett dialog med andre kommunale enheter og Sør-Trøndelag fylkeskommune. Oppfølgingen skal bidra til at færre ungdommer mottar sosialhjelp, og at varigheten på ytelsen reduseres.

Resultatindikatorer:

- 80 prosent av alle som mottar økonomisk sosialhjelp, er i aktivitet innen to uker.
- Ti prosent færre brukere har mottatt sosialhjelp i mer enn seks måneder per år.

2. God tilgang på bolig for vanskeligstilte

Det er fortsatt stor etterspørsel etter kommunale utleieboliger. Tiden boligsøkere må vente på bolig varierer ut fra hvor prekært behovet er, og hvilken boligtype de har behov for.

For å lette presset på kommunal utleiebolig, skal alle helse- og velferdskontorene og NAV gi aktiv bistand i det private boligmarkedet. Retningslinjene for å tildele kommunal utleiebolig slår fast at søkere som kan dra nytte av andre boligvirkemidler for å skaffe eller beholde bolig, ikke skal innvilges kommunal utleiebolig. Dette krever aktiv boligrådgivning fra kommunens side.

Det skal fortsatt arbeides aktivt med å hjelpe kommunale leietakere til å bli boligeiere. Videre skal det private boligmarkedet benyttes aktivt til å bosette flyktninger. Dette skjer på to måter; gjennom satsingen *Privat leie av bolig*, hvor kommunen videreformidler private boliger, og gjennom *selvbosetting*. Selvbosetting innebærer at den som ønsker å bosette seg i kommunen selv må finne en privat utleiebolig. Det stilles krav om at utleieobjektene er godkjent som bolig, at det foreligger formell leiekontrakt og at husleien ligger innenfor NAVs satser. Selvbosetting skjer etter avtale mellom kommunen og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi).

Resultatindikatorer

- Gjennomsnittlig ventetid på ordinær kommunal bolig er redusert fra 6,6 måneder til 6 måneder.
- 40 prosent av flyktingene bosettes i det private boligmarkedet per år.

3. Deltakere i norskopplæring skal oppnå gode resultater.

Norskopplæring er en sentral del av introduksjonsprogrammet, og gode norskferdigheter er viktig for at den enkelte innvandrer skal komme over i jobb eller videre utdanning. Norskprøvene er gjort obligatoriske fra 2014. Dette har ført til svakere innrapporterte resultater enn tidligere år da det var frivillig for deltakerne å ta avsluttende prøve. Trondheim kommune har vært i første pulje med denne omleggingen, og et nasjonalt nivå er ennå ikke etablert.

Resultatindikatorer:

- Deltakerne fra Trondheim kommune skårer bedre enn landsgjennomsnittet på nasjonale prøver i norsk.

4. Undervisningen skal organiseres slik at målene i strategien *Bolig dag 1, arbeid dag 2* er realiserbare, og at 55 prosent av deltakerne i introduksjonsprogrammet går videre ut i arbeid eller utdanning.

Bolig dag 1, arbeid dag 2 er den strategiske hovedsatsingen for deltakere i introduksjonsprogrammet. Hensikten med strategien er å få en kortere overgangsfase enn dagens tre måneder fra bosetting til deltakelse i introduksjonsprogrammet og en bedre og mer systematisert informasjon og kunnskap for samfunnsdeltakelse. En raskere tilrettelegging av tiltak som fremmer deltakelse i arbeidslivet, bedre samkjøring og en mer målrettet innsats av tjenester er også en del av strategien. Det ønskede resultatet vil være at deltakerne får en kortere gjennomsnittstid i programmet. Det settes av ressurser for å gjennomføre strategien. For voksenopplæringsområdet vil det bli prioritert å videreutvikle en struktur på undervisningen for å bedre samhandlingen med Kvalifiseringssenteret for innvandrere.

Resultatindikator

- Undervisningen skal tilrettelegges slik at alle deltakerne i introduksjonsprogrammet har fulltids program.

5. Inntil 700 flyktninger, hvorav 50 enslige mindreårige bosettes i 2016.

Trondheim kommune skal bosette 1 100 flyktninger, av disse 90 enslige mindreårige, i løpet av 2015 og 2016, jfr. [bystyrevedtak FO 0027/15 Interpellasjon - La oss tømme asylmottakene](#) og [formannskapsvedtak 0075/15 Eventuelt - Flyktnings situasjonen i Europa og konsekvenser for Norge](#). I følge plantall fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, vil bosettingsbehovet for perioden 2017-2019 være på 360 flyktninger årlig inklusive 40 enslige mindreårige.

Rådmannen foreslår at bosetting av 1 100 flyktninger over to år skjer på følgende måte;

Trondheim kommune bosetter minst 450 flyktninger, av disse er 45 enslige mindreårige, i 2015. For 2016 bosetter kommunen 700 flyktninger. Av disse er minst 50 enslige mindreårige. Per september 2015 vil det være utfordrende å forplikte seg til å bosette flere enslige mindreårige utover de 50 som var IMDis opprinnelige anmodning. Trondheim kommune vil imidlertid jobbe med en målsetting om å bosette flere enn 50 enslige mindreårige i 2016.

Resultatindikator:

- 700 flyktninger, inklusive 50 enslige mindreårige er bosatt i 2016.
- 360 flyktninger, inklusive 40 enslige mindreårige er årlig bosatt i perioden 2017-2019

9.5 Forslag til driftsbudsjett

Alle tjenester innenfor området Kvalifisering og velferd skal innrettes slik at flere kommer i utdanning eller arbeid i stedet for å ha økonomisk sosialhjelp som hovedinntektskilde.

Tabell 9-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for kvalifisering og velferd i perioden 2016-2019, og rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2015. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 9-2 Budsjettramme og tiltak Kvalifisering og velferd. Tall i millioner kroner.

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	600,2	600,2	600,2	600,2
Pris- og lønnskompensasjon	13,1	13,1	13,1	13,1
Oppgaveendringer	48,0	48,0	48,0	48,0
Korrigert budsjett 2015	661,3	661,3	661,2	661,2
Ramme for befolkningsendring	3,7	12,2	18,1	21,3
Annen rammeendring	3,7	10,1	15,7	16,2
Forslag til netto driftsramme	668,8	683,6	695,1	698,8
Rammeendring	7,4	22,3	33,7	37,5
Opprettholdelse av standard	33,3	43,4	54,9	58,6
Økninger i tjenestetilbud	0,6	0,6	0,6	0,6
Reduksjoner i tjenestetilbud	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Effektiviseringstiltak	-25,1	-20,4	-20,4	-20,4
Annet	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Sum tiltak	7,4	22,3	33,7	37,5

Oppgaveendringer

Enhet for voksenopplæring

For å samle flest mulig funksjoner knyttet til Kvalifisering og velferd under ett tjenesteområde, har rådmannen valgt å flytte Enhet for voksenopplæring til dette tjenesteområdet. I tillegg er det tidligere tjenesteområdet "flyktninger og innvandrere" flyttet til dette tjenesteområdet.

Opprettholdelse av standard

Dagens nivå på sosialhjelpsutgifter

Tjenesteområdet vil få et betydelig merforbruk i 2015 på grunn av økte utgifter innenfor økonomisk sosialhjelp. Merforbruket i 2015 anslås til om lag 25 millioner kroner. Rådmannen legger derfor inn dagens nivå på utgiftene til økonomisk sosialhjelp. Denne merkostnaden dekkes inn gjennom å benytte midler avsatt til å dekke befolkningsvekst og gjennom tiltak på Nav-kontorene for å redusere antall sosialhjelpsmottakere.

Rettighetsfesting brukerstyrt personlig assistanse (BPA)

Endringer i pasient- og brukerrettighetsloven fra 1.1.2015 gir personer under 67 år med langvarig og stort behov for personlig assistanse etter helse- og omsorgstjenesteloven rett til brukerstyrt personlig assistanse (BPA). Det er tidligere godt dokumentert at det er dyrere å organisere kommunale tjenester gjennom en BPA-ordning jfr. [bystyresak 66/10 Status og kriterier for tildeling av brukerstyrt personlig assistanse \(BPA\)](#), og i økonomiplanen for 2015-2018 ble derfor lagt inn en større vekst i budsjettet til denne tjenesten. Erfaringene så langt er at de fleste som ønsket å få tjenestene organisert som BPA, allerede har fått denne ordningen, og veksten har derfor blitt lavere enn forventet. Rådmannen foreslår å legge inn 2,3 millioner kroner i 2016 økende til 9 millioner kroner i 2019.

Økte sosialhjelpsutgifter pga økte husleier

Dagens husleiemodell er forutsatt å være utgiftsdekkende. Nye beregninger viser at kommunen fortsatt subsidierer husleiene i kommunale boliger, og rådmannen foreslår i budsjettet at husleiene økes noe i perioden for å sikre at inntektene dekker utgiftene til boligdriften, se kapittel om Eiendomstjenester. Som følge av de økte husleiene foreslår rådmannen å øke bevilgningene til økonomisk sosialhjelp med 1 million kroner i 2016 økende til 2,5 millioner kroner i 2019.

Økte kostnader voksenopplæring

Voksenopplæringen har i flere år drevet i økonomisk ubalanse. Enheten har driftsmessige utfordringer på grunn av uhensiktmessige lokaler. I tillegg har enheten fått økte utgifter til skoleskys for elevene. Enheten jobber med en rekke tiltak for å redusere merforbruket. Rådmannen finner det derfor nødvendig å øke enhetens budsjettramme med tre millioner kroner i planperioden.

Økte kostnader til leie av lokaler voksenopplæringen

Fra skoleåret 2017/2018 vil voksenopplæringen flytte inn i nye lokaler, og driften kan gjøres langt mer effektiv som følge av bedre og mer hensiktsmessige lokaler. Det vil imidlertid være behov for en ytterligere økning av budsjetttrammen som følge av vesentlig høyere husleieutgifter. I tillegg er det behov for en økning i 2016 for å dekke de faktiske husleiekostnadene. Rådmannen foreslår at budsjetttrammen til enheten økes med to millioner kroner i 2016 økende til 7,7 millioner kroner i 2019.

Befolkningsvekst

Kompensasjonen for befolkningsvekst er beregnet for hele planperioden. Dette skal sikre opprettholdelse av dagens nivå på tjenestene i takt med økning i befolkningen. Beregnet sum for 2016 foreslås omdisponert for å dekke konkrete tiltak. Fra 2017 kompenseres befolkningsveksten med 3,8 millioner kroner økende til 11,4 millioner kroner i 2019.

Økninger i tjenestetilbud

Stilling på Helse- og velferdskontor Øya

For å sikre gode rutiner ved utskrivning fra St. Olavs Hospital til Øya Helsehus, andre sykehjem, eller pasientens eget hjem, vedtok bystyret en styrking av forvaltningskontoret ved Øya Helsehus med 0,6 millioner kroner i 2015. Stillingen videreføres i planperioden. Kostnaden er beregnet til 0,6 millioner kroner årlig.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Redusert bruk av tilleggsytelser

I dag er det ikke uvanlig at enkelte mottakere får tilleggsytelser utover de normerte satsene til livsopphold. Ut fra et arbeidsperspektiv er det viktig at satsene er forutsigbare, og at mottakerne blir flinkere til å disponere inntektene innenfor de rammene som er gitt. Innsparingen er beregnet til én million kroner årlig.

Effektiviseringstiltak

Redusert bemanning NAV

ASSS- sammenligninger viser at vi har høyere utgifter enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene når det gjelder råd, veiledning og sosialt forebyggende arbeid. Tallene viser i tillegg at kommunen bruker betydelig mer i 2015 enn for fem år siden. Det har vært en bevisst strategi å øke bemanningen de siste årene for å styrke det sosialfaglige arbeidet. Men rådmannen mener nå at det kan være rom for en bemanningsreduksjon. Rådmannen foreslår at budsjetttrammen reduseres med 2,2 millioner kroner i planperioden.

Redusert bemanning helse- og velferdskontor (HVK)

På HVK gjennomføres det effektivisering og samlokalisering. Samlet legger rådmannen inn effektiviseringskrav på 2,2 millioner kroner i 2016.

Reduserte utgifter til midlertidig bolig

Det arbeides med å redusere utgiftene til midlertidig bolig. Dette gjelder både med tanke på antall som får dekket utgifter til midlertidig bolig og lengden det gis støtte til. Rådmannen foreslår å redusere budsjettet med tre millioner kroner i 2016.

Tiltak reduserte utgifter økonomisk sosialhjelp

Dagens utgifter til økonomisk sosialhjelp er langt høyere enn det nivået som er lagt inn i rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan for 2016-2019. Utgiftene må derfor reduseres på de enkelte NAV-kontorene. Det forutsettes at kontorene arbeider enda bedre med å få brukerne raskere ut av økonomisk sosialhjelp og over på annen inntekt. Tiltakene er samlet sett beregnet å gi en innsparing på 17,7 millioner kroner i 2016 og 13,0 millioner kroner fra 2017-2019.

Annet

Kommunal bostøtte

Kommunal bostøtte ble avvirket i februar 2015. I 2016 vil avviklingen få helårs effekt og gi en ytterligere besparelse på 400 000 kroner.

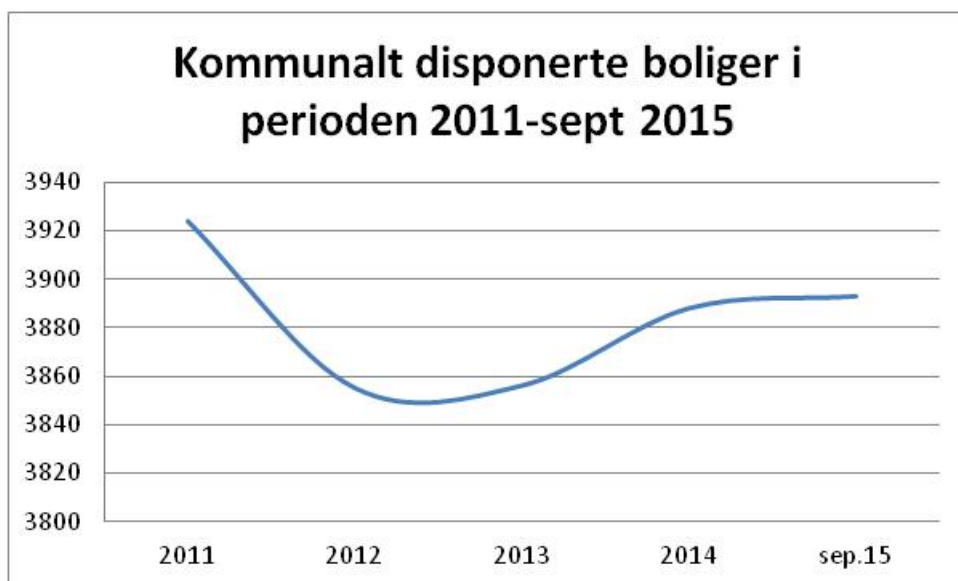
9.6 Forslag til investeringsbudsjett

Status og utfordringer

I kommunens handlings – og økonomiplan for 2014 – 2017 ble det anslått at vi ville nå målsettingen med en netto tilvekst på 260 kommunalt disponerte boliger innen 2016. I perioden 2011 – 2014 er det anskaffet 252 boliger, og samtidig har kommunen solgt 240 boliger. Anskaffelsen av boliger har hittil ikke vært tilstrekkelig til å gi *netto* tilvekst av boliger på grunn av stort salg og forskyvninger av byggeprosjekter. Salg til kommunale leietakere har vært et av kommunens satsingsområder. Gjenkjøp har en større kostnad enn salgsinntektene. Det er hittil i budsjettene ikke tatt høyde for økte kostnader ved gjenkjøp. I neste boligprogram vil behov og anskaffelse av kommunale utleieboliger bli drøftet nærmere.

Trondheim eiendom har driftsansvar for kommunale utleieboliger og har utarbeidet vedlikeholdsplaner for disse med en seks års syklus. Boligenes tilstand og funksjonalitet kartlegges. Rehabilitering, ombygginger, oppgraderinger og tilpasninger som går ut over ordinært vedlikehold, må dekkes av investeringsbudsjettet.

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp har kommunen mulighet for å søke Husbanken om tilskudd til utleieboliger med inntil 40 prosent av prosjektkostnadene.

Figur 9-4 Antallet kommunale boliger i perioden 2011 – sept 2015

Tabell 9-3 er en oversikt over antallet kommunale boliger. Målsetting om nettotilvekst med 260 boliger ble vedtatt gjennom bystyrebehandling av Boligprogrammet seinhøsten 2011. Siden 2012 og fram til september 2015 er det en nettotilvekst på kun 38 boliger.

Tabell 9-3 Antall boliger som er planlagt bygget eller ervervet i perioden 2016 – 2019

	2016	2017	2018	2019	SUM
Tonstad Øst			10		
Jarleveien 10	44				
Småhus	3	3			
Stavsetsvingen 1	8				
Ordinære utleieboliger	40	29	32	38	
Nytt bofellesskap PU. Erstatning		9			
Nytt bofellesskap				9	
Kattem omsorgsboliger		27			
Persaunet omsorgsboliger		50			
Risvollan omsorgsboliger				50	
Sum økonomiplan	95	118	42	97	352

Tabell 9-3 gir en samlet oversikt over alle kommunale boliger som er planlagt bygd eller ervervet i perioden 2016 – 2019. Disse er nærmere omtalt under kapitlene Kvalifisering og velferd, Psykisk helse og rus, Bo- og aktivitetstilbud og Helse og omsorg.

Forslag til investeringer

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 9-4 Prosjekter som foreslås i perioden 2016 - 2019. Tall i millioner kroner.

	2015	2016	2017	2018	2019		
Vedtatt budsjett 2015-2018	159,9	100,5	103,8	39,0			
Forslag til budsjett 2016-2019		123,2	108,8	80,0	95,2		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2016	2017	2018	2019
Stavsetsvingen 1	21,0	2,8	18,2	18,2			
Jakobsligrenda 1	18,8	16,8	2,0	2,0			
Voksenopplæring (EVO)	40,0		40,0	5,0	35,0		
Ordinære utleieboliger				88,0	63,8	70,0	85,2
Ombygginger				5,0	5,0	5,0	5,0
Inventar og utstyr				5,0	5,0	5,0	5,0
Sum økonomiplan				123,2	108,8	80,0	95,2

Stavsetsvingen 1, ordinære utleieboliger

Finansiering og bygging av Stavsetsvingen 1 ble vedtatt i [bystyresak 93/15](#) *Stavsetsvingen 1, prosjektkonkurranse for 8 ordinære kommunale utleieboliger*. Det bygges åtte kommunale utleieboliger med byggestart høsten 2015 som ferdigstilles 2016.

Jakobsligrenda 1

Finansiering og bygging av åtte kommunale utleieboliger i Jakobsligrenda 1 ble vedtatt i bystyresak 159/14. Kostnadene dekkes innenfor investeringsbudsjett for ordinære utleieboliger. Prosjektet ferdigstilles årsskifte 2015/2016.

Voksenopplæringen (EVO)

Nytt felles voksenopplæringsssenter for Trondheim kommune og Sør- Trøndelag fylkeskommune vil bli lokalisert på Tempe, se [bystyresak 88/15](#) *Lokalisering av felles voksenopplæringsssenter*. Bygget skal stå ferdig sommeren 2017.

Det er behov for investeringsmidler til inventar og utstyr. Investeringskostnadene for inventar og utstyr er vanskelig å anslå i dag. Rådmannen vil komme tilbake til dette i forbindelse med senere års budsjettbehandling, men de antas å ligge på om lag 40 millioner kroner.

Ordinære utleieboliger

Trondheim kommune både bygger og kjøper enkeltleiligheter og flerleilighetsbygg. Dette finansieres ved salg av kommunale leiligheter/bygårder og ved låneopptak. Ved salg av leiligheter til leietakere benyttes midlene til gjenkjøp av nye boliger. Som regel er gjenkjøp dyrere, og midlene rekker til et mindre antall boliger enn det antallet som er solgt. Dette gir en reduksjon av antallet boliger.

Innenfor posten ordinære utleieboliger skal følgende prosjekt igangsettes:

- Gregusgate 3 - ombygging av kommunalt bokollektiv med oppstart 2016 (seks millioner kroner)
- Ranheimsvegen 184 A - ombygging av kommunalt hus (åtte millioner kroner). Oppstart 2015.
- Flytting av 3 småhus (seks millioner kroner)

Ombygginger

Det er behov for å bygge om boliger for å bedre funksjonaliteten for ulike målgrupper også for prosjektene omtalt under kapitlene Psykisk helse og rus samt Bo- og aktivitetstilbud. I tillegg er det flere brukere med behov for endringer og tilpasninger i sine leiligheter. Ombygginger vil også sees i sammenheng med vedlikeholdssyklusen til Trondheim eiendom

Inventar og utstyr

Det satses på bruk av velferdsteknologi i boliger for ulike målgrupper, og i tillegg er det behov for å skifte ut møbler og annet nødvendig utstyr i bofelleskapene. Dette vil også gjelde for prosjektene omtalt under kapitlene Psykisk helse og rus samt Bo- og aktivitetstilbud.

10 Psykisk helse og rus

Rådmannen vil styrke arbeidet overfor ungdom og unge voksne som står i faresonen for å bli rusavhengige. Botilbudet for rusavhengige styrkes gjennom etablering av Jarleveien med 44 leiligheter, inklusive ni korttidsplasser fra 2017. I tillegg etableres seks småhus for personer med psykiske lidelser. Personer som har både rus- og psykiske lidelser skal sikres god kartlegging av behov og behandling.

10.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet er nytt og består av enhet for rus og psykisk helse, botiltak psykisk helse og botiltak rus. Tidligere ble området benevnt som "Oppfølgingstjenester" og bestod av enhet for rus og psykisk helse, botiltak psykisk helse, botiltak rus og enhet for Voksenopplæring.

Det nye tjenesteområdet gir oppfølging til om lag 1 700 brukere med rusproblemer og /eller psykiske lidelser. Oppfølging foregår etter en plan som er avtalt med den enkelte bruker.

Fakta:

- Brukerkartlegging i 2015 viser at det er 862 personer med en psykisk lidelse uten rusavhengighet som mottar oppfølging. Det er 893 brukere med rusavhengighet, hvorav 86,8 prosent ble vurdert å ha en psykisk lidelse i tillegg. Av de som hadde en alvorlig psykisk lidelse i tillegg til sin rusavhengighet var det 23 personer som var registrert med selvmordsforsøk og 78 personer ble vurdert med fare for selvmord.
- 249 rusavhengige personer injiserer sitt rusmiddel. 4,4 prosent av alle rusavhengige (893) var registrert med overdose og 13,5 prosent ble vurdert til at det var fare for overdose.
- Botilbud for rusavhengige vil bli styrket ved etablering av Jarleveien 10 med 44 leiligheter, inklusive ni korttidsplasser, fra januar 2017. De private avtalene om institusjonsopphold (32 plasser) og natt kriseplasser (ti plasser) ved Frelsesarmeens rusomsorg, avvikles fra samme tidspunkt.
- Antall overdoser per år i perioden 2010 -2014 varierte mellom 40-53 og antall overdosedødsfall varierte mellom fire og åtte. Fra 1.1.-25.8.2015 har det vært 69 overdoser og fire overdosedødsfall.
- Prosjekt "Housing -First" har bosatt 30 bostedsløse med rus og psykiske lidelser i ordinære kommunale leiligheter.
- Etablering av seks nye småhus er blitt utsatt med bakgrunn i utfordringer med å finne egnede tomter. Småhusene vil sannsynligvis bli etablert i løpet av 2016.
- Antall utskrivningsklare pasienter i psykisk helsevern er gradvis redusert de siste årene. I 2015 var det i snitt fem utskrivningsklare pasienter fra psykisk helsevern som ventet i snitt to måneder på utskrivning til et kommunalt tjenestetilbud.
- Regjeringen varsler betalingsplikt for utskrivningsklare pasienter i psykisk helsevern fra 2017, samt å innføre plikt til å opprette kommunalt akutt døgntilbud for personer med psykiske lidelser fra 2017.

10.2 utfordringer

Psykiske helsearbeid og rusarbeid vil bli enda viktigere i tiden fremover. Verdens helseorganisasjon forventer at psykiske lidelser vil være den viktigste årsaken til sykdomsbelastning i vestlige land i 2020. En hovedoppgave de kommende årene er å redusere forekomsten av angst, depresjon og rusmiddelproblemer for å sikre enkeltmennesker bedre livskvalitet og redusere totalbelastningen for samfunnet. Trondheim kommune legger vekt på at tjenestene organiseres og utformes i et bruker- og mestringsperspektiv, og at psykisk helse og rus ses i sammenheng.

Det er et press på ressursene i botiltakene for brukere med sammensatte vansker. Brukerne trenger tett og kvalifisert oppfølging for å minske risikoen for vold og utagering. Det er en stor utfordring å finne

frem til egnede tomter for å etablere seks småhus for personer som ikke kan bo tett sammen med naboer.

Selv om Trondheim kommune har godt samarbeid med divisjon for psykisk helsevern ved St.Olavs hospital om utskrivningsklare pasienter, må samhandlingen i hele tiltakskjeden i helse og velferd forsterkes. Uavhengig av om det innføres betalingsplikt for utskrivningsklare pasienter, skal det legges til rette for at ingen utskrivningsklare pasienter skal behøve å vente inne i sykehus eller i distriktpsykiatriske senter (DPS) på kommunale tjenester.

10.3 Mål for tjenesteområdet

Helse og velferdstjenesten har et tydelig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.4: I 2020 har husholdningene i Trondheim muligheter for å skaffe seg en forutsigbar inntekt gjennom egen innsats.
- 3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller.
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert.

10.3.1 Periodemål 2016-2019

De to felles periodemålene for psykisk helse og rus som ble vedtatt av bystyret i 2014 videreføres. For inneværende periode må rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Personer som er i ferd med å utvikle rusproblemer og/eller psykiske lidelser gjennomfører kurs som fremmer mestring

Om lag en sjettedel av den voksne befolkningen har til enhver tid et psykisk helseproblem og / eller et rusmiddelproblem. Alkohol er det rusmiddelet som skader flest, både rusmisbrukeren og pårørende. Vi ønsker å forebygge og redusere problemene slik at personen kan mestre eget liv. Rådmannen vil utvikle flere tiltak med tidlig innsats for å møte personer med rus og psykiske vansker. Ansatte gis opplæring i kunnskapsbaserte metoder. For at kommunen skal ha kapasitet til å møte nye brukergrupper, er det nødvendig å ta i bruk nye arbeidsmetoder og tilby brukere kurs for å mestre søvnplager, angst og depresjon.

Resultatindikatorer:

- 100 personer med rusproblemer og/eller psykiske lidelser har deltatt i mestringskurs hvert år.

2. Personer med alvorlig rus og psykiske lidelser (ROP) sikres kartlegging og behandling

Personer som har samtidige rus- og psykiske lidelser bruker ofte rusmidler på en ødeleggende måte og faller utenfor behandlingstiltakene. Noen av dem har sammensatte problemer, og de kan mangle både bolig og arbeid og være gjengangere i kriminalitetsstatistikken. Ved hjelp av kartlegging av disse personene kan vi gi bedre behandling. Det er utarbeidet nasjonal faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med ROP- lidelser. Ansatte skal benytte de kartleggingsverktøyene som anbefales i retningslinjen i sitt arbeid med brukerne. Det skal legges vekt på brukermedvirkning i arbeidet.

Resultatindikator

- 40 personer per år er kartlagt i forhold til behov for tjenester.
- 50 prosent av de ansatte ved enhetene for psykisk helse og rus har kompetanse i metoden Motiverende intervju (MI).

10.4 Forslag til driftsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for psykisk helse og rus for perioden 2016-2019, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 10-1 Budsjettramme og tiltak Psykisk helse og rus. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	226,1	226,1	226,1	226,1
Pris- og lønnskompensasjon	3,3	3,3	3,3	3,3
Oppgaveendringer	-42,6	-42,6	-42,6	-42,6
Korrigert budsjett 2015	186,8	186,8	186,8	186,8
Ramme for befolkningsendring	3,5	6,7	9,7	11,9
Annen rammeendring	-0,4	-0,4	-2,1	-2,1
Forslag til netto driftsramme	189,9	193,1	194,5	196,6
Rammeendring	3,1	6,3	7,7	9,8
Opprettholdelse av standard	1,8	3,7	3,9	2,7
Økninger i tjenestetilbud	1,5	19,5	20,6	24,0
Reduksjoner i tjenestetilbud		-16,7	-16,7	-16,7
Annet	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	3,1	6,3	7,7	9,8

Oppgaveendringer

Enhet for voksenopplæring

For å samle flest mulig funksjoner knyttet til Kvalifisering og velferd under ett tjenesteområde, har rådmannen valgt å flytte Enhet for voksenopplæring til Kvalifisering og velferd.

Opprettholdelse av standard

Befolkningsvekst

Det settes av 1,8 millioner kroner i 2016, økende til 2,7 millioner kroner i 2019, for å håndtere økte utgifter som følge av befolkningsvekst.

Økninger i tjenestetilbudet

Rusboliger i Jarleveien

Jarleveien skal bygges med 44 boenheter og stå ferdig ved årsskiftet 2016/2017. Dette er nærmere beskrevet i [bystyresak 0096/12](#), Bo - og tjenestetilbud for personer med rusproblem. Det etableres et korttidstilbud for kartlegging og vurdering av behov for bolig og tjenester, samt botilbud for de som har behov for oppfølgingstjenester i bosituasjonen og for de med behov for omfattende helsetjenester. Med bakgrunn i korttidstilbudets innhold og behovet for tjenester må det være heldøgns bemanning i huset. I tillegg er det behov for vaktjenester for å ivareta vakthold og ro i huset. Natt-/kriseplasser legges til Jarleveien, som vil ha døgnbemanning og vakthold. Tiltaket er beregnet å koste 18,5 millioner kroner per år.

Nye boliger psykisk helse

Tonstad Øst er planlagt etablert for personer med psykiske lidelser. Byggeprosjektet er planlagt ferdig høsten 2018 med 10 leiligheter. Det er satt av 1,1 millioner kroner til tiltaket i 2018 økende til 4,5 millioner kroner i 2019.

Tidlig innsats rus

Rådmannen foreslår at det i 2016 legges inn en million kroner for å styrke arbeidet med ungdom og unge voksne som står i faresonen for å bli rusavhengige. Det foreslås bevilget til sammen to millioner kroner, hvorav en million legges inn på dette tjenesteområdet og en million legges på Barne- og familietjenesten.

Reduksjoner i tjenestetilbudet

Avvikling av private avtaler

Når kommunen etablerer 44 boenheter i Jarleveien, er det ikke lenger samme behov for kjøp av rusplasser. Trondheim kommune kjøper i dag en rekke plasser av private aktører, men dette avvikles når Jarleveien står ferdig. De som i dag får tilbud gjennom private rusplasser, skal få et tilsvarende tilbud i Jarleveien. Avvikling av private avtaler frigir 16,7 millioner kroner fra 2017.

Annet*Matsentral*

Arbeidet med matsentral blir slutført i 2015, og budsjettet reduseres med 0,1 millioner kroner fra 2016.

Inn på tunet midler

Kommunen overfører i dag 100 000 kr årlig til inn på tunet prosjekt drevet av Fylkesmannen i Sør-Trøndelag. Prosjektet er nå gått over i en driftsfase og det er naturlig at hver av partene dekker sine kostnader. Tiltaket frigir 100 000 kr i planperioden.

10.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 10-2 Prosjekter som foreslås i perioden 2016 - 2019. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				91,2	75,1			
Forslag til budsjett 2016-2019					80,1	34,0	20,0	1,5
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Tonstad Øst	36,5		36,5		15,0	20	1,5	
Jarleveien 10	154,5	70,4	84,1	73,6	10,5			
Småhus	17,0	2,0	15,0	6,5	8,5			
Sum økonomiplan				80,1	34,0	20,0	1,5	

Husbanken

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp har kommunen mulighet for å søke Husbanken om tilskudd til utleieboliger med inntil 40 prosent av prosjektkostnadene.

Tonstad Øst, boliger for personer med psykiske lidelser

Et botiltak er omgjort til et forsterket tilbud for personer med rus og psykiske lidelser. Boligene skal erstattes med et nytt bygg med ti boliger på tomte Tonstad Øst, og har en kostnadsramme på 36,5 millioner kroner. Byggeprosjektet forskyves i tid og er planlagt ferdigstilt høsten 2018.

Jarleveien 10, boliger for rusavhengige

Det skal bygges 44 boliger for rusavhengige i Jarleveien. I tillegg er det tjenesteareal og fellesareal for beboerne. Boligene ferdigstilles i desember 2016. Kommunen er innvilget investeringstilskudd på 67 millioner kroner.

Småhus, boliger for rusavhengige

I planperioden planlegges bygging av seks nye småhus for rusavhengige, med en kostnadsramme på 12,6 millioner kroner, samt flytting av tre eksisterende småhus, se [formannskapssak \(FO/0068/14\)](#). Flytting av tre småhus medfører en ekstra kostnad på cirka seks millioner kroner. Dette må dekkes opp innenfor budsjettpoten for ordinære utleieboliger, noe som går på bekostning av anskaffelse av antall utleieboliger.

Arbeidet med anskaffelse av tomter til formålet er igangsatt, men dette er en utfordring. Beliggenheten er viktig både ut fra beboernes behov, og for naboskapet. Generelt er etablering av boliger for rusavhengige blitt møtt med protester fra naboer.

11 Bo- og aktivitetstilbud

Rådmannen vil øke kvaliteten på tjenester til utviklingshemmede. Brukerne skal få støtte og oppfølging for å mestre eget hverdagsliv. Dette krever god bemanning og styrking av kompetansen i enhetene. Brukerne skal i større grad få velge hvordan de ønsker å bo. Kommunen må ha større fleksibilitet i boligtildelingen og økt fokus på riktig sammensetning i kommunale bofellesskap. Alle som ønsker å bo i egen leilighet, skal få tilrettelagte tjenester. Å nå målsettingen om redusert ventetid på bolig i bofellesskap blir en utfordring i 2016 og 2017.

11.1 Informasjon om tjenesteområdet

Brukere med utviklingshemming har ulike funksjonshemminger og har derfor ulike behov både i valg av bolig og tjenester. I Trondheim er det åtte enheter som har hovedansvar for tjenester til brukere over 18 år med utviklingshemming og til andre personer med funksjonsnedsettelse. Brukerne tilbys tjenester mens de bor i foreldrehjemmet, i kommunale og private bofellesskap eller i ordinære boliger. I tillegg tilbys aktivitetstilbud på dagtid. Pårørende med stort omsorgsansvar kan få avlastning på dagtid, i helger eller på døgnbasis.

Fakta:

- 262 personer med utviklingshemming bor i leilighet i bofellesskap med heldøgns omsorgstilbud.
- 238 brukere med utviklingshemming har aktivitetstilbud. Aktivitetstilbudet gis til personer som bor i og utenfor bofellesskap, og til de som fortsatt bor i foreldrehjemmet.
- Rundt 160 brukere mottar tjenester uten å ha diagnosen psykisk utviklingshemming. Dette er personer med Aspergers syndrom, autisme, personer med ervervet kognitiv svikt og yngre fysisk funksjonshemmete. 57 av disse bor i bofellesskap, 61 personer bor i nærhet til base og 39 personer har kun aktivitetstilbud (oktober 2014).
- Per september 2015 venter totalt 31 personer på bolig i bofellesskap for utviklingshemmede. Av disse er det 12 personer med vedtak fra før 1.2.2013. I perioden november 2014 til september 2015 ble 25 personer tildelt leilighet i bofellesskap. Disse leilighetene er tildelt personer fra barnebolig, personer som har hatt 100 prosent avlastning og personer hvor det har vært fare for liv og helse.
- Bystyret vedtok i juni 2015 [sak 86/15](#) *Strategisk plan for utviklingshemmede 2015 - 2018*. Bystyret vedtok en målsetting om at ventetiden på bolig i bofellesskap skal reduseres til maksimalt ni måneder i løpet av 2016 og seks måneder fra 2017.

Regnskapet for tjenesteområdet per september 2015, viser et merforbruk på 37 millioner kroner. Sammenlignet med andre kommuner bruker Trondheim mindre ressurser på boliger med heldøgns omsorgstjenester, både når det gjelder kostnad per bruker og antall brukere som får tildelt bolig. I tillegg bruker Trondheim kommune mindre ressurser på avlastningstjenester, men noe mer ressurser enn andre kommuner på aktivitetstilbudene. Trondheim kommune har en lav ressursbruk innenfor pleie og omsorg, og dette gjelder også dette området. Det er opprettet et pilot nettverk innenfor ASSS som jobber med og sammenlikne ressursbruken innenfor tjenesten til utviklingshemmede.

Tabell 11-1 Sammenligning mellom Trondheim kommune og ASSS³⁷-kommunene – Bo- og aktivitetstilbud

	Trondheim	ASSS
Netto driftsutgifter pr utviklingshemmet	619 294	846 594
Netto driftsutgifter pr plass i bofellesskap	1 401 486	1 566 130
Netto driftsutgifter arbeid og aktivitet pr. mottaker	252 684	235 957
Andel som bor i bolig med personalbase	47 prosent	53 prosent
Andel utviklingshemmede som mottar aktivitetstilbud eller VTA	49 prosent	63 prosent

Bystyret vedtok revidering av dagens tildelingsmodell gjennom budsjettvedtaket for 2015. Arbeid med ny budsjettmodell for tjenester til yngre brukere, inklusive utviklingshemmede, er i slutfasen. Det har hele tiden vært et mål å få hele pleie og omsorg innenfor en budsjettmodell der en tar utgangspunkt i brukernes funksjonsnivå og derav bistandsbehov via IPLOS³⁸-variablene som registreres på hver enkelt bruker. Det er i de siste årene gjennomført en del forskning som tilsier at en betydelig grad av variasjon i ressursbruk kan knyttes opp mot brukers funksjonsnivå.

Rådmannen vil legge fram en sak til formannskapet i november 2015 der forslag til ny modell presenteres. Enhetene gis et halvt års tid for tilpasning av drift til ny ramme, dersom en ny modell blir vedtatt.

11.2 utfordringer

For personer uten funksjonsnedsettelse er det naturlig å flytte fra foreldrehjemmet når man blir voksen. Slik er det ikke alltid for utviklingshemmede ungdommer, da flere må vente i flere år på et kommunalt botilbud etter at de egentlig ønsket å flytte. Det er et mål å redusere ventetiden på bolig i bofellesskap. For å nå dette målet har det de siste årene vært bygget flere boliger samtidig som det har vært satset på hjemmetjenester for brukere som kan bo i egen leilighet (ikke bofellesskap). Denne satsingen har ført til at enhetene nå gir tilbud til flere brukere enn før, uten at budsjettet er økt tilsvarende. Til tross for etablering av flere leiligheter i bofellesskap er ikke antall personer på venteliste til bofellesskap redusert i 2015. Da det ikke er planlagt nye boliger i bofellesskap for å øke kapasiteten vesentlig på boliger før 2019, blir det en utfordring å redusere ventetiden.

Brukerundersøkelsen fra 2014 viser at brukerne ikke var fornøyd med fritidstilbudet, spesielt i helger. Det er en utfordring å imøtekomme alles ønsker om deltakelse i helgeaktiviteter. Mange brukere med omfattende funksjonsnedsettelse tar lite eller ingen initiativ selv. Brukerne i bo- og aktivitetstilbud (BOA) behøver derfor trening, oppfølging og støtte for å opprettholde sine ferdigheter. Økt mestringsevne bidrar til bedre livskvalitet for den enkelte og bedre kvalitet og ressursutnyttelse i hele tjenestetilbudet. Det er ikke gitt at mer ressurser alltid gir økt kvalitet, men bemanningen må være god nok til å kunne møte den enkelte brukers individuelle behov. Rådmannen mener at utviklingen i antall brukere innenfor BOA-området nå har kommet dit at bemanningen per bruker er på et marginalt nivå, og at det er risiko for at kvaliteten på tjenestene ikke blir god nok. Rådmannen foreslår derfor en styrking i forhold til vedtatt budsjett 2015 på 25 millioner kroner i 2016. Tjenesteområdet får i tillegg kompensasjon for antatte merutgifter som følger av befolkningsvekst. Rådmannen foreslår videre at satsingen i økonomiplanperioden dreies over til å sikre at bemanningen er på et riktig nivå, på bekostning av veksten i antall boliger.

For å møte brukernes ulike behov må ansattes kompetanse styrkes. Det er iverksatt en omfattende opplæring gjennom enhetenes kompetanseprogram, kalt BOA – skolen. For å knytte forskning og praksis sammen, deltar flere ansatte og BOA-enheter i et forsknings samarbeid med NTNU- Samfunnsforskning om å utvikle arbeidsmetoder som fremmer livskvaliteten til brukerne.

³⁷ Tall hentet fra ASSS nettverket Tjenester til utviklingshemmede. Det er ikke KOSTRA tall innenfor tjenesten, og tallene er basert på manuell rapportering fra de 10 ASSS kommunene.

³⁸ Lovbestemt helseregister for kommunale helse- og omsorgstjenester.

Brukere som har fått tildelt bolig i bofellesskap, har ikke hatt muligheten for å velge bolig eller boområde, da det oftest har vært kun én ledig leilighet på tildelingstidspunktet. Brukerne forteller at de ønsker å kunne ha innflytelse på hvor og hvordan de skal bo når de skal flytte for seg selv. Å tildele bolig som gir en god brukersammensetning og å gi større valgfrihet ved tildeling av bolig, er sentralt for å gi brukerne god kvalitet, men krevende i forhold til økonomi og logistikk for kommunen. I rådmannens forslag til budsjett foreslås det å la noen boliger i bofellesskap stå ledig noe tid før tildeling, for å skape reell valgfrihet og for å sikre en bedre brukersammensetning. Ledige boliger vil føre til økte utgifter til tomgangstap.

Det viktigste grepet for å nå målet om styrket grunnbemanning er å utvikle en rekke små og uhensiktsmessige boliger. I tillegg til ledige leiligheter i bofellesskapene vil rådmannen benytte hele boligen i Ingeborg Ofstads veg til brukere som ønsker å flytte inn i bedre boliger og bedre bofellesskap. Prosessen er basert på tillit og frivillighet, og rådmannen vil øke grunnbemanningen etter hvert som ressurser frigis gjennom denne prosessen.

I tillegg foreslår rådmannen å fristille kommunale boliger i nærheten av personalbaser eller stimulere til at bruker/pårørende selv kan kjøpe leilighet i det private boligmarkedet for de som ikke har behov for et heldøgns omsorgstilbud.

11.3 Mål for tjenesteområdet

Helse- og velferdstjenesten har ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.5: I 2020 har Trondheim en boligpolitikk som utjevner sosiale forskjeller
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert
- 4.4: I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester

11.3.1 Periodemål 2016 - 2019

De tre felles periodemålene for bo- og aktivitetstilbud som ble vedtatt av bystyret i 2014 videreføres. For innværende periode må rådmannens oppfølging av målene ta spesielt høyde for de utfordringer det er pekt på over. Indikatorene som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen.

1. Brukere opplever selvbestemmelse

Retten til å bestemme over eget liv er en grunnleggende menneskerettighet. Personer med utviklingshemming skal, så langt som mulig, ha de samme valgmulighetene som andre. Retten til selvbestemmelse er viktig for menneskeverdet, selvutvikling og egenidentitet. Det skal tilrettelegges slik at mennesker med utviklingshemming kan bruke selvbestemmelsesretten sin og leve sine egne liv etter egne valg. Dette krever mulighet til ikke bare å gjøre valg i dagliglivet, men også til å få mulighet til å medvirke i større avgjørelser om livssituasjonen.

Brukerundersøkelsen 2014 viser at området skårer lavt på opplevelse av selvbestemmelse. Enhetene har mange bofellesskap og aktivitetstilbud som ligger geografisk spredt, og det er derfor viktig at ansatte har felles metoder som kan tas i bruk for at alle brukere skal oppleve selvbestemmelse. Ansatte skal få styrket kompetanse gjennom systematisk opplæring i kompetanseprogrammet BOA -skolen.

Resultatindikatorer:

- Alle ansatte har startet opplæring i basiskompetanse (BOA -skolen).
- Brukerundersøkelsen i 2016 viser at 90 prosent av brukerne opplever stor grad av tilfredshet på spørsmål om selvbestemmelse.

2. Ingen psykisk utviklingshemmede brukere med omfattende tjenestebehov som har fått vedtak om heldøgns omsorgstjenester i bolig skal vente mer enn seks måneder i 2017

Bystyret har vedtatt en målsetting at alle skal få boligtilbud innen ni måneder i løpet av 2016 og innen seks måneder fra 2017.

Resultatindikatorer:

- Ventetiden for den enkelte søker skal ikke være mer enn ni måneder etter at det er fattet vedtak om bolig i 2016

3. Brukere har meningsfulle aktiviteter

Resultatindikatorer:

- Alle brukere har en aktivitetsplan som viser det totale tjenestetilbudet.
- Brukerundersøkelsen i 2016 viser at 90 prosent av brukerne opplever stor grad av tilfredshet på spørsmål om de har meningsfulle aktiviteter.

11.4 Forslag til driftsbudsjett

Tabell 11-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for bo- og aktivitetstilbud i perioden 2016-2019, og forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 11-2 Budsjetteramme og tiltak Bo- og aktivitetstilbud. Tall i millioner kroner.

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	518,3	518,3	518,3	518,3
Pris- og lønnskompensasjon	12,2	12,2	12,2	12,2
Korrigert budsjett 2015	530,5	530,5	530,5	530,5
Ramme for befolkningsendring	7,6	18,3	25,3	32,3
Annen rammeendring	25,0	20,0	23,0	21,8
Forslag til netto driftsramme	563,2	568,8	578,9	584,6
Rammeendring	32,6	38,3	48,4	54,1
Økninger i tjenestetilbud og omprioriteringer	32,6	38,3	48,4	54,1
Sum tiltak	32,6	38,3	48,4	54,1

Økninger i tjenestetilbud og omprioriteringer

Åsta Hanstens vei

Åsta Hanstens vei er et bofellesskap med ti leiligheter som ble tatt i bruk våren 2015. Rådmannen foreslår at det fra 2016 legges inn 1,3 millioner kroner til å dekke helårs drift av bofellesskapet.

Nytt bofellesskap, januar 2016, 13 plasser (Ingeborg Ofstads vei)

Det etableres et nytt bofellesskap i januar 2016 med 13 plasser som erstatning for mindre og uhensiktsmessige bofellesskap. Bofellesskapet vil stå innflyttingsklart i løpet av høsten 2015. Tidspunkt for innflytting avhenger av framdrift i prosess med avvikling av uhensiktsmessige bofellesskap og brukernes ønske om flytting. Rådmannen foreslår at det fra 2016 bevilges 16,9 millioner kroner til drift av tiltaket.

Nytt bofellesskap, sommer 2017, 9 plasser

Det etableres et nytt bofellesskap spesialtilpasset brukere med spesielle adferdsutfordringer, sommeren 2017 med ni leiligheter. Bofellesskapet skal erstatte eksisterende boliger og vil således ikke øke antall boliger, men gi bedre og mer hensiktsmessige boliger. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,9 millioner kroner til drift av boligen fra sommeren 2017, økende til 11,7 millioner kroner i 2018.

Private boløsninger

Det er betydelig interesse for å etablere private løsninger i selveide boliger. Rådmannen foreslår derfor at det bevilges tre millioner kroner i årlige driftsmidler til drift av privat etablerte boliger i planperioden.

Gode boløsninger utenfor bofellesskapene

Det satses fortsatt på ulike typer boliger som bofellesskap og boliger med nærhet til personalbase. Dette er boliger som brukerne kan eie eller leie. Rådmannen foreslår derfor at budsjettet styrkes med økonomiske ressurser til brukere som kan ha bolig i nærheten av en personalbase. Rådmannen foreslår også midler for å gi tjenester til brukere som kjøper private boliger eller bygger private bofellesskap uten personalbase. Rådmannen foreslår at det bevilges 3,2 millioner kroner i 2016 og 2017, økende til 3,5 millioner kroner fra og med 2018 til disse formålene.

BOA-skolen/kompetansetiltak

Bo - og aktivitetstilbudene har fått midler til å styrke ansattes faglige kompetanse gjennom kompetanseprogrammet BOA – skolen. Det gis opplæring i blant annet selvbestemmelse, uttrykks- og kommunikasjonsmuligheter, samt alternativt supplerende kommunikasjon, deltakelse og brukerinvolvering, kommunikasjon og samhandling med bruker og pårørende, helse og kosthold, og fysisk aktivitet.

Ledelse, styring og drift

Rådmannen foreslår å styrke budsjettet med en million kroner i 2016 for å øke kompetansen på ledelse, styring og drift av enhetene. Dette tiltaket og BOA- skolen må ses i sammenheng. Rådmannen forventer at kompetansetiltakene og opplæring i ledelse, styring og drift skal gi bedre kvalitet, forutsigbarhet og styring av enhetene innenfor tildelt økonomisk ramme, slik at fremtidig merforbruk unngås.

Kattem omsorgsboliger for yngre funksjonshemmede

Det etableres et nytt bofellesskap for yngre fysisk funksjonshemmede sommeren 2017 med åtte leiligheter. Bofellesskapet skal erstatte eksisterende boliger og vil således ikke øke antall boliger, men gi bedre og mer hensiktsmessige boliger. Rådmannen foreslår at det bevilges 5,5 millioner kroner til drift av boligen fra sommeren 2017, økende til 11,0 millioner kroner i 2018.

Styrke bemanning i tjenesten/endringsbuffer

Det legges inn betydelige ressurser for å styrke grunnbemanningen i bofellesskapene. I tillegg er det viktig å tilby avlastningstjenester som er i tråd med pårørendes behov, aktivitetstilbud med tilpassede aktiviteter og boliger som fremmer den enkeltes mestringsevne. Rådmannen foreslår derfor en budsjettmessig økning på 42,5 millioner kroner i 2016, økende til 58,1 millioner kroner i 2019. Prioriteringen av økt grunnbemanning gjør at satsingen på flere plasser i bofellesskap utsettes til 2019. I tillegg er det viktig og sette av tilstrekkelig med midler som en buffer for avvikling av små og uhensiktsmessige bofellesskap.

Avvikling av små og uhensiktsmessige bofellesskap for å gi større valgfrihet, bedre brukersammensetning og bedre boliger

Det har lenge vært fokus på å unngå tomgangstap på boliger ved å tildele boligene raskt til nye brukere. Dette har gitt liten valgfrihet og liten fleksibilitet ved ønske om bytte av bolig eller flytting til andre bofellesskap. I denne handlingsplanen foreslås det at noen leiligheter kan stå ledig noe tid for å bidra til økt valgfrihet for brukerne og dermed bidra til bedre brukersammensetning i bofellesskapene. I tillegg ønsker rådmannen å tilby bedre boliger til målgruppen. Dette gjøres ved å etablere nye gode bofellesskap og avvikle små og uhensiktsmessige bofellesskap. Også dette krever at det står noen leiligheter ledig for og å sikre gode prosesser rundt valgfrihet, avvikling og flytting. Det er beregnet at dette frigjør ressurser tilsvarende 35,3 millioner kroner i 2016 økende til 56,8 millioner kroner i 2019.

Nytt bofellesskap sommer 2019

Rådmannen foreslår at det etableres et nytt bofellesskap sommeren 2019 med ni leiligheter. Bofellesskapet skal komme i tillegg til eksisterende boliger. Rådmannen foreslår at det legges inn 5,4 millioner kroner til drift av boligen fra sommeren 2019.

11.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 11-3 Prosjekter som foreslås i perioden 2016 - 2019. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				31,2	21,5	54,0	35,0	
Forslag til budsjett 2016-2019					25,0	36,5	20,0	25,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Nytt bofellesskap (PU). Erstatning	55,0		55,0	25,0	30,0			
Nytt bofellesskap (PU)	51,5		51,5		6,5	20,0	25,0	
Sum økonomiplan				25,0	36,5	20,0	25,0	

Boliger, psykisk utviklingshemmede

I handlings- og økonomiplan 2015-2018 var det planlagt tre bofellesskap for personer med psykisk utviklingshemming. Ett bofellesskap skulle erstatte små og uhensiktsmessige bofellesskap, men de to øvrige skulle føre til økt antall leiligheter for målgruppen.

I kommende planperiode foreslår rådmannen å forskyve planene om bygging av et av bofellesskapene til etter 2019. Investeringsmidlene til dette bofellesskapet foreslås benyttet til anskaffelse av ordinære utleieboliger (37,8 millioner kroner). Dette utgjør en økning i budsjettpost for ordinære utleieboliger og antall erverv av utleieboliger, jf omtale i kapitlet om kvalifisering og velferd. De øvrige to bofellesskapene skal etableres i perioden; ett ferdigstilles i 2017, og er ment for brukere med spesielle atferdsutfordringer, og skal erstatte uhensiktsmessige/små bofellesskap som avvikles. Ett bofellesskap etableres i 2019, og gir en økning i antall leiligheter for målgruppen.

Ved nyanskaffelser av boliger gjennom bygging, rehabilitering og kjøp har kommunen mulighet for å søke Husbanken om investeringstilskudd for omsorgsboliger. Maksimalt tilskudd til en omsorgsbolig i pressområder er 1,53 millioner kroner.

12 Helse- og omsorgstjenester

De største utfordringene for tjenesteområdet er knyttet til den demografiske utviklingen, og oppgaver som følger av samhandlingsreformen med økt kompleksitet og behov for økt kompetanse. Hovedstrategiene for å møte utfordringene er tidlig innsats og satsing på hverdagsmestring, økt bemanning ved helse- og velferdssentrene og hjemmetjenestene og bruk av velferdsteknologi. For å finansiere økt bemanning, foreslås noe redusert dekningsgrad på sykehjemsplasser. Målet om full sykehjemsdekning står fast, og kvaliteten skal forbedres. Terskelen for å få sykehjemsplass skal ikke heves. Intensjonen er å påvirke behovet for bruk av sykehjemsplass gjennom økt kvalitet på de øvrige tjenestene. Økonomistyring er en forutsetning for å lykkes med strategiene.

12.1 Informasjon om tjenesteområdet

Helse- og omsorgsområdet består av helsetjenester utenfor institusjon, hjemmetjenester, aktivitetstilbud for seniorer, *Friskliv* og mestring, helsehus og helse- og velferdssenter med omsorgsboliger og langtidsplasser i sykehjem.

12.1.1 Helsetjenester utenfor institusjon

Området omfatter legevakt/helsevakt, fastleger, smittevern, ergoterapi, fysioterapi, hjelpemiddelteknikere, *Friskliv* og mestring, Infosenter for seniorer, Ressursenter for demens og to ambulante innsatsteam (rehabiliteringsteam).

12.1.2 Hjemmetjenestene

Hjemmetjenestene omfatter 12 enheter som yter helse- og omsorgstjenester i hjemmet på dag og kveld, trygghetspatrulje som rykker ut når trygghetsalarmen brukes og som utfører hjemmetjeneste på natt, og hjemmehjelpstjenesten som yter hjelp til husholdningsoppgaver.

12.1.3 Helsehus

Det er fire helsehus med 191 korttidsplasser og 171 langtidsplasser; Øya helsehus, Østbyen helsehus, Nidarvoll helsehus og Sjøstad helsehus. I tillegg har Trondheim kommune Vistamar rehabiliteringssenter i Spania med 22 plasser.

12.1.4 Helse- og velferdssenter

Det er 23 helse- og velferdssentre med 1 060 sykehjemsplasser og 370 omsorgsboliger med muligheter for heldøgns omsorg. Tjenester i omsorgsboliger tildeles etter behov. Per september 2015 er 192 av disse omsorgsboligene i bruk av personer som får heldøgns omsorgstjenester på nivå med sykehjemmene.

Opphold i sykehjem er regulert i *Forskrift om egenandel for kommunale helse- og omsorgstjenester*, der beboer betaler et vederlag på inntil 75 prosent av folketrygdens grunnbeløp og 85 prosent av øvrig inntekt, mens en beboer i omsorgsbolig disponerer sin egen økonomi og har eget hushold.

Totalt har Trondheim kommune 1 636 plasser med heldøgns omsorg for eldre, inklusive helsehusene: 362 plasser i helsehus, 22 plasser ved Vistamar, 1 060 sykehjemsplasser ved helse- og velferdssentre og 192 omsorgsboliger med heldøgns omsorgstjenester. Sistnevnte antall vil variere over tid ut fra beboernes bistandsbehov.

12.1.5 Andre tjenester

Trondheim kommune har produksjonskjøkken som leverer mat til hjemmeboende og institusjoner, 219 plasser for aktivitetstilbud og en egen enhet for service og internkontroll.

Tabell 12-1 Kostratall for 2014: Sammenligning mellom Trondheim kommune og ASSS-kommunene - Helse og omsorg

	Trondheim	ASSS
Netto driftsutgifter hjemmetjeneste per innbygger 67 år og eldre	14 368	18 073
Andel av innbyggere 80 år og eldre som mottar hjemmetjenester	27,9	30,8
Antall legetimer per uke per plass i sykehjem og helsehus	0,4	0,57
Prosentandel årsverk i brukerrettede tjenester med fagutdanning	81	75
Plasser i institusjon i prosent av innbyggere 80 år og over	22,0	19,8
Antall fysioterapiårsverk per 10 000 innbyggere	4,3	4,9
Prosentandel plasser i enerom, institusjoner m/eget bad/wc ³⁹	86	85
Gjennomsnittlig listelengde hos fastleger – antall	1 249	1 282

12.2 Utfordringer

Innenfor eldreomsorgen har Trondheim kommune i flere år jobbet etter de retningslinjene som ble lagt i Eldreplanen jfr. [bystyresak 95/11](#) *Kommunedelplan tjenester til eldre over 67 år i perioden 2011-2020*. Etter flere år med utbygging og rehabilitering av sykehjem har Trondheim kommune nå høy sykehjemsdekning sammenlignet med de andre storkommunene, og vi går inn i en fase med behov for å forbedre kvaliteten og styrke bemanning og ledelse.

I nærmeste periode øker antallet personer over 67 år med ca. 4 prosent i året, mens antallet over 80 år har en liten økning. Dette gir oss muligheter for å tilpasse tjenesteapparatet til den store demografiske utfordringen som kommer om 10-15 år. Tilpasningen til denne situasjonen må starte nå. Omstillingen vil handle om kompetanseutvikling og utvikling av nye arbeidsformer som gir bedre kvalitet og mer effektiv ressursbruk. Det er viktig å merke seg at potensialet til tidlig innsats innen den eldre delen av befolkningen er størst for personer over 67 år, og det vi gjør de nærmeste årene vil være avgjørende for situasjonen om 10-15 år. Konkurransen om arbeidskraften vil stramme seg til. Kommunene må håndtere mer komplekse medisinske tilstander enn før, både som følge av den medisinske utviklingen, og som følge av oppgaveforskyvning mellom spesialisthelsetjenesten og kommunehelsetjenesten. Tverrfaglighet og kompetanseutvikling får økende betydning i årene som kommer. Utviklingen krever omstilling, samarbeid og nytenkning.

En sentral utfordring for kommunen er å møte forventningene med et realistisk bilde av de muligheter som ressurstilgangen gir. Den enkeltes opplevelse av kvalitet og samarbeid er viktig for befolkningens tillit til hjelpeapparatet.

Marginalt bemanningsnivå

Sammenligninger med andre storbyer viser at Trondheim ligger noe høyere enn gjennomsnittet på dekningsgrad på sykehjemsplasser, men at bemanningen er lavere. Lav bemanning gjelder både i institusjoner og tjenester til hjemmeboende.

Marginale grunnbemanning kan få konsekvenser for kvaliteten på tilbudet, arbeidsforhold og sykefravær. I tillegg øker det risikoen for merforbruk fordi den gjør oss sårbare når det skjer noe uforutsett.

³⁹ Alle beboere med langtidsvedtak får i dag enerom om de ønsker det.

Ekstrainnleie blir ofte løsningen for å sikre forsvarlige tjenester. Med et økende antall pasienter med komplekse helsetilstander er situasjonen generelt lite forutsigbar.

Dagens helse- og omsorgstjeneste har ikke kapasitet og kompetanse som er robust nok til å møte fremtidens utfordringer. Bemanningen er allerede marginal, og nedbemanning er derfor ikke et aktuelt tiltak i møte med fremtidens utfordringer.

Økonomistyring

De siste to årene har helse- og omsorgsområdet slitt med stort merforbruk i enkelte av enhetene. Økonomistyring er en forutsetning for at tjenesteområdet har handlingsrom til å gjennomføre nødvendige omstillinger. Økonomistyring handler både om god fagledelse, rammevilkår som for eksempel grunnbemanning, styringssystem og kunnskap om faktorer som påvirker nåværende og framtidig situasjon. Enhetene følges opp jevnlig gjennom det interne støtteapparatet.

Årsakene til merforbruket er mange. Som eksempler kan nevnes marginalt bemanningsnivå, dårlig kontroll på kostnadene ved vikarinneleie, manglende tilpassing ved brukernedgang, utfordringer ved etablering av nye enheter, høyt sykefravær, eller utfordringer knyttet til heltid, arbeidstidsordninger og brudd på arbeidsmiljøloven.

Full sykehjemsdekning

Det vedtatte overordnede målet om full sykehjemsdekning utfordrer hele tiltaksapparatet. Det er faglig og strategisk riktig å styrke hjemmetjenesten. Kvaliteten på tjenester utenfor institusjon må være slik at folk skal kunne bo hjemme så lenge den enkelte ønsker det. Det krever tjenester som fremmer helse og livskvalitet. En styrket hjemmetjeneste og tidlig innsats er det viktigste grepet for å forebygge sykehjemsbehov. Samtidig vil kompleksiteten øke på sykehjemmene. Og lykkes vi ikke med innsatsen i helsehusene, øker behovene for langtidsplasser.

Tidlig innsats handler om å sette inn tiltak tidlig i pasientforløpet for å fremme helse og mestring der det er mulig, men det handler også om god kvalitet på tjenestene ved akutt sykdom eller forverring av helsetilstand. Det er behov for en gradvis opptrapping av innsats knyttet til hverdagsmestring, frisklivsentral og lærings- og mestringsvirksomhet, og bruk av velferdsteknologi. Alt dette utfordrer kommunens omstillingsevne, kompetanse og prioriteringer. Den økonomiske situasjonen i 2015 har ført til utsettelse av vedtatt opptrapping av hverdagsmestring, styrking av Friskliv og mestring, fysioterapi og ergoterapi og styrking av hjemmetjenestene.

Folkehelse

Lokale folkehelseutfordringer skal legges til grunn for mål og strategier på folkehelseområdet. Folkehelseutfordringer med relevans for helse- og omsorgstjenestene er knyttet til fallulykker, fysisk aktivitet, sunt kosthold, sosiale aktiviteter, tidlig innsats og samarbeid på tvers av sektorer for å redusere risikoen for hjerte- og karsykdommer, KOLS og kreft jfr. [bystyresak 132/14 Melding om folkehelse 2014](#).

Rekruttering og kompetanseutvikling

Rekruttering av helsepersonell med høyskoleutdanning er en utfordring i sykehjem og hjemmetjenester. Konkurransen om kvalifisert personell er hardere. Samarbeid med utdanningsinstitusjonene og ivaretagelse av medarbeiderne blir derfor viktig. Rekruttering og kompetanseutvikling er en utfordring innenfor trange økonomiske rammer. Med en arbeidsstokk som drifter hele døgnet hele uka gjennom, er det en stor utfordring å gjennomføre kompetansetiltak uten vikarinneleie.

12.2.1 Tjenester til hjemmeboende

Hjemmetjenestene og andre helsetjenester utenfor institusjon håndterer mer komplekse sykdomstilstander enn tidligere, blant annet som følge av kortere liggetid på sykehus og oppgaveforskyvning fra sykehus til kommunen. Samtidig øker behovet for tidlig innsats og mestring. Det innebærer utfordringer knyttet til kompetanseoppbygging og innføring av nye måter å arbeide på. To av

fire bydeler har kommet i gang med innarbeiding av arbeidsmetodene i hverdagsmestring. Det er fortsatt lang ventetid på fysioterapi og ergoterapi for en del brukergrupper.

Personer som er ensomme bør kunne få bedre tilpassede tjenester i eget hjem, blant annet gjennom videreutvikling av velferdsteknologi og ulike aktivitetstilbud.

Legevakta for Klæbu, Malvik, Melhus, Midtre Gauldal og Trondheim har hatt store utfordringer med drift og funksjonalitet de siste årene. Dårlig telefonsystem som fører til at publikum ikke kommer gjennom på telefonen, bidrar til perioder med lang ventetid på venterommet på legevakta. Dette gjør det vanskelig å prioritere pasientene når de ankommer venterommet. Lite informasjon på venterommet har ført til en del negative opplevelser for publikum. Nytt telefonsystem ble innført i oktober 2015.

Fylkesmannen gjennomførte tilsyn i mars 2015 og ga et avvik som må følges opp. Avviket gjaldt systemer for styring, ledelse og kontroll med virksomheten. Fylkesmannen peker på en betydelig risiko som rådmannen følger opp.

Ny akuttmedisinforskrift trådte i kraft 1. mai 2015, med krav blant annet om 80 prosent besvarelse av anrop innen to minutter og forsterket krav til systematisk kompetanseoppbygging. Dette krever styrket bemanning i vaksentralen og gir økt kompetansebehov.

12.2.2 Helsehus

Utfordringene på dette tjenesteområdet er knyttet til differensiering og dimensjonering av helsehusplasser, økt behov for tverrfaglighet, bedre samhandling med hjemmetjenestene, utvikling av bedre styringsdata om behov og pasientflyt og kvalitetsutvikling av tjenestene. To-sengsrom bør gradvis omgjøres til enerom også for alle korttidsopphold.

Rådmannen ønsker å rendyrke helsehusene til korttidsplasser for å få en tydeligere oppgavefordeling. Det vil fremme fagutvikling og gjøre driften enklere. Ved en av institusjonene vil det fortsatt være både korttids- og langtidsplasser, men alle kan få en tydeligere profil enn i dag. Flytting av plasser i kombinasjon med oppussing av bygningene ved Nidarvoll helsehus vil imidlertid være en krevende prosess.

Kommunale akutte døgnplasser (KAD) er en lovpålagt oppgave fra og med 2016. Helse- og omsorgsdepartementet har beregnet antall plasser per kommune når plikten inntre. Tiltaket, som er fullfinansiert av staten, er gradvis oppbygd siden 2013. Kravet på 25 plasser skal være innfridd innen årsskiftet 2015/2016. Utfordringen videre blir å kvalitetssikre tilbud og samhandlingsrutiner med det øvrige tjenesteapparatet og definere målgruppene tydeligere.

12.2.3 Helse- og velferdssenter

Som følge av at flere bor hjemme lenger, vil beboerne i helse- og velferdssentrene i økende grad ha omfattende og sammensatte behov for tjenester. De med demenssykdommer utgjør en økende andel av beboerne, en utfordring både for ansatte og øvrige beboere uten mental svikt.

Beboere i omsorgsbolig får vedtak om tjenester etter behov, som hjemmesykepleie, andre helsetjenester, hjemmehjelpstjenester eller aktivitetstilbud og om nødvendig helse- og omsorgstjenester gjennom hele døgnet. Beboeren har sin egen fastlege.

Kommunerevisjonen har levert flere rapporter ([Bystyresak 2/15 Styring og kvalitetssikring av kommunens sykehjem](#)), og tilsynsmyndighetene påpeker avvik som handler om pasientrettighetsloven § 4 (bruk av makt og tvang overfor ikke samtykkekompetente). Det stilles derfor krav overfor enhetene om økt kompetanse og at ansatte får tid til refleksjon rundt egen praksis.

Etterspørsel etter et mer differensiert tilbud til personer med og uten demens, vil påvirke fremtidig bruk av sykehjemmene. Det er behov for bedre tilrettelegging av tilbudet for beboere som er kognitivt friske,

og som tidvis opplever utrygghet på grunn av demente personer med utfordrende atferd. Kognitivt friske beboere utgjør 20-30 prosent av beboerne i sykehjem.

Det er fortsatt høyt sykefravær i helsehus og helse- og velferdssentre, og mye tid går med til å organisere og kvalitetssikre vikarinneleie.

12.2.4 Aktivitetstilbud for seniorer

Aktivitetstilbudet til seniorer (tidligere kalt dagsenter) er en viktig del av tilbudet til hjemmeboende. Det er behov for å videreutvikle tilbudet for å dekke målgruppens behov bedre. Flere nye modeller er under utprøving. Aktivitetstilbudet ved Lavollen for yngre demente er et eksempel på dette.

12.3 Mål for tjenesteområdet

De fire felles periodemålene for helse og omsorg vedtatt av bystyret i 2014 videreføres med noe justeringer av formuleringer. Resultatindikatorerne som presenteres under det enkelte periodemål skal gi grunnlag for å vurdere måloppnåelsen ut fra utfordringene beskrevet foran.

Helse- og omsorgstjenestene har et tydelig ansvar for følgende delmål i kommuneplanen:

- 3.2: I 2020 er Trondheim en god by å bli gammel i
- 3.6: I 2020 er sosiale helseforskjeller i Trondheim redusert

12.3.1 Periodemål 2016 – 2019

1. Full sykehjemsdekning

For å nå målet om full sykehjemsdekning må hele tjenestekjeden utnyttes optimalt gjennom hele pasientforløpet. Selv om de fleste delmålene for full sykehjemsdekning er nådd, er det en stor utfordring å opprettholde måloppnåelsen i takt med befolkningsutviklingen.

Resultatindikatorer

- Alle hjemmeboende med vedtak om langtids sykehjemsplass eller bolig med heldøgns omsorg får dette innen seks uker
- Ingen utskrivingsklare pasienter i sykehus venter på kommunalt tilbud mer enn fem dager
- Gjennomsnittlig liggetid ved korttidsopphold reduseres med ett døgn i 2016
- Ingen skal ligge på Øya helsehus mer enn seks uker i påvente av ordinær sykehjemsplass eller bolig med heldøgns omsorg

2. Brukere og pasienter får rett behandling på rett sted til rett tid

Tidlig innsats handler om å sette inn tiltak tidlig for å fremme helse og mestring. Hjemmetjenesten foreslås styrket slik at flere kan velge å bo hjemme lenger. Tilbudet skal være fleksibelt og forutsigbart. Brukerne skal få god informasjon om kommunens tjenester, særlig rehabilitering og kultur- og aktivitetstilbud for eldre. Hjemmetjenesten skal organiseres slik at det blir færrest mulig forskjellige hjelpere til hver bruker. God kvalitet inkluderer også god og rask oppfølging ved akutt sykdom eller forverring av helsetilstanden. Hverdagsmestring trappes opp og implementeres i alle bydeler.

Resultatindikatorer

- Alle skal få vurdert muligheten til å bo hjemme med tjenester opp til 25 timer i uken, før en sykehjemsplass blir valgt
- 30 brukere per bydel per år skal bli vurdert for hverdagsrehabilitering etter gjennomført implementering
- 240 brukere får tilbud om tidlig innsats per år innen satsingsområdet hverdagsmestring
- I hjemmetjenestens brukerundersøkelse for 2017 har temaene forutsigbarhet, informasjon og kultur- og aktivitetstilbud økt skår.
- 90 prosent av brukerne av kommunens hjemmetjenester skal ha 10 eller færre hjelpere.

3. Folkehelsesatsingen er godt integrert i helse- og omsorgstjenestene

Helse- og omsorgstjenestene ytes på en måte som fremmer helse, forebygger sykdom og stimulerer til livsglede og mestring. Brukerne skal ha innflytelse i planleggingen av eget tilbud, og møtes med tiltak som fremmer helse og mestring.

Resultatindikatorer

- Frisklivssentralen gir tilbud til 10 prosent flere brukere
- Opptappingsplan for lærings- og mestringstilbudet utarbeides i første kvartal 2016
- Antall deltakere i kommunens aktivitetstilbud øker med fem prosent

4. Forutsetningene for å yte og utvikle gode helsetjeneste er til stede i alle enheter

Forutsetningene er tilstrekkelig kompetanse, tid til kompetanseutvikling og refleksjon, kultur for læring, tjenesteutvikling og forbedringsarbeid, tillit og godt omdømme.

Resultatindikatorer

- Alle enheter har kompetanse- og rekrutteringsplan og plan som sikrer virksomhetskritiske områder
- Alle fast ansatte i mer enn 25 prosent stilling har helse- og sosialfaglig utdanning
- Alle nye medarbeidere unntatt de som er i student- og rekrutteringsstillinger, tilsettes i 100 prosent stilling

12.4 Forslag til driftsbudsjett

Med utgangspunkt i strategiene som er vedtatt i eldreplanen, og kunnskap fra [FoU-rapport](#) fra KS storbyforskning om ressursbruk i pleie- og omsorgssektoren, har rådmannen lagt vekt på to sentrale anbefalinger i arbeidet med handlings- og økonomiplan for perioden 2016-2019: Styrke dagens hjemmetjenester til eldre, og styrke grunnbemanningen på helse- og velferdssentrene. Innenfor hjemmetjenester til eldre skal det legges vekt på:

- Styrke hjemmetjenestene slik at de blir enda mer i stand til å fylle kravet om trygghet og medisinsk oppfølging
- Sette i gang hverdagsmestring i alle bydeler og sikre god sammenheng mellom hjemmetjenester, ergo - og fysioterapitjenester og helse og velferdskontorene. Formålet er at eldre skal få bedret helse og funksjonsnivå, og bedre forutsetning til å mestre egen hverdag

For å skaffe rom for styrking av grunnbemanningen, foreslår rådmannen en pause i veksten av sykehjemsplasser i kommende økonomiplanperiode. Nye Persaunet helse- og velferdssenter står ferdig i 2016 og skal erstatte uhensiktsmessige sykehjem og to-sengsrom. En fireårs pause i sykehjemsveksten innebærer at Trondheim får en svak nedgang i dekningsgrad for sykehjem og blir mer lik de øvrige ASSS kommunene, men med en styrket grunnbemanning. Samlet sett mener rådmannen at dette er en riktig prioritering. Terskelen for å få sykehjemsplass skal ikke heves. Målet er å påvirke behovet for institusjonsplass mer enn det som gjøres i dag.

De økonomiske konsekvensene av hovedgrepene er presentert i tabellen under:

Tabell 12-2 Strategivalg, tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Demografisk vekst hjemmeboende	9,5	26,5	30,8	55,3
Styrkede tjenester til hjemmeboende	35,0	39,6	45,4	45,4
Styrket grunnbemanning i sykehjem	6,1	23,9	26,4	26,4
Redusert dekningsgrad i sykehjem	5,2	-4,6	-2,7	-3,3
Legevakt og drift av ny teknologi	7,7	7,7	7,7	7,7
Sum	63,5	93,1	107,6	131,5

12.4.1 Vurdering av strategiske løsninger

Tjenestene i hjemmet må ha omfang og kvalitet slik at det blir en reell valgmulighet til å bo hjemme lenger. Det vil kreve nytenkning og forbedringsarbeid.

Forbedringsarbeid og tjenestekvalitet – tidlig innsats

Forbedring av tjenestekvalitet samtidig med at antall brukere øker, krever kompetanseutvikling og utprøving av nye måter å organisere oppgavene på.

Brukerne skal oppleve at tjenestene legger vekt på det brukeren opplever som viktig. Tjenestene skal bistå brukeren til å leve det livet han/hun ønsker å leve. Både bruker og pårørende skal være trygge på at tjenesten er der når det er behov for den. Det skal ikke bli vanskeligere å få sykehjemsplass. Strategien går ut på å påvirke behovet for sykehjemsplass. Det forutsetter at hjemmetjenestene får større kapasitet enn de har i dag.

Rådmannen vil utrede hvordan hjemmetjenestene kan bli mer brukerstyrte og fleksible og tilrettelegge for utprøving av nye modeller for å bedre rekrutteringen, øke andelen heltidsstillinger og gi brukerne færre hjelpere å forholde seg til.

Som en del av denne satsingen intensiveres arbeidet med å implementere hverdagsmestring (hverdagsrehabilitering og tidlig innsats) til hjemmeboende, sammen med bruk av velferdsteknologi. Hverdagsmestring består av tett samarbeid mellom hjemmetjenester, fysioterapi, ergoterapi og helse- og velferdskontor så raskt som mulig når behovet er sammensatt. Hverdagsmestring og styrking av hjemmetjenestene vil gi bedre kvalitet og samtidig gjøre det mulig for eldre å bo hjemme lenger.

Strategien tidlig innsats krever kompetanse til å identifisere personer med potensial til økt mestring, og til å identifisere personer med høy sannsynlighet for framtidig sykehjemsbehov som for eksempel begynnende demens og stor belastning på pårørende. Innsatsen må dernest målrettes mot disse målgruppene.

Lederstøtte og økonomistyring

Lederstøtte og økonomistyring må fortsatt ha høy prioritet i organisasjonen.

Breddekompetanse (tverrfaglighet) er viktig for å håndtere økende kompleksitet i brukergruppen, og kompetansen må brukes riktig. Det bør iverksettes tiltak for å frigjøre sykepleierne fra oppgaver som ikke krever sykepleiekompetanse, slik at de kan få mer tid til direkte oppfølging av brukerne.

Alle enheter har i dag en eller flere fagledere som har ansvar for planlegging og prioritering av faglige oppgaver innenfor avdelingens/tjenesteområdets rammer. Disse har også ansvar for kvalitetsutvikling av tjenestene, og er sentrale ved oppfølging av alle faglige strategier i avdelingen. De har helseutdanning på høyskolenivå, men må i tillegg få styrket sin lederkompetanse. Rådmannen vil sammen med arbeidstakerorganisasjonene utrede ledelsessituasjonen ved alle enheter og avdelinger i helse og omsorg for å sikre god fagutvikling, lederstøtte og struktur. Eventuelle behov for endringer i fagledernes oppgaver, ansvar og arbeidsform vil inngå som en del av utredningen, og resultatet legges fram for formannskapet våren 2016.

Utsette behov for heldøgns omsorg

Dersom vi øker hjemmetjenestenes kapasitet til tettere oppfølging når det nærmer seg behov for heldøgns omsorg, vil behovet for sykehjem kunne reduseres. Tre måneders utsatt innleggelse i snitt medfører ti prosent lavere behov for sykehjemsplasser i kommunen. Dette kan være aktuelt for 600-700 av om lag 3300 brukere som begynner å bli avhengig av hjelp fra en annen person i å utføre mange av de daglige gjøremålene.

Rådmannen anbefaler derfor en utflating av utbyggingstakten av sykehjemsplasser, og at arbeidet i kommende periode skal handle om oppbemanning og kvalitetsutvikling.

En eksisterende langtidsplass koster i gjennomsnitt det samme som om lag 20 hjemmetjenestetimer per uke, og en ny langtidsplass (inklusive kapitalkostnader) koster om lag det samme som 30 hjemmetjenestetimer per uke. Vi har 3300 brukere av hjemmetjenesten. Bare 80 brukere får 17 timers tjenester eller mer. En del av strategien er derfor å ruste opp tjenesten slik at hjemmeboende eldre i større grad opplever hjemmetjenesten som et reelt alternativ til sykehjem.

Sykehjemsdekning må ses i sammenheng med dekningsgrad på omsorgsboliger. Trondheim kommune har lagt til rette for at det skal tilbys helse- og omsorgstjenester både i sykehjem og omsorgsboliger i helse- og velferdssentre, slik at det skal være mulig å bo i egen bolig livet ut. Per september 2015 er 192 av 370 av omsorgsboligene i bruk av personer med vedtak om heldøgns omsorgstjenester. Det er utformet egne kriterier for pasienter som bør få tildelt sykehjemsopphold. Alle andre bør kunne bo i egen bolig med tett oppfølging fra hjemmetjenester, eventuelt i en omsorgsbolig med tjenester gjennom hele døgnet.

Det er behov for å styrke grunnbemanningen i hjemmetjenesten og ved helse- og velferdssentrene. For å finansiere oppbemanning foreslår rådmannen å avvikle eldre og/eller uhensiktsmessige institusjoner, og å redusere antall dobbeltrom i helsehus. Planen for dette framgår av tabell 1-4 lenger nede i kapittelet.

Rådmannen foreslår å redusere dagens drift ved Vistamar med to plasser i løpet av 2016. Tilbudet kommer inn under satsingsområdet tidlig innsats, men har en brukergruppe som vanligvis ikke kommer inn under målgruppen for institusjonsplass. Vistamar har etter hvert funnet en god driftsform med god kapasitetsutnyttelse og godt omdømme, men det bør foretas en vurdering av om det er riktig å prioritere tilbudet, sett i lys av behovet for å frigjøre midler til andre formål.

Når Persaunet helse- og velferdssenter åpner, foreslås det å flytte driften ved Buran sykehjem hit og legge ned Buran sykehjem. Bygget anses som lite funksjonelt. Nidarvoll hus 1 skal rehabiliteres og driften flyttes til Persaunet helse- og velferdssenter. Hus 1 har en rehabiliteringsavdeling, og denne flyttes til Sjøbstad. Tilsvarende antall langtidsplasser flyttes fra Sjøbstad til Persaunet.

Rådmannen anbefaler også å flytte rehabiliteringsplassene ved Olavsgården til Sjøbstad. Samtidig flyttes 12 langtidsplasser fra Sjøbstad til Persaunet eller annet heldøgns omsorgstilbud for å frigjøre plass ved Sjøbstad. Dette foreslås gjennomført ved årsskiftet 2016/2017. Olavsgården legges deretter ned som institusjon. Sjøbstad helsehus får gjennom dette en sterk rehabiliteringsprofil som kan bidra til kompetanseutvikling. Østbyen helsehus videreføres som helsehus for psykisk helse og ungdom.

I dag har vi to helsehus som både har langtidsplasser og korttidsplasser (Nidarvoll og Sjøbstad). Denne blandingen er driftsmessig komplisert. Rådmannen anbefaler en reduksjon fra fire til tre helsehus: Nidarvoll foreslås omgjort til helse- og velferdssenter etter rehabiliteringen av det ene bygget, og bør overta plassene ved E.C. Dahl etter salget av denne institusjonen. Øya helsehus videreføres som i dag med spesialiteter som medisinsk etterbehandling, vurdering av utskrivingsklare pasienter, lindrende behandling og kommunale akutt plasser (KAD). Sjøbstad bør ha alle rehabiliteringsplassene, nevrologisk korttidsavdeling og avlastningsplasser.

E.C. Dahls sykehjem foreslås nedlagt og plassene flyttes til Nidarvoll når Nidarvoll hus 1 er ferdig rehabilitert høsten 2017. Tilbudet om sommeravlastning og trygghetsplasser videreføres da ved en avdelingene ved Sjøbstad. Samtidig avvikles 8 to - sengersrom for korttids plasser ved Nidarvoll hus 2 og flyttes til enerom i nyrehabiliterede hus 1 på Nidarvoll. Det er foreløpig ikke tatt stilling til hvor spesialplassene for MRSA (smittevern) skal flyttes ved en eventuell nedleggelse av E. C. Dahls sykehjem. Det må vurderes nærmere om avlastningsplassene kan samles ved Nidarvoll.

Olavsgården og E.C. Dahls foreslås solgt. For mer informasjon vises til egen [formannskaps sak 85/15 Rehabiliteringsbehov helse- og velferdssentre/helsehus](#). Det er ikke lagt inn rehabilitering av Sjøbstad i

kommende periode. En eventuell rehabilitering av Søbstad bør sees sammen med etablering av Risvollan helse- og velferdssenter.

Per 1. januar 2016 økes antall kommunalt akutt døgntilbudsplasser (KAD) med ti plasser til 25 plasser. Disse ti plassene må sees opp mot reduksjon i etterbehandlingsplassene på Søbstad våren 2015. Til sammen utgjør disse endringene ingen endring i det kommunale tilbudet av kort- og langtidsplasser.

For å ivareta både demente beboere og kognitivt friske personer er de nye helse- og velferdssentrene bygd på en måte som skal gjøre det mulig å lage fleksible løsninger for grupper med ulike behov. Antall beboere i hver gruppe vil imidlertid endre seg over tid. Målet er å kunne skjerme de som har behov for det, og sette sammen grupper som har glede av å bo sammen. Enhetene ønsker å strekke seg langt for å få dette til, men det forutsetter at beboerne er forberedt på å skifte rom internt av og til.

12.4.2 Tiltak

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for helse og omsorgsområdet for perioden 2016-2019. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 12-3 Budsjettramme og tiltak helse og omsorg. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	1 685,4	1 685,4	1 685,4	1 685,4
Pris- og lønnskompensasjon	29,4	29,4	29,4	29,4
Oppgaveendringer	39,3	39,3	39,3	39,3
Korrigert budsjett 2015	1 754,1	1 754,1	1 754,1	1 754,1
Ramme for befolkningsendring	15,0	33,7	52,6	72,1
Annen rammeendring	48,5	59,4	55,0	59,4
Forslag til netto driftsramme	1 817,6	1 847,2	1 861,7	1 885,5
Rammeendring	63,5	93,1	107,6	131,5
Opprettholdelse av standard	22,2	79,8	98,4	119,5
Økninger i tjenestetilbudet	48,8	71,2	79,5	79,5
Reduksjoner i tjenestetilbudet	-8,1	-46,6	-59,5	-56,7
Effektiviseringstiltak	-0,9	-12,8	-12,8	-12,8
Annet	1,5	1,5	2,0	2,0
Sum tiltak	63,5	93,1	107,6	131,5

Oppgaveendring

Kommunene har fra 1. januar 2016 en plikt til å sørge for øyeblikkelig hjelp døgnopphold for pasienter med somatiske sykdommer. For Trondheim kommune er dette beregnet å utgjøre 39,3 millioner.

Opprettholde standard

Demografisk vekst hjemme- og helsetjenester: Justering av tjenestene i forhold til befolkningsvekst for å opprettholde dagens standard for hjemmeboende eldre. Anslått til 9,5 millioner i 2015, økende til 55,3 millioner i 2019.

Persaunet helse- og velferdssenter har planlagt oppstart i desember 2016 med innflytting av pasienter i desember 2016/januar 2017. Beboere i bygget som skal rehabiliteres på Nidarvoll helsehus skal flytte inn på Persaunet i rehabiliteringsperioden. Driften av Buran sykehjem foreslås flyttet til Persaunet.

Nye Nidarvoll: Etter planen skal det rehabiliterede Nidarvoll stå ferdig på slutten av 2017. Driften av E.C. Dahls sykehjem foreslås flyttet til Nidarvoll. Samtidig kan det avvikles til sammen 8 to-sengsrom ved Nidarvoll helsehus.

Heldøgns omsorg i omsorgsboliger (HDO): De beskrevne flyttingene i 2016 medfører noe færre sykehjems plasser. For å kompensere for denne reduksjonen, etableres heldøgns omsorgstilbud i

omsorgsboliger i samme periode. I tillegg kommer en helårseffekt av 25 HDO- tilbud etablert i 2015. jfr bystyrets budsjettvedtak for 2015.

Økning i tjenestetilbudet

Hverdagsrehabilitering er et samarbeid mellom hjemmesykepleien, helse- og velferdskontorene, fysioterapitjenesten og ergoterapitjenesten utenfor institusjonene. Dette tilbudet settes inn tidlig i pasientforløpet og skal bidra til å øke kvaliteten på tjenesten, samtidig med at behovet for institusjonsplass reduseres eller utsettes. Rådmannen foreslår en bevilgning på to millioner kroner til å implementere hverdagsrehabilitering i de to gjenstående bydelene.

Styrking av innsats til hjemmeboende eldre: Rådmannen foreslår at tilbudet styrkes med 31 millioner kroner i 2016 økende til 34,4 millioner kroner fra og med 2018. Midlene skal brukes til å støtte opp under hverdagsmestring og for å kunne sette inn hyppigere besøk for å utsette behov for sykehjemsplass. Rådmannen anser dette som en del av en gradvis oppbygging av en mer bærekraftig hjemmetjeneste. Satsingen må ses i sammenheng med andre tiltak innen tidlig innsats og hverdagsrehabilitering.

Aktivitetstilbud til hjemmeboende eldre: Rådmannen foreslår at tilbudet ved Lavollen videreføres med samme aktivitetsnivå som i 2015. Ved åpning av Persaunet helse- og velferdssenter åpnes det 15 nye plasser for aktivitetstilbud for seniorer. Det er ikke funnet rom for økning av rammen for aktivitetstilbudene ut over disse 15 plassene. Det er iverksatt et arbeid for å videreutvikle aktivitetstilbudene, med utprøving av nye arbeidsformer. Dette skal gjøres innenfor dagens rammer, eventuelt med omdisponeringer innenfor tjenesteområdet aktivitetstilbud for seniorer. Vi forutsetter at dagens tilskuddsordninger for aktivitetstilbud til hjemmeboende demente videreføres.

Friskliv og mestring: Frisklivssentralen og lærings- og mestringstilbudet er samlet under betegnelsen Friskliv og mestring og er lagt inn under enhet for fysioterapitjenester. Rådmannen foreslår at Friskliv og mestring styrkes med to millioner kroner i 2016, med en gradvis økning til 5,5 millioner kroner i 2018. Ordningen med kreftkoordinator legges inn under Friskliv og mestring. Dette er et lavterskeltilbud for informasjon, råd og veiledning. Målgruppen er i dag avgrenset til kreftpasienter, men vi foreslår å inkludere andre som rammes av alvorlig sykdom.. Kreftforeningen trapper ned tilskuddet og kommunen overtar gradvis finansieringen innenfor rammene for styrking av lærings- og mestringsvirksomheten.

Fysioterapi- og ergoterapidekning utenfor institusjon: Rådmannen foreslår en styrking av enhet for fysioterapitjenester med 0,4 millioner kroner og 0,4 millioner kroner til enhet for ergoterapitjenester. Dette økes til 0,8 millioner kroner i 2017 til hver av de to enhetene. Dette er viktige tjenester både for tidlig innsats og i forhold til mottak av utskrivingsklare pasienter. Rammen til tjenestene er i tillegg justert for demografisk utvikling og styrket gjennom satsingsområdene hverdagsrehabilitering og tidlig innsats og Friskliv og mestring.

Til sammen vil tiltakene beskrevet over innebære en satsing på tjenester til hjemmeboende på 35 millioner i 2016, og som øker til 45,4 millioner fra og med 2018.

Styrket grunnbemanning i helse- og velferdssenter og helsehus: Det gjennomføres en gradvis økning i planperioden fra 6,1 millioner kroner i 2016 til 26,4 millioner kroner i 2018. Midlene fordeles på følgende tiltak:

- For å frigjøre tid til direkte brukertid for sykepleiere og helsefagarbeidere, og tid til ledelse for faglederne, settes det av midler til ett årsverk per 48 plasser. Stillingen skal brukes til praktiske oppgaver som ikke krever helsefagutdanning, for eksempel kjøkkenfunksjon (18 millioner kroner)
- Innføring av multidose (pakking av medisiner i ferdige doser) for frigjøring av sykepleieressurs (2,6 millioner kroner)
- Økt bemanning på korttidsplasser for økt kvalitet og redusert liggetid (5 millioner kroner)
- Økt bemanning i spesialavdelinger for demente (0,9 millioner kroner)
- Økt dekning av sykehjemsleger (0,5 millioner kroner fra og med 2017)

Infrastruktur, teknologiske løsninger og nytt systemverktøy for helsevakta: Nye pasientvarslingsanlegg som ivaretar dialog toveis kontakt mellom pasient og ansatt gir økte driftskostnader (1,5 millioner kroner). I tillegg ivaretas toveis kontakt mellom ansatte gjennom et telefonisystem tilknyttet brannalarm, overfallsalarm for ansatte, sporingssystem og porttelefoni med toveis kontakt til besøkende. Rådmannen foreslår en økt bevilgning, beregnet til 2,2 millioner kroner for å dekke økte driftskostnader til drift av nye tekniske løsninger på helsevakta, inklusive drift av nødnett.

Legevakta: Ny akuttmedisinforskrift krever at 80 prosent av alle telefonhenvendelser skal besvares innen to minutter, noe som krever økt bemanning på legevaktssentralen. Kostnaden til å følge opp akuttmedisinforskriften er beregnet til fem millioner kroner, hvorav fire millioner kroner er Trondheim kommune sin andel.

Reduksjon i tjenestetilbud:

Midlertidig reduksjon i sykehjemssenger kommunale akutt døgn tilbud (KAD): I forbindelse med utvidelse av kommunalt akutt døgn tilbud (KAD) fra 1. januar 2016, omdefineres 15 ordinære korttids plasser ved Øya helsehus til KAD-senger fram til Helsevaktbygget i Mauritz Hansens gate er klart i 2018. Tilbudet med kommunal akutt døgnmottak er fullfinansiert av statlige tilskudd og gir en innsparing på om lag fem millioner kroner per år fra og med 2016 til medio 2018. For å unngå reduksjon av korttids plasser i denne perioden, må de som får vedtak om langtids plass under opphold ved Øya tildeles slik plass raskere. Dette punktet må sees sammen med den midlertidige oppgraderingen av tjenestetilbudet i omsorgsboliger.

Drift Olavsgården flyttes til Søbstad: Rådmannen anbefaler å flytte rehabiliteringsplassene ved Olavsgården til Søbstad fra årsskiftet 2016/2017. Tiltaket vil gi en årlig innsparing på 13 millioner kroner. Tiltaket er beskrevet mer i detalj over.

Drift Hus 1 Nidarvoll flyttes til Persaunet i perioden hvor bygget rehabiliteres. Tiltaket vil gi en årlig innsparing på 25 millioner kroner. Tiltaket er beskrevet mer i detalj over.

Drift E.C. Dahls foreslås flyttet til Nidarvoll når Nidarvoll er ferdig rehabilitert. E. C. Dahls helse- og velferdssenter kan da frigjøres for salg. Tiltaket vil gi en årlig innsparing på 15 millioner kroner. Tiltaket er beskrevet mer i detalj over.

Åtte to-sengsrom på Nidarvoll omgjøres til enerom. Enerom gjør det mulig å utnytte plassene bedre (økt beleg). Tiltaket vil gi en årlig innsparing på 3,3 millioner kroner.

Drift Buran til Persaunet: Driften av Buran bør flyttes til mer hensiktsmessige lokaler i nye Persaunet helse- og velferdssenter. Tiltaket vil gi en årlig innsparing på 12,8 millioner kroner. Tiltaket er beskrevet mer i detalj over.

Annet

Samboergaranti: Det settes av 1,5 million kroner i 2016 og to millioner kroner fra og med 2018, for å sikre at alle som ønsker å bo sammen på sykehjem skal få mulighet til det.

Som en del av oppfølgingen av [bystyresak 64/15](#) *Temaplan for legetjenester Trondheim kommune 2015-2018* skal det utredes å etablere et eget legekontor for fastlønnede leger i tilknytning til helsevakta. Formål og kostnad må beskrives nærmere, og vi legger dette fram som egen sak i løpet av 2016.

Rådmannen anbefaler en ordning med bufferplasser for å stå bedre rustet i perioder med mange utskrivningsklare pasienter ved St. Olavs Hospital. Vi skisserer en løsning med øremerking av 21 plasser til ubemannede senger som bemannes opp med ekstra innleie i perioder med mange utskrivningsklare pasienter. Dette er ubemannede senger som vil stå tomme i perioder med mindre behov, og tas i bruk i perioder med større behov. Erfaringsmessig vet vi at perioden medio oktober til medio mars er perioden med størst behov for sykehjemssenger. Disse plassene skal finnes på de største sykehjemmene. Tiltaket må sees sammen med tiltak beskrevet over om styrket grunnbemanning på sykehjem og helsehus. Dette

innebærer at 21 sykehjemsplasser vil stå tomme i perioder av året der antall utskrivingsklare ved sykehuset er lavt.

12.5 Forslag til investeringsbudsjett

12.5.1 Helse- og velferdssenter

Tabell 12-4 Prosjekter som foreslås i perioden 2016 – 2019. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				553,6	656,1	561,4	334,1	
Forslag til budsjett 2016-2019					586,4	371,3	362,5	295,5
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Ladesletta helse- og velferdssenter	504,1	493,1	11,0	11,0				
Persaunet helse- og velferdssenter	730,0	314,3	415,7	355,7	60,0			
Mauritz Hansens gate 4	400,0	42,9	357,1	68,3	131,4	157,4		
Kattem omsorgsboliger	88,3	12,0	76,3	45,3	31,0			
Nidarvoll helsehus – rehabilitering	95,0		95,0	2,0	93,0			
Risvollan helse- og velferdssenter	700,0	10,0	690,0			140,0	200,0	
Bo og aktivitetstilbud. Vidarheim	35,0	11,0	24,0	24,0				
Brundalen helse- og velferdssenter	30,0		30,0			5,0	25,0	
Utbygging av produksjonskjøkkenet	7,0		7,0			2,0	5,0	
Ombygginger				23,0	18,0	20,0	30,0	
Utstyr og inventar				12,0	12,5	13,0	13,5	
Biler				7,6	1,4	1,1		
Program for velferdsteknologi				3,5	7,0	7,0	5,0	
Pasientvarslingsanlegg				20,0	8,0	8,0	8,0	
Ombygginger av pasientvarslingsanlegg				14,0	9,0	9,0	9,0	
Sum økonomiplan				586,4	371,3	362,5	295,5	

Status og utfordringer

Kommunen har flere større prosjekter som vil stå ferdige i denne planperioden. Persaunet helse- og velferdssenter vil stå ferdig rundt årsskifte 2016/2017. I tilknytning til Kattem helse- og velferdssenter vil 27 nye omsorgsboliger stå ferdige mot slutten av 2016. Den nye Helsevakta i Mauritz Hansens gate 4 vil stå klar til sommeren 2018 og Risvollan helse- og velferdssenter er planlagt åpnet i 2020.

Rehabiliteringsbehov

I [formannskapet sak 85/15 Rehabiliteringsbehov helse- og velferdssentre/helsehus](#) la rådmannen frem en gjennomgang av den tekniske og funksjonelle tilstanden på kommunens helse- og velferdssentre og helsehusene. Gjennomgangen avdekket behov for mindre og større rehabiliteringer. Videre er det store logistikkmessige utfordringer ved totalrehabilitering av enkelte større bygg, slik som for eksempel Søbstad helsehus. Det enkelte rehabiliteringsprosjekt vil bli innarbeidet ved senere rullinger av handlings- og økonomiplanene.

Areal- og funksjonsprogram for helse- og velferdssentre

Rådmannen har under utarbeidelse et *Areal- og funksjonsprogram for helse- og velferdssentre*. Programmet vil bli fremmet til politisk behandling i begynnelsen av 2016. De fysiske rammene, slik som bygninger og infrastruktur, skal utformes slik at det ligger til rette for optimal drift med hensyn til kvalitet, faglighet, trivsel og økonomi. Byggene må tilpasses valgt driftsform og struktur med hensyn til brukergrupper, avdelinger og fellesfunksjoner. Det legges vekt på fleksibilitet i arealbruk og mulighet for variasjon av brukersammensetningen. Bruk av programmet vil gi større grad av standardisering. Forenkling og bedre struktur på bestillerprosessen vil redusere kostnader og realiseringstiden for helse- og velferdssenterprosjekter.

Krisesenter

Det interkommunale krisesenteret har behov for nye lokaler, og det jobbes nå med å se på muligheter for nye lokaler innenfor kommunens egen bygningsmasse.

Garderober - hjemmetjenesten

Kommunen har fått pålegg fra Arbeidstilsynet om å tilrettelegge for utbedring av garderobeforhold ved enkelte av hjemmetjenestens lokaler. De fleste enhetene har hatt tilfredsstillende garderobeforhold fra januar 2015, men tre enheter har hatt behov for større endringer. Det forventes at dette arbeidet er slutført i løpet av første halvår 2016.

Husbanken

Satsene for investeringstilskudd fra Husbanken er økt noe i 2015. Anleggskostnaden per boenhet i omsorgsbolig og sykehjem er 3,4 millioner kroner i pressområder. Maksimale tilskuddsatser til en omsorgsbolig i pressområder er 1,53 millioner kroner og for en sykehjemsplass 1,87 millioner kroner. Det kreves at planene er nedfelt i politiske vedtak og budsjetter.

Omsorgsboliger - borettslag

Alle omsorgsboligene i Trondheim kommune er organisert som borettslag og er bygd med tilskudd fra Husbanken. Tilskuddsavtalen har en varighet på 20 år, og i løpet av syv-til åtte år vil avtalen til disse boligene gå ut. Da vil ikke kommunen lenger stå for tildelingen av disse boligene. Ut i fra dagens vedtekter vil prisreguleringen oppheves, og boligene kan deretter selges til høystbydende. I dag setter vedtektene krav til andelseieren. Nå blir det opp til borettslagene/styret å forvalte og eventuelt videreføre praksisen.

De første tilskuddavtalene var på åtte år og disse er nå utløpt. For de tre borettslaget dette gjelder har borettslagene valgt å opprettholde boligene for den aktuelle målgruppen, men to av disse har opphevet prisreguleringen.

Flere av de kommunalt eide omsorgsboligene som er knyttet til et helse- og velferdssenter, benyttes til heldøgns omsorgsboliger tilsvarende sykehjemsplass. I henhold til vedtektene kan Trondheim kommune kjøpe inntil 20-30 prosent av andelene i et borettslag, og denne retten bør kommunen benytte seg av, spesielt ved de borettslagene som er tilknyttet et helse- og velferdssenter.

Antall sykehjemsplasser

Oppdaterte befolkningsprognoser tilsier at det i perioden 2016-2019 bør etableres 77 flere sykehjemsplasser eller boliger med heldøgns omsorg for å holde tritt med demografisk utvikling. Den årlige utviklingen er vist i *tabell 1-4 pkt Behovet for nye plasser, for å opprettholde konstant dekningsgrad*.

Tabell 12-5 Endring i antall sykehjemsplasser for å opprettholde konstant dekningsgrad

	2016	2017	2018	2019	2020
HDO (bolig med heldøgns omsorg)	13		-10		
Persaunet	96				
Buran til Persaunet	-24				
Nidarvoll	-60	42			
To-sengsrom Nidarvoll		-8			
Risvollan					72
Olavsgården til Søbstad	-25				
E.C. Dahls til Nidarvoll		-31			
Mauritz Hansens gate			10		
Netto endring i planperioden	0	1	0	0	72
Behovet for nye plasser, for å opprettholde konstant dekningsgrad	14	22	17	24	26

Utover det som står i tabell 12-5, foreslår rådmannen å redusere dagens drift ved Vistamar fra 22 til 20 plasser fra og med 2016.

Persaunet helse- og velferdssenter

Finansiering og bygging av Persaunet helse- og velferdssenter ble vedtatt i [bystyresak 164/14](#) *Bygging av sykehjem, aktivitetscenter, administrasjons- og aktivitetsareal og omsorgsbolig Persaunet helse- og velferdssenter*. Prosjektet hadde byggestart i januar 2015. Helse- og velferdssenteret vil bestå av 96 sykehjemsplasser, 50 omsorgsboliger, sone for hjemmetjenester, aktivitetstilbud for seniorer, bydelskafé, frisør, fotpleie og treningsareal med garderobe. Senteret er planlagt ferdig i november/desember 2016 og innflytting er beregnet til januar 2017.

Nidarvoll helsehus (bygg 1) vil flytte til Persaunet helse- og velferdssenter, slik at arbeidet med rehabiliteringen av bygg 1 kan starte. Videre vil Buran helse- og velferdssenter flytte til Persaunet helse- og velferdssenter, og rådmannen vil se på alternativ bruk av bygget på Buran.

Mauritz Hansens gate 4 – Helsevakta

Rammene for den videre planleggingen av helsevakt ble fremlagt i formannskapsak 199/15

Helsevakt - rammer for videre planlegging. Helsevakta planlegges etablert i nybygg på Øya i forlengelsen av Øya helsehus. Målet er at huset står ferdig sommer 2018.

Helsevakta skal være et interkommunalt mottak av alle henvendelser om uplanlagte behov for helse- og velferdstjenester. Helsevakta vil inneholde legevakt, vaktsentral, akutt ambulant oppfølging og avdeling for kommunalt akutt døgntilbud. Rådmannen er i dialog med St. Olavs Hospital om utleie av en etasje som pasienthotell.

I forbindelse med regulering av tomten er det gjennomført et skisseprosjekt. Prosjektet er omfattende og komplisert på grunn av tomtesituasjonen og sammenknytningen til Øya helsehus. Estimert prosjektkostnad er vurdert til 400 millioner kroner. Dette er inkludert tomtekostnad pålydende 35,9 millioner kroner, og inventar estimert til 50 millioner kroner (dette inkluderer blant annet røntgen).

Kattem omsorgsboliger

Finansiering og bygging av Kattem omsorgsboliger ble vedtatt i [bystyresak 90/15](#) *Bygging av Kattem omsorgsboliger*. Prosjektet ble i gangsett september 2015, med forventet ferdigstillelse november 2016.

Bygget er på tre etasjer med til sammen 27 omsorgsboliger. I første etasje legges det til rette for et bofellesskap for åtte yngre fysisk funksjonshemmede, med fellesareal og tjenesteareal. I de øvrige etasjene er det henholdsvis ni og ti leiligheter, med fellesareal i andre etasje.

Det er planlagt at to mindre eksisterende bofellesskap skal flytte inn i 1. etasje på Kattem omsorgsboliger.

Nidarvoll helsehus, hus 1

Den eldste delen av Nidarvoll helsehus (bygg 1) tilfredsstiller ikke dagens standard til sykehjemsbygg. Dette gjelder både størrelser på sengerommene, tilgang til bad og generell funksjonalitet.

Ombygging til større beboerrom og etablering av egne bad vil føre til at antall rom reduseres med 18. Dermed reduseres antall beboerrom fra 60 til 42 etter oppgraderingen. Ombyggingen er såpass omfattende at bygget tømmes i byggeperioden, som er anslått til om lag ni måneder. Rehabiliteringen kan starte når Persaunet helse- og velferdssenter er klar for innflytting på nyåret 2017.

Rådmannen har fått kostnadsberegnet rehabiliteringen til om lag 95 millioner kroner. Dette innbefatter større sengerom, bad tilknyttet rom, åpning av fellesareal, tilgang til sansehage, nye tekniske anlegg for elektro, tele og ventilasjon, installasjon av sprinkleranlegg. Det er videre planlagt utskiftning av alle vinduer og bytte av tak. Det vil bli installert nytt pasientvarslingsanlegg. Nytt inventar er også inkludert.

På relativt kort sikt regner vi med en tilsvarende rehabilitering av bygg 2.

Risvolla helse- og velferdssenter

Det er behov for et helse- og velferdssenter med omsorgsboliger i Risvollaområdet. Derfor har kommunen et plansamarbeid med REN Risvolla AS og Risvolla Borettslag med sikte på en revitalisering og styrking av lokalsenteret på Risvolla. I løpet av reguleringsprosessen av senterområdet har vi møtt på flere utfordringer. Dette gjelder blant annet tomtens beskaffenhet. Det er utfordrende å finne gode funksjonelle løsninger. Tomten koster også mye. Siden det var usikkert om tomten ville være skikket til formålet, ble det utredet en alternativ kommunal tomt i Blakliområdet.

Formannskapet vedtok i [sak 190/15](#) *Planlegging av et nytt helse- og velferdssenter på Risvolla* at et nytt helse- og velferdssenter på Risvollaområdet skal lokaliseres ved Blakli.

Ett nytt helse- og velferdssenter vil bestå av 72 sykehjemsplasser og 50 omsorgsboliger, sone for hjemmetjeneste, aktivitetstilbud for seniorer og et dagtilbud for personer med psykisk utviklingshemming. Sambruk av areal mellom helse- og velferdssenteret, kultursenteret og barnehagen vil utredes nærmere.

Bo og aktivitetstilbud (BoA). Vidarheim

I mars 2015 kjøpte kommunen Vidarheim av Røde kors. Bygget benyttes til et bo- og aktivitetstilbud for psykisk utviklingshemmede.

Huset har omfattende ombyggings- og oppgraderingsbehov. Bygningsmessige utbedringer anslås til om lag 18 millioner kroner. Rådmannen er i gang med en grundig vurdering av rehabiliteringsbehovet, og det kan ut i fra byggets alder, tekniske tilstand og funksjonalitet bli behov for en totalrehabilitering eller nybygg. Dette må ses i sammenheng med en god utnyttelse av tomten, ved for eksempel å bygge et nytt bofelleskap på tomten.

Brundalen helse- og velferdssenter – aktivitetssenter

Det nære naboskapet mellom Boligstiftelsens boliger i Yrkesskolevegen 20 og Brundalen helse- og velferdssenter i Yrkesskolevegen 22 gjør at det ligger godt til rette for å få til et godt funksjonelt helse- og velferdssenter. Det er tidligere utarbeidet en mulighetsstudie sammen med Boligstiftelsen for å se på hele området. Det ble sett på muligheten for å bygge om trygdeboligene til heldøgns omsorgsboliger, bygge et kultur- og aktivitetsbygg, etablere en forbindelse mellom de to byggene og oppgradere utearealene.

Et kultur- og aktivitetsbygg er en sentral funksjon for å oppnå et komplett helse- og velferdssenter, og bydelen mangler i dag et sosialt/kulturelt treffsted. Et kultur- og aktivitetsbygg kan legges i tilknytning til en ny tørrskodd gangbroforbindelse mellom de to byggene, og bli liggende som et knutepunkt i senteret. Et kultur- og aktivitetsbygg kan inneholde bydelskafé, flerbruksrom og aktivitetstilbud for seniorer.

Rådmannen vil se nærmere på en slik utbygging i samarbeid med Boligstiftelsen, og innhente kostnadsoverslag for et slikt arbeid.

Utbygging produksjonskjøkkenet

Det er behov for en utbygging av produksjonskjøkkenet, både for å kunne opprettholde dagens kapasitet, men også fordi behovet vil øke på sikt med økt sykehjemsutbygging. Ombygging vil bli vurdert i perioden.

Ombygginger

Ved flere av institusjonene er det behov for ombygginger for å bedre funksjonaliteten. Dette gjelder i stor grad tjenestearreal, medisinerom, fellesarealer og uteareal.

Under følger noen særskilte tiltak:

- Ved Valentinlyst helse- og velferdssenter er det behov for større ombygginger. Rådmannen samler kommunens 10 FSE plasser (Forsterket Skjermet Enhet) ved Valentinlyst helse- og velferdssenter.

Disse plassene bygges med ekstra robust materiale, lydtetthet og rømningsveier for ansatte. Arbeidet er startet og vil være ferdig i mars 2016

- Ved tidligere Tyholt helse- og velferdssenter vil det bli gjennomført mindre ombyggingstiltak for et dagaktivitetstilbud for personer med psykisk utviklingshemming
- Hvis Buran helse- og velferdssenter flyttes til Persaunet helse- og velferdssenter, er det aktuelt å se på alternativ bruk av dette bygget. Vi vil utrede og komme tilbake i senere handlings- og økonomiplaner med nærmere kostnadsoverslag og ny alternativ bruk av bygget.
- Som beskrevet i [formannskapssak 85/15 Rehabiliteringsbehov helse- og velferdssentre/helsehus](#) avdekket gjennomgangen av tilstanden ved alle helse- og velferdssentrene/helsehusene at det er behov for mindre ombygginger ved flere, og spesielt behov for mer funksjonelle tjenesteareal. Dette blir prioritert i 2019.

Utstyr og inventar

Det er et stort og kontinuerlig behov for utskifting av forflytningsutstyr, medisinsk utstyr og møbler og annet inventar på grunn av generell slitasje. Institusjonsmøbler må skiftes ut med sykluser på ti år, og forflytningsutstyr må skiftes noe oftere.

De siste årene har det vært et spesielt stort behov for utskifting av møbler og inventar ved helse- og velferdssentrene, som ble bygget på begynnelsen av 2000-tallet.

Biler

Det er et sterkt behov for utskifting av minibusser og kombibiler ved dagtilbudene. Fire bo- og aktivitetstilbud på Lerkendal og i Østbyen driver transporttjenester i fellesskap. Gammelt utstyr må skiftes ut for at det fortsatt kan drives transport i nødvendig omfang. Tjenestene fra Nettbuss og Trøndertaxi ble avviklet i 2014. I tillegg er det behov for utskifting av brukskjøretøy knyttet til aktivitetene. Anskaffelsen og utskiftingen av biler startet i 2014.

Program for velferdsteknologi

Velferdsteknologi er også omtalt i kapittel 23 om program.

Trondheim kommune er fortsatt med i det nasjonale programmet for velferdsteknologi i regi av helsedirektoratet og programmets satsning på standardisering. Kommunen har fått i oppdrag å pilotere rammeverk for nasjonale standarder i 2015-2017, og skal ha avstandsoppfølging av om lag 200 kronisk syke i samarbeid med St. Olavs Hospital og kommunene i Trondheimsområdet. Helsevakta og den nye vaktsentralen er pilot som mottaks- og oppfølgingsystem.

Det er nå vedtatt en programplan og handlingsplan. Programmet har som hovedmål at velferdsteknologi skal være en naturlig del av tjenestetilbudet i Trondheim kommune i 2020. For å komme dit må vi bygge infrastruktur, kompetanse, få erfaring med og investere i, og legge til rette for å ta i bruk teknologi.

Dette er programmets ansvar. Ny velferdsteknologi skal vurderes fra fire perspektiver; bruker, ansatte, økonomi og samfunn.

I tillegg er det satt av egne midler til utbygging av infrastruktur for å ta i bruk nytt pasientvarslingsanlegg, og for bygningstilpasninger på helse- og velferdssentrene. Programmets ansvar i dette arbeidet er sikring av gode rutiner og opplæring i enhetene.

Prioriterte områder er å utrede bruk av digitale trygghetssystemer, ta i bruk elektroniske nøkkelsystemer, sikrere medisinerings tjenester, GPS tjenester for barn og voksne og etablere kunnskapsarenaer som sikrer systematisk opplæring av ansatte og brukere av teknologien. Investeringer ved innkjøp av teknologi må delvis dekkes utenom allerede avsatte midler, når vi vet mer om behov og muligheter.

En sterk satsing på bruk av velferdsteknologi i hele omsorgssektoren vil også øke behovet for IKT-utstyr ved de fleste enhetene i helse- og omsorgstjenesten. Det vil være behov for ulike tekniske installasjoner

koblet til infrastrukturen som bygges ut, og behov for integrasjoner mot eksisterende verktøy som benyttes i tjenestene, slik som pasientjournaler og andre systemverktøy.

Helsedirektoratet anbefaler at alle kommunene går over til digitale trygghetsalarmer innen 2018. Vi følger de statlige anbefalingene, og utredningen starter i 2016. Investeringene fremkommer i IT-investeringsbudsjettet.

Pasientvarslingsanlegg

I 2014 startet arbeidet med å oppgradere pasientvarslingsanleggene ved kommunens helse- og velferdssentre. Arbeidet har vist seg å være omfattende, og det blir nødvendig med store bygningsmessige ombygginger og utbedringer. Anleggene ved de første helse- og velferdssentrene vil bli ferdigstilt i inneværende år. Rådmannen har prioritert helse- og velferdssentre som har omsorgsboliger tilknyttet seg, for å kunne yte heldøgns omsorgstjenester til flere. De fleste omsorgsboligene har ikke pasientvarslingsanlegg i dag, og ved å inkludere omsorgsboligene i prosjektet har omfanget økt. Med en ramme på 10 millioner vil vi oppgradere om lag to/tre helse- og velferdssentre per år.

Ombygginger pasientvarslingsanlegg. Utbedring av datatekniske rom

Installeringen av nytt pasientvarslingsanlegg gir relativt store behov for bygningsmessige ombygginger, slik som nye dører, kabling til utstyr, oppgradering av serverrom, adgangskontroll med mer.

Flere av kommunens helse- og velferdssentre har behov for oppgradering og utbedring av datatekniske rom. Det er mer utstyr nå enn før som er kritisk for tjenesteproduksjonen som er i rommene. For helse- og velferdssentrene er det informasjonsbehandlingen som skal sikres ved en slik utbedring.

Ved oppgradering av datatekniske rom, vil det også bli installert trådløst nett ved helse- og velferdssentrene.

13 Kultur og kirke

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019 er det innarbeidet midler til etablering og drift av Kunsthall Trondheim, som åpner høsten 2016.

Trondheim kommune utvider sitt tjenestetilbud og åpner en ny kultur- og fritidsarena på Ranheim. Det foreslås også en styrking og synliggjøring av kulturnæringer og det profesjonelle kunst- og kulturfeltet i perioden. Kommunens investerings- og driftstilskudd til kirkegårder økes.

13.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet gjelder:

- Plan- og utviklingsarbeid innen kunst- og kulturområdet
- Kulturenheten
- Trondheim folkebibliotek
- Tilskudd til kunst, kultur, kirkegårder, kirker og trossamfunn

I den kommende perioden vil flere større saker på kulturområdet komme til politisk behandling. Dette gjelder blant annet *Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028*, valg av Olavshallen eller nytt bygg som kultur- og konsertarena og rullering av *Kommunedelplan for kulturarenaer 2012-2024*.

13.1.1 Kostra-tall for 2014

Tabell 13-1 Ressursbruk på kultur. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2013	2014	2013	2014
Netto driftsutgifter til kultursektoren*	1867	2099	2200	2368
Netto driftsutgifter til folkebibliotek	219	221	240	257
Netto driftsutgifter til aktivitetstilbud barn og unge per innbygger 6-18 år	1680	1974	1316	1424
Netto driftsutgifter til museer	57	54	92	86
Netto driftsutgifter til kunstformidling	294	310	293	289
Netto driftsutgifter til andre kulturaktiviteter	92	95	202	213
Netto driftsutgifter til kommunale kulturbygg	33	81	173	179

* Tall for kultursektoren omfatter også Kostra-funksjonene *Idrett og tilskudd til andre idrettsanlegg*, og *Kommunale idrettsbygg og -anlegg*

Tabell 13-1 viser utvalgte indikatorer for Trondheim og ASSS-kommunenes ressursbruk innenfor kulturområdet. Tabellen viser at Trondheim kommune ligger lavt sammenlignet med de andre kommunene når det gjelder samlet ressursbruk på kultur. Det er likevel variasjoner, og på aktivitetstilbud for barn og unge 6-18 år ligger Trondheim godt over gjennomsnittet.

Det går ikke fram av kostratallene at kommunen betalte renter og avdrag på lån i 2014 for byggingen av Olavshallen. Rådmannen kjenner ikke til om andre ASSS-kommuner betaler slike renter og avdrag, og derfor er det usikkert i hvilken grad dette påvirker de samlede kostratallene.

Tabell 13-2 Ressursbruk driftsutgifter innenfor kirkeområdet. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2013	2014	2013	2014
Netto driftsutgifter til Den norske kirke	326	370	386	399
Netto driftsutgifter til andre religiøse formål	48	54	68	83
Netto driftsutgifter til kirkegårder, gravlunder og krematorier	111	122	103	110
Medlem av Den norske kirke i prosent av antall innbyggere	75,6	74,5	70,9	69,7

Tabell 13-2 viser ulike indikatorer på kommunenes ressursbruk for drift av kirken, kirkegårder og andre religiøse formål.

Kostratallene for 2014 viser at Trondheim kommune brukte mindre til Den norske kirke og til andre religiøse formål per innbygger enn gjennomsnittet for ASSS-kommunene. Trondheim hadde høyere ressursbruk i 2014 enn i 2013, mens ASSS-kommunene er omtrent uendret når det korrigeres for lønns- og prisvekst. Forskjellen mellom Trondheim og de øvrige kommunene er dermed betydelig redusert i løpet av 2014.

Fra 2011 til 2015 har Trondheim kommune hatt en økning, i tillegg til lønns- og prisvekst, på 17,2 millioner kroner til Den norske kirke. I vedtatt budsjett 2015 har bevilgningen til Den norske kirke en økning på 5,3 millioner kroner; som omtrent tilsvarer differansen mellom Trondheim kommune og gjennomsnittet i ASSS-kommunene i 2014. Opplysninger innhentet fra ASSS-kommunene om nivået på 2015-bevilgningen til Den norske kirke viser at de gjennomgående ikke har økning i bevilgningen fra 2014 til 2015. Dette indikerer at Trondheim i 2015 omtrent er på nivå med gjennomsnittet i ASSS-kommunene.

Tilskuddet til drift av byens kirkegårder, gravlunder og krematorier i 2014 er noe over gjennomsnittet i ASSS.

13.1.2 Planarbeid

Høsten 2015 er planprogram for [Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028](#) på høring. Planprogrammet planlegges behandlet av formannskapet i november 2015. På bakgrunn av formannskapets vedtak utarbeider rådmannen forslag til kommunedelplan. Forslaget forventes å komme til behandling i bystyret våren 2016. *Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028* vil ha betydning for de politiske beslutninger innenfor området i de kommende 12 år, og sammen med [Kommunedelplan for kulturarenaer 2012-2024](#) vil den utgjøre et helhetlig planverk for kunst- og kulturområdet i Trondheim.

Rådmannen er i gang med å utarbeide *Regional strategi for film og audiovisuelle uttrykk for Midt-Norge 2015-2025*, i samarbeid med Trøndelagsfylkene. Rådmannen legger fram sak om dette i desember 2015.

13.1.3 Større arrangement i planperioden

- Tråante (samejubileet) i 2017. Dette er 100-årsmarkeringen for den første samiske landskonferansen 6. februar 1917 i Trondheim. Målsettingen er å formidle kunnskap om samene, samisk kultur og historie, og vise den historiske betydningen av samene som urfolk.
- 300-årsmarkeringen av Armfeldts felttog i 1718 mot Trøndelag og Trondheim skal markeres i alle de berørte kommuner i 2018.

13.1.4 Tidlig innsats

Trondheim kommunes kulturpolitikk er forankret i [Kommuneplanens samfunnsdel](#), og tar utgangspunkt i at kunst og kultur har en egenverdi for den enkelte. Det er en målsetting at alle – uavhengig av fysisk helse, kulturell kompetanse, sosial eller etnisk bakgrunn – skal kunne ta del i et mangfoldig og godt kunst- og kulturtilbud gjennom alle faser i livet, både som deltaker og som tilskuer. Trondheim kommune arbeider spesielt for at alle skal:

- Inkluderes: Gjennom å tilby og drifte lett tilgjengelige møteplasser vil Trondheim kommune gi alle lik mulighet til å delta på samme arena. Det legges spesielt til rette for at barn og minoritetsgrupper får møte et mangfold av kunst- og kulturuttrykk tidlig, slik at de blir trygge på egen identitet, på egne interesser og preferanser.
- Lære og mestre: Gjennom å tilby lett tilgjengelige møteplasser med kompetente ansatte gis alle muligheter til å oppdage og utvikle egne ferdigheter og talent i en tidlig fase.

- Ta i bruk egne ressurser: Gjennom å legge til rette for at frivillige lag og organisasjoner drifter gode tilbud som retter seg mot utsatte grupper, får man et bredere totaltilbud. I tillegg får frivillige muligheten til å dele egen kompetanse og ferdigheter med andre.

13.2 Utfordringer

13.2.1 Kulturområdet i Trondheim

Kultur- og konserthus i Trondheim

Formannskapet vedtok i [sak 134/15](#); *Videre utvikling og drift av Olavshallen og Olavskvartalet; rådmannens vurdering*, at en kulturhusløsning der hele Olavskvartalet brukes til kulturformål skal utredes. Rådmannen ble også bedt om å vurdere lokaliseringalternativ og kostnader ved et eventuelt nytt kultur- og konserthus til erstatning for Olavskvartalet. Rådmannen har startet dette arbeidet høsten 2015, og legger fram sak innen våren 2016.

Dersom det blir besluttet enten å rehabilitere Olavshallen/Olavskvartal eller å etablere et nytt kultur- og konserthus, vil det være behov for forprosjektering. Kostnadene for dette er ikke beregnet, men rådmannen vil komme tilbake til det i forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

Teaterhuset Avant Garden

Teaterhuset Avant Garden (TAG) mottar 3,4 millioner kroner i driftsstøtte fra Trondheim kommune i 2015. I dette ligger også videreføring av ekstraordinært tilskudd fra 2014 på 0,3 millioner kroner for å sikre framdriften i arbeidet med realisering av Rosendal teater. Rådmannen foreslår at nivået på kommunens tilskudd til TAG i 2016 videreføres på samme nivå for å opprettholde framdriften i dette arbeidet.

I forslag til statsbudsjett for 2016 er det kun foreslått en prisregulering av tilskuddet til TAG. Rådmannen vil justere opp tilskuddet til TAG i tråd med nivået beskrevet i formannskapssak [120/15](#); *Avant Garden - regulering av regional andel for finansieringen. Videre oppfølging av lånegarantisøknad og leiekontrakt*.

Profesjonelt kor i Trondheim

Trondheim symfoniorkester og Nidaros domkirke har mottatt 4 millioner kroner fra Norsk kulturråd til etablering og drift av et profesjonelt kor i Trondheim. Tilskuddet ventes videreført i 2016. Koret vil være til disposisjon for både symfoniorkesteret og Nidarosdomen. Et profesjonelt kor i Trondheim vil høyne byens attraktivitet som kulturby, og gi ringvirkninger til byens øvrige kormiljø.

Kulturrådet forventer at regional og lokal andel ved framtidige tildelinger til sammen utgjør rundt 30 prosent av samlet offentlig tilskudd. Med utgangspunkt i beløpet for 2015 tilsvarer dette et tilskudd fra fylke og kommune på til sammen 1,7 millioner kroner. Statlig tilskuddsnivå og konkrete betingelser for 2016 er enda ikke kjent, men rådmannen foreslår inntil videre å sette av 0,3 millioner kroner som lokal andel for 2016. Dette finansieres ved å omdisponere midler innenfor budsjetttrammen til kultur. Rådmannen vil legge fram sak om profesjonelt kor i Trondheim når statlig tilskuddsnivå for 2016 og betingelser for dette er kjent.

Midler til befolkningsvekst

Ved behandling av handlings- og økonomiplan for 2015-2018 vedtok bystyret å inndra midler til befolkningsvekst på til sammen 2,6 millioner kroner ut over faktisk oppgaveendring for kultur og andre tjenesteområder. Andel av inntrekket for kultur utgjør en million kroner. Utfordringene er i 2015 løst ved å omdisponere midler fra prosjekter med forsinket oppstart, reduksjon av tilskudd og andre reduksjoner på kulturområdet. For 2016 vil det fortsatt være utfordrende å håndtere inntrekket på en million kroner uten at det får konsekvens for tjenestetilbudet. Blant annet brukes økte flyktningemidler til kultur og deler av prisvekstkompensasjon til å dekke deler av inntrekket.

13.2.2 Oppfølging av Kommunedelplan for kulturarenaer

Videre tilrettelegging for større utendørskonsserter

For å stabilisere grunnen ble det i 2015 skiftet ut masser i Granåsen. Dermed vil det i framtiden være mulig å gjennomføre konserter med inntil 50 000 publikummere i området. Sett på landsbasis kan Trondheim nå komme i posisjon til å ta i mot virkelig store artister i Granåsen. For å muliggjøre dette må strømforsyningen ved arenaen utvides, og det må bygges en ny nettstasjon. Rådmannen utreder dette nærmere innenfor egen ramme i 2015. Foreløpige anslag gir en kostnad på 2-3 millioner kroner for etablering av ny nettstasjon. Rådmannen foreslår at dette finansieres som en del av utbyggingen i Granåsen i forbindelse med VM på ski, jmfør kapittel 15-5; *Forslag til investeringsbudsjett for idrett og friluftsliv*.

Vitensenteret

I perioden 2008-2015 har driftstilskuddet til Vitensenteret stått fast på 0,3 millioner kroner per år. I tillegg ble det fram til 2010 gitt et årlig tilskudd på 0,5 millioner kroner øremerket vedlikehold og investeringer i bygningsmassen. Vitensenteret har gratis husleie, men har i henhold til leiekontrakten med Trondheim kommune det totale ansvaret for vedlikehold av bygningsmassen.

De øremerkede midlene til vedlikehold og investeringer er nå brukt opp, og Vitensenteret må derfor avsette midler innenfor driftsbudsjettet til vedlikeholdskostnader. Rådmannen mener at kommunen skal ha ansvaret for vedlikehold av egne bygninger. Konsekvensene av dette er at Vitensenteret må pålegges å betale husleie til kommunen. Dette vil redusere senterets rammer for faglig virksomhet. Rådmannen er i dialog med Vitensenteret om endringer i leiekontrakten. Det er ikke funnet rom for økt driftstilskudd til Vitensenteret i forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019.

13.2.3 Tilskudd

Tilskudd til kulturlivet

I rådmannens forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019 yter Trondheim kommune tilskudd til kulturorganisasjoner og -institusjoner for til sammen 193 millioner kroner, der 110 millioner kroner er tilskudd til drift av kirker, gravsteder og til tros- og livssynssamfunn. De resterende 83 millioner kroner er tilskudd til ulike kulturinstitusjoner og -organisasjoner. Av disse reguleres 51 millioner kroner gjennom fordelingsnøkler mellom stat, fylke og kommune. For en fullstendig oversikt over kommunens tilskudd på kulturområdet henvises det til kapittel 26; *Overføringer og tilskudd*.

Rådmannen vil legge fram saker om følgende tema etter at [Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028](#) har vært til behandling:

- Omstrukturering av tilskuddsordninger. Bystyret vedtok i mars 2011 å slå sammen tilskuddsordninger ([sak 25/11](#); *Kommunale tilskudd til lag, organisasjoner og tiltak*). Da flere av ordningene fremdeles overlapper hverandre, og nye tilskuddsordninger har blitt etablert, vurderer rådmannen en omstrukturering av tilskuddsordningene, og nye retningslinjer for disse (jmfør [Handlings- og økonomiplan 2015-2018](#)).
- Evaluering av tilskuddsordninger. I sak om retningslinjer for kommunale tilskuddsordninger 6. desember 2011 ba formannskapet om en evaluering av de nye retningslinjene etter to år, med særlig vekt på effekten for tilskudd til aktiviteter for barn og unge ([sak 297/11](#); *Retningslinjer for kommunale tilskuddsordninger*).
- Tilskudd til ikke-kommunale fritidsklubber. I bystyrets møte 26. mars 2015 bes rådmannen om å innarbeide støtte til ikke-kommunale fritidsklubber fra 2016 ([sak 21/15](#); *Interpellasjon, fritidsklubben Shelter*). I juni 2015 fikk Byåsen menighet innvilget et treårig tilskudd fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratets tilskuddsordning *Barne- og ungdomstiltak i større bysamfunn for Shelter Ungdomskole*. Dette har sikret driften av Shelter fram til 2018. Rådmannen vil foreslå endring i retningslinjer for ordningen [Tilskudd til helgeaktivitet for ungdom](#), slik at midler fra denne også kan gå til ikke-kommunale tilbud på ukedager. Rådmannen vil legge fram sak om dette høsten 2015.

Festivaler

Rådmannen orienterte om nedleggelsen av *Latinfestivalen i Trondheim* i [sak 63/15](#); *Sammenslåing av Latinfestivalen og Transform, Trondheim internasjonale festival*. Som en følge av sammenslåingen foreslår rådmannen at tilskuddet til Transform økes.

Litteraturhus

Kommunen mottok i september 2015 søknad om tilskudd til etablering og drift av et permanent litteraturhus i Trondheim. *Styringsgruppa for Litteraturhus i Trondheim* er tidligere innvilget treårig støtte fra kulturfondet (0,3 millioner kroner per år) til etableringsprosjekt for litteraturhuset, med varighet ut 2016. Prosjektet skal resultere i et driftskonsept og valg av arena for *Litteraturhus i Trondheim*. Rådmannen er forespeilet en fullstendig utredning om litteraturhus innen utgangen av 2015. Rådmannen vil avvende denne utredningen, og ser ingen mulighet til å imøtekomme søknaden om tilskudd til etablering og drift av et permanent litteraturhus uten å måtte redusere annen aktivitet. I forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019 foreslås det derfor ikke støtte ut over tilskuddet fra kulturfondet i 2016. Rådmannen vil legge fram sak om etablering av litteraturhus i 2016.

Kulturfondet

Rammen for tildelinger fra kulturfondet fastsettes gjennom avkastningen fra fondet året i forveien. I 2015 er rammen 2,4 millioner kroner, en reduksjon på cirka 0,8 million kroner i forhold til 2014. Rammen til kulturfondet for 2016 vil bli fastsatt ved årsslutt, når avkastningen for 2015 er klar. Rentesituasjonen tilsier imidlertid en sannsynlig nedgang i forhold til 2015-rammen.

I 2015 er kulturfondet per september brukt til 11 ulike prosjekt og arrangement innen kultur, idrett og kulturnæring. Seks av disse er flerårige prosjekt som er videreført fra 2014. Seks prosjekt videreføres med tilskudd fra kulturfondet også i 2016.

13.2.4 Kulturnæringer

Trondheim kommune har sammen med Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommuner signert en intensjonserklæring med Hedmark og Oppland fylkeskommuner om å konsolidere filmfondene *Filminvest Midt-Norge* og *Film3*. Dette er en følge av [Stortingsmelding 30, 2014-2015; En framtidrettet filmpolitikk](#). Rådmannen vil legge fram sak i desember 2015 om etablering av et nytt konsolidert selskap, med forslag til fordeling av eierandeler og økonomiske forpliktelser for Trondheim kommune.

Rådmannen vil også legge fram sak om regional strategi for film og audiovisuelle uttrykk med tilhørende handlingsplan, i samarbeid med Sør- og Nord-Trøndelag fylkeskommuner. Saken vil inneholde forslag til partnerskapsavtale om finansiering av *Midtnorsk filmsenter*.

Trondheim kommune bidrar i 2015 med et engangstilskudd på 0,3 millioner kroner til *Midtnorsk filmsenter* i tillegg til ordinær driftsstøtte. Engangstilskuddet er kommunens andel i finansieringen av *Filmkommisjonen*. Det framtidige tilskuddsnivået fra Trondheim kommune vil først være klart når forslag til partnerskapsavtale legges fram for bystyret høsten 2015, men rådmannen anslår allerede nå at økningen på 0,3 millioner kroner må opprettholdes.

Dagens prøveordning med tilskudd til regionale filmfond foreslås avvirket i statsbudsjettet for 2016. Samtidig opprettes en ny tilskuddsordning som gir tilskudd til to til tre konsoliderte filmfond. Staten legger føringer på 50/50 fordeling av tilskudd mellom stat og region. Konsekvensen for Trondheim kommune er beregnet til om lag 1,1 millioner kroner årlig i fondsmidler og cirka 0,3 millioner kroner i økte driftsmidler. Samtidig pågår det forhandlinger mellom Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Oppland og Hedmark fylkeskommuner om konsolidering av *Filminvest Midt-Norge* og filmfondet *Film3* som kan påvirke tilskuddsnivået fra kommunen. Rådmannen legger fram sak om dette i 2015 etter at forhandlingene er sluttført.

13.2.5 Kommunens tjenestetilbud innen kulturområdet

Formannskapet vedtok 4. august 2015 å inngå avtale om leie av 630 m² i det planlagte tribunebygget på Ranheim ([sak 172/15](#); *Leie av areal i nytt tribuneanlegg på Ranheim*). Det ble vedtatt å be rådmannen innarbeide økt husleie for arealet i handlings- og økonomiplan 2016-2019. Arealet planlegges brukt som et sambruk mellom bibliotek og fritidsklubb, med vekt på fysisk aktivitet. Det er bevilget midler til drift av tilbudet i handlings- og økonomiplan 2015-2018, og rådmannen foreslår at det settes av midler til økt husleie i forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, med virkning fra 2017.

Kulturenheten

[Kulturenheten](#) drifter i dag Kultursenteret ISAK, Trikkestallen og seks fritidsklubber. I *Handlingsplan for Trondheim kommunes kultur- og fritidsarbeid for ungdom 2015-2018* ([sak 157/14](#)), ber bystyret om at rådmannen ser på mulighetene for å øke tilbudet om helgeåpne fritidstilbud til ungdom. I dag er det fredagsåpne fritidsklubber i alle bydelene. Utprøving av nye turnusordninger og bruk av elektroniske planleggingsverktøy har i tillegg muliggjort lørdagsåpent på en av fritidsklubbene på Heimdal.

Kulturenheten driver utstrakt samarbeid både internt i kommunen og med eksterne gjennom sine tiltak. Dette gjelder både for Tilrettelagt fritid, KUBA – kultur for barn og unge og Den kulturelle spaserstokken.

Tre nye dataløsninger leveres i løpet av 2015-2016: [Aktørbasen](#), [Bookingbasen](#) og [Tilskuddsbasen](#). I 2015 overtok Kulturenheten ansvaret for [Utlånstjenesten for kommunale lokaler](#), herunder ansvar for det nye datasystemet [Bookingbasen](#). I løpet av 2015 ble [Bookingbasen](#) videreutviklet for bedre å kunne bidra til å effektivisere fordelingsarbeidet ved utlån av lokaler. Målet er å ta ut denne effektiviseringen fra 2016.

I 2016 vil [Tilskuddsbasen](#) bli tatt i bruk. Dette er et nytt datasystem for kommunens tilskuddsordninger. Målet med [Tilskuddsbasen](#) er blant annet at det skal bli enklere å søke om tilskudd og at saksbehandlingen skal effektiviseres.

[Aktørbasen](#), en nettbasert oversikt over frivillige organisasjoner og andre aktører i Trondheim, ble tatt i bruk i 2015. Organisasjonene selv bidrar med å oppdatere basen. [Trondheim kulturnettverk](#) bistår kommunen i arbeidet.

Trondheim folkebibliotek

[Trondheim folkebibliotek](#) består i dag av fem bydelsbibliotek og hovedbiblioteket. Etableringen av et sjettede bydelsbibliotek i Trondheim er nå under planlegging, lokalisert på Ranheim (jamfør tekst over om leie av areal i tribunebygg på Ranheim). Et syvende bydelsbibliotek er også under utredning, med mulig plassering på Lilleby. Dette vil bety at biblioteket kan tilby kortreiste bibliotekstjenester til større deler av byens befolkning.

Folkebibliotekene fikk endret sitt samfunnsmandat da bibliotekenes formålsparagraf ble endret i 2015. Biblioteket skal nå utvikles til lokale *litteraturhus*, arrangere debatter og være lokale møteplasser.

I 2015 ble Moholt bibliotek og Heimdal bibliotek de første *meråpne* bibliotek i Trondheim. Meråpent bibliotek vil si at innbyggerne kan bruke biblioteket utover betjent åpningstid ved å låse seg inn med lånekortet.

Tabell 13-3 Nøkkeltall 2014; folkebibliotek fire ASSS-kommuner

	Trondheim	Bergen	Stavanger	Kristiansand	ASSS-snitt
Netto driftsutgifter til folkebibliotek, kroner per innbygger	221	214	306	314	257
Årsverk per 1000 innbygger*	0,26	0,34	0,44	0,42	
Utlån per innbygger*	5,4	4,5	4,9	5,6	
Antall bibliotek*	6	7	2	4	

*Tallene er hentet fra statistikk utgitt av Nasjonalbiblioteket, og inneholder derfor ikke ASSS-snitt

Trondheim ligger lavt på ressursbruk til folkebiblioteket sammenlignet med ASSS-kommunene. Trondheim folkebibliotek har forpliktelser i et nasjonalt prosjekt der det prøves ut et system for utlån av e-bøker. Utviklingen viser at en stor andel av de som har benyttet seg av papirbøker, ikke velger e-bøker i stedet for. Samtidig er utlånet av e-bøker økende, hvilket tilsier at biblioteket når nye lesergrupper. For å kunne ta inn bøker i elektronisk format i tillegg til papirformat, er det behov for å styrke mediebudsjettet. Budsjettet til folkebiblioteket er stramt, og det er begrensede muligheter til å omprioritere innenfor eksisterende ramme. Rådmannen har heller ikke funnet rom til å øke bibliotekets ramme i forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019.

13.2.6 Områdeløft Saupstad-Kolstad

Gjennom programmet *Områdeløft Saupstad-Kolstad* vil rådmannen bidra til livskvalitet, gode opplevelser og møteplasser, og knytte noe av kommunens kunst- og kultursatsing til medvirkningsprosesser i denne bydelen. Det henvises for øvrig til *kapittel 23; Programområder* for en nærmere omtale av *Områdeløft Saupstad-Kolstad*.

13.2.7 Kirke- og kirkegårder

Drift

Kirkelig fellesråd søker Trondheim kommune om et driftstilskudd på totalt 100,8 millioner kroner for 2016. Dette er en økning på 3,5 millioner kroner sammenlignet med 2015, og er begrunnet med behov for å fullfinansiere tiltak som er planlagt gjennomført i planperioden, utvikle og styrke vedlikehold av bygg og midler til å utvikle og styrke ressurser rettet mot aktivitet i menighet og kirke. Økt satsing på frivillighet og diakoni/omsorgstjenesten er en del av dette.

Det pågående arbeidet med organisasjonsutvikling og effektivisering av fellesrådet vil over tid kunne bidra til en bedre driftsøkonomi. I tillegg forventes økonomisk effekt av videre planarbeid og ENØK-tiltak utover i planperioden. Dette vil også gi bedre rammevilkår for driften.

Investering

Fellesrådet søker også om investeringsmidler til kirkebygg og gravplasser på til sammen 138,2 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i 2016, og totalt 446,3 millioner kroner for planperioden.

Søknaden inneholder investeringstilskudd til rehabilitering av kirker, tilstandsanalyser, tilrettelegging for universell utforming, bygging/rehabilitering av orgler og ENØK-tiltak for totalt 108,3 millioner kroner i planperioden. Kirkelig fellesråd ønsker å sikre finansieringen av prosjekter der det allerede er inngått kontrakt. Dernest vil resultat av tilstandsanalyse, egnethet og øvrige kartlagte behov legges inn i prioriteringene.

I fellesrådets søknad ligger det 40 millioner kroner i 2016-2019 til en større rehabilitering og ombygging av Charlottenlund kirke. Kirken er i generelt dårlig stand, med mange byggmessige avvik, og er utdatert med tanke på egnethet. Fellesrådet beskriver en rekke tiltak som er nødvendig for å sette kirken i akseptabel stand. Alternativet til rehabilitering kan bli søknad om bygging av ny kirke, og da riving/salg av den eksisterende. Dette må utredes nærmere før endelig beslutning om rehabilitering tas, og dette vil Kirkelig fellesråd komme tilbake til.

I søknaden er det videre ført opp behov for større og mindre rehabiliteringsprosjekt knyttet til flere av byens kirker samt midler til ENØK-tiltak. Mange av prosjektene er knyttet til fuktskader og andre skader på grunnmur, vegger og tak. Orgelsituasjonen beskrives fortsatt som prekær de fleste steder, og orgelprosjektet videreføres i henhold til planen.

Kirkelig fellesråd søker om totalt 338 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden 2016-2019 til utbygging av nye og rehabilitering av eksisterende gravplasser, tilrettelegging for universell utforming, miljøstabilisering av plastgraver og innkjøp av maskiner til kirkegårdene.

Gravplassituasjonen er i ferd med å bli kritisk i deler av byen. Å ha tilstrekkelig med tilgjengelige gravplasser er en utfordring som kommunen og fellesrådet må løse i fellesskap. Forsinkelser har medført en krevende situasjon med tanke på tilgjengelige gravplasser. Et alternativ er å benytte gravplasser som ikke er i nærområdet. Spesielt gjelder dette østsiden av byen (Ranheim-Moholt) hvor kapasiteten nå er liten. Her er det nødvendig med snarest mulig oppstart av Charlottenlund gravlund. Det planlegges bygging på Charlottenlund i 2016 og 2017. Totalkostnaden for full utbygging (både fase 1 og 2 inkl driftsgården) er estimert til ca 152 millioner kroner, eksklusive merverdiavgift. Første fase er beregnet til 120 millioner kroner og andre fase til ca 32 millioner kroner. Det er også en anstrengt situasjon på Heimdal, og det jobbes med avklaring om Kattem/Ust eller annet alternativ i dette nærområdet.

I løpet av kommende periode planlegges det utvidelser og omlegginger av eksisterende kirkegårder på Stavset, Byneset, Tiller, Ranheim og Bratsberg. Utvidelsen av Byneset kirkegård (inklusive bygging av driftbygning) er beregnet til om lag 30 millioner kroner, og Tiller til omlag 43 millioner kroner. Tiller er noe forsinket, blant annet grunnet forhold rundt tomtetilgang. Flere av planene omfatter også etablering av minnelunder, bygging av driftsbygg og driftsgårder.

13.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet *kultur* er organisatorisk tilknyttet virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har dette virksomhetsområdet hovedansvar for følgende delmål:

- Delmål 1.3 – I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- Delmål 1.4 – I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- Delmål 1.5 – I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- Delmål 3.7 – I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- Delmål 4.6 – I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

Hovedmål for kulturområdet i handlings- og økonomiplan 2016-2019: Målrettet satsing på bredde og kvalitet i utviklingen av kulturbyen Trondheim.

Periodemålene for området samsvarer med fokusområder i rådmannens forslag til *Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028*.

Periodemål 1: Trondheim - en attraktiv by for profesjonelle kunst- og kulturutøvere

Trondheim skal være en by der det legges til rette for å kunne bo og arbeide som profesjonell kunstner. Med gode kulturinstitusjoner legges grunnlaget for en by der man har gode vilkår både som utøver og konsument av kultur. Arbeidet med dette er videreført i 2015 – blant annet ved at *Kommunedelplan for kunst og kultur* er vedtatt. Arbeidet med oppfølging av planen er igangsatt.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Flere og bedre arenaer og møteplasser for kunst- og kulturformidling
- Flere og bedre arenaer og møteplasser for kunst- og kulturproduksjon
- Bedre kvalitet og god tilrettelegging for arrangement i byen
- Utvikle Trondheim som en attraktiv by for kunstnere i etableringsfasen

Periodemål 2: Trondheim – en mangfoldig og inkluderende kulturby

Trondheim skal være en by med lav terskel for deltagelse i kultur- og fritidstilbud, med et mangfold av muligheter for opplevelse og mestring. Møteplasser på tvers av etnisk og nasjonal opprinnelse, sammen med inkluderende kultur- og fritidsaktiviteter, skal bidra til å forebygge rasisme og etnisk diskriminering. Det skal være gode vilkår for frivilligheten og fritidskulturlivet. Gjennom samarbeid mellom kultur og helse skal kommunens kulturtilbud til seniorer være en del av et mangfoldig og helhetlig omsorgstilbud.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Flere og bedre kultur- og fritidstilbud som bidrar til opplevelse, deltakelse, inkludering, og mestring
- Flere og bedre kultur- og fritidstilbud som bidrar til bedre folkehelse
- God tilpassing og tilrettelegging av kultur- og fritidstilbud for personer med nedsatt funksjonsevne, minoritetsgrupper og andre med særlige behov
- Tilrettelegge for økt deltakelse av frivillige i kultur- og fritidstilbudet

Periodemål 3: Trondheim – en kulturby for barn og unge

Barn og unge skal ha lett tilgang til kulturopplevelser, både som utøvere og publikum. I tråd med kommunens strategi om tidlig innsats, skal tilbud til barn og ungdom bidra til deltagelse, mestring og positive opplevelser.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Flere og bedre kultur- og fritidstilbud for barn og ungdom i eget nærmiljø
- Barn og unge skal ha lett tilgang til kulturopplevelser, både som utøvere og publikum
- Tilby bedre terskelfrie tilbud der barn og unge møter et mangfoldig kunst- og kulturtilbud slik at de blir trygge på egen identitet, interesser og preferanser

Periodemål 4: Trondheim – kunnskapsbyen

Kommunens samhandling med institusjoner innen forskning, utdanning, kunst og kultur løfter Trondheim som kunnskaps- og kulturby. Kommunen skal stimulere til mer forskningsbasert kunnskap innenfor kulturområdet.

Resultatindikatorer for periodemålet:

- Legge til rette for økt samhandling mellom institusjoner innen forskning, utdanning, kunst og kultur
- Legge til rette for samarbeid som bidrar til forskningsbasert kunnskap innenfor kulturområdet
- Styrke Trondheim som kunnskapsby gjennom å tilby kurs, foredrag og debatter

13.4 Forslag til driftsbudsjett

13.4.1 Statsbudsjettet 2016

En rekke av kulturinstitusjonene og organisasjonene i Trondheim mottar tilskudd både fra stat, fylkeskommune og kommune. Flere av disse er enten berørt av avtaler om fordeling av tilskudd mellom tilskuddspartene, eller av at det forutsettes lokal og regional medfinansiering ved tildeling av statlig tilskudd. Samlet utgjør dette et betydelig tilskudd til utvikling av kulturlivet i byen. Det statlige tilskuddet til kulturinstitusjonene og -organisasjonene fastsettes i statsbudsjettet eller gjennom vedtak i Norsk kulturråd. Regjeringens forslag til statsbudsjett for 2016 inneholder en lønns- og prisjustering av disse tilskuddene.

13.4.2 Rådmannens forslag til driftsbudsjett

Rammen i rådmannens budsjettforslag for 2016 for området kultur og kirke økes med 6,8 millioner kroner sammenlignet med vedtatt budsjett 2015. Rammen økes utover i planperioden. Det foreslås noen omprioriteringer innenfor rammen for å tilpasse aktiviteten til politiske vedtak og drift av nye tiltak.

Tabell 13-4 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for området kultur og kirke i perioden 2016-2019, og rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2015. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes i vedlegg 1.

Tabell 13-4 Budsjettramme og tiltak Kultur og kirke. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	270,2	270,2	270,2	270,2
Pris og lønnskompensasjon	6,1	6,1	6,1	6,1
Korrigert budsjett 2015	276,3	276,3	276,3	276,3
Rammeendring	6,8	12,9	14,5	15,4
Forslag til netto driftsramme	283,0	289,2	290,7	291,6
Reell rammeendring	6,8	12,9	14,5	15,4
Opprettholdelse av standard	0,7	2,5	4,8	5,3
Økninger i tjenestetilbud	6,8	10,6	10,6	10,8
Reduksjoner i tjenestetilbud	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Annet	-0,6	-0,0	-0,8	-0,6
Sum tiltak	6,8	12,9	14,5	15,4

Opprettholdelse av standard

Økt tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn

Tilskuddet til andre tros- og livssynssamfunn økes med 0,5 millioner kroner fra 2016. Økningen har dels sammenheng med økning i antall medlemmer, dels med høyere sats. Tilskuddet per medlem til andre trossamfunn skal være likt med tilskuddet per medlem i den norske kirke.

Tilskudd til drift av Den norske kirke og drift av kirkegårder.

Kirkelig fellesråd søker om en økning på totalt 3,5 millioner kroner til drift av Den norske kirke og kirkegårder i 2016. I vedtatt handlings- og økonomiplan 2015-2018 er det lagt inn økt tilskudd til drift av eksisterende og nye kirkegårder. Rådmannen foreslår at fellesrådets søknad på dette området imøtekommes ved å øke driftstilskuddet til gravplassforvaltningen i henhold til søknaden. For 2016 foreslås en økning på 0,15 millioner kroner, i 2017 1,5 millioner kroner og 3,8 millioner kroner i 2018 og 2019.

Med bakgrunn i at Trondheim i 2015 omtrent er på nivå med gjennomsnittet i ASSS-kommunene, foreslår Rådmannen at tilskuddet til administrasjon og drift av Den norske kirke i 2016 blir på samme nivå som 2015, men at det legges inn en økning på 0,5 millioner kroner fra 2017.

Økninger i tjenestetilbud

Drift av kunsthall

Kunsthallen skal åpne sommeren 2016 i nye lokaler i Brannstasjonen i Kongens gate 2. Behovet for driftstøtte fra Trondheim kommune i 2016 er beregnet til omlag to millioner kroner. Fra og med 2017 vil kunsthallen være i full drift. Rådmannen foreslår å legge inn inntil 2,0 millioner kroner (delårsvirkning) i driftstøtte i 2016 økende til 2,8 millioner kroner fra 2017. Det er foreløpig ikke kjent hva statlig tilskudd til kunsthallen blir, og om dette vil få noen konsekvenser for kommunens tilskudd. Dette blir kjent først i desember, når Norsk kulturråd har behandlet søknaden fra Kunsthall Trondheim. Rådmannen vil om nødvendig komme tilbake til eventuelle konsekvenser for kommunens tilskudd når vedtaket i kulturrådet er fattet.

Leie av areal i tribuneanlegg på Ranheim/drift av Fysak-bibliotek Ranheim

Formannskapet vedtok 4. august 2015 å inngå avtale om leie av 630 m² i det planlagte tribunebygget på Ranheim ([sak 172/15](#); *Leie av areal i nytt tribuneanlegg på Ranheim*). Arealen planlegges brukt som et sambruk mellom bibliotek og fritidsklubb, med vekt på fysisk aktivitet.

I vedtatt økonomiplan 2015-2018 ligger det i 2015 inne 0,2 millioner kroner til husleie og 0,5 millioner kroner i driftsmidler for antatt oppstart i siste del av 2015. Rådmannen foreslår at det legges inn ytterligere 1,3 millioner kroner i husleie for å dekke en årlig husleie på 1,5 millioner kroner. Videre foreslås økte midler på 3,4 millioner kroner til drift av FYSAK-bibliotek som er beregnet til totalt 3,9 millioner kroner per år. Da oppstart antas å bli høsten 2016, er midlene lagt inn med delårsvirkning for 2016 og helårsvirkning fra 2017.

Kulturtilbud til barn og unge

De tre siste årene i planperioden foreslår rådmannen å styrke arbeidet med Kulturenhetens barne- og ungdomsarbeid i bydelene med 0,4 million kroner.

Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle

I 2016 finner ikke rådmannen rom for å følge opp gjeldende handlingsplan for kunst, der det ligger føringer på å øke rammen for tilskudd til profesjonelle kunstnere. Rådmannen foreslår at rammen økes med 0,5 millioner kroner fra 2017.

Lademoen kunstnerverksted

To nye gjesteleiligheter ferdigstilles i 2017 og stilles til disposisjon for kunstnere innen alle uttrykksformer, i tråd med [Kommunedelplan for kulturarenaer](#). Dette, sammen med andre oppgaver som Lademoen kunstnerverksted har påtatt seg de senere årene, gir økt ansvar og arbeidsmengde. Rådmannen foreslår derfor å øke det årlige tilskuddet til Lademoen kunstnerverksteder med 150 000 kroner fra 2016.

Song: Expo

I tråd med [Strategiplan for kulturnæringer](#) har Trondheim kommune støttet låtskrivercampen *Song:Expo*. Dette er en viktig arena for musikk som kulturnæring og for å få fram et låtskrivermiljø i Trondheim og Trøndelag. Kommunen yter i dag støtte til dette fra ordningen *Tilskudd til mindre festivaler*, men rådmannen foreslår nå å løfte dette tiltaket inn på egen post i kulturbudsjettet, 0,1 millioner kroner.

Midtnorsk filmsenter

Framtidig tilskuddsnivå fra Trondheim kommune til Midtnorsk filmsenter vil først være klart når forslag til partnerskapsavtale med Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommuner legges fram for bystyret høsten 2015. Rådmannen anslår allerede nå at engangsøkningen på 0,3 millioner kroner fra 2015 må opprettholdes, og foreslår at støtten videreføres i handlings- og økonomiplan 2016-2019.

Regionalt filmfond

Staten legger føringer på 50/50 fordeling av tilskudd mellom stat og kommune i opprettelsen av en ny tilskuddsordning til filmfond. Rådmannen foreslår å legge inn 1,1 million kroner årlig i fondsmidler og 0,3 millioner kroner i økte driftsmidler fra 2016.

Kulturnæring

Det vil fremdeles være viktig å legge til rette for etablering, økt profesjonalisering og internasjonalsisering av kulturnæringer gjennom tilsvarende satsinger som for DIGS og Atelier Ilsvika i perioden. Det foreslås en økning på 0,2 millioner kroner fra 2017. Posten økes med ytterligere 0,2 millioner kroner i 2019.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Frivillighetsmillionen

Rådmannen foreslår en mindre reduksjon av frivillighetsmillionen, som er en tilskuddsordning med få søknader sammenlignet med andre ordninger innen frivilligheten. De fleste av søkerne på denne ordningen kan også søke om støtte fra ordningen *Tilskudd til fritidskulturlivet*. Fra 2016 foreslår rådmannen en reduksjon på 0,1 million kroner.

Annet

Samejubileet

Formannskapet vedtok i [sak 94/13](#); *Samefolkets første landsmøte - 100 års jubileum i 2017*, at Trondheim skal være vertskap for jubileet i 2017. Trondheim kommune og fylkeskommunen forventer at staten tar et hovedansvar for selve gjennomføringen av jubileet i 2017. Med bakgrunn i erfaring fra tidligere jubileer, den status Trondheim vil få, og ventet oppmerksomhet omkring jubileet, ble det satt av midler allerede fra 2014, økende utover til jubileet i 2017. I 2015 ligger det inne 0,2 million kroner som rådmannen foreslår videreført i 2016; i 2017 økes det til 0,3 million kroner.

Kulturarenaplan

I gjeldende handlings- og økonomiplan 2015-2018 er det bevilget 0,2 millioner til oppfølging av [Kommunedelplan for kulturarenaer](#) i 2015, økende til 0,8 millioner kroner per år for resten av planperioden. Rådmannen foreslår å omdisponere 0,15 millioner kroner av økningen til Lademoen kunstnerverksted, som følge av nye og utvidede ansvarsoppgaver. I planperioden 2016-2019 foreslår rådmannen at det bevilges totalt 0,65 millioner kroner årlig til oppfølging av kulturarenaplanen. Aktuelle formål i 2016 er utredning av produksjonsarenaer for kunstnere, samt kommunens deltagelse i utredning av utbyggingsbehovet til kunstmuseene.

Kunst- og kulturplanen

[Kommunedelplan for kunst og kultur 2016-2028](#) forventes å komme til behandling i bystyret våren 2016. Rådmannen foreslår å legge inn utviklingsmidler i 2016 til oppfølging av planen; 0,4 millioner kroner i 2017 og 0,2 millioner kroner i 2019. Rådmannen kommer nærmere tilbake til dette etter behandling av planen, og i forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

Tekniske endringer/engangsbevilgninger i 2015

Rammen til tjenesteområdet justeres i tillegg for tekniske endringer og for forhold som var engangsutgifter i 2015. Dette gjelder: etterbetaling av lønn i kulturenheten i 2015 med 0,2 millioner kroner, lydkontroll på Festningen 0,1 million kroner i 2015 og prosjektutvikling kunsthall bevilget med 0,7 millioner kroner årlig i 2014 og 2015. Disse midlene tas ut fra 2016.

13.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i kultur og kirke for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 13-5 Investeringer i kultur og kirke i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				131,1	93,7	100,1	91,0	
Forslag budsjett 2016-2019					159,9	136,7	117,4	100,8
Prosjekt/investering	Kostnads-overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Kunstnerisk utsmykking				13,9	14,7	11,7	11,0	
Kulturenheten utstyr				0,5	0,5	0,5	0,5	
Kultur diverse mindre investeringer				3,3	3,3	3,3	3,3	
Etablering av fritidsklubb og bibliotek i Ranheim tribune				4,0				
Rehabilitering av kirker *)				14,0	34,3	37,7	22,3	
Kirkegårder *)				124,2	63,9	44,2	53,7	
Diverse behov kirkeområdet *)					20,0	20,0	10,0	
Sum økonomiplan				159,9	136,7	117,4	100,8	

*) Tall eksklusive merverdiavgift

Kunstnerisk utsmykking

Bevilgningene til formålet utgjør 1,25 prosent av de årlige kommunale investeringene

Kulturenheten – utstyr og tilpasninger

Det er et kontinuerlig behov for utskifting av utstyr og bygningsmessige tilpasninger av enhetens 16 forskjellige lokaler, blant annet i forhold til brannverntekniske krav. Stenging av arenaer kan være alternativ om krav ikke etterkommes. Rådmannen foreslår at årlig bevilgning på 0,5 millioner kroner per år opprettholdes.

Kultur – diverse mindre investeringer.

Rådmannen foreslår 3,3 millioner kroner årlig til diverse mindre investeringer innenfor kultur. Det gjelder blant annet midler til fysiske strakstiltak, tilrettelegging for utendørs kulturarenaer: her uteområdet ved Isak, Lademoen kunstnerverksteder – rehabilitering av leiligheter for den internasjonale gjestekunstordningen, oppgradering av fremvisningsarenaer og utvidelse av sorteringsanlegget på Trondheim folkebibliotek.

Etablering av fritidsklubb og bibliotek (fysak-bibliotek) i Ranheim tribune

Det er vedtatt å etablere fritidsklubb og bibliotek i arealet som kommunen skal leie av Ranheim toppfotball (nytt tribunebygg). Rådmannen foreslår i 2016 en bevilgning på 4,0 millioner kroner til dette formålet.

Rehabilitering av kirker

Kirkelig fellesråd søker Trondheim kommune om investeringstilskudd til rehabilitering av kirker, tilstandsanalyser, tilrettelegging for universell utforming, bygging/rehabilitering av orgler og ENØK-tiltak for totalt 108,3 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden fordelt på 14 millioner kroner i 2016, 34,3 millioner kroner i 2017, 37,7 millioner kroner i 2018 og 22,3 millioner kroner i 2019.

Rådmannen imøtekommer Kirkelig fellesråds søknad om midler til rehabilitering av kirkebygg, og foreslår at det i planperioden avsettes 108,3 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift), fordelt på de enkelte år i planperioden i henhold til søknad. Dette er en økning på cirka 49 millioner kroner i forhold til gjeldende handlings- og økonomiplan. Forskyvinger i framdrift vil kunne påvirke det enkelte års resultat i forhold til budsjett.

Kirkegårder

Kirkelig fellesråd søker om totalt 338 millioner kroner (eksklusive merverdiavgift) i planperioden 2016-2019 til utbygging av nye og rehabilitering av eksisterende gravplasser, tilrettelegging for universell utforming, miljøstabilisering av plastgraver og innkjøp av maskiner til kirkegårdene.

Rådmannen foreslår at det bevilges 94,2 millioner kroner til dette formålet i 2016, inklusive midler til eventuelle erverv av kirkegårdsareal. Totalt foreslås det bevilget 336 millioner kroner i planperioden, inklusive nødvendig erverv av areal. Dette er en økning på 56 millioner kroner i forhold til gjeldende handlings- og økonomiplan. Til utbygging av Charlottenlund gravlund fase 1 foreslår Rådmannen å legge inn noe mindre i starten av planperioden enn omsøkte beløp fra fellesrådet. Dette er begrunnet i forskyvninger fra 2015, og Rådmannen vil komme tilbake til finansiering og framdrift i forslag til handlings- og økonomiplan 2017-2020.

I tillegg er det lagt inn en antatt forskyvning fra 2015 til 2016 på 30 millioner kroner som følge av forsinket framdrift i store utbyggingsprosjekter; hovedsakelig knyttet til Tiller og Charlottenlund. Ranheim kirkegård får også en forsinkelse og en kostnadsøkning, som følge av funn av forurenset masse i grunnen. Dette er også kostnader som vil forskyves til 2016. For øvrig vil investeringsvolumet bli vurdert årlig som følge av framdriften i de enkelte utbyggingsprosjektene.

14 Idrett og friluftsliv

Plan for idrett og fysisk aktivitet 2015-2020, med handlingsprogram for 2015-2018, ble vedtatt i bystyret 30. april 2015. I forslag til handlings- og økonomiplan for 2016-2019 er investeringer knyttet til et eventuelt VM på ski i 2021 det store løftet på investeringsiden. Det settes av midler til utbygging av idrettsanlegg og bygninger i Granåsen, inkludert fotballhall. I Lade idrettspark ferdigstiller kommunen i 2016 en stor kunstgressflate med lys, til bruk for en rekke idretter. Der er det også planlagt sambruksanlegg for tennis, bordtennis og kampsport, som bygges av idretten selv. I Leangen idrettspark blir hurtigløpsbanen ferdigstilt. Nytt vant settes opp i Leangen Arena.

Arbeidet med bedre tilrettelegging for friluftslivet, både i marka og i nærmiljøet, og utbedring av badeplassene, vil fortsette. I budsjettperioden er det satt av ti millioner kroner til utbygging av flere nærmiljøanlegg.

14.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet gjelder:

- Forvaltning og drift av kommunale idrettsanlegg
- Forvaltning og drift av byens friluftsområder i marka og i nærområdene: skiløyper, turveger/-stier, badeplasser og Munkholmen
- Forvaltning og drift av nærmiljøanlegg
- Planlegging og etablering av nye anlegg for idrett, friluftsliv og nærmiljø
- Tilskudd til frivilligheten innen idrett, friluftsliv og nærmiljø – anlegg og aktivitet

Bystyret vedtok 30. april 2015 *Plan for idrett og fysisk aktivitet 2015-2020, med handlingsprogram for 2015-2020* ([sak 50/15](#)). Planen er det viktigste styringsverktøyet for rådmannen i idrettsforvaltningen, og brukes i oppfølgingen av feltet idrett og fysisk aktivitet. Rådmannen vil følge opp planen i nært samarbeid med aktører både internt i kommunen og eksternt, hvor blant annet [Idrettsrådet i Trondheim](#) vil ha en sentral rolle. Rådmannen vil fremme en sak i desember 2015 om den videre oppfølgingen av idrettsplanen.

Folkehelseloven (2011) gir kommunene et stort ansvar for å fremme folkehelsen. I et forebyggende perspektiv representerer idrett og friluftsliv folkehelse i praksis. Kommunen har en strategi om tidlig innsats på alle områder. Når virkemidler settes inn tidlig i livsløpet, vil folkehelsen, livskvaliteten og trivselen bedres.

14.1.1 Kostratall for 2014

Tabell 14-1 Ressursbruk på idrett. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2013	2014	2013	2014
Netto driftsutgifter til kommunale idrettsbygg per innbygger	380	446	538	695
Netto driftsutgifter til idrett per innbygger	318	352	229	177

Kostratallene for 2014 viser at Trondheim kommune har lavere ressursbruk på kommunale idrettsanlegg enn gjennomsnitt for ASSS-kommunene. En hovedårsak til dette er at Trondheim kommune eier færre idrettsanlegg (av totalt antall anlegg) enn gjennomsnittet av de andre ASSS-kommunene. Når det gjelder ressursbruk per innbygger til idrett, ligger Trondheim over gjennomsnittet. Hovedårsaken er at

Trondheim har relativt sett flere private idrettsanlegg enn andre ASSS-kommuner og gir mer tilskudd til idrettslagene. I 2014 ble det blant annet gitt investeringstilskudd og ekstra kommunalt spillemiddeltilskudd til Utleirahallen og tilskudd til Astor IL til ny kunstgressbane.

Tallene for netto driftsutgifter til kommunale idrettsbygg per innbygger og netto driftsutgifter til idrett per innbygger må derfor sees i sammenheng. Samlet bruker Trondheim 798 kroner per innbygger, mens tallene for ASSS er 872 kroner per innbygger.

14.1.2 Større arrangement i planperioden

- NM skiskyting junior 2016 25.-28. februar
- World Cup i hopp og kombinert februar (årlig)
- Supercup fotball 2016 9. august
- Toppidrettsveka august (årlig)

14.2 Utfordringer

14.2.1 Større idrettsarrangement

Bystyret vedtok 28. februar 2013; *Strategi for å tiltrekke store idrettsarrangement til Trondheim og Sør-Trøndelag* ([sak 28/13](#)). I tråd med vedtaket har byen etter dette blitt tildelt flere store arrangement. Store idrettsarrangement av nasjonal og internasjonal betydning bidrar til å sette Trondheim på kartet som idretts- og arrangementsby.

Samtidig gir planlegging og gjennomføring av slike arrangement ofte betydelige økonomiske utfordringer for Trondheim kommune, blant annet vil følgende store idrettsarrangement ikke kunne gjennomføres uten at kommunen bidrar både økonomisk og på annet vis:

- Super Cup 2016: UEFA Super Cup er et årlig finaleoppgjør mellom vinnerne av UEFA Champions League og UEFA Europa League. Trondheim har blitt tildelt Super Cup 9. august 2016. Trondheim kommune vil få ansvaret for *Host City Dressing/Fan Meeting Points* og offisiell middag. Basert på tall fra tilsvarende arrangement i Cardiff i 2014, vil det være behov for 0,9 millioner kroner til de delene av arrangementet som kommunen står ansvarlig for.
- World Cup hopp og kombinert: World Cup i hopp og kombinert arrangeres i februar/mars hvert år i Granåsen. Arrangementet er utvidet i omfang siden 2012, og har medført økte kostnader for kommunen på til sammen rundt en million kroner per år. Dette er kostnader til blant annet preparering, rigging og infrastruktur.
- VM på ski i nordiske grener, søke- og planleggingsprosess: Det er fremdeles usikkert om Trondheim vil tildeles VM på ski i 2021. Dersom arrangementet tildeles andre, vil det jobbes videre med søknad om å få arrangementet til Trondheim i 2023. Søke- og planleggingsprosessen blir da forlenget med to år, ut første halvår 2018.

14.2.2 Idrettsanlegg

Idrettshaller

I perioden 2004-2015 har bygging av idrettshaller økt den samlede hallkapasiteten i Trondheim med rundt 25 600 timer. De siste hallene som kom i drift var Åsveihallen og Utleirahallen. Den nye hallen ved Thora Storm videregående skole vil også øke antall halltimer. På tross av dette vil den samlede etterspørselen fortsatt være større enn kapasiteten i hallene.

Fleire idrettslag arbeider med konkrete planer for egne haller i sine nærmiljø.

Utvidelse og rehabilitering av Trondheim Spektrum

Ombygging og rehabilitering av Trondheim Spektrum planlegges ferdigstilt høsten 2018. Etter en periode med prøvedrift og avsluttende arbeider, vil anlegget være klart til å ta imot en internasjonal håndballturnering høsten 2018 og EM i håndball for kvinner og menn i 2020.

Formannskapet vedtok den 10. februar 2015 at Trondheim Spektrum selv skal ha ansvaret for utbygging/rehabilitering og framtidig drift av anlegget ([sak 28/15](#); *Status for utbygging og rehabilitering av Trondheim Spektrum*). Arbeidet er i saken beregnet til å koste 451 millioner kroner. Som en del av finansieringen vil kostnadene for halltiden som Trondheim kommune kjøper i Trondheim Spektrum øke etter ombyggingen. Husleieøkningen vil basere seg på forhandlinger mellom Trondheim kommune og Trondheim Spektrum, og vil bli lagt fram for politisk behandling i formannskapet.

I anleggsperioden vil idretten få et redusert halltilbud. Rådmannen vil arbeide med å minske de negative konsekvenser dette måtte ha for idretten.

Økt bassengkapasitet

Rådmannen gjennomførte i 2013 en mulighetsstudie for lokalisering av ny svømmehall i byen, inkludert utvidet kapasitet for undervisningsbasseng. I [sak 202/13](#); *Økt bassengkapasitet i Trondheim kommune*, vedtok formannskapet å utrede kostnader og muligheter for realisering av nytt bydelsbasseng, med lokasjon i Trondheim øst. Rådmannen vil legge fram sak med kostnadsoverslag og mer detaljert utredning av tomtealternativer primo 2016.

Formannskapet vedtok i saken at det skal utarbeides en plan med behovsvurdering for rehabilitering av bygning og flytting av sklie i Husebybadet. Sklien i bassenget ble revet sommeren 2015 av sikkerhetshensyn. Rådmannen vil legge fram sak om rehabilitering av bassenget i løpet av 2016.

Formannskapet vedtok i [sak 80/15](#); *Nye opplæringsbasseng ved Pirbadet*, at Trondheim kommune skal leie to nye opplæringsbasseng som etableres av Pirbadet. I avtalen er det innarbeidet kjøp av tid til svømmeidretten, med et økt timekjøp i Pirbadet på 500 timer. Merkostnad for dette er i sin helhet innarbeidet i handlings- og økonomiplan for 2016-2019 for området oppvekst og utdanning.

Granåsen og VM på ski i nordiske grener

Arbeidet med *Områdeplan Granåsen* er i slutfasen og planen legges høsten 2015 ut på høring, med mål om politisk behandling våren 2016. I vedtatt handlings- og økonomiplan 2015-2018 er det lagt inn til sammen 100 millioner kroner til investeringer i Granåsen-anlegget.

Det er ennå ikke avklart hvor stort omfanget av utbyggingen blir eller når de ulike prosjektene bør realiseres. Det arbeides med en fremdrift som gjør at det kan arrangeres et VM i 2021. Det betyr at anlegget i så stor grad som mulig må være ferdig til vinteren 2020 for et prøve-VM. Dette betyr at utbyggingen bør være avsluttet høsten 2019.

Rådmannen orienterte om mulighetene for snølagring i Granåsen i formannskapet 14. april 2015 ([sak 83/15](#); *Snølagring i Granåsen 2015*). I 2015 gjennomføres et prøveprosjekt som finansieres ved omdisponeringer. Forutsatt at prøveprosjektet blir vellykket vil ordningen med snølagring videreføres i større skala i 2016.

Leangen idrettspark

Hurtigløpsbane

Rehabiliteringen av Leangen hurtigløpsbane ble vedtatt av bystyret 24. april 2014 ([sak 54/14](#); *Leangen idrettspark - hurtigløpsbane, bandyflate og kunstgressflater*). Kostnadsrammen er vedtatt til 46,9 millioner kroner. Arbeidet med trinn 1 ble satt i gang sommeren 2014. Forsinkelser gjør at indre bane ikke kan bygges ferdig i 2015 som planlagt, men ferdigstilles i 2016. Forsinkelsene skyldes feilretting av betong i ytre bane. Rådmannen vil legge frem en orienteringssak i løpet av 2016.

Leangen plashall

Vedtatt budsjett for etablering av Leangen plashall er 29,9 millioner kroner. Som følge av de problemene som er avdekket etter at hallen ble åpnet, blir de samlede kostnadene anslått til 36 millioner kroner. Avklaring av fremtidig bruk av hallen vil skje etter at resultatet av avholdt rettssak mellom Trondheim kommune og leverandør av hallen i september 2015 er klart. Rådmannen vil fremme sak med forslag til framtidig bruk.

Tribune Leangen ungdomshall (ishall)

Leangen ungdomshall ble bygget uten tribuner. Isidrettene ønsker at det blir etablert en tribune med lagerrom. Rådmannen foreslår at denne bygges i kommunal regi i 2016.

Leangen arena – vant

Det internasjonale ishockeyforbundet vedtok i mai 2014 nye krav til vant. Kravene kommer som følge av behov for å forebygge skader. Fristen for å installere nytt vant er innen sesongstart 2016/2017. I tillegg skal også banen gjøres mindre, med størrelse som for amerikansk hockey. Arbeidene er kostnadsberegnet til 2,3 millioner kroner.

Lade idrettspark

Kunstgressbaner

Grunnarbeidet med stor bane på Lade kunstgress startet opp 2. juni 2015. Saken ble sist behandlet i formannskapet i [sak 95/15](#); *Lade kunstgress stor bane – amerikanske idretter*. Vedtatt budsjetttramme er 17,3 millioner kroner. Ved behandling av saken ble usikkerhetsmarginen på 2,7 millioner kroner tatt ut av prosjektet. Formannskapet vedtok at kostnader til lyanlegg på banen innarbeides i 2016.

Sambrukskshall for tennis, bordtennis og kampsport

Idrettene tennis, bordtennis og kampsport planlegger å bygge et felles anlegg. Formannskapet vedtok 29. september 2015 ([sak 206/15](#); *Nye Lade idrettspark - lokalisering av idrettsanlegg*) at dette sambruksanlegget plasseres nordøst i Lade idrettspark.

Formannskapetets vedtak medfører at den endelige plasseringen av sambruksanlegget vil bli avklart i løpet av 2015 og innarbeides i forslag til ny reguleringsplan. Formannskapet vedtok også at rådmannen i forslaget til ny reguleringsplan skal innarbeide plassering av ny idrettshall/forballhall. Bygging av nye felles garderober for Lade idrettspark skal planlegges i samarbeid med Trondheims – Ørn eller Trygg Lade.

Rådmannen har fått signaler fra de aktuelle idrettene som skal bygge sambruksanlegget, at de vil søke kommunen om investeringstilskudd på nivå med det kommunen bevilget til bygging av idrettshallene på Utleira og Heimdal. I tillegg vil de søke kommunen om å finansiere eventuelle rekkefølgekrav, ekstrakostnader knyttet til utgraving av tomt og lånegaranti.

Utendørs tennisbaner

Formannskapet vedtok i sak 206/15 at det skal anlegges fire utendørs tennisbaner i Lade idrettspark. Disse banene skal plasseres ved siden av det nye sambruksanlegget.

Dalgård idrettsanlegg

Ishall – vant og banedekke

I Dalgård ishall er det behov for nytt banedekke med kjølerør og vant. Eksisterende banedekke med rør er fra 1989, og det kreves oppgradering til dagens kjølerørstandard. Det eksisterende vantet er også utslitt. Det internasjonale ishockeyforbundets nye krav til vant fører til at dette må skiftes ut innen sesongen 2017/2018.

Gråkallen vinterpark

Områderegulering av Litlgråkallen-Kobberdammen-Fjellsætra ble vedtatt av bystyret 30.oktober 2014 ([sak 147/14](#); *Områderegulering av Litlgråkallen-Kobberdammen-Fjellsætra*). Kommunal- og moderniseringsdepartementet har godkjent reguleringsplanen med enkelte endringer, og reguleringsbestemmelsene er oppdatert i tråd med dette.

Gråkallen vinterpark AS har med utgangspunkt i en anslått byggekostnad på drøyt 60 millioner kroner søkt Trondheim kommune om 12 millioner kroner i investeringsstøtte til etablering av Gråkallen Vinterpark. I tillegg søkes det om kommunal garanti for banklån på 25 millioner kroner og kommunal garanti for forhåndsfinansiering for spillemidler på 15 millioner kroner. Videre forutsetter Gråkallen

Vinterpark AS at Trondheim kommune tar ansvaret for bygging av nødvendige parkeringsplasser, omlegging av stier, rydding av skog og revegetering av det de eksisterende skianleggene i Gråkallen.

Hovedsakelig som følge av ukjente forutsetninger om grunnforhold er det stor usikkerhet knyttet til byggekostnadene for parkeringsplassene. Samlede kostnader for Trondheim kommune for bygging av parkeringsplasser og andre tiltak ut over det som det søkes direkte støtte til, anslås å være i størrelsesorden 8 – 30 millioner kroner.

I tillegg bes det om at Trondheim kommune kjøper faste skoleskidager i anlegget til en anslått årlig kostnad på 0,5 millioner kroner.

Rådmannen har ikke funnet rom for å prioritere dette i forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019, men vil i desember 2015 komme tilbake til søknaden om finansiell støtte i en egen sak om Gråkallen Vinterpark.

Utvikling av nye idrettsarenaer

Tillertomta

Bystyret vedtok 29. januar 2015 at det skal utarbeides en mulighetsstudie for Tillertomta, inkludert et anlegg for ishockey ([sak 11/15](#); *Verbale forslag. Trondheim kommunes budsjett for 2015 og økonomiplan for 2015 – 2018, verbalforslag 30*). Arbeidet ventes å være ferdigstilt i løpet av våren 2016. For 2016 vil rådmannen se på muligheten til å finansiere det arbeidet fra den foreslåtte sentrale utredningspotten (jamfør kapittel 3).

Rådmannen legger fram sak om Tillertomta i desember 2015.

Skiarena øst; regulering og prosjektering

Seks idrettslag på østsida av byen har inngått en intensjonsavtale om å etablere et nytt, regionalt skianlegg ved Steintrø. Arealet inngår i *Kommunedelplan Dragvoll*, og planene for skiarena sees i sammenheng med dette. Rådmannen vil legge fram sak om *Skiarena øst* i november 2015.

14.2.3 Friluftsliv

Badeplasser – infrastruktur

Formannskapet vedtok å oppgradere badeplasser i [sak 212/14](#); *Status for badeplassene i Trondheim og framtidig tilrettelegging*. Arbeidet som skal gjøres er beskrevet i tiltaksplanen i saken. I vedtatt handlings- og økonomiplan 2015-2018 er det satt av 0,8 millioner kroner per år til formålet. Rådmannen foreslår at beløpet økes i planperioden for å ivareta de planlagte oppgraderingene.

Formannskapet vedtok i samme sak å innføre en *strandvokterordning*, der lag og foreninger kan søke midler for å ivareta en badeplass i sesongen. Denne ordningen er ennå ikke iverksatt. Rådmannen jobber med å finne kriterier og vil utlyse ordningen innen 2016-sesongen. Som en prøveordning foreslås å bruke av den eksisterende tilskuddspotten "Støtte til frivillige lag for tiltak i friområder" til dette i 2016.

14.2.4 Samarbeid med frivillige

Tilsynsavtaler for idrettshaller

Formannskapet vedtok i sak [104/14](#); *Tilsynsordning i idrettshaller - avtaler med idrettslag*, at flere haller skal åpnes for bruk i sommerperioden, og at idretten tildeles en større ramme.

14.2.5 Områdeløft Saupstad-Kolstad – Idrett og Friluftsliv

Gjennom programmet [Områdeløft Saupstad-Kolstad](#) vil rådmannen bidra til livskvalitet og helse og til at befolkningen i bydelen blir mer fysisk aktiv, blant annet gjennomprosjektet *Aktive Saupstad*. Det henvises til kapittel 23; *Programområder*, for en nærmere omtale av *Områdeløft Saupstad-Kolstad*.

14.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet *idrett og friluftsliv* tilhører virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har *Kultur og næring* hovedansvar for følgende delmål:

- Delmål 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- Delmål 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- Delmål 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- Delmål 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- Delmål 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

14.3.1 Periodemål 2016-2019

Trondheim - byen hvor dekningsgraden av idrettsanlegg øker

I perioden er målet at flere idretter med aktivitet i Trondheim får tilgang til anlegg, enten i kommunen eller i nabokommunene. Dekningsgraden for idrettsanlegg (forholdet mellom befolkningsmengde og antall idrettsanlegg) skal være høyere i 2019 enn i 2015.

Indikatorer

- Det er etablert 16 nye kunstgressbaner og 12 nye hallflater i Trondheim.
- Anleggssituasjonen for små idretter er bedret.

Trondheim – tidlig innsats gir bedre folkehelse og livskvalitet

Å legge til rette for fysisk aktivitet for alle vil gi positive effekter for folkehelse og trivsel. Kommunen har en viktig oppgave i å sikre arealer og etablere infrastruktur som gjør friluftsliv og fysisk aktivitet lett og naturlig.

Indikatorer:

- Det er etablert godt merkede nærturer i kort avstand fra befolkningens bosted
- Badeplassene fra Korsvika til Ringvebukta er opprustet
- Andel innbyggere med tilgang til et grøntområde eller en tursti fra sin bopel er økt
- Økt fysisk aktivitet blant barn og unge som faller utenom den organiserte idretten

Trondheim – økt frivillig deltagelse gir bedre infrastruktur for idrett og friluftsliv

Lag og foreninger deltar i et aktivt samarbeid med kommunen for å etablere flere idrettsanlegg og annen infrastruktur for idrett og friluftsliv. Frivilligheten deltar også aktivt med drift og skjøtsel av arealer og anlegg for idrett og friluftsliv.

Indikatorer:

- Antall nye anlegg etablert av idrettslagene
- Antall lag og foreninger med avtale om skjøtsel og drift av anlegg og områder

Trondheim – førstevalget for store idrettsarrangement

Trondheim har lange tradisjoner innen idrett, og har gjennomført mange store idrettsarrangement. Idretten og kommunen vil intensivere innsatsen for å få flere store arrangement lagt til Trondheim. Ved å bygge ut anlegg og infrastruktur styrker byen mulighetene for fortsatt å være attraktiv som vertsby for slike arrangement. Kommunale anlegg skal tilrettelegges slik at det blir enkelt for idretten å gjennomføre både små og store arrangement, og lagene skal stimuleres til økt satsing på arrangement, fra klubbmesterskap til VM.

Indikatorer:

- Trondheim kommune har lagt til rette for at store idrettsarrangement legges til byen

- Det er avklart hvilke idretter som har anlegg for store arrangement
- Nye Trondheim spektrum ferdigstilles
- Trondheim og Norges skiforbund er tildelt VM på ski i nordiske grener
- Store idrettsarrangement tilstreber å ha et sidearrangement med fysisk aktivitet for barn og ungdom

14.4 Forslag til driftsbudsjett

Rammen i rådmannens budsjettforslag for 2016 for området idrett og friluftsliv økes med 3,7 millioner kroner i forhold til vedtatt budsjett 2015. Rammen reduseres noe utover i planperioden, men øker igjen i 2019. Det foreslås noen nødvendige omprioriteringer innenfor rammen for å tilpasse aktiviteten til politiske vedtak og drift av nye tiltak.

Tabell 14-2 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for området idrett og friluftsliv i perioden 2016-2019, og rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2015. En detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak finnes vedlegg 1.

Tabell 14-2 Budsjettramme og tiltak idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	101,4	101,4	101,4	101,4
Pris og lønnskompensasjon	2,3	2,3	2,3	2,3
Oppgaveendringer				
Korrigert budsjett 2015	103,7	103,7	103,7	103,7
Ramme for befolkningsendring	1,2	1,6	1,6	1,6
Annen rammeendring	2,5	1,3	0,8	13,3
Forslag til netto driftsramme	107,4	106,6	106,1	118,6
Reell rammeendring	3,7	2,9	2,4	14,9
Opprettholdelse av standard	1,2	1,6	1,6	1,6
Økninger i tjenestetilbud	3,3	3,0	3,0	16,0
Reduksjoner i tjenestetilbud	-0,5	-1,0	-1,0	-1,0
Effektiviseringstiltak	-0,3	-0,7	-0,7	-0,7
Annet	-	-	-0,5	-1,0
Sum tiltak	3,7	2,9	2,4	14,9

Opprettholde standard

Driftsmidler til turveger/-stier, løyper og andre friluftstiltak

Drift av nye skiløyper, lysløyper, turveger/-stier og badeplasser er kostnadsberegnet til 0,6 millioner kroner i 2016, med en økning til 0,9 millioner kroner fra 2017.

Driftsmidler til nye idrettsanlegg (utenom haller)

Driftsmidler til nye idrettsanlegg legges inn med 0,6 millioner kroner i 2016, økende til 0,7 millioner kroner fra 2017. Dette omfatter nye kunstgress-fotballbaner (Lade, Eberg og Dalgård), stor kunstgressflate Lade, merutgifter til avfuktingsanlegg på Leangen og Dalgård, drift av hundekjøringsløype og merutgifter til drift i Granåsen – blant annet som følge av opparbeiding av skiskytterarena og brøyting av tribune i Toppidrettssentret.

Økninger i tjenestetilbud

Driftsmidler til idrettshaller

Flerbrukshallen ved Åsveien skole ble ferdig våren 2015 og Utleirahallen ble ferdig september 2015. Det foreslås lagt inn ytterligere 1,8 millioner kroner for helårsdrift av hallene.

Tilsynsordning i idrettshaller

Formannskapet vedtok i sak [104/14](#); *Tilsynsordning i idrettshaller - avtaler med idrettslag*, at flere haller skal åpnes for bruk i sommerperioden, og at idretten tildeles en større ramme. Rådmannen foreslår at budsjettet fra 2015 økes med 0,21 millioner kroner til dekning av disse utgiftene.

Lade idrettspark, regulering

Forprosjektering og reguleringsarbeid knyttet til Lade idrettspark har blitt mer omfattende enn tidligere planlagt. Rådmannen foreslår derfor at det bevilges ytterligere 0,3 millioner kroner til slutføring av reguleringsplanarbeidet i 2016.

Snølagring i Granåsen

Rådmannen orienterte om mulighetene for snølagring i Granåsen i formannskapet 16. desember 2014 ([orienteringssak 134/14](#)) og 14. april 2015 i [sak 83/15](#). I 2015 gjennomføres et prøveprosjekt som finansieres ved omdisponering innenfor rammen til idrettsformål i 2015. For å kunne foreta snølagring i større skala, foreslår rådmannen fra 2016 å øke driftsrammen med 1,0 millioner kroner.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Redusert standard drift av idretts- og friluftsanlegg

I 2016 foreslår Rådmannen å redusere standarden på drift av idretts- og friluftsanlegg med 0,5 millioner kroner, med en ytterligere reduksjon på 0,5 millioner kroner fra 2017.

Tiltak som i minst mulig grad berører brukerne vil bli vektlagt. En reduksjon i driftsbudsjettet kan medføre at driftsbudsjettet må skjermes til i større grad å gjelde arbeidstid og energiutgifter. Det vil si at det kan bli mindre rom for materialkostnader og til utstyr som har til hensikt å utnytte og optimalisere bruken av eksisterende anlegg. Det kan også bli aktuelt å redusere oppkjøring av skiløyper i deler av uken og redusere kvaliteten på skjøtsel langs hovedturdragene (Ladestien, Nidelvstien med flere).

Effektiviseringstiltak

Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg

I 2016 foreslår rådmannen å legge inn en effektivisering i drift av idretts- og friluftsanlegg på 0,3 millioner kroner, økende til 0,7 millioner kroner fra 2017.

Det er investert betydelige summer i ENØK-tiltak på idrettsanlegg de siste årene. Resultatet er reduserte energiutgifter på noen anlegg, og det er forventet større innsparingseffekt etter hvert. I tillegg vurderes følgende tiltak fortløpende:

- Se på bemanningsplanleggingen med tanke på å redusere lønnsutgifter
- Vurdere økt bruk av frivillige til skjøtsel av stier, badeplasser og andre friluftsområder, for eksempel ved å opprette stivoktere, badeplassvoktere og lignende
- Gjennomgå kommunale idretts- og friluftsanlegg med målsetting å få opp aktuelle effektiviseringstiltak

Annet

Supercup 2016

UEFA har tildelt Trondheim Super Cupfinalen for 2016. UEFA Super Cup er et årlig finaleoppgjør mellom vinnerne av UEFA Champions League og UEFA Europa League. Trondheim skal arrangere Super Cup 9. august 2016. Trondheim kommune vil få ansvaret for *Host City Dressing/Fan Meeting Points* og offisiell middag. Basert på tall fra tilsvarende arrangement i Cardiff i 2014, vil det være behov for 0,9 millioner kroner til de delene av arrangementet som kommunen står ansvarlig for.

Av de kostnadskrevene delene av arrangementet som Trondheim kommune vil stå ansvarlig for, er *Host City Dressing/Fan Meeting Points*. Dette inkluderer profilering av arrangementet i byen, informasjon om arrangementet til byens innbyggere og besøkende og tilrettelegging for møteplasser for finalelagenes fans. Ved den offisielle middagen skal kommunen bekoste leie av lokale, bevertning og underholdning for cirka 250 gjester.

Basert på budsjetterte tall fra UEFA Super Cup i Cardiff i 2014, vil Trondheim kommunes utgifter knyttet til dette arrangementet vil bli omlag 0,9 millioner kroner. I tillegg til eksisterende midler foreslår Rådmannen å sette av 0,5 millioner kroner til arrangementet.

Fortsatt søke- og planleggingsprosess av VM på ski

Dersom VM på ski ikke tildeles Trondheim i 2021 vil det jobbes videre med søknad om å få arrangementet i 2023. Søke- og planleggingsprosessen vil da bli forlenget med to år, ut første halvår 2018. Uavhengig av om Trondheim får arrangementet i 2021 eller 2023, er det behov for prosjektledelse ut perioden. I gjeldende økonomiplan er det satt av 0,5 millioner kroner til dette ut første halvår 2016. Rådmannen foreslår i handlings- og økonomiplan 2016-2019 å sette av midler ut første halvår 2018.

Søknad VM på ski

Som beskrevet i formannskapssak [91/14](#); *VM Nordiske grener i Trondheim 2021 - mulighetsstudie anleggsutvikling, organisering og prosessen videre*, påløp det en søknadsavgift på CHF 150 000 (cirka 1,2 millioner kroner). I budsjett 2015 ble det satt av en million kroner til dette som en engangsutgift, og denne tas ut igjen fra 2016.

14.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til Investeringer i idrett og friluftsliv for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

I investeringsbudsjettet for 2016 er det avsatt 61,4 millioner kroner til idrettsformål, 7,3 millioner kroner til friluftslivstiltak og 2,2 millioner kroner til nærmiljøanlegg.

Tabell 14-3 Investeringer i idrett og friluftsliv i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				70,2	43,9	58,4	51,8	
Forslag budsjett 2016-2019					70,9	176,4	254,3	264,6
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Turveier og turstier				0,9	0,9	0,9	0,9	
Badeplasser- infrastruktur				1,9	1,5	1,5	1,5	
Friluftsliv, gj.føring av sti- og løypeplan				2,0	2,0	2,0	2,0	
Nærmiljøanlegg				2,2	2,5	3,0	3,0	
Erverv av friområder				1,0	1,0	1,0	1,0	
Treningsapparater i friområder/parker				0,5	0,5	0,5	0,5	
Hundekjøringsløype Granåsen	3,0	1,0	2,0			0,4	1,2	
Hammersborg, utfartsparkering og ny skiløype	3,0	2,0	1,0	1,0				
Lade idrettspark, diverse tiltak	8,3	2,0	6,3	1,3	5,0			
Lade idrettspark, utendørs tennisbaner	6,0	2,3	3,7	3,7				
Lade idrettspark, stor kunstgressflate	21,2	17,3	3,9	3,9				
Leangen ungdomshall, tribuner/lager	2,6	1,0	1,6	1,6				
Leangen hurtigløpsbane, helårsanlegg	55,0	46,9	8,1	8,1				
Leangen hurtigløpsbane, kjølekapasitet	4,0		4,0	4,0				
Leangen arena, vant	2,3		2,3	2,3				
Dalgård ishall, nytt bandedekke og vant	8,0		8,0		8,0			
Husebybadet, rehabilitering	5,0		5,0		5,0			
Flatåsen idrettshall, rekkefølgekrav	10,0		10,0		5,0	5,0		
Ranheim friidrettshall, ny sal 2.etasje	15,0		15,0		15,0			
Bydelsbasseng Trondheim øst	205,0		205,0					15,0
Granåsen rulleskiløype fase 2	16,5		16,5	16,5				
<i>VM på ski Trondheim 2021:</i>								
a. Snøproduksjonsutstyr øvre del av ovarenn	0,5		0,5	0,5				
b. Hopp nedre og øvre del	260,0		260,0		15,0	90,0	155,0	
c. Arenabygg langrenn inkl tribuner	140,0		140,0		75,0	65,0		
d. Nasjonsområde langrenn	20,0		20,0			10,0	10,0	
e. Fotballhall/mediasenter	80,0		80,0			40,0	40,0	
f. Parkering og utenomhusarbeid	80,0		80,0		10,0	35,0	35,0	
g. Utvikling, mulighetsstudier, forprosjektert, prosjektering og prosjektledelse	21,5	5,0	16,5	16,5				
h. Strømtilførsel Granåsen og tilpasninger kulturarrangement	3,0		3,0	3,0				
i. Granåsen – erverv av tomter	30,0		30,0		30,0			
Sum økonomiplan	979,4	77,5	886,9	70,9	176,4	254,3	264,6	

Turveger og turstier

Det er bevilget 0,9 millioner kroner årlig til utbedring og utvikling av stier og turveger i bebygde områder. Rådmannen foreslår at denne bevilgningen videreføres i planperioden.

Badeplasser – infrastruktur

I formannskapssak [212/14](#); *Status for badeplassene i Trondheim og framtidig tilrettelegging*, ble det vedtatt å prioritere en større oppgradering av og heve standarden på fem badeplasser innenfor investeringsportefølje for friluftsliv i økonomiplanperioden 2015-2018.

Rådmannen foreslår å dekke oppgraderinger i henhold til investeringsplanen for de fem badeplassene som ble lagt fram i saken. Det er også nødvendig å ta høyde for enkle rehabiliteringsbehov ved andre badeplasser. Rådmannen foreslår derfor å øke bevilgningen til badeplasser til 1,9 millioner kroner i 2016 og 1,5 millioner kroner fra 2017.

Friluftsliv – gjennomføring av sti- og løypeplan

Det er over flere år bevilget to millioner kroner årlig til oppfølging av sti- og løypeplanen i marka. Dette foreslås videreført for kommende økonomiplanperiode.

Nærmiljøanlegg

I forslaget til handlings- og økonomiplan 2016-2019 er det foreslått 10,7 millioner kroner til nærmiljøanlegg for hele perioden. Tiltakene vil bidra til å gi nye aktivitetstilbud i en by med stadig flere barn og unge. Størst er etterspørselen etter utendørs skatetilbud. For 2016 er det planlagt etablert skateanlegg og opparbeidelse av et større aktivitetsanlegg til bruk for ulike aktiviteter.

Erverv av friområder

Det er løpende behov for å erverve friområder. Rådmannen foreslår at det settes av et årlig beløp på en million kroner til dette. Av dette brukes 0,2 millioner kroner til erverv av mindre friområder der grunneier krever innløsning på grunnlag av vedtatt reguleringsplan.

Erverv av større friområder er viktig for å kunne gi byens innbyggere gode betingelser for utøvelse av friluftsliv – også om 30 år. De avsatte midlene i planperioden er nødvendige for å kunne gjennomføre og avslutte et større sikringsprosjekt med statlig tilskudd fra Direktoratet for naturforvaltning.

Treningsapparater i friområder/parker

Formannskapet vedtok i [sak 212/12](#); *Treningsapparater i parker og friområdet*, etablering av treningsapparater i friområder. Fem steder ble valgt (Øya, Theisendammen, Ladestien, Tillerparken og Marinen). Trimparken på Theisendammen er ferdig etablert. Trimparken på Øya er blitt utvidet med flere apparater. Rådmannen følger opp vedtaket om å etablere trimparker på de øvrige tre stedene, og arbeidet med trimpark på Ladestien og Tillerparken er i gang. Forutsatt lik kostnad for realisering av de gjenværende trimparkene, inklusive etablering av en skilt- og informasjonsløsning for trimparkene og opprettelse av flere trimparker, er det behov for 0,5 million kroner per år fram til og med 2018.

Hundekjøringsløype Granåsen

I forbindelse med utarbeidelse av områdeplan Granåsen er det funnet hensiktsmessig areal for etablering av helårs treningsløype for hundekjøring i Granåsen. I sak 158/15 ble det vedtatt å bruke 0,5 millioner kroner til å opparbeide denne treningsløypa i 2015. Rådmannen foreslår å legge inn resterende midler i slutten av planperioden. En ytterligere utbygging i Granåsen til dette formålet må ses i sammenheng med utbygging av anlegget til VM på ski, men det kan også være aktuelt å vurdere andre områder i byen til dette formålet.

Hammersborg – utfartsparkering og ny skiløype

Reguleringsplan for Blyberget, som ble vedtatt av bystyret i 2013, legger til rette for flere formål ([sak 115/13](#); *Detaljregulering av Blyberget, sluttbehandling*). Innregulert p-plass skal betjene ny barnehage, idrettsanlegg og friluftslivet, og ikke minst fungere som parkering for Sverresborg folkemuseum. Det påhviler barnehageutbygger rekkefølgekrav for opparbeidning av p-plass, men kommunen må i henhold til reguleringsplanen gå inn med midler for å realisere ny p-plass for idrettsanlegg og friluftslivet.

I gjeldende handlings- og økonomiplan er det satt av to millioner kroner til etablering av p-plass. Reguleringsplanen forutsetter at kommunen erverver areal til offentlige formål innen planområdet. Etter dialog med berørte grunneiere og andre rettighetshavere er det behov for ytterligere en millioner kroner til etablering av parkeringsplasser.

Lade idrettspark – diverse tiltak

Idrettene tennis, bordtennis og kampsport planlegger å bygge et felles anlegg. Formannskapet vedtok 29. september 2015 ([sak 206/15](#); *Nye Lade idrettspark - lokalisering av idrettsanlegg*) at dette sambruksanlegget plasseres nordøst i Lade idrettspark. Den endelige plasseringen av sambruksanlegget er ennå ikke helt avklart. Plasseringen av anlegget vil avgjøre om hele eller deler av det eksisterende garderobeanlegget må rives. På nåværende tidspunkt er det også usikkerhet knyttet til om realiseringen av de ulike planlagte tiltakene i Lade idrettspark kan medføre andre kommunale investeringsutgifter. Rådmannen foreslår derfor at det i perioden avsettes noe investeringsmidler til Lade idrettspark. Disponering av disse midlene vil bli fremmet som egne politiske saker.

Lade idrettspark –utendørs tennisbaner

I [sak 206/15](#) vedtok formannskapet at de fire utendørs tennisbanene plasseres ved siden av det nye sambruksanlegget. Byggingen av disse banene er beregnet å koste seks millioner kroner. Det er tidligere bevilget 2,3 millioner kroner. Rådmannen foreslår at det i 2016 bevilges de resterende 3,7 millioner kroner til tennisbanene.

Lade idrettspark – stor kunstgressflate

Formannskapsak [95/15](#); *Lade idrettspark – stor kunstgressflate*, ble behandlet i formannskapet 27. mai 2015. Kostnadsramme uten lys er vedtatt til 17,3 mill kroner og gjennomføres i 2015. I flertallsmerknad bes rådmannen om å budsjettere med midler til lysanlegg i 2016. Dette foreslås lagt inn med 3,9 millioner kroner.

Leangen ungdomshall – tribuner/lager

Tribune med lagerrom i ungdomshallen er stipulert til totalt 2,6 millioner kroner. Deler av beløpet er bevilget i eksisterende handlings- og økonomiplan, og rådmannen foreslår nå at det resterende, 1,6 millioner kroner, settes av i handlings- og økonomiplan 2016-2019.

Leangen hurtigløpsbane – helårsanlegg

Sak om Leangen hurtigløpsbane ble behandlet i bystyret 24. april 2014 ([sak 54/14](#); *Leangen idrettspark - hurtigløpsbane, bandyflate og kunstgressflater*). I 2015 er det bevilget 46,9 millioner kroner. I løpet av byggetiden har kostnadene økt til 55,0 millioner kroner, og resten foreslås lagt inn i 2016. Indre bane er planlagt bygget ferdig i løpet av 2016.

Leangen hurtigløpsbane – ekstra kjølekapasitet

Rådmannen foreslår å sette av fire millioner kroner til innkjøp av et kjøleaggregat i container til Leangen hurtigløpsbane, som kan drives i vinteridrettsperioden (oktober-mars).

Leangen arena – vant

Som følge av internasjonale krav har Norges Ishockeyforbund satt frist for å installere nytt vant i Leangen arena er til sesongen 2016/2017. Dette er beregnet til 2,3 millioner kroner, som foreslås bevilget i 2016.

Dalgård ishall – nytt banedekke og vant

For Dalgård ishall gjelder samme kravet til nytt vant som beskrevet for Leangen arena ovenfor. I tillegg er banedekket på Dalgård ishall i svært dårlig forfatning og krever oppgradering til dagens kjølestandard. Det er hensiktsmessig å skifte dette ut samtidig med skifte av vant. Kostnader for vant og banedekke er stipulert til henholdsvis 2-3 millioner og 5-6 millioner, totalt 7-9 millioner kroner. 8 millioner kroner foreslås bevilget for 2016.

Husebybadet – rehabilitering

I [sak 202/13](#); *Økt bassengkapasitet i Trondheim kommune*, vedtok formannskapet at det skal utarbeides en plan for rehabilitering av Husebybadet. En slik plan vil bli fremmet til politisk behandling i løpet av 2016. Rådmannen foreslår inntil videre å legge inn fem millioner kroner til oppstart av rehabiliteringsarbeidet i 2017.

Flatåsen idrettshall – rekkefølgekrav

Bystyret har vedtatt at det tas initiativ overfor Flatås idrettslag for å starte arbeidet med en reguleringsplan for idrettshall ([sak 70/14](#)). Reguleringsplanarbeidet ble satt i gang våren 2015 og annen gangs behandling er forventet i løpet av høsten 2015. Det foreslås lagt inn ti millioner kroner til kostnader til rekkefølgekrav; noe rådmannen må komme tilbake til i egen sak når eventuelt vedtak om bygging er en realitet.

Ranheim friidrettshall – påbygg 2. etasje over garderobedelen

I forbindelse med bygging av Ranheim friidrettshall var det planlagt en mindre hall i 2. etasje over garderobedelen. På grunn av manglende finansiering ble ikke denne realisert.

Hallsituasjonen på Ranheim er utfordrende; med en stor befolkningsøkning og underdekning av anlegg. En ferdigstillelse av Ranheim friidrettshall med en hall i en 2. etasje vil bedre situasjonen. Dette lokalet er ikke planlagt som en fullverdig hall, men kan avlaste trykket på de andre hallene i bydelen ved at mindre idretter (blant annet kampsporter), gymsalaktivitet og allidrett kan flyttes fra hall til dette lokalet.

Det er aktuelt å gå i dialog med blant annet kampsportene med tanke på både behov og delfinansiering. Rådmannen foreslår å sette av 15 millioner kroner til dette.

Bydelsbasseng Trondheim øst

I [sak 202/13](#); *Økt bassengkapasitet i Trondheim kommune* vedtok formannskapet å utrede kostnader og muligheter for realisering av nytt bydelsbasseng, med lokasjon i Trondheim Øst. I 2019 foreslår rådmannen å sette av 15 millioner kroner til eventuelt tomteerverv, arkitektkonkurranse, forprosjektering og andre innledende prosjektkostnader. Rådmannen vil legge fram sak med kostnadsoverslag og mer detaljert utredning av tomtealternativer primo 2016.

Granåsen - rulleskiløype fase 2

Formannskapet vedtok 4. juni 2013 en total kostnadsramme for bygging av rulleskiløype på 55,1 millioner kroner ([sak 114/13](#); *Granåsen - prosjekt rulleskiløype. Status, finansiering og framdrift*). Løypelengde og trasé for fase 2 vil bli vurdert opp mot løsninger/behov som kommer frem i forbindelse med utarbeidelsen av områdeplan for Granåsen. For fase 2 er det beregnet en kostnad på omlag 16,5 millioner kroner. Rådmannen har ikke funnet rom til å prioritere midler til fase 3 i planperioden.

VM på ski 2021

Formannskapet har i [sak 91/14](#); *VM Nordiske grener i Trondheim 2021 - mulighetsstudie anleggsutvikling, organisering og prosessen videre*, tatt saken om mulighetsstudie, anleggsutvikling, organisering og prosessen videre, til orientering.

Formannskapet vedtok i [eventueltsak 116/14](#); at det i VM-arbeidet skal etableres en sterk og god prosjektledelse. Dette vil kreve ekstra ressurser i planleggings- og forprosjektfasen. Prosjektet har ansatt prosjektleder og utbyggingsleder. For videre planlegging av anleggene i Granåsen må det legges inn midler til forprosjektering og eventuell erverv av grunn.

Regjeringen har gitt lovnad på 150 millioner kroner i nasjonale anleggsmidler til utbyggingen av Granåsen. Rådmannen anser det som sannsynlig at private investorer vil ta deler av investeringene i Granåsen og må arbeide for at de deltar i et spleiselag med kommunen for å få dette anlegget etablert. Hvor omfattende private investorer vil komme til å gå inn er ennå uklart. Rådmannen har derfor i denne omgang valgt en nøktern budsjettering av anleggskostnaden. Det totale brutto investeringsbehovet i Granåsen anslås å være større enn det som foreslås lagt inn i handlings- og økonomiplan 2016-2019. Rådmannen vil komme med egen sak etter at prosjekteringen av anlegget er foretatt.

a. Snøproduksjonsutstyr øvre del av ovarenn

Det er investert i nytt snøproduksjonsutstyr i nedre del av unnarenn i bakken. Tilsvarende utstyr i øvre del av bakken vil lette arbeidet med å klargjøre bakken til vinteren. Kostnaden er beregnet til 0,5 million kroner.

b. Hopp nedre og øvre del

Dette omfatter tribuner, midlertidige tribuner, arenabygg, nasjonsområde og mix-sone (nedre del) og nye dommertårn, trenertribuner, heis, hoppstårn, vindseil, drenering, trapper og vant (øvre del). Nasjonsområdet som tidligere lå bak hoppbakken og uten kontakt med publikum, er planlagt plassert under tribunen, med alle fasiliteter for hopperne. Dette er kostnadsberegnet til cirka 260 millioner kroner.

c. Arenabygg langrenn inkl tribuner

Det forutsettes nytt arenabygg inkludert tribuner, tilsvarende Toppidrettssenteret. Dette vil inneholde funksjoner for administrasjon, arrangement, media og lignende. Nytt arenabygg og tribuner er kostnadsberegnet til cirka 140 millioner kroner.

d. Nasjonsområde langrenn

For å få et stort nok nasjonsområde for langrenn med plass for smøreboder og smøretrailere, må det tiltenkte området utvides og bearbeides. Totalkostnaden er beregnet til cirka 20 millioner kroner.

e. Fotballhall/mediesenter

I planene for Ski-VM 2021 er det foreslått bygging av en fullskala 11-er fotballhall med garderober og kunstgressdekke i Granåsen. Type hall er ikke bestemt. Hallen er tiltenkt å være mediasenter under VM på ski, og er kostnadsberegnet til 80 millioner kroner. Rådmannen forutsetter at hallen delfinansieres av blant annet spillemidler.

f. Parkering og utomhusanlegg

Dagens parkeringsareal er i meget dårlig forfatning på grunn av svært krevende grunnforhold. Det er behov for å opprettholde dagens 800 p-plasser for utfartsparkering/idrett og til akkreditert trafikk under ski-VM. I tillegg må en god del teknisk utstyr byttes ut og oppgraderes. Opparbeidelse og masseutskifting samt andre tekniske anlegg er beregnet til 80 millioner kroner.

g. Utvikling, mulighetsstudier, forprosjekter, prosjektering og prosjektledelse

Planlegging av utbyggingen i Granåsen pågår. Så langt er ikke avklart hvor omfattende utbyggingen blir eller når de ulike prosjektene skal realiseres. Det må legges opp til en framdrift nå som gjør at man kan arrangere et VM i 2021. Det betyr at anlegget i så stor grad som mulig må være ferdig til vinteren 2020 for et prøve-VM, som igjen medfører at utbyggingen bør være avsluttet sent høsten 2019.

Med dette som utgangspunkt foreslår rådmannen 16,5 millioner kroner i 2016 for å komme i gang med utredninger, mulighetsstudier, forprosjekter og øvrig prosjektering for de ulike prosjektene. Det er avgjørende for å lykkes med utbyggingen at det utredes tidlig nok til å sikre bygging av de anleggene som trengs i Granåsen. Total sum for årene 2016-2019 er på 71,5 millioner kroner inklusive mva, men uten forventede tillegg og reserver. Dette er inkludert i det totale kostnadsbildet for perioden, som er på 630 millioner kroner.

Modeller for gjennomføring, valg av entrepriser og så videre er ikke avklart, men det er gjennomført vurderinger basert på den informasjonen som foreligger.

h. Strømtilførsel Granåsen og tilpasninger kulturarrangement

Granåsen planlegges også brukt som arena for store konserter. Ny og bedre strømtilførsel må etableres som følge av dette, og det må tas hensyn til kommende utbygging når det skal etableres ny trafo med større kapasitet. Utredning av faktisk behov samt etablering av ny strømtilførsel og øvrige tilpasninger for kulturarrangement er beregnet til tre millioner kroner.

i. Granåsen – erverv av tomter

I forbindelse av utbygging av Granåsen foreslår rådmannen at det foreløpig settes av 30 millioner kroner til eventuelle nødvendige erverv av tomter.

15 Næring og samfunn

Trondheim og Trondheimsregionen har kunnskaps-, innovasjons- og teknologimiljøer i verdensklasse. Trondheim kommune vil være en aktiv part i arbeidet med kommersialisering av teknologi og etablering av flere arbeidsplasser. Kommunen ønsker å være en pådriver i den nye fasen av campus- og byutviklingen, og forsterker innsatsen i studieby samarbeidet. Sammen med lokale og regionale partnere skal kommunen styrke byens attraktivitet og synliggjøre denne nasjonalt og internasjonalt.

15.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet gjelder:

- Regionalt samarbeid og utvikling
- Internasjonale relasjoner
- Næringsrettet utviklingsarbeid
- Kunnskaps- og studiebyen

Arbeidsområdet næring og samfunn har ingen tjenesteproduerende enheter. Oppgavene består av prosess- og prosjektledelse, plan- og analysearbeid, samarbeid og nettverksarbeid, styrearbeid, sekretariatsfunksjoner og tildeling av tilskudd. Arbeidet skjer i samspill med næringsliv, FoU/utdanningsinstitusjoner, andre kommuner og fylkeskommunene, sentrale myndigheter og andre offentlige etater. Arbeidet har i mange tilfeller internasjonale perspektiver og relasjoner, og er nært knyttet til politiske prosesser.

Budsjettområdet skal løse oppgaver og nå mål innenfor *Kommuneplanens samfunnsdel* ([bystyresak 63/10](#)), *Felles fylkesplan* ([formannskapsak 70/12](#)), *Strategisk næringsplan* ([bystyresak 45/10](#)), *Helhetlig studentpolitikk* ([bystyresak 139/08](#)) og *Strategiplan for kulturnæringer i Trøndelag* ([bystyresak 96/09](#)).

Store deler av budsjettet på området er knyttet til prosjekter/konstellasjoner kommunen deltar i sammen med næringsliv, utdanningsinstitusjoner og andre offentlige aktører. Våre samarbeidspartnere har store forventninger til at Trondheim kommune yter økonomisk støtte og deltar i ulike prosjekter.

15.1.1 Regionalt samarbeid

Vår landsdel møter en rekke utfordringer knyttet til vekst og bosetting, kommunikasjoner, klima, energi og ressursutnyttelse på land og i havet. En positiv utvikling er avhengig av regionens evne til å stå sammen. Trondheim kommune er medlem av *Trøndelagsrådet* sammen med Nord- og Sør-Trøndelag fylkeskommuner og Steinkjer kommune. På grunnlag av felles regional planstrategi 2012-2016 samarbeider vi i regionen om felles utfordringer.

En utfordring er å styrke regionen i den nasjonale konkurransen om sentrale statlige og private ressurser og investeringsbeslutninger. Vi har også en internasjonal konkurransesituasjon på enkelte felt. Trondheim kommune samarbeider med ni kommuner og Sør-Trøndelag fylkeskommune for å styrke regionen. Hovedvekten ligger på næringsutvikling med grunnlag i strategisk næringsplan og interkommunal arealplan (IKAP).

Gjennom *Byer i Midt-Norge* samarbeider ti byer fra Kristiansund i sør til Namsos i nord om utfordringer som er relevante for alle byene. Arbeidet startet i 2004 gjennom en intensjonsavtale ([bystyresak 171/04](#); *Samarbeidsavtale byer i Midt-Norge*). Aktuelle tema for framtidig samarbeid er blant annet velferdsteknologi og næringsutvikling med søkelys på arbeidskrafttilgangen.

For å styrke og utvikle Trondheim og Trøndelag som havbruksregion og posisjonere regionen har Trondheim kommune, Hitra og Frøya kommuner inngått et samarbeid med næringsmiljøene langs kysten og kunnskapsmiljøene i Trondheim.

Kommunereformen

Dagens kommunestruktur gir utfordringer knyttet til effektiv tjenesteyting overfor innbyggerne og en helhetlig samfunnsutvikling. Stortingets vedtak om en kommunereform følges opp. På grunnlag av bystyrets vedtak 29. januar 2015 utreder rådmannen alternative valg av retning for overføring av oppgaver fra stat og fylkeskommune ([sak 1/15](#); *Kommunestrukturen - retningsvalg og oppgaver*). Våren 2016 vil rådmannen legge fram en bystyresak om hvilke kommuner Trondheim eventuelt bør slå seg sammen med. Stortinget vil fatte endelig vedtak om framtidig kommunestruktur våren 2017.

Sør- og Nord-Trøndelag fylkeskommuner utreder sammenslåing til en midtnorsk region. Trondheim kommune er orientert om dette arbeidet blant annet gjennom Trøndelagsrådet.

15.1.2 Internasjonale relasjoner

Regjeringens *Europamelding* peker på nødvendigheten av at kommunesektoren i større grad engasjerer seg i internasjonale spørsmål, og kommunene utfordres til å delta i prosjektsamarbeid. Dette stiller krav til tverrfaglig samarbeid internt i kommunen og med institusjoner og næringsliv. Ei tverrsektoriell kompetansegruppe skal etableres i kommunen. Denne skal bidra til effektiv koordinering av arbeidet med EU/EØS-relaterte saker og prosjekter, samt bidra til at kommunens innsikt i EUs politikk, program og tilskuddsordninger styrkes.

Internasjonalisering, og spesielt Europasamarbeid, står sentralt når Trondheim og Trøndelag skal styrke konkurransekraften for næringslivet og FoU-miljøene. I perioden skal Trondheim kommune spesielt arbeide for å utnytte EUs program og finansieringsmuligheter gjennom å delta i EU-prosjekter.

15.1.3 Næringsrettet arbeid

Innovasjons- og teknologimiljøene

Trondheimsregionen har mangfoldige innovasjons- og teknologimiljøer. Aktivitetene bidrar til å skape flere arbeidsplasser for etablerte næringsliv og gründere. Direkte satsing og samfinansiering inn i nyskappingsaktiviteter har vist svært gode resultater. Det er en forventning fra disse miljøene og utdanningsinstitusjonene om betydelig større medvirkning fra Trondheim kommune og Trondheimsregionen, samtidig som det er behov for ytterligere satsing inn mot oppstartsbedrifter og ulike student- og næringslivsmiljøer. Rådmannen har ikke lagt inn noen økning for denne aktiviteten i budsjettet for 2016.

Kommersialisering av teknologi

Gjennom [Strategisk næringsplan for Trondheimsregionen](#) er kommersialisering av teknologi vedtatt som et kjerneområde for næringsutviklingen i Trondheim og Trondheimsregionen. Finansiering i tidlig fase til nye ideer og til nylig etablerte er den største utfordringen. Kommunen arbeider langsiktig med å styrke virkemidlene for å satse på entreprenørskap og nyskaping i regionen og for å doble antall bedrifter og ansatte innenfor kommersielle tekniske virksomheter i 2020 målt mot 2010.

Nyskaping gjennom offentlige utviklingskontrakter

Trondheim kommune deltar i regionalt leverandørutviklingsprogram for Trøndelag. Kommunen bruker fond for OFU-prosjekter, vedtatt i [sak 70/14](#); *Årsoppgjøret 2013*, som finansielt grunnlag for slike offentlige utviklingskontrakter. Kontraktene kan få statlig risikoavlastning gjennom tilskudd fra Innovasjon Norge, og knyttes opp mot behovene i offentlig tjenesteproduksjon. Rådmannen la fram sak med rapport om arbeidet i formannskapet 23. juni 2015 ([sak 165/15](#); *Orientering om årsoppgjørsposten "universitetskommunen"*). Rådmannen har ikke kunnet prioritere å sette av nye midler til videre arbeid i forslag til handlings- og økonomiplan 2016-2019.

Profilering, markedsføring og attraktiv by

Arbeidet med å profilere Trondheim og Trondheimsregionen som attraktiv å bo, jobbe og studere i går igjen i flere av delmålene i kommuneplanens samfunnsdel. For å beholde og styrke Trondheim og Trondheimsregionens posisjon som teknologihovedstad og Norges mest attraktive by, er det viktig å legge godt til rette for større prosjekter som bygger opp under denne målsettingen.

Bystyret vedtok 28. februar 2013 *Strategi for å tiltrekke store idrettsarrangement til Trondheim og Sør-Trøndelag* ([sak 28/13](#)). Etter vedtaket har Trondheim blitt tildelt store idrettsarrangement som UEFA Supercup i 2016, EM i håndball for damer og herrer i 2020 og *Toppidrettsveka*. Samtidig fortsetter arbeidet med å få Trondheim som vertsby for *VM på ski i nordiske grener* i 2021. Det stilles store forventninger til Trondheim kommunes bidrag til disse arrangementene, og det er utfordrende å tilfredsstille disse forventningene økonomisk, jmfør kapittel 15; *Idrett og friluftsliv*.

Trondheim kommune ivaretar prosjektledelsen i *Luftfartsforum* i tett samarbeid med Avinor og partnerskapet for å sikre at næringslivet i regionen har gode flyforbindelser.

Det er satt av midler til Servicekontor for utenlands arbeidskraft (SUA) i statsbudsjettet for 2016. Det tas sikte på at SUA er realisert i løpet av 2016.

Kommunen skal bidra til at Trondheim oppnår en internasjonal posisjon som teknologi- og innovasjonshub, gjennom å legge til rette for at nyetablerte entreprenører og bedrifter får mulighet til å etablere seg på et internasjonalt marked. Det arbeides for at etablerte bedrifter og virkemiddelapparat raskt kan være med og løfte nye teknologier og produkter inn på det internasjonale markedet. Suksesshistoriene som følge av dette arbeidet skal trekkes fram.

Grønn nærings- og samfunnsutvikling

Trondheim har som mål å bli en energismart og økonomisk vital by. Trondheim tar initiativ og utvikler pilotprosjekt som bidrar til å nå målet om å styrke byens attraktivitet. For å nå dette målet, må arbeidet med Smart City og Green Highway intensiveres. Flere søknader om støtte til internasjonale og samfunnsrettede prosjekter der Trondheim kommune deltar i et samarbeid, er nå til behandling. Dette er prosjekter som kan bidra til å nå målene i kommunens energi- og klimaarbeid.

Styrke samspill mellom studenter og regionens arbeids- og næringsliv

Koblingene mellom studenter og arbeids- og næringsliv bør styrkes på tre nivå: Tiltrekke studenter og oppstartsbedrifter til å velge Trondheim, bedre bruken av studenter og deres kunnskap i arbeids- og næringsliv mens de studerer, og beholde studenter og nylig etablerte bedrifter i regionen etter endt utdanning. Innsatsen er knyttet til studieby- og FoU-samarbeidet, og arbeidet skal skape nye og forbedre eksisterende tiltak.

15.1.4 Kunnskaps- og studiebyen

Studieby samarbeidet ble i 2014 og 2015 evaluert og besluttet styrket og reorganisert ([bystyresak 178/14](#); *Trondheim - Nordens beste studieby. Forslag til reorganisering av studieby samarbeidet*). Trondheim kommune har et pådriveransvar for helheten i samarbeidet. Viktigste utfordring for 2016 blir å fortsette arbeidet med å etablere en felles plattform for *Nordens beste studieby*, og sørge for at partene tar i bruk mer av egen kompetanse og ressurser til nytte for studiebyarbeidet. Trondheim kommune ansetter en rådgiver i stab som skal ha som hovedoppgave å lede og koordinere satsingen *Nordens beste studieby*. Dette finansieres i hovedsak av de eksterne partnerne i samarbeidet.

Bystyret vedtok i [sak 54/12](#); *Samlokalisering av NTNU og HiST*, å samordne arbeidet inn mot nasjonale myndigheter, for å realisere planene om en samlet campus for HiST og NTNU. Det ble bevilget midler til dette arbeidet i forbindelse med årsoppgjørene for 2012 og 2013. For 2015 og ut prosjektperioden videreføres arbeidet innenfor ordinære budsjetttrammer.

Regjeringens beslutning høsten 2015 om konseptvalg for framtidig campus, viser at kommunens pådriverinnsats er vellykket så langt. En konsekvens av beslutningen er at omfattende planarbeid påbegynnes, og Trondheim kommune blir en viktig part i dette. Det blir en utfordring for virksomhetsområdet kultur og næring å ha tilstrekkelig kapasitet til å delta i dette arbeidet. Selv om konseptvalget nå er fattet er det fortsatt stort behov for videre arbeid med finansieringsmodell og planlegging.

Arbeidet med å skape en attraktiv og levende bycampus består av flere deler. Både planprosessene knyttet til et samlet og fusjonert NTNU, samt oppfølging av deltema i *Masterplan for kunnskapsaksen* som mobilitet, byrom og møteplasser, slutføring av *Kommunedelplan for Dragvoll* og et aktivt kommunikasjonsarbeid vil være utfordringer i 2016.

15.1.5 Områdeløft Saupstad-Kolstad

Gjennom programmet *Områdeløft Saupstad-Kolstad* vil rådmannen arbeide for å utvikle og styrke en bydel med svakt næringsgrunnlag. Kommunen vil stimulere videre etableringsvirksomhet innenfor tjenesteyting som er tilstede på Saupstad i dag, samt flere tjenesteytende virksomheter i helse, velferd og utdanning tilpasset befolkningssammensetningen. Som en del av programmet arbeides det også med å utvikle indikatorer for å måle levekår. Det henvises for øvrig til *kapittel 23; Programområder* for en nærmere omtale av *Områdeløft Saupstad – Kolstad*.

15.2 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet *næring og samfunn* er organisatorisk tilknyttet virksomhetsområdet *Kultur og næring*. I kommuneplanens samfunnsdel har dette virksomhetsområdet hovedansvar for følgende delmål:

- 1.3: I 2020 er Trondheim Norges mest attraktive by for studenter og forskere
- 1.4: I 2020 er rammevilkårene for byens utdannings- og forskningsmiljøer styrket
- 1.5: I 2020 skjer Trondheimsregionens vekst og verdiskaping i et samvirke mellom forskning, kultur, næringsliv og offentlig sektor
- 3.7: I 2020 er byens ulike arenaer tilrettelagt for mangfoldet i befolkningen
- 4.6: I 2020 deltar kulturlivet, næringslivet og frivillige organisasjoner sammen med kommunen i utviklingen av bysamfunnet

I tillegg er tjenesteområdet bidragsyter til flere av de øvrige delmålene i kommuneplanens samfunnsdel.

15.2.1 Periodemål for næring og samfunn 2016-2019

Attraktiv og innovativ bycampus, og styrket posisjon som studieby

Resultatindikatorer for målet:

- Nødvendige beslutninger og investeringer i bycampus for utdanning, forskning, innovasjon og studentvelferd
- Utvikling av bycampus med gode transportløsninger, spennende møteplasser og byrom, og økt aktivitet og næringsutvikling
- Velfungerende samarbeid om Nordens beste studieby
- Styrket omdømme som studieby gjennom sterkere kobling mellom student og arbeids- og næringsliv, og engasjerende studentfrivillighet

Styrke Trondheim sin rolle som motor for regionen

Resultatindikatorer for målet:

- Regionalt samarbeid fremmer byens og regionens posisjon.
- En framtdsrettet kommunestruktur i byregionen bidrar til bærekraftige løsninger innen arealbruk, transport og næringsutvikling, og styrker byens og regionens konkurransekraft

Trondheim styrker sin posisjon som teknologihovedstad

Resultatindikatorer for målet:

- Øke antall ansatte i eksisterende og nye teknologiselskap og vekst i investeringer og egenkapital i teknologiselskap.
- Trondheim oppfattes som Norges teknologihovedstad nasjonalt og internasjonalt
- Økt satsing på entreprenørskap og kommersialisering av teknologi fra FoU-miljøene
- Økt årlig ramme for NTNUs industrifinansierte forskning og undervisning
- Stimulere til vekst i teknologibasert virksomhet gjennom kommunalt eierskap

Styrke Trondheim sin internasjonale posisjon

Resultatindikatorer for målet:

- Økt internasjonalt samarbeid og engasjement
- Økt innsikt i EU/EØS og i relevante finansieringsordninger

Bydelen Saupstad-Kolstad skal oppfattes som attraktiv og mangfoldig

Resultatindikatorer for målet:

- Økt lokal deltakelse og engasjement blant innbyggere og andre sentrale aktører i områdeutviklingen
- Nye møteplasser og infrastruktur med god kvalitet er utviklet
- Nye tiltak med fokus på bedre helse og trivsel er utviklet
- Barn og unge har økt kompetanse om demokrati og egne utviklingsmuligheter
- Bydelens omdømme er bedret

15.3 Forslag til driftsbudsjett

Rammen i rådmannens budsjettforslag for 2016 for området næring og samfunn økes med 0,5 millioner kroner i forhold til vedtatt budsjett 2015. Rammen holdes uendret utover i planperioden.

Tabell 15-1 viser rådmannens forslag til netto driftsramme for området næring og samfunn i perioden 2016-2019, og rådmannens forslag til hvordan tjenesteområdet skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endring i forhold til vedtatt budsjett 2015.

Tabell 15-1 Budsjettamme og tiltak næring og samfunn

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	9,7	9,7	9,7	9,7
Priskompensasjon	0,2	0,2	0,2	0,2
Korrigert budsjett 2015	9,9	9,9	9,9	9,9
Annen rammeendring	0,5	0,5	0,5	0,5
Forslag til netto driftsramme	10,4	10,4	10,4	10,4
Reell rammeendring	0,5	0,5	0,5	0,5
Opprettholde standard	0,5	0,5	0,5	0,5
Sum tiltak	0,5	0,5	0,5	0,5

Opprettholde standard

Områdeløft Saupstad Kolstad (tverrsektorielt)

Trondheim kommune kan forvente 2,8 millioner kroner i områdesatsingsmidler fra staten i 2016. I tillegg bidrar kommunen med en egenandel på 50 prosent (1,4 millioner kroner) av tilskuddet. Tilskuddet fra staten skal ikke gå til å dekke lønn til ansatte i programmet, eller til andre løpende programutgifter (kontorhold, reiser, møtevirksomhet, programsamlinger med mer). Dette må finansieres av kommunen.

Egenandelen på 1,4 millioner kroner som så langt er lagt inn, er ikke tilstrekkelig til å dekke lønn til programleder og -koordinator (samlede lønnskostnader er 1,7 mill per år inklusive sosiale utgifter). I tillegg kommer interne kostnader i kommunen for programservice; 0,2 millioner kroner per år. Totalt behov for egenandel er dermed 1,9 millioner kroner per år. Dette vil dekke lønnskostnader og drift av

programmet. Rådmannen foreslår derfor en rammeøkning (økt egenandel) på 0,5 millioner kroner fra 2016.

16 Plan- og bygningstjenester

Plan- og bygningstjenester står sentralt i arbeidet med å få til en klimavennlig byutvikling. All transportvekst skal tas med miljøvennlige framkomstmidler. Det krever at byen må fortettes med økt bærekraft, arealene brukes effektivt og transportsystemet utvikles på en måte som gjør det lett å bruke kollektivtrafikk, sykkel og gange for å bevege seg i byen.

En levedyktig og inspirerende Midtby, et byintegrert campus i Kunnskapsaksen og Nidelva som byens vakreste byrom blir vektlagt som innsatsområder i perioden.

Moderne informasjons- og kartløsninger og gode rutiner skal bedre tjenestetilbudet til og kommunikasjonen med byens befolkning og samtidig gi mer effektiv ressursutnyttelse.

16.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tjenesteområdet ivaretar Plan- og bygningslovens formål om å fremme bærekraftig utvikling til beste for den enkelte, samfunnet og framtidige generasjoner. Det meste av byutviklingsaktiviteten krever at det foreligger juridiske planer som muliggjør etterfølgende byggesaksbehandling og igangsetting og kartfesting av tiltak.

Tjenesteområdet er inndelt i tre områder som alle utøver tjenester som er hovedforankret i Plan- og bygningsloven:

- Byplantjenester har programansvar for byens fysiske miljø og utarbeider oversiktsplaner og andre relevante planer, analyser og statistikk for å sikre en god byutvikling. Området behandler reguleringsplaner, delesaker og trafikksaker, og fremmer plansaker for behandling i bygningsrådet. Som planmyndighet har kommunen et ekstra stort ansvar for å sikre at nødvendige overordnede avklaringer gjøres, at allmennhetens interesser ivaretas og at prosessene er åpne og sikrer god medvirkning.
- Byggesakstjenester behandler byggesøknader, forbereder klagesaker til bygningsrådet, fører tilsyn og følger opp ulovlige byggetiltak. Byggesakstjenester har sammen med Byplantjenester et felles ansvar for sekretariatet som leverer saker til bygningsrådet, og for å tilby rådgivning og veiledning til publikum.
- Kart – og oppmålingstjenester har ansvar for å oppdatere kommunens digitale regulerings-, eiendoms- og tekniske kartverk, flyfoto, og ansvar for kommunens fastmerkenett og saksbehandling etter eiendomsskatteloven og stedsnavnloven. Fastmerkenettet brukes som fundament for oppmålingsoppgaver, geodata, kartlegging og eiendomsmåling, og for å plassere planlagte objekter i terrenget.

I tillegg er den kommunale rammen til programområdet Miljøpakken lagt til tjenesteområdet. Det er redegjort nærmere for Miljøpakkens virksomhet i kapittel 23.

Trondheim er en by som i lengre tid har opplevd sterk vekst. Gjennom kommuneplanens arealdel er det planlagt for at byen fortsatt vil vokse med 2500-3000 innbyggere per år i de kommende tiårene. Det gjør at mange bygg- og anlegg både i privat og offentlig regi skal planlegges, bygges og registreres i samråd med kommunens plan- og bygningstjenester.

De to største utbyggingsområdene i Trondheim, Øvre Rotvoll og Overvik, er gitt prioritet i perioden. Det er vedtatt at det skal utarbeides områdereguleringer og lagt opp til en framdrift der planene skal være ferdig til sluttbehandling sommeren 2016. Arbeidet ble påbegynt høsten 2014 og skjer i samarbeid med

grunneierne. Kommunen har tatt et betydelig ansvar for å samordne prosessen med bl.a. gjennomføring av et seminar, et større utredningsarbeid om trafikk og utarbeidelsen av planprogram.

Overordnet har byplantjenester arbeidet med:

- kommuneplanmelding om byutvikling(Grønn strek)
- kommunedelplan for Nyhavna, Dragvoll, Lade/ Leangen og Tiller
- ferdigstilling av områderegulering for Litlgråkallen, Kobberdammen og Fjellsætra
- områdeplanen for Tempe, Valøya og Sluppen lagt ut på høring
- intensivert innsats med områdeplanen for Granåsen
- bistand til Jernbaneverket i arbeidet med lokalisering av nytt logistikknutepunkt og to spors jernbane
- bistand til Statens vegvesens i arbeidet med E6 sør og Sluppen bru

I tillegg har kommunen i 2014 og 2015 jobbet aktivt med byliv og attraktivitet i Midtbyen. Utkast til byromsstrategi er i ferd med å slutføres, og utredningsarbeid for bryggene i Kjøpmannsgata ble påbegynt. Da Europas treekspertise deltok på Holzbaukonferansen, ble søkelyset satt på byens tusenårige historie med bruk av tre. Kjøpmannsgata var arena for midlertidige installasjoner og arrangement.

Byplantjenester har prosjektlederansvar for tre prosjekter som skjer i samarbeid med kunnskapsmiljøene og næringslivet i byen. Arbeidet er delfinansiert gjennom Kommunal- og moderniseringsdepartementets *"Plansatsingen for store byer"*:

- Prosjektet "En blå tråd" arbeider med kulturminner som drivkraft i planleggingen og elva som attraksjon for byen.
- Prosjektet "Gatelangs" ser på hvordan målrettede tiltak kan bidra til økt bruk av miljøvennlig transport, og er koblet til områdeløft Saupstad/Kolstad.
- Prosjektet "Kunnskapsaksen" fikk forprosjektmidler for flere ulike delprosjekter med beliggenhet i aksen fra Brattøra til Sluppen.

Byplantjenester har også bidratt inn i arbeidet med Masterplan for Trondheims bycampus, European – verdens byplankonkurranse og Nordic City Network konferansen våren 2015.

Byggesakstjenester har de siste årene jobbet målrettet med å anskaffe digitale løsninger. Tjenesten er i front i landet når det gjelder digitalisering av arbeidsprosessene, og har satt i gang et arbeid med å anskaffe løsninger for en digital arbeidsplattform for byggesaksbehandling, og en ny digital portal for å sende inn søknader om byggetillatelse. Dette er to prosjekter som har som mål å digitalisere byggesakstjenesten for både innbygger og ansatte, og som vil gi både effektiviseringsgevinst og økt kundetilfredshet.

Byggesakstjenester har de siste årene hatt en betydelig restanse når det gjelder saker knyttet til ulovlighetsoppfølging. Som et resultat av målrettet innsats har antall saker med lang behandlingstid gått betydelig ned.

Kart- og oppmålingstjenester har i flere år jobbet aktivt med å innføre verktøy som kan lette arbeidet med saksbehandling, planlegging og kommunikasjon. En ny virtuell 3D-modell av byen er kommet på plass, og gatebilder er lagt inn i kartportalen og har forenklet muligheten for å sjekke ut forholdene på det enkelte sted. Det har redusert behovet for befaring i felt og bidratt til mer presis forvaltning av byens fysiske omgivelser. Første steg av digital plandialog er innlemmet i delesaksbehandlingen, og hensikten er å høste erfaringer for framtidig innføring av digital plandialog også i behandlingen av innsendte planer.

16.1.1 Sammenligning med andre kommuner samt rammeoversikt

Tabell 16-1 Plan- og bygningstjenester sammenlignet med andre ASSS-kommunene. Tall i kroner per innbygger

	Trondheim		ASSS	
	2013	2014	2013	2014
Plantjenester				
Brutto driftsutgifter til plansaksbehandling	330	358	290	349
Netto driftsutgifter til plansaksbehandling	178	179	198	251
Brutto driftinntekter til plansaksbehandling	175	206	112	117
Byggesakstjenester				
Brutto driftsutgifter til byggesaksbehandling	208	236	245	241
Netto driftsutgifter til byggesaksbehandling	-17	45	-7	-4
Brutto driftinntekter til byggesaksbehandling	233	200	263	254
Kart- og oppmålingstjenester				
Brutto driftsutgifter til kart- og oppmåling	157	154	161	159
Netto driftsutgifter til kart- og oppmåling	20	42	71	74
Brutto driftinntekter til kart- og oppmåling	148	123	101	94

Kostratallene for 2013 og 2014 viser at Trondheim kommune benytter mindre ressurser på plantjenester enn snittet av de andre ASSS kommunene. Bruttotallene for plantjenester er påvirket av Miljøpakken, mens nettotallet, som er et uttrykk for hvor mye kommunale midler som benyttes på feltet, har over flere år vist at Trondheim har brukt mindre enn gjennomsnittet.

Både kart, oppmåling- og byggesakstjenester er drevet billigere enn snittet av de andre ASSS-kommunene i 2013 og 2014. Trondheim benytter mindre av sine egne midler på kart- og oppmålingstjenester og fakturerer brukerne av tjenesten noe mer enn gjennomsnittet av kommunene. Denne tendensen har også vært stabil over mange år. Byggesakstjenester har i 2014 litt mindre inntekter enn gjennomsnittet og høyere netto driftsutgifter. Det skyldes at det i 2014 var lagt opp til en betydelig bruk av områdets selvkostfond.

Rammen til de tre enhetene og program Miljøpakken som ligger til tjenesteområdet fordeler seg om lag som følger i 2015:

Tabell 16-2 Rammefordeling enhetene innenfor Plan- og bygningstjenester 2015. Tall i millioner kroner

Enhet	Utgifter	Inntekter	Netto ramme
Kart- og oppmålingskontoret	31,5	-20,3	11,2
Byplankontoret	49,5	-22,1	27,4
Byggesakskontoret	35,8	-42,3	-6,5
Miljøpakken	64,7	-58,6	6,1
Sum	181,5	-143,2	38,3

Byggesakskontoret er selvkostfinansiert og er satt opp til å gå med overskudd for å dekke aktiviteter knyttet til byggesakskostnader som utføres på andre enheter.

Miljøpakken har en kommunal ramme på i overkant av 6 millioner kroner. I tillegg kommer avkastningen på kommunens kollektivfond. Avkastningen på kommunens kollektivfond vil bli benyttet som tilskudd til trikkedriften, mens det resterende skal, i tråd med bystyrets føringer i forbindelse med behandlingen av Miljøpakken del 2 [bystyresak 60/12](#), benyttes på Miljøpakkens satsing på myke trafikanter.

16.2 Utfordringer

Trondheim står overfor store endringer i byens fysiske utvikling i de kommende tiårene. I Trondheim øst er det anslått at det foreligger planer for boligområder som kan gi rom for om lag 35 000 nye innbyggere, og i Trondheim sør for om lag 14 000 nye innbyggere. Med så mange nye boliger må også infrastruktur, tjenestetilbud, rekreasjon- og idrettstilbud og offentlige funksjoner på plass. Parallelt med dette planlegges det store infrastrukturprosjekt med E6 sør, Sluppen bru, Byåsen tunnel, Brundalsforbindelsen, doble tunneler på E6 mot Stjørdal, dobbeltspor på Trønderbanen, superbuss, ny rutestruktur og nytt logistikknutepunkt på Torgård. VM i nordiske grener i Granåsen og samling av NTNU campus vil også påvirke byutviklingen. Samlet fører dette til betydelig aktivitet og press på tjenesteområdets kapasitet.

Det gode samarbeidet om å sikre Midtbyen som regionens identitetsbærer og viktigste handels- og kultursenter krever kontinuerlig og tilstedeværende innsats. Midtbyen Management har sammen med Midtbykoordinator bidratt til god kommunikasjon med økt aktivitet og optimisme i sentrum. I 2016 vil byromsstrategiarbeidet og arbeidet med Kjøpmannsgata stå sentralt. Andre større planlagte planarbeid for Midtbyen må avveies opp mot andre planbehov.

Sentrale myndigheter har vedtatt forenklinger i plan og bygningsloven fra første juli 2015 og foreslått nye endringer fra 1. januar 2016. For planområdet er det blant annet foreslått en halvering av saksbehandlingstiden. Dette vil medføre at kapasitet vil bli bundet til saksbehandling og gjør at forventninger til kapasitet på annet planarbeid må avveies og prioriteres. Å innføre halvert saksbehandlingstid for planbehandling, samtidig med at byen står foran store byutviklingsutfordringer, er krevende. For byggesaksområdet vil endringene føre til færre saker og en dreining av ressursene mot mindre inntektsgivende oppgaver som tilsynsarbeid, ulovlighetsoppfølging og kundeveiledning over skranke. For kart- og oppmålingsområdet vil lovendringene kunne bety at ajourføring av kart- og eiendomsregister blir ufullstendig og vanskeligere å følge opp, siden kommunen ikke lenger selv har en total oversikt over all byggeaktivitet som til enhver tid pågår.

Det må regnes som sannsynlig at den pågående konjunkturnedgangen vil få en negativ effekt på byggeaktiviteten. Dette vil kunne lede til mindre etterspørsel etter plan- og byggesakstjenester selv om pågående planarbeid indikerer store framtidige utbygginger. Uvisshet omkring effekten av disse endringene medfører at området går inn i 2016 med en usikkerhet knyttet til inntektsforholdene.

Det er en utfordring å behandle saker innen lovbestemt behandlingstid. Dette gjelder særlig klagesaker til politisk behandling i bygningsrådet, og plansaker der det foreligger konflikter eller kompliserte avklaringer. Flere innsigelser og større konfliktnivå i plansakene har ført til betydelig merarbeid etter 1. gangs behandling. Det er arbeid som ikke dekkes innenfor gebyrene og som må dekkes av bevilgninger fra bykassen.

Stedfestet informasjon med god kvalitet som grunnlag for planlegging, saksbehandling og formidling representerer betydelige verdier for samfunnet og krever både kompetanse og ressurser hos den virksomhet som har ansvaret for å etablere, utvikle og holde informasjonen ved like. Kart- og eiendomsdata har nytteverdi bare dersom de er oppdaterte. Informasjon som det i dag tar tid å samle inn og kvalitetssikre, vil i framtida bli gjort tilgjengelig blant annet gjennom bruk av selvbetjeningsløsninger. Regjeringen har vedtatt en strategi for å frigi alle kartdata fra 2017 og utreder konsekvensene av et slikt frislipp. Det er grunn til å anta at kommunens inntekter knyttet til kart- og oppmålingstjenester vil bli redusert de kommende årene.

16.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.3 I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal

- 2.6 I 2020 er Trondheim rollemodell for konkurransedyktige og bærekraftige areal- og transportløsninger
- 3.1 I 2020 opplever barn og unge i Trondheim trygghet i hjem, barnehage, skole og fritid (bidragsyter)
- 3.8 I 2020 har Trondheim et levende bysentrum

16.3.1 Periodemål 2016-2019

Oppfylle nasjonale mål om bærekraftig byutvikling.

Trondheim kommune vil følge opp Statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging av 26.9 2014. Der legges det føringer for fremtidig bærekraftig byutvikling som har betydning for hvordan Trondheim skal utvikle seg.

Indikatorer: Reisevaneundersøkelser, bymiljøindikatorer, statistikk

- I 2016 skal arbeidet med kommunestruktur og samordnet bolig- areal- og transportplanlegging følges opp gjennom kommunal planstrategi og oppstart av rullering av kommuneplanens arealdel.
- I 2016 skal bymiljøavtale og nasjonale mål om reduserte klimautslipp følges opp gjennom arbeidet med Miljøpakken.
- I 2016 skal nasjonale føringer om NTNUs videre utvikling følges opp gjennom arbeid med campusutvikling og Kunnskapsaksen.

Styrke Trondheim som en attraktiv by med god folkehelse og trivsel i hverdagen.

Trondheim kommune vil legge til rette for gode, trygge og inspirerende omgivelser der byens befolkning bor og ferdes. Det er god byutvikling, og et viktig grunnlag for å sikre god folkehelse og trivsel i hverdagen.

Indikatorer: Kvalitative spørreundersøkelser og fortsatt befolkningsvekst

- I 2016 skal det legges opp til at områdereguleringene for Overvik og Øvre Rotvoll er utarbeidet i henhold til Miljøpakkens mål om at all vekst i trafikken skal skje med miljøvennlig transport, og på en måte som sikrer en attraktiv, bærekraftig og helsefremmende byutvikling i Trondheim øst.
- I 2016 skal det forligge planer for skoleutvikling, ideer for lokalsenterutvikling og tiltak for økt sykkelbruk som kan bidra til å styrke områdeløftet på Saupstad/Kolstad.

Styrke Midtbyen som regionens identitetsbærer og viktigste handels- og kultursentrum.

Trondheim kommune vil at Midtbyen, sentrum i Trondheim, skal fortsette å være det naturlige midtpunktet i Midt-Norge slik det har vært i mer enn 1000 år. Da må det være et sted for handel, næringsvirksomhet og kulturtilbud som folk vil oppsøke, men også et levende sentrum der byens befolkning kan arbeide, bo og få opplevelser i hverdagen.

Indikatorer: Bylivsundersøkelse

- I 2016 skal byliv og handelsmiljø styrkes gjennom oppfølging av byromsstrategi for Midtbyen.

Være effektive og tilgjengelige for alle gjennom økt bruk av digitale verktøy for å sikre god kommunikasjon med innbyggerne.

Trondheim kommune følger opp det nasjonale satsningsområdet for å effektivisere de kommunale tjenestene slik at det blir en enklere hverdag for innbyggerne i tråd med forventningene i samfunnet. Bruk av IKT er et viktig virkemiddel i denne sammenhengen.

Indikatorer: Brukerundersøkelser, KOSTRA-analyser og matrikkelrapportering

- I løpet av 2016 skal det bli satt i gang en anskaffelsesprosess for innkjøp av en arbeidsplattform for byggesaksbehandling og en ny søknadsportal for å søke om byggetillatelse.
- I 2016 skal innbyggere og ansatte bli gitt bedre innsikt i hvordan den digitale og den fysiske 3D-modellen kan brukes.

16.4 Forslag til driftsbudsjett

Enhetene innenfor tjenesteområdet har høy selvfinansieringsgrad. Nesten 78 prosent av aktiviteten er i 2015 forutsatt finansiert via inntekter. Den høye inntektsandelen til enhetene skyldes for en stor del at de utfører tjenester relatert til Plan- og bygningsloven og refusjon for oppgaver utført for Miljøpakken. Mesteparten av den tildelte kommunale rammen benyttes til byplanlegging og kartlegging. Gebyr- og avgiftsnivået for tjenesten vedtas av bystyret. Den gjennomsnittlige gebyr- og avgiftsøkningen rådmannen foreslår innenfor området, framgår av tabellen nedenfor.

Tabell 16-3 Foreslåtte gebyr- og avgiftsøkninger plan- og bygningstjenester 2016. Tall i prosent

Område	Foreslått gebyrøkning
Byggesaksgebyrer	15,0
Gebyrer knyttet til 1.del plansaker	5,0
Oppmålingsgebyrer i henhold til matrikkelloven	5,0
Andre avgifter knyttet til karttjenester	2,7

Gebyrene relatert til 1.del plansaker, oppmålingssaker etter matrikkelloven foreslås økt med 5,0 prosent. Prognosene tilsier en betydelig bruk av områdenes selvkostfond i 2015. For å unngå negative selvkostfond må gebyrene økes med noe mer enn forventet lønns- og prisstigning.

Rådmannen foreslår en økning av byggesaksgebyret. Tabellen nedenfor viser endring i byggesaksgebyret og utviklingen i områdets selvkostfond i perioden 2010-2016

Tabell 16-4 Endring i byggesaksgebyr og nivå selvkostfond ved årsslutt 2012-2016. Nivå selvkostfond i 2015 og 2016 er prognoserte tall. Byggesaksgebyr i prosent og beløp i millioner kroner.

	2012	2013	2014	2015	2016
Endring byggesaksgebyr (prosent)	3,3	-10,0	-5,0	-5,0	15,0
Nivå selvkostfond byggesakstjenester	22,1	24,8	15,9	7,7	1,1

Tabellen viser at byggesaksgebyret har blitt betydelig redusert i perioden 2012-2015. Taes høyde for pris- og lønnstigning, er den reelle reduksjonen enda høyere, anslått til 25 prosent. Gebyrreduksjonen har vært mulig på grunn av gode konjunkturer, effektiv drift og behovet for å redusere områdets selvkostfond. Hovedregelen når det gjelder disponering av selvkostfond er at midlene skal benyttes i løpet av en femårsperiode. I 2015 er forskjellen mellom inntekter og utgifter på rundt åtte millioner kroner så for å unngå et negativt selvkostfond er det, som orientert om i fjorårets budsjett, nødvendig å øke gebyret vesentlig i 2016. Også i 2017 regner rådmannen med at det vil det være nødvendig å øke byggesaksgebyret utover ordinær pris- og lønnstigning.

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for tjenesteområdet plan- og bygningstjenester for perioden 2016-2019, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 16-5 Budsjettramme og tiltak plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	38,3	38,3	38,3	38,3
Pris- og lønnskompensasjon	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Korrigert budsjett 2015	38,2	38,2	38,2	38,2
Ramme for befolkningsendring	0,4	1,0	1,4	1,9
Annen rammeendring	-0,2	0	0,4	0,8
Forslag til netto driftsramme	38,4	39,2	40,0	40,9
Rammeendring	0,2	1,0	1,8	2,7
Økninger i tjenestetilbud	0,6	1,4	2,2	3,1
Reduksjoner i tjenestetilbud	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Effektiviseringstiltak	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	0,2	1,0	1,8	2,7

Økninger i tjenestetilbud*IT-satsing*

Byutvikling har, for å effektivisere tjenesten, disponert om lag 0,7 million kroner per år til utvikling av IT-verktøy for tjenesteområdet og resten av kommunen. Satsingen bidrar til at kommunen henger med på den teknologiske utviklingen og gir byutvikling mulighet til å utnytte nyansattes stadig økende datakompetanse. Satsingen bidrar også til å effektivisere og bedre kvaliteten på tjenesteproduksjonen.

Reduksjoner i tjenestetilbud*Reduksjon av tjenesteproduksjonen*

Tilpasning til rammen medfører at området må redusere saksbehandlerkapasitet noe.

Effektiviseringstiltak*Effektivisert saksbehandling med opphav i områdets IT- satsing*

Byutvikling sin avsetning av midler til IT-satsing gjør det mulig å ta ut 0,2 million kroner som effektivisering av tjenesteproduksjonen.

16.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i plan- og bygningstjenester for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 16-6 Investeringer plan- og bygningstjenester i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				14,0	14,0	14,0	14,0	
Forslag investering 2016-2017					12,5	12,5	12,5	12,5
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Miljøpakketiltak				12,5	12,5	12,5	12,5	
Sum økonomiplan				12,5	12,5	12,5	12,5	

De kommunale investeringsmidlene til Miljøpakken er samlet slik at de kan brukes fleksibelt. I tillegg til kommunale lånemidler, forutsettes det statlig tilskudd til trafikksikkerhet og kollektivtrafikk på rundt 3,0 millioner kroner. Det er knyttet usikkerhet til størrelsen av de statlige tilskuddene. Budsjetterte tilskudd er derfor redusert ned med 1,5 millioner sammenlignet med fjorårets budsjettforslag.

17 Miljøtjenester

I 2016 skal prosjektet Renere havn ferdigstilles og gi betydelig renere sjøbunn, bedre livsvilkår for organismer, og bedre grunnlag for rekreasjon i og ved havnebassenget. En ny klimahandlingsplan vil gi grunnlag for nye tiltak.

Gjeninnføring av piggdekkgebyret vil føre til at brukere av piggdekk selv må dekke inn deler av de kostnadene piggdekkbruken innebærer, og til en gradvis reduksjon av piggdekkbruken og mengden svevestøv.

17.1 Informasjon om tjenesteområdet

Miljø- og landbrukstjenester er kommunens rådgiver, ressurs og pådriver når det gjelder klima, miljørettet helsevern, natur, landbruk og kulturminner. Trondheim kommune har spesialkompetanse, som deles gjennom interkommunale avtaler om miljørettet helsevern (med Klæbu, Malvik, Melhus, og Midtre Gauldal kommuner), veterinærvakt (med Klæbu, Malvik, Melhus og Skaun kommuner) og landbrukstjenester (med Klæbu og Malvik kommuner). Analysesenteret leverer analyse- og beredskapstjenester knyttet til vann, miljø, mat og inneklime internt til Trondheim kommune, og utfører eksterne oppdrag gjennom selskapet LabTjenester AS som er eid av Trondheim kommune. Analysesenteret er utpekt av Statens Strålevern til å bli et av seks nasjonale beredskapslaboratorier når det gjelder radioaktivitet.

Nøkkelinformasjon Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester

- Forskriftskrav til luftkvalitet har blitt overholdt de siste årene.
- Om lag 70 000 personer i Trondheim er plaget av støy, først og fremst fra trafikk.
- Det er så langt lite som tyder på et trendbrudd i utslippstallene for klimagasser i Trondheim kommune.
- Naturmiljøet er prioritert. Et eksempel er at salamanderen nå trives godt i nyetablerte dammer som er laget etter tilskudd fra fylkesmannen.
- Det er innvilget 304 produksjonstilskudd til jordbruket, 19 tilskudd til grøfting gjennom Spesielle miljøtiltak i landbruket, og 109 regionale miljøprogram i 2014.
- Mer enn 28 000 barn og unge går på en skole eller barnehage som er sertifisert med Grønt flagg. Tilnærmet 100 prosent av de kommunale enhetene har Grønt flagg, mens 64 prosent av de private barnehagene og 28 prosent av de private skolene er sertifisert.
- I 2014 har om lag 350 huseiere og utbyggere fått råd fra byantikvaren, og fire bryggeiere har fått tilsagn om pæletilskudd.
- Riksantikvaren kåret Trondheims byantikvar til landets beste byantikvar i 2014.
- Analysesenteret utfører årlig om lag 55 000 analyser av prøver fra vann, miljø, mat og inneklime.

17.2 utfordringer

Miljøbyen Trondheim har høy status og prioritet, ikke minst på grunn av Miljøpakken. Dette skaper forventninger til å sette i gang, tilrettelegge og delta i mange prosjekter og prosesser.

Klima

Bystyret har vedtatt at Trondheim skal ha 25 prosent lavere klimagassutslipp i 2020 enn i 1991 og at energiforbruket ikke skal overskride 4,5 terrawatttimer i 2020. Vi har så langt ikke sett et klart trendbrudd for utslippene tross mange gode lokale tiltak. Ny statistikk fra SSB for 2009-2013, vil bli klar i 2015 og vil gi bedre oversikt. Fylkesstatistikken for Sør-Trøndelag viser en topp i utslippene i 2010 og en liten reduksjon etter dette. Nasjonale og internasjonale føringer uttrykker forventninger om større kutt i klimagassutslippene i årene som kommer. FNs klimapanel har i sin siste rapport pekt på byene som viktige aktører for å redusere klimagassutslippene. Eksisterende klimahandlingsplan har i stor grad

prioritert tiltak som kommunen kan påvirke direkte, gjennom egen virksomhet og som forvaltningsmyndighet. For ytterligere å redusere klimagassutslippene må hele byen med.

Rådmannen har store forventninger til det treårige EU-interregprosjektet "Smart Green Region Mid-Scandinavia". Prosjektet er et samarbeid med Østersund og Sundsvall og omfatter aktiviteter som bidrar til klima- og miljødrevet næringsutvikling.

SINTEF og NTNU har nylig etablert et forskningssenter for klimatilpasning av det bygde miljø, "Klima 2050." De samme institusjonene søker også å etablere et forskningssenter for å redusere klimagassutslipp "ZEN- Zero emission neighbourhoods in Smart cities" fra 2016. Begge sentrene har åtte års varighet med partnere fra forskning, privat og offentlig virksomhet. Ved å bli partner får kommunen tilgang til unike kompetansenettverk og mulighet for å dele kunnskap med de fremste kunnskapsmiljøene i Norge. Det gir oss mulighet til å bringe inn aktuelle problemstillinger og eksempler på områder der vi ønsker innovasjon og utvikling, og å ha pilotprosjekter i Trondheim.

Folkehelse og fysisk miljø

I Trondheim er det stadig flere som går og sykler. Trondheim har tilfredsstillt forurensningsforskriftens krav til luftkvalitet i 2013 og 2014, spesielt til glede for gående og syklende. Kommunen og Statens vegvesen har benyttet betydelige midler på godt renhold og god støvdemping langs hovedvegnettet for å redusere støvproblemet. Samtidig er mange fortsatt plaget av dårlig luftkvalitet. For å forebygge plager for astmatikere og allergikere og unngå hjerte- og karlidelser bør luftkvaliteten forbedres. Det har kommet signaler fra nasjonale myndigheter om at forskriftskravene kommer til å bli skjerpet.

95 prosent av svevestøvet er oppmalt asfalt fra bruk av piggdekk på bar veg. Andelen som kjører piggfritt er sunket fra 80 prosent, da piggdekkgebyret ble opphevet i 2010, til om lag 65 prosent i dag. Piggdekkbruk påfører kommunen en betydelig ekstrakostnad fordi piggdekk gjør at asfaltdekket slites ned og støvnivået i luften øker. For å fremme befolkningens helse, legge til rette for gåing og sykling og for å tilfredsstille kommende skjerpede krav til luftkvalitet, foreslår rådmannen å gjeninnføre piggdekkgebyret fra 1. november 2016. Innføring av et piggdekkgebyr vil bidra til at brukere av piggdekk selv må dekke deler av kostnadene av piggdekkbruken og vil være i tråd med prinsippet om at forurenser betaler. Rådmannens vurdering er at et piggdekkgebyr vil redusere piggdekkandelen gradvis de kommende årene. Rådmannen redegjør for gjeninnføringen av piggdekkgebyret i egen sak som vil bli fremmet parallelt med budsjettet.

En annen folkehelseutfordring er støy. Daglig plages 70 000 av støy i Trondheim. Miljøpakkens støytiltak er det viktigste virkemidlet for å redusere vegtrafikkstøy i Trondheim. I 2016 er det krav etter forurensningsforskriften å gjennomføre en ny støykartlegging, og i 2017 skal handlingsplan mot støy revideres.

Naturmiljø og landbruk

Naturmiljøet har både en egenverdi og en verdi for rekreasjon. Naturmiljøet i Trondheim er i stor grad påvirket av byen og kan sjelden regnes som uberørt natur. Skjøtsel av naturområdene er ofte nødvendig for å ivareta både hverdagsnatur og sårbare arter og naturtyper. I [bystyresak 46/13, Temaplan for naturmiljøet](#), ble det vedtatt føringer for dette arbeidet som delvis er avhengig av bevilgninger fra fylkesmannen fra år til år.

Prosjektet *Renere havn* er et stort løft for Trondheim kommune sammen med Trondheim havn og Miljødirektoratet. Renere havn skal ferdigstilles i løpet av 2016 og vil gi betydelig renere sjøbunn, bedre vilkår for livet i havnebassenget, og gi byens innbyggere bedre rekreasjonsområder.

Landbruket i Trondheim er sterkt påvirket av byen. Trondheim har 20 prosent dyrkbar jord mot et landsgjennomsnitt på tre prosent. Det gir Trondheim et spesielt ansvar for matproduksjon. En positiv trend er interessen for urban matproduksjon. Det kan være med å skape forståelse for matjordas verdi

og samtidig bidra til rekreasjon og sosialt samvær. Det har vært stor interesse for utlyste midler til urban dyrking, som ble vedtatt i budsjett for 2015.

Kulturminner

Kulturminneplanen har ambisjoner både om å ta vare på historien og mangfoldet og ny bruk av gamle kulturminner. Vitaliseringsprosjektet for bryggene langs Kjøpmannsgata og kulturminneverdier i veier og bakgårder har høy prioritet som utviklingsprosjekt. Det er et godt samarbeid med Sør-Trøndelag fylke om kulturminneprosjekter. Det er krevende å rekke over både forvaltnings- og prosjektoppgaver innen kulturminnevern.

Laboratorietjenester

I vedtatt budsjett 2015 er det lagt til grunn at rådmannen kan disponere inntil ti millioner kroner av kommunens disposisjonsfond til omstilling av Analysesenteret. Begrunnelsen for avsettingen var nødvendige omstillingstiltak for å tilpasse seg EØS-avtalens konkurranseregler. I andre tertialrapport er det estimert at Analysesenteret kun vil få et merforbruk på mellom fire og fem millioner kroner i 2015. Rådmannen ser behov for å drøfte oppgaver og langsiktig finansiering av Analysesenteret nærmere og vil sende fram en egen sak til politisk behandling.

17.3 Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester

Tjenesteområdet bidrar til å nå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.2 I 2020 skal Trondheim være et lavenergisamfunn
- 2.3 I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal
- 3.8 I 2020 har Trondheim et levende bysentrum
- 4.5 I 2020 har Trondheim god beredskap i forhold til samfunnssikkerhet

17.3.1 Periodemål 2016-2019

Utslippene av klimagasser i 2020 skal være minst 25 prosent lavere enn i 1991

Statistisk sentralbyrå (SSB) skal gjenoppta klimagassregnskap for kommuner i desember 2015. Dette vil gi oss måltall for direkte utslipp og gjennomsnittstall innenfor kommunens grenser. Det vil fremdeles være behov for å evaluere effekten av lokale tiltak, men en offisiell klimastatistikk fra SSB vil lette arbeidet vårt framover.

Indikatorer: Klimagassregnskap for Trondheim

- I 2016 skal Trondheim ha vedtatt en ny kommunedelplan for klima og energi, som en revisjon av eksisterende energi- og klimahandlingsplan. Kommunedelplanen skal også omfatte klimasårbarhetsstrategi, og nye kapitler om energiproduksjon og det grønne skiftet.
- For å feie for egen dør og bidra til reduserte klimagassutslipp skal enhetene gjøre sine klimafotavtrykk kjent, redusere klimagassutslipp fra tunge og lette kjøretøy, redusere energiforbruk i den kommunale bygningsmassen, øke miljøbevisstheten blant barn og unge, få flere til å gå eller sykle til og fra jobb, og redusere klimagassutslipp fra tjenestereiser med fly.

Bedre folkehelse gjennom bedre luftkvalitet

For å forebygge plager for astmatikere og allergikere og unngå hjerte- og karlidelser bør Trondheim på lengre sikt tilfredsstille nasjonale mål for lokal luftkvalitet som er strengere enn nåværende forskriftskrav. Det har kommet signaler fra nasjonale myndigheter om at forskriftskravene også skal skjerpes. At flere går og sykler gjør luftkvaliteten enda viktigere.

Indikatorer: Bedre resultater enn gjennomsnittet av tre foregående år. Måleresultater gjengitt på www.luftkvalitet.info og i egne rapporter

- I 2016 er skal Trondheim ha intensivt renhold og støvdemping av sentrale veger.
- Innføring av piggdekkgebyr fra 1. november 2016

Bærekraftig og langsiktig forvaltning av naturmiljøet og matproduserende areal

Å ta vare på eksisterende naturmiljø og matproduserende areal er betydelig billigere enn å restaurere og sette i stand slike arealer. Naturmiljøet i sjøen prioriteres gjennom å rydde i havnebassenget og å ta hensyn til sjøfuglers behov i arealplanleggingen. Omfang av skjøtselstiltak avhenger av tilskudd fra Fylkesmannen, og er derfor ikke konkretisert.

Indikatorer: Indikatorer er tilstandsklasse III eller lavere i sjøbunnen. Antall mål omdisponert matjord.

Tilstandsovervåking etter vedtatt [bystyresak 46/13](#) "Temaplan for naturmiljøet."

- I 2016 skal prosjektet Renere havn ferdigstilles.
- I 2016 skal Trondheim spre kunnskap om jordsmonnets betydning og sørge for en kunnskapsheving i bysamfunnet gjennom urban dyrking.
- I 2016 skal Trondheim sammen med fylkesmannen bidra til restaurering og skjøtsel for å sikre livskraftige bestander av prioriterte arter og økosystem iht. til *Temaplanen for naturmiljøet*.

Ivareta byens kulturminner og spre kunnskap om dem

Kulturminneplanen prioriterer å ta vare på bryggene langs Kjøpmannsgata og veiter og gårdsrom i Midtbyen samt å vitalisere disse områdene. Midtbyen har høy prioritet og arbeidet med reguleringsplan for Kjøpmannsgata er påbegynt, noe som nødvendiggjør god kartlegging for å klargjøre hvilke verdier som skal tas vare på. Kommunen har i 2014 vedtatt å gi tilskudd til pælefundamentering av verdifulle brygger langs Kjøpmannsgaten med gjennomføring senest 2016.

Indikatorer: Kartlegge tapet av kulturminner.

- I 2016 skal arbeidet med å vitalisere bryggene langs Kjøpmannsgata være videreført. Utbedring av pælefundamenter skal være gjennomført og sikring mot brann skal være igangsatt. Det skal være gjennomført flere midlertidige tiltak som trekker publikums oppmerksomhet mot bryggerekka.
- I 2016 skal en rapport om kulturmiljøtilstanden i veitene i Midtbyen foreligge.

17.4 Forslag til driftsbudsjett

Tjenesteområdet består av de to enhetene Miljøenheten og Analysesenteret. Miljøenheten har en kommunal ramme på rundt 28 millioner kroner mens Analysesenteret har en ramme på om lag to millioner kroner. Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for miljøområdet for perioden 2016-2019, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 17-1 Budsjettramme og tiltak miljø-, landbruks- og laboratorietjenester. Tall i millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	29,8	29,8	29,8	29,8
Pris- og lønnskompensasjon	0,0	0,0	0,0	0,0
Korrigert budsjett 2015	29,8	29,8	29,8	29,8
Ramme for befolkningsendring	0,3	0,7	1,1	1,4
Annen rammeendring	0,8	-0,4	-0,8	-1,1
Forslag til netto driftsramme	30,9	30,1	30,1	30,1
Rammeendring	1,1	0,3	0,3	0,3
Økninger i tjenestetilbud	1,3	0,5	0,5	0,5
Reduksjoner i tjenestetilbud	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Effektiviseringstiltak	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Sum tiltak	1,1	0,3	0,3	0,3

Økninger i tjenestetilbud

Tilskuddsordning bryggepæler

I forbindelse med disponeringen av overskuddet fra årsoppgjøret for 2013, ble det satt av 1,4 millioner til tilskudd til pælene i bryggerekken. I [formannskapssak 162/14](#) ble det vedtatt at tilskuddene skulle

utbetales innen utgangen av 2016. Tilsagn er gitt til fire bryggeiere, og det er lagt opp til at 0,5 millioner kroner av tilskuddet utbetales i 2015 og 0,9 millioner i 2016.

Grønn frivillighet

I budsjettet for 2015 ble det satt av midler til urban matdyrking. Det ble satt av 0,5 millioner kroner i 2015 og en million i 2016 og framover. I [formannskapssak 82/15](#) ble det vedtatt at midlene for 2015 skulle brukes til tilskudd til lag og foreninger og til kompetanseheving og motivasjon blant publikum knyttet til grønn frivillighet. Det er etablert seks avtaler om dyrking på kommunal grunn, fire av dem på Bakklandet. I forbindelse med søknadsutlysningen i 2015 kom det inn flere godt begrunnede søknader. Rådmannen benytter derfor en million kroner i 2016 til tilskudd og videre arbeid med å etablere parsellhager.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Reduksjon av tjenesteproduksjonen

Tilpasning til rammen vil bety en viss reduksjon av saksbehandlerkapasiteten innenfor tjenesteområdet.

Effektiviseringstiltak

Effektivisert saksbehandling med opphav i områdets IT- satsing

De midlene Byutvikling har avsatt til IT-satsing gjør det mulig å effektivisere tjenesteproduksjonen med anslagsvis 0,1 millioner kroner.

17.5 Forslag til investeringsbudsjett

Tabell 17-2 Forslag til investeringer. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				99,0	119,2	2,0	2,0	
Forslag budsjett 2016-2019					93,3	2,0	2,0	2,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Utstyr labtjenester og bygningsutvikling				2,0	2,0	2,0	2,0	
Renere havn	221,0	129,7	91,3	91,3	0,0	0,0	0,0	
Sum økonomiplan	221,0	129,7	91,3	93,3	2,0	2,0	2,0	

Analysesenteret

Analysesenteret har kontinuerlig behov for å oppgradere sitt tekniske utstyr. Det er derfor nødvendig at enheten har et investeringsbudsjett på to millioner kroner i året. I tillegg til å bruke midlene på teknisk utstyr, vil de brukes til å oppgradere bygget enheten holder til i.

Prosjekt Renere havn

Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS har fått tilsagn om 75 prosent statlig støtte (eksklusive moms) til miljøtiltak i prosjektet *Renere havn*. De resterende utgiftene skal deles mellom Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS. I [bystyresak 7/15](#) ble forventet sluttkostnad til prosjekt Renere havn redusert fra 248,7 millioner kroner til 221,0 millioner kroner. Hovedentreprisen har kommet svært godt i gang, og i følge rådmannens rapportering for andre tertial 2015 ligger aktiviteten rundt 30 millioner over det som opprinnelig var budsjettet. Avviket kommer ikke overraskende. Både i første tertialrapport for 2015 og [bystyresak 7/15](#) om investering ble usikkerhet ved kostnader og fremdrift poengtert. Forventet sluttkostnad for prosjektet ligger fast. Rådmannen har i andre tertialrapport 2015 innstilt på å framskynde bevilgningen til Renere havn fra 2016 til 2015 for å slippe fordyrende stans av prosjektet.

18 Tekniske tjenester

Tekniske tjenester har et spesielt ansvar for arbeidet med å etablere og opprettholde en trygg og sikker infrastruktur, tilrettelegge grønnstruktur og ta høyde for å kunne håndtere mer vann som følge av klimaendringer.

Styrking av sikkerheten i vannforsyningen vil fortsatt ha høy prioritet. Arbeidet med å gjøre byens elver og bekker renere og bedre egnet for lek og rekreasjon og - å gjøre byens friområder mer attraktive som møtesteder vil bli prioritert i perioden.

Bedre tilrettelegging og drift av gang- og sykkelveger skal øke brukertilfredsheten blant gående og syklende. Innen avfallsområdet vil materialgjenvinning fra husholdningsavfall bli trappet opp.

18.1 Informasjon om tjenesteområdet

Tekniske tjenester produserer nødvendige basistjenester i hverdagen for kommunens befolkning. Området har også ansvaret for tjenester som bidrar til innbyggernes sikkerhet.

Tekniske tjenester omfatter forvaltnings-, drifts- og investeringstiltak innenfor områdene:

- Drikkevannsforsyning og avløpshåndtering
- Veg - og trafikkanlegg
- Byrom, parker og grøntanlegg
- Avfallshåndtering
- Utleie av gategrunn
- Feiing, brann- og redningstjenester
- Geoteknikk

Sikkerheten i vannforsyningen er betydelig forbedret gjennom etablering av reservevannforsyning fra Benna i Melhus. Drikkevannskvaliteten i Trondheim er god, og i brukerundersøkelsene skårer vann- og avløpstjenestene høyt. Planlegging av ny Vikåsen vanntunnel pågår. Når den er ferdig, vil sikkerheten i vannforsyningen øke ytterligere. Planleggingen er forsinket. Det har medført at det er nødvendig å forskyve investeringen noe.

Arbeidet med å redusere mengde vann som unødig opptar kapasitet i ledninger og på renseanleggene har gitt gode resultater og vil fortsette framover. Arbeidet er i tråd med en av hovedstrategiene i hovedplan for avløp.

Rådmannen arbeidet i perioden 2010 - 2012 med å kartlegge etterslep av vedlikeholdet av veger og samferdselsanlegg. Arbeidet avdekket et betydelig etterslep og tap av kommunale verdier. I samsvar med [formannskapssak 222/12](#) "Kommunale veger - status - utfordringer – tiltak" vil rådmannen vil legge fram forslag til ny hovedplan veg i løpet av 2015. Planforslaget vil drøfte alternative drift- og vedlikeholdsstandarder med tilhørende kostnadsstruktur. Arbeidet med å utvikle et digitalt vegregister er godt i gang. Et godt vegregister vil gi bedre kvalitet og effektivitet i arbeidet med å utvikle og forvalte de kommunale veg- og trafikkanleggene. Utskifting av gateløys går etter planlagt framdrift.

Flere lekeplasser og nærmiljøanlegg ble etablert eller rustet opp i 2015. Friområde med lekeplass i Ringvebukta ble ferdigstilt. Lekeplassen i General Buddes gate ble rustet opp etter innspill fra brukerne.

Signaler fra Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap tyder på en sammenslåing av 110-sentralene i framtiden. Årsmøtet 2015 i Sør-Trøndelag 110-sentral vedtok at Sør-Trøndelag 110-sentral skal omdannes til et interkommunalt selskap (IKS) fra 1.1.2016 og at selskapet endrer navn til Midt-Norge 110-sentral IKS. Det innebærer at den enkelte deltakerkommune innen 1.1.2016 må vedta ny selskapsavtale for Midt-Norge 110-sentral IKS som omtalt i [bystyresak 107/15](#).

Trondheim kommune har nesten 100 kvikkleiresoner. Ved å erosjonssikre bekker i kvikkleireområder reduseres risiko for kvikkleirskred betydelig. Erosjonssikring er derfor et viktig bidrag til økt samfunnssikkerhet. Planlegging og gjennomføring av erosjonssikringstiltak i samarbeid med NVE eller grunneiere er en prosess som tar flere år. Før kommunen kan søke NVE om støtte eller inngå avtaler med grunneiere om tillatelse/-grunneiertilskudd, må vi ha både strategier, tekniske planer, framdriftsplaner og kommunens finansiering klar.

18.2 Utfordringer

18.2.1 Drikkevann

Å beskytte vannkildene mot aktiviteter og tiltak som kan påvirke vannkvaliteten negativt er utfordrende. Eksisterende restriksjoner ved Jonsvatnet må fortsatt følges opp, og prosessen med klausulering av Bennis nedbørfelt må sluttføres. Tiltak for å fjerne fiskearten mort fra alle kommunens vannforekomster er under planlegging. Det er også knyttet usikkerhet til hvordan klimaendringene påvirker kapasitet og kvalitet av vannkildene. Ny hovedplan for vannforsyning er under utarbeidelse. Problemstillingene vil bli nærmere belyst der.

Det jobbes kontinuerlig med lekkasjesøking og fornyelse av ledningsnett. Det er anslått at 28 prosent av vannet lekker fra vann-nettet. I rådmannens forslag til budsjett er det lagt inn midler som gradvis vil bedre tilstanden.

18.2.2 Avløp

Hovedutfordringene innen avløpsområdet er knyttet til kapasitet og tilstand på avløpsnett. Økte vannmengder som følge av byfortetting og klimaendringer, for liten kapasitet og utette ledninger fører til uønskede oversvømmelser og forurensningsutslipp til bekker og elver. Separering av spillvann og overvann, og begrensning av overvannstilførselen til ledningsnett er viktige tiltak for å løse disse utfordringene. Det pågår flere store separeringsprosjekter som vil forbedre situasjonen. Avløpsnett har et betydelig vedlikeholdsetterslep, og det jobbes kontinuerlig med å fornye ledningene. I rådmannens forslag til budsjett er det foreslått en betydelig økning i fornyelsestakten for å bedre tilstanden.

Kommunens renseanlegg overholder ikke gjeldende utslippstillatelse. Søknad om å endre utslippstillatelse ble sendt EFTAs overvåkningsorgan ESA i 2011. Det er fortsatt ikke truffet en avgjørelse. Dersom søknaden avslås, må det gjennomføres investeringer for å oppgradere renseanleggene. Driftskostnadene vil da øke betydelig.

18.2.3 Veg- og trafikkanlegg

I løpet av de siste årene har veganleggene blitt tilrettelagt for at trafikkveksten skal skje i form av sykling, bruk av kollektivtransport og gange. For at tiltakene skal ha helårseffekt må prioritering av drifts- og vedlikeholdsmidlene legge til rette for at flere sykler og går også om vinteren. Omprioriteringer innen drifts- og vedlikeholdsbudsjettet vil være en utfordring. Brukertilfredsheten med kommunale veier er blant de laveste av de kommunale tjenesteområdene, selv om det har vært noe bedring de siste årene.

Kommunen forvalter en rekke offentlige arealer. Dette innebærer ansvar for drift og vedlikehold. Flere av disse områdene grenser mot elv og sjø, og omfatter anlegg av ulik karakter, som brygger av tre, spunt og lignende. Langs steder som Dokkbassengets sørside og videre langs Nidelven, må behovet for

vedlikehold og oppgradering av gang- og sykkelveiareal og tilhørende spuntvegger utredes. Som redegjort for i [formannskaps sak 161/15](#), "Gryta", blir kostnaden betydelig når kommunen må gjøre tiltak på anlegg i tilknytning til vann. Rådmannen vil komme tilbake til dette i egen politisk sak.

18.2.4 Byrom, parker og grøntanlegg

Byvekst med fortetting, endret befolknings sammensetning med flere eldre og et flerkulturelt samfunn medfører endrede behov for arealer for rekreasjon og lek. Det er utfordrende å gi et tilbud til alle. Samtidig er dette et område som har stor betydning for folkehelse og trivsel. Plan for friluftsliv og forvaltning av parker og grøntområder er planlagt ferdigstilt våren 2016. Den vil bli et koordinerende verktøy for en målrettet innsats på området. I 2016 vil det fortsatt være behov for en god del etterarbeid med planen, spesielt for å skaffe bedre grunnlagsdata og å samle tilgjengelig informasjon om grønnstruktur i én digital kartløsning.

Parker og grøntanlegg har et forholdsvis beskjedent investeringsbudsjett. Selv om mye blir gjort, er det også mange vedtak og godt begrunnede ønsker som ikke kan imøtekommes i økonomiplanperioden. På driftssiden er det merkbart at det er mer intens bruk av parkområdene på grunn av befolkningsveksten. Flere av de nye anleggene har tekniske installasjoner som er dyre å drifte og vedlikeholde.

18.2.5 Avfallshåndtering

Avfallsplanen for 2007-2016 har som et mål å tilby byens innbyggere to moderne gjenvinningsstasjoner. Gjenvinningsstasjonen på Heggstadmoen ferdigstilles i 2015. Hageavfallsmottaket på Heggstadmoen vil bli oppgradert og ferdigstilt i løpet av 2016. Plassering av ny gjenvinningsstasjon på østsiden av byen er ikke avklart.

Det er utfordrende å nå målet om 40 prosent materialgjenvinning med eksisterende anlegg. De siste tre årene har Trondheim kommunes gjenvinningsgrad ligget på rundt 35 prosent. Trondheim har vedtatt økt kildesortering av avfallet. Planlegging av et nytt sorteringsanlegg pågår, og det vil ha effekt i 2019.

18.2.6 Feiing, brann- og redningstjenester

I årene etter etableringen av Trøndelag brann- og redningstjeneste er kvaliteten på branntjenestene i eierkommunene hevet. Kvalitetshevingen har medført at kommunenes utgifter til tjenesten har økt. Denne utviklingen er utfordrende for eierkommunene, og gir press på kommunenes øvrige tjenester. En hovedutfordring i planperioden er å etablere et riktig og effektivt driftsnivå, samtidig som den gode kvaliteten opprettholdes.

18.3 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.3: I 2020 skal Trondheim ha en fysisk byutforming som fremmer livskvalitet og helse.
- 2.4: I 2020 er Trondheim en ren og ryddig kommune der 90 % av avfallet gjenvinnes.
- 3.8: I 2020 har Trondheim et levende bysentrum.
- 4.5: I 2020 har Trondheim god beredskap i forhold til samfunnssikkerhet.

18.3.1 Periodemål 2016-2019

Flere bydeler har bedre utendørs rekreasjonstilbud

I 2016 foreligger Forvaltningsplan for grøntområder. Den vil gi mål for perioden, strategier og tiltak for å imøtekomme befolkningens behov for rekreasjonsarealer. Parkene og marka skal i 2016 oppnå en totalskår på minimum 70 prosentpoeng i Trondheim bydrift sin brukerundersøkelse.

Indikator: Brukerundersøkelser

- Iversatt politisk vedtatte tiltak i Forvaltningsplanen.
- Gåsaparken skal være ferdigstilt i 2016.
- Møteplass i parken ved Casparis gate skal være etablert i 2016.

Alle tilknyttet kommunalt nett skal ha godt, nok og sikkert vann

Trondheim skal ha en god og sikker vannforsyning og være blant de aller beste storkommunene på standard på tjenesten.

Indikator: Kvalitetsparametre vann

- Ny hovedplan for vannforsyning skal foreligge, med strategier og tiltak for å utvikle tjenesten ytterligere.
- Sikkerheten i vannforsyningen skal bedres ved bygging av ny Vikåsen vanntunnel. I tillegg pågår kontinuerlig arbeid med rehabilitering av gammelt og dårlig ledningsnett.

Reduserte forurensningsutslipp til bekker og elver

Tiltak skal gradvis føre til at byens elver og bekker blir renere og bedre egnet for lek og rekreasjon. Det årlige vannovervåkingsprogrammet skal vise forbedret vannkvalitet i vannkildene der utslipp av avløpsvann forringer vannkvaliteten. Tiltakene vil frigi kapasitet på ledningsnett og renseanlegg, og gi plass til framtidig byvekst og konsekvensene av klimaendringene.

Indikator: Kvalitetsparametre på utslipp og vannkilde

- Større separeringstiltak (Fossumdalen, Fredlybekken, Heimdal, Flatåsen) skal gjennomføres iht. plan.
- Opprydding i avløpsforholdene i spredt bebyggelse skal følge planlagt fremdrift.
- Aktivitet og innsats på feilsøking på avløpsnettet skal økes.

Brukertilfredsheten med kommunale veger og gang- og sykkelveger øker, og det skal tilrettelegges for at flere sykler og går.

I 2016 skal brukerundersøkelsen til Trondheim bydrift gi en totalskår for sommer på 64 prosentpoeng og for vinterundersøkelsen 62 prosentpoeng.

Indikator: Brukerundersøkelser

- I 2016 skal det utarbeides rutiner og metoder for brøyting og drifting av gang- og sykkelveger.
- I 2016 skal det utarbeides strategi og iverksettes tiltak for vedlikehold av gang- og sykkelveger som underbygger målene i Miljøpakken.
- I 2016 skal det utarbeides metoder for drift av prioriterte skoleveier som gjelder både sommer og vinter.

60 prosent materialgjenvinning for husholdningsavfall innen 2025

Økt materialgjenvinning skal oppnås gjennom et regionalt samarbeid med satsing på sentral ettersortering av avfall i tillegg til kildesortering. I 2014 ble det inngått en forpliktende avtale om å utarbeide et forprosjekt for sentralsortering med 8 avfallsselskap/kommuner i Trøndelagsregionen. I løpet av 2016 vil det bli lagt fram en plan for bygging av nytt sentralsorteringsanlegg.

Indikator: Materialgjenvinningstall

- I 2016 skal forprosjekt som skal gi grunnlag for en eventuell beslutning om bygging av sentralsorteringsanlegg ferdigstilles.

18.4 Forslag til driftsbudsjett

18.4.1 Selvkostområdene

For selvkostområdene innenfor teknisk sektor har rådmannen lagt opp til følgende gebyrøkninger:

Tabell 18-1 Rådmannens forslag til gebyrendringer på selvkostområdene innenfor teknisk sektor.**Tall i prosent**

Område	Foreslått gebyrøkning
Renovasjon	36,0
Avløp	-20,0
Vann	2,7
Feiing	5,0
Slam	0,0

Det redegjøres nærmere for endringene innenfor hvert enkelt område nedenfor.

Gebyrområdet renovasjon**Tabell 18-2 Endringer i kostnader og inntekter fra 2015 til 2016 for renovasjon. Tall i millioner kroner**

Tiltak renovasjon	Kostnadsendring fra 2015 til 2016
Økte utgifter gjenvinningsstasjon	5,0
Økte kapitalkostnader	3,5
Økte leasingutgifter	1,0
Nye stillinger	1,5
Reduserte inntekter	1,0
Lønns og prisvekst	3,4
Effektiviseringskrav	-0,5
Sum økte driftsutgifter	14,9

I 2016 er det forventet en økning av overføringen til Trondheim Renholdsverk (TRV). Hovedårsaken til dette er økte kapitalkostnader på grunn av nytt gjenvinningsanlegg. Øvrige kapital – og leasingutgifter grunnet utskiftninger i anleggsparken bidrar også til økningen. TRV har i dag for liten kapasitet til å følge opp problemstillinger knyttet til farlig avfall og kontraktsoppfølging. Det er derfor lagt opp til det i 2016 ansettes to personer for å sikre oppfølging av farlig avfall og god kontraktsadministrasjon. På grunn av reduserte papirmengder forventes det i tillegg at salgsinntektene reduseres noe.

Tabell 18-3 Endring i renovasjonsgebyr og nivå selvkostfond ved årsslutt 2012-2016.**Renovasjonsgebyr i prosent og beløp i millioner kroner**

	2012	2013	2014	2015	2016
Endring renovasjonsgebyr	-10,0	-10,0	0,0	3,0	36,0
Nivå selvkostfond avfallstjenester	60,6	45,6	27,9	1,5	0,4

Tabellen viser at renovasjonsgebyret har blitt redusert i perioden 2012-2015 (nivået på selvkostfond i 2015 og 2016 er prognostiserte tall). Tar vi høyde for pris- og lønnsvekst er den reelle reduksjonen enda høyere, grovt anslått til 23 prosent. Gebyrreduksjonen skyldtes behovet for å redusere området selvkostfond. Hovedregelen når det gjelder disponering av selvkostfond er at midlene skal benyttes i løpet av en femårsperiode. Ved utgangen av 2015 forventes det at fondet vil være nær null, og det er nødvendig med en vesentlig gebyrøkning for å få samsvar mellom inntekter og utgifter innenfor området.

Gebyrområdet vann og avløp**Tabell 18-4 Endringer i kostnader og inntekter fra 2015 til 2016 for vann. Tall i millioner kroner**

Tiltak vann	Kostnadsendring fra 2015 til 2016
Jonsvannsskjønnet	-4,3
Drift Benna	1,5
Diverse prosjekt	2,6
Pris- og lønnskompensasjon	2,3
Effektiviseringskrav	-0,7
Sum endrete driftsutgifter	1,4

Rådmannen foreslår at det avsettes ressurser til nødvendig ekstern bistand for å slutføre hovedplanen for vannforsyning. Engangsutbetalinger av mange av de mindre årlige erstatningene i Jonsvannsskjønnet ble gjennomført i 2015 og vil fortsette i 2016. Estimert utbetalingsnivå i 2016 er på to millioner, så rådmannen foreslår at budsjettet for engangsutbetalinger reduseres fra 6,3 millioner kroner til to millioner kroner.

Rådmannen foreslår at det avsettes ressurser for å gjennomføre rotenonbehandling i Bymarka for å fjerne mort. Rådmannen vil komme tilbake med sak i tråd med politisk bestilling, formannskapssak 62/14.

Tabell 18-5 Endringer i kostnader og inntekter fra 2015 til 2016 for avløp. Tall i millioner kroner

Tiltak avløp	Kostnadsendring fra 2015 til 2016
Reduksjon skadeerstatninger	-0,8
Deteksjon av fremmedvann	1,1
Mindre prosjekter	2,2
Pris- og lønnskompensasjon	2,5
Effektiviseringskrav	-0,5
Sum endrete driftsutgifter	4,5

Det er i forbindelse med hovedplan for avløp og vannmiljø 2013-2024, [bystyresak 67/13](#), vedtatt mål for vannkvalitet i vassdragene. Rådmannen foreslår at det skal benyttes mer ressurser på å avdekke forurensingstilførsler til bekker. Rådmannen foreslår også at det settes av midler til å videreføre arbeidet med å oppdage fremmedvann som kommer inn i avløpsnett.

Rådmannen foreslår at gebyret for vann økes med forventet pris og lønnsvekst i 2016 på 2,7 prosent. Innenfor avløpsområdet er det estimert at selvkostfondet ved årsslutt 2015 vil være på over 130 millioner kroner. Fondet har blitt så stort fordi anleggsvirksomheten har blitt lavere enn forutsatt og fordi renta har blitt betydelig lavere enn hva det var lagt opp til i rådmannens prognoser. Hovedregelen når det gjelder disponering av selvkostfond er at midlene skal benyttes i løpet av en 5-årsperiode, så rådmannen foreslår å redusere gebyret med 20 prosent i 2016 for å bygge ned området selvkostfond. Gebyrreduksjonen medfører at utgiftene innenfor området blir høyere enn inntektene, så i den nærmeste tidsperioden må avløpsgebyret økes med mer enn pris- og lønnsvekst for igjen å få samsvar mellom inntektene og utgiftene til området.

Gebyrområdet slam og tilsyn av spredte utslipp

Gebyrområdet slam og spredte utslipp vil ved utgangen av 2015 ha et positivt selvkostfond på om lag 1,4 millioner kroner. Rådmannen foreslår at gebyret for slaminnhenting og gebyret for tilsyn av spredte utslipp ikke endres i 2016.

Gebyrområdet feiing

Gebyrområdet feiing vil ved utgangen av 2015 ha et selvkostfond som er i rimelig balanse. Rådmannen foreslår derfor at gebyret for feietjenester økes med beregnet lønns- og prisstigning i 2016 på 2,7 prosent.

18.4.2 Bykassefinansierte tjenester

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for tekniske tjenester for perioden 2016-2019, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 18-6 Budsjettramme og tiltak tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	309,3	309,3	309,3	309,3
Pris- og lønnskompensasjon	8,4	8,4	8,4	8,4
Korrigert budsjett 2015	317,7	317,7	317,7	317,7
Ramme for arealendring	4,5	5,3	6,3	5,8
Annen rammeendring	-16,2	-11,8	-9	-8,7
Forslag til netto driftsramme	306,0	311,2	315,0	314,8
Rammeendring	-11,7	-6,5	-2,7	-2,9
Opprettholdelse av standard	6,5	6,3	7,3	6,8
Økninger i tjenestetilbud	7,6	12,0	14,8	15,2
Reduksjoner i tjenestetilbud	-2,3	-1,3	-1,3	-1,3
Effektiviseringstiltak	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Endring i gebyrer/brukerbetaling	-23,0	-23,0	-23,0	-23,0
Sum tiltak	-11,7	-6,5	-2,7	-2,9

Opprettholdelse av standard

Kompensasjon nye anlegg veg og grønt

Utgiftene til drift av veier og grøntområder øker med til sammen 4,5 millioner kroner som følge av nye veier og grøntområder.

Husleiejustering Nyhavna brannstasjon

I 2015 ligger det inne dekning til delvis husleie for Nyhavna. I 2016 vil husleien i sin helhet påløpe på Nyhavna. Økning for Trondheim kommune er anslått til 1 millioner kroner.

Utarbeidelse av ny gatemøbelavtale

Kommunens avtale med Clear Channel om reklamefinansierte gatemøbler (leskur, toaletter, bysykler o.l.) går ut i 2017, og i løpet av 2016 må oppdraget om drift- og vedlikehold av gatemøbler ut på anbud. Gatemøbelavtalen har en estimert verdi på over 300 millioner kroner og medfører en kompleks, dyr og arbeidskrevende anbudsprosess. Rådmannen foreslår at det settes av 1,0 million kroner i 2016-budsjettet til anbudsarbeidet og vil legge fram egen sak om arbeidet med avtalen.

Økninger i tjenestetilbud

Opptrappingsplan vedlikehold veg

Som orientert om tidligere i kapittelet har det kommunale vegnettets en lav standard. For å hindre ytterligere forfall og lette den framtidige driftssituasjonen, ble det i budsjettet for 2015 lagt inn en opptrappingsplan for vedlikeholds nivået. Fullt innført i 2018 vil planen øke vedlikeholds nivået med 8,5 millioner kroner, i 2016 er økningen på 2,0 millioner kroner.

Utvikling anleggsoversikt vegområdet

Som omtalt i tidligere budsjetter og i [formanskapssak 222/12](#) er en av de største svakhetene innenfor vegområdet manglende oversikt over vegnettets omfang og tilstand. Rådmannen foreslår at det bevilges 0,5 millioner kroner til videreutvikling av kommunens vegregister i 2016. Det er lagt opp til at beløpet øker med om lag 0,4 millioner kroner per år utover i økonomiplanperioden. Mot slutten av perioden

regner rådmannen med at vegregisteret vil være operativt. Det vil da være aktuelt å omdisponere deler av avsatt beløp til andre formål.

Ny felles brannordning for Trondheim, Malvik og Klæbu.

Felles brannordning for Trondheim, Malvik og Klæbu ble vedtatt med virkning fra og med 1.1.13. Som følge av kostnadsmessige, utbyggingsmessige og organisatoriske utfordringer hos kommunene og Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS, ble ikke ordningen innført før andre halvår 2015. For å finansiere forpliktelsen den nye ordningen medfører, foreslår rådmannen at rammen økes med 4,6 millioner kroner.

Satsing på Midtbyen

Som en oppfølging av byromsstrategien settes det av 0,5 millioner kroner på tiltak hvert år for å gjøre byrommene mer attraktive.

Reduksjon i tjenestetilbudet

Redusert driftsbudsjett veg og grønt

Som omtalt over må kommunen i 2016 benytte en million kroner på anbudsprosessen for en ny gatemøbelavtale. For å finansiere dette er det nødvendig å redusere driftsnivået på veg med en million i 2016. Driftsnivået til tjenesteområdet må i tillegg reduseres med 0,8 millioner kroner for å tilpasse seg generell rammereduksjon. Reduksjonen vil føre til at enkelte lekeplasser får et lavere driftsnivå og at det blir en noe lavere standard på drift- og vedlikeholdsaktiviteter for veg.

Redusert budsjett overordnede planer

Det har i 2015 vært avsatt 0,5 millioner kroner til å utarbeide overordnede planer innenfor veg- og grøntområdet. Planene er på det nærmeste ferdigstilt, så midlene foreslås omdisponert til tiltak i Midtbyen i budsjettet for 2016.

Effektiviseringstiltak

Effektivisering av tjenesteproduksjonen

Det pågår for tiden en større gjennomgang av maskindelen av Trondheim bydrift. Det vil i tillegg bli gjennomført flere andre mindre effektiviseringsprosjekt som rådmannen regner med vil gi mindre gevinster. I 2016 er effekten av disse tiltakene estimert til 0,5 millioner kroner.

Endring i gebyrer/brukerbetaling

Innføring av piggdekkgebyr

Som redegjort for i kapittel 18, Miljø-, landbruks- og laboratorietjenester, og i egen følgesak til budsjettet, foreslår rådmannen på at piggdekkgebyret gjeninnføres. Miljøhensyn og det grunnleggende prinsippet om at forurenseren skal betale, ligger til grunn for rådmannens standpunkt. Innføring av piggdekkgebyr er beregnet å gi 23,0 millioner kroner i netto merinntekt. Denne inntekten er lagt inn som en del av rammeforutsetningen til tekniske tjenester.

18.5 Forslag til investeringsbudsjett

18.5.1 Byrom, parker og grøntanlegg

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen området for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 18-7 Byrom, parker og grøntanlegg. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				16,7	5,2	5,5	7,1	
Forslag budsjett 2016-2019					10,0	35,5	11,5	12,5
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Lekeplasser				3,0	4,0	5,0	6,0	
Parker				3,0	3,0	4,0	6,0	
Erverv av grunn				0,5	0,5	0,5	0,5	
Byrom				0,5	1,0	0,0	0,0	
TMV-odden	27,5	2,5	25,0	2,5	22,5	0,0	0,0	
Dalen aktivitetspark	7,5	0,5	7,0	0,5	4,5	2,0	0,0	
Sum økonomiplan	35,0	3,0	32,0	10,0	35,5	11,5	12,5	

En plan for byrom er et viktig tiltak for å nå det overordnede målet om en "Miljømessig god og økonomisk vital Midtby". Rådmannen har derfor laget en byromsstrategi som kommer opp til politisk sluttbehandling mot slutten av 2015; "Byrom i sentrum". For å følge opp satsingen, og for å nå strategiens hovedmål om attraktive, levende og tilgjengelige byrom, har rådmannen lagt inn midler for å gjennomføre konkrete tiltak på strategiens mest prioriterte byrom.

Ute på Solsiden ligger TMV-odden. Odden har potensial til å bli ett av byens fineste byrom. Utbedring av området er et samarbeidsprosjekt mellom Trondheim kommune, private aktører i området og Miljøpakken. Forprosjekt for utforming av området skal foreligge våren 2016, og det legges da fram politisk sak om prosjektet. Forprosjektet vil være grunnlag for finansieringsavtaler med private aktører.

Prosjekt Dalen aktivitetspark er et lokalt forankret medvirknings- og utredningsarbeid under Områdeløft Saupstad-Kolstad. Prosjektet er i tråd med målsettingene i programmet om å skape flere møteplasser og arenaer for aktivitet, og bygger opp under noen av områdesatsingens strategiske hovedgrep medvirkning og lokal forankring (Ringvegen borettslag). Det er knyttet usikkerhet både til kostnadsoverslaget på 7,5 millioner kroner og estimert tilskudd fra staten. Rådmannen vil om nødvendig komme nærmere tilbake til prosjektet i egen politisk sak.

18.5.2 Veger

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen vegområdet for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 18-8 Veger. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				20,6	15,8	20,4	23,1	
Forslag budsjett 2016-2019					24,6	27,0	23,2	24,6
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Tiltak funksjonshemmede				0,2	0,4	0,5	0,6	
Mindre vegtiltak				2,3	2,8	3,5	4,0	
Gatelys, fornyelse, måling				13,3	17,5	19,2	20,0	
Forsøket bru	11,0	2,9	8,1	8,1	0,0	0,0	0,0	
Mebygdvegen	7,0	0	7,0	0,7	6,3	0,0	0,0	
Sum økonomiplan	18,0	2,9	15,1	24,6	27,0	23,2	24,6	

Forsøket bru er i dårlig forfatning og må utbedres. Opprinnelig budsjett for prosjektet var 5,8 millioner kroner. På grunn av endrede krav til flomsikring måtte brukonstruksjonen endres, og arbeidet er nå estimert til å bli 5,2 millioner dyrere enn tidligere beregnet.

Mebygdveien på Byneset ble sterkt skadet av kvikkleireraset i 2012. Fra 2012 har det vært en provisorisk utbedring av veien. Nå har grunnforholdene stabilisert seg, og permanent veg kan gjenoppbygges. Kostnadsoverslaget er svært usikkert.

18.5.3 Vann

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen vannområdet for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 18-9 Vann. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				182,0	229,0	182,8	134,0	
Forslag budsjett 2016-2019					156,0	221,0	216,0	147,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Kilder og vannbehandlingsanlegg				2,0	1,0	5,0	5,0	
Stasjoner				15,0	10,0	10,0	15,0	
MeTroVann	559,0	542,0	17,0	17,0	0,0	0,0	0,0	
Diverse vannforsterkning				20,0	21,0	21,0	22,0	
Vikåsen vanntunell	215,0	3,5	211,5	15,0	90,0	90,0	17,0	
Tiller-Bratsberg-Klæbu	30,0		30,0	10,0	16,0	4,0	0,0	
Fornyelse, rehabilitering				55,0	57,0	59,0	60,0	
Diverse anlegg				22,0	25,8	26,8	27,6	
Sum økonomiplan	804,0	545,5	258,5	156,0	221,0	216,0	147,0	

Investeringsbudsjettet for vann er knyttet til tre hovedutfordringer som kommunen står ovenfor; fortsatt god vannkvalitet, god sikkerhet i vannforsyningen og fornyelse av ledningsnettet. Økt sikkerhet i vannforsyningen utgjør 1/3 av de samlede kostnadene, tilsvarende for fornyelse og rehabilitering. Resterende går til å ivareta vannkvalitet og videreutvikle forsyningsnettet.

God vannkvalitet

Drikkevannsforskriften krever at vannforsyningen har minst to fullverdige hygieniske barrierer mot bakterier, virus og parasitter. For Trondheim kommune betyr dette sannsynligvis at dagens vannbehandling ved Vikelvdalen vannbehandlingsanlegg (VIVA) må utvides med mer omfattende vannbehandling. Kostnadene er betydelige, og midler til planlegging er lagt inn og fordelt over økonomiplanperioden. Disse inngår i posten "Kilder og vannbehandling" sammen med nødvendige oppgraderinger av eksisterende anlegg.

Gjennom MeTroVann –prosjektet tas innsjøen Benna i Melhus i bruk som reservevannkilde for Trondheim. Nedbørfeltet til Benna må klausuleres for å godkjennes som en hygienisk barriere. Kostnadene knyttet til dette er tatt med i prognosen for prosjektet, men det er vanskelig å forutsi hvilket nivå erstatningene vil havne på.

Sikkerhet i vannforsyningen

Vikåsen vanntunnel fører rensert vann inn på vannettet. Hydrogeologiske undersøkelser har vist at vann fra området rundt lekker inn i tunnelen. Det er små mengder, og vannet har lang oppholdstid i grunnen. Situasjonen er likevel ikke tilfredsstillende på lengre sikt. Etablering av ny tunnel med tette rørgjennomføringer er det beste alternativet, både med tanke på sikkerhet, fleksibilitet og kostnader. Arbeidene med ny tunnel bør samordnes med bygningsmessig tilrettelegging for utvidet vannbehandling. Byggestart er planlagt i 2016.

I posten "Stasjoner" er det satt av midler til å utbedre og etablere høydebasseng og pumpestasjoner samt til å innføre nytt driftskontrollsystem.

I posten "Diverse vannforsterkning" er tilknytning og forsterkning av vannforsyningen til eksisterende og nye områder lagt inn. Dette gjelder bl. a. Leinstrand/Klett-området og Lund/Solberg. Forutsatt politisk godkjenning planlegges et samarbeid med Klæbu kommune om felles VA-anlegg. Klæbu ønsker reservevann fra Trondheim. Etablering av ny vannledning til Klæbu vil også være fordelaktig for Bratsberg-området, og det er foreslått at Trondheim dekker tre millioner av investeringskostnaden på totalt 30 millioner kroner.

Fornyelse av ledningsnett

Fornyelse av ledningsnett er en vedvarende aktivitet. Omfanget er basert på analyser av levetid. Investeringene er nødvendige for å redusere vanntapet fram til forbruker og opprettholde god leveringssikkerhet.

I posten "Diverse anlegg" er det satt av midler til samordning med anlegg som initieres av Statens vegvesen, Miljøpakken og andre utbyggingsaktører. Det er ofte hensiktsmessig å koordinere utbedring av vann- og avløpssystemet samtidig, slik at vi reduserer risikoen for å måtte grave opp for eksempel nyanlagte veger. Posten er avhengig av andre aktørers aktivitet, og postens størrelse er derfor vanskelig å forutse. Erfaringskostnader er derfor lagt til grunn.

18.5.4 Avløp

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen avløpsområdet for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 18-10 Avløp. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	2019		
Vedtatt budsjett 2015-2018	233,0	195,5	216,1	230,7			
Forslag budsjett 2016-2019		234,0	234,5	214,0	228,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2016	2017	2018	2019
LARA luktreduksjon	12,3	0,8	11,5	5,0	6,5	0,0	0,0
Oppgradering og rehabilitering LARA				6,0	6,0	6,0	7,0
Oppgradering og rehabilitering HØRA				4,0	6,0	7,0	7,0
Diverse anlegg				30,0	31,0	32,0	33,0
Fornyelse, rehabilitering				40,0	42,0	45,0	50,0
Heimdal separering	67,0	30,0	37,0	15,0	15,0	7,0	0,0
MeTroVann –avløp	113,0	83,0	30,0	30,0	0,0	0,0	0,0
Ladebekken	108,0	106,0	2,0	2,0	0,0	0,0	0,0
Vanndirektivet				10,0	11,0	11,0	11,0
Fredlybekken separering	210,0	9,0	201,0	25,0	40,0	40,0	50,0
Fossumdalen separering	73,0	28,0	45,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Stasjoner				20,0	10,0	5,0	5,0
Diverse hovedanlegg				10,0	15,0	35,0	50,0
Tiller-Bratsberg-Klæbu avløpsledning				22,0	37,0	11,0	0,0
Sum økonomiplan	583,5	256,8	326,5	234,0	234,5	214,0	228,0

I investeringsbudsjettet for avløp foreslås det at hovedinnsatsen rettes mot å fornye, separere og effektivisere byens eksisterende avløpsnett. Foreslåtte tiltak er i overensstemmelse med vedtatt hovedplan for avløp og vannmiljø 2013-2024, [bystyresak 67/13](#) og vil bidra til å oppfylle kravene i vanddirektivet. Separering og reduksjon av flomtopper fra arealavrenning vil bidra til å øke kapasiteten i avløpsnettet og forbedre forurensningssituasjonen i elver og bekker.

Separering og fornyelse av ledningsnett

Prosjektene Fossumdalen separering og Heimdal separering pågår og vil i betydelig grad redusere kloakkutslippene til Nidelva.

Det er satt av midler til å gjennomføre prosjektet Fredlybekken separering. Prosjektet er startet opp, men valg av trasé er avhengig av reguleringsplaner for området. Framdrift er derfor usikker.

Avløpsvannet fra Melhus kommune skal overføres til Høvringen renseanlegg. For å frigi tilstrekkelig kapasitet i ledningsnett, må det gjennomføres separeringstiltak på Heimdal. Arbeidene pågår, og siste etappe forventes ferdig i 2019.

I tillegg gjennomføres flere mindre tiltak som vil heve standarden, bedre kapasiteten i nettet og redusere fremmedvannmengden som skal transporteres, pumpes og renses. For å oppnå dette er det i posten "Vanndirektivet" foreslått øremerket 10 millioner kroner i 2016, samt gradvis økende ramme for å fornye ledningsnett i årene som kommer.

Oppgradering og rehabilitering av renseanlegg

Renseanleggene har økt behov for fornyelse, og rådmannen foreslår at det bevilges 10 til 14 millioner kroner per år til dette formålet. Ved Ladehammeren renseanlegg er lukt et tilbakevendende problem. Nytt luktbehandlingsanlegg foreslås bygget, eventuelt i kombinasjon med ny pipe.

I posten "Stasjoner" er det satt av midler til nybygging og oppgradering av pumpestasjoner og midler til innføring av nytt driftskontrollsystem.

I posten "Diverse hovedanlegg" er tilknytning av eksisterende og nye områder lagt inn, blant annet etablering av nytt ledningsnett fra Spongdal, Leinstrand og Bratsberg.

Forutsatt politisk godkjenning planlegges et samarbeid med Klæbu kommune om felles VA-anlegg. Klæbu ønsker å overføre sitt avløpsvann til Høvringen renseanlegg. Etablering av avløpsledninger fra Bratsberg og Klæbu til Tiller vil være økonomisk fordelaktig for begge kommuner. Det er satt av 70 millioner kroner i perioden 2016-2018 hvorav Klæbu kommune skal betale 75 prosent.

I posten "Diverse anlegg" er det tilsvarende som for vann avsatt midler til samordning med anlegg som er initiert av andre aktører.

18.5.5 Avfall

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen avfallsområdet for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 18-11 Avfall. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	2019		
Vedtatt budsjett 2015-2018	24,1	29,0	24,0	5,0			
Forslag budsjett 2016-2019		35,8	32,0	12,2	4,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2016	2017	2018	2019
Avfallssug mindre anlegg	9,0	1,0	8,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Avfallssug Risvollan	67,2	10,0	57,2	15,0	30,0	10,2	2,0
Heggstadmoen avfallsdeponi	39,5	30,7	8,8	8,8	0,0	0,0	0,0
Heggstadmoen - hageavfallsløsning	10,0	0,0	10,0	10,0	0,0	0,0	0,0
Sum økonomiplan	125,7	41,7	84,0	35,8	32,0	12,2	4,0

I handlingsplanen er det foreslått at stasjonært avfallssug tas i bruk som metode for å samle opp avfallet der det bygges tilstrekkelig tett. Dette vil kreve investeringer i ny infrastruktur. Økonomiplanen legger opp til investeringer på totalt 65,2 millioner kroner til denne typen infrastruktur i økonomiplanperioden.

Det er fremmet egen bystyresak for avfallssug Risvollan, med en kostnadsramme på 67,2 millioner kroner. Realisering av prosjektet er noe utsatt på grunn av utfordringer med tanke på plassering av terminal.

Trondheim kommune skal avslutte og stenge avfallsdeponiene på Heggstadmoen. Arbeidet forventes ferdigstilt i 2016. Investeringsprosjektet er omtalt i budsjettkapittelet for eiendomstjenester. Deler av investeringen vil bli belastet avfallsområdet. Dette er vedtatt i [bystyresak 146/14](#). I tillegg er det i 2016 satt av ti millioner kroner for å bygge et anlegg for å håndtere hageavfall på Heggstadmoen.

18.5.6 Maskiner Trondheim bydrift

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer i Trondheim bydrift for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 18-12 Investeringer i maskiner i Trondheim bydrift i perioden 2016-2019. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				5,0	5,0	5,0	5,0	
Forslag til budsjett 2016-2019					5,0	5,0	5,0	5,0
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Trondheim bydrift, utskifting av utstyr				5,0	5,0	5,0	5,0	
Sum økonomiplan				5,0	5,0	5,0	5,0	5,0

Maskiner og utstyr på Valøya har en samlet historisk verdi på vel 60 millioner kroner. Til utskifting av utstyr foreslås et årlig investeringsbudsjett på fem millioner kroner.

19 Eiendomstjenester

Eiendomstjenester skal ha gode og miljøvennlige løsninger i alle ledd. En sentral oppgave er å utvikle byen i tråd med kommuneplanens arealdel og legge til rette for ønsket byutvikling.

For å oppnå målet om lavutslippssamfunn i 2020 skal Trondheim kommune i perioden redusere stasjonært energibruk med sju prosent og redusere klimagassutslipp og avfallsmengde. Alle kommunale bygninger skal tilfredsstillende gjeldende forskriftskrav, og bygningene skal vedlikeholdes og driftes godt.

En nødvendig forutsetning for en kommune som ønsker vekst og utvikling at det til enhver tid er tilgjengelig tilstrekkelig areal for ulike offentlige formål og funksjoner. Trondheim kommunes ambisjon om strategiske oppkjøp av areal er avgjørende for å lykkes.

19.1 Informasjon om tjenesteområdet

Eiendomstjenester omfatter:

- Forvaltning, drift og vedlikehold av kommunens bygninger og bygninger eid av tilknyttede stiftelser
- Renhold i bygninger med kommunal virksomhet
- Prosjektutvikler og byggherrefunksjon for kommunale bygg og eiendommer
- Kjøp, salg, innleie og utleie av eiendom for kommunale formål
- Samarbeid med private eiendomsutviklere og grunneiere ved hjelp av gode utbyggingsavtaler for å oppnå ønsket byutvikling

I løpet av 2015 forventes Trondheim kommune å eie om lag 970 000 kvadratmeter bruttoareal. Trondheim kommune disponerer i tillegg om lag 248 000 kvadratmeter i leide bygg. Trondheim kommune er byens største grunneier med 60 000 dekar areal.

Bygningene er viktige for kvaliteten på kommunens tjenesteproduksjon. I et slikt perspektiv blir eiendomsforvaltningens oppgave å bidra til at virksomhetene når sine mål på en mest mulig effektiv måte. En godt vedlikeholdt bygning forebygger helseskader, bidrar til gode og trivselsfremmende omgivelser og gode arbeidsmiljø, og gir i tillegg viktige bidrag til å sikre god tilgjengelighet og universell utforming for byens befolkning.

Tjenesteområdet arbeider aktivt med å effektivisere renholds- og driftstjenester uten å redusere kvalitetsnivået. God styring av kostnader, kvalitet og framdrift av bygge- og vedlikeholdsprosjektene tillegges stor vekt. Eiendomstjenester arbeider aktivt med miljøspørsmål som byggherre, eiendomsforvalter, eiendomsutvikler og rådgiver for andre enheter i kommunen.

Et fagmessig vedlikehold er avgjørende for å bevare kommunens verdier og redusere miljøbelastningen. Jo lengre funksjonell og økonomisk levetid en bygning får, dess mindre blir miljøbelastningen.

Tjenesteområdet samarbeider med brukerne av bygningene for å nå målet om to prosent reduksjon i energibruket per år. Dette gjøres både gjennom tekniske tiltak og god dialog mellom brukere og driftspersonell. Det holdningsskapende arbeidet er viktig.

Gjennomføring av kommunens vedtatte boligprogram i [bystyresak 97/11](#) vil øke antall utleieboliger. Dette innebærer økte kapitalutgifter. Det vil øke husleien til alle beboerne i kommunale utleieboliger i tråd med prinsippene nedfelt i kommunens modell for husleiefastssettelse, [bystyresak 151/09](#).

Etablering og utvikling av bolig- og næringsområder er en viktig del av byutviklingen. Kommunen skal være en pådriver, både gjennom å utvikle egne arealer og gjennom samarbeid med offentlige og private aktører.

Tabell 19-1 Eiendomstjenester, sammenligning med ASSS-kommunene⁴⁰

	Trondheim 2013	Trondheim 2014	ASSS 2013	ASSS 2014
Formålsbygg per innbygger (kvadratmeter)	3,6	3,8	3,7	4,1
Netto driftsutgifter til kommunal eiendomsforvaltning per innbygger	4 621	4 860	4 191	4 457
Energikostnader for kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	103	88	113	94
Utgifter til vedlikeholdsaktiviteter i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	132	144	100	110
Utgifter til driftsaktiviteter eksklusive avskrivninger i kommunal eiendomsforvaltning per kvadratmeter	584	600	546	574

Tabellen indikerer at Trondheim kommune prioriterer kommunal eiendomsforvaltning noe høyere enn ASSS-gjennomsnittet og utnytter arealet noe bedre enn andre sammenliknbare kommuner. Trondheim kommune har lavere energikostnader enn de andre storkommunene, og prioriterer drift og vedlikehold høyere. Det jobbes aktivt med å forbedre kvaliteten på ASSS-tallene og dermed gjøre sammenlikningen mellom kommunene bedre. Underlagstallene til tabellen viser fortsatt stor spredning kommunene i mellom.

19.2 Utfordringer

Viktige mål i økonomiplanperioden er å sørge for effektiv arealbruk, oppgradere bygningsmassen til nye forskriftskrav og optimalisere drift og vedlikehold ut fra disponibelt budsjett. Andre sentrale utfordringer er å bruke mer miljøvennlige energikilder, redusere mengden restavfall gjennom økt kildesortering og unngå bruk av miljøfarlige stoffer.

Eiendomstjenester spiller en sentral rolle i kommunens offensive satsing innen klima og miljø, og da spesielt bygningenes energibruk. I [bystyresak 63/10](#) "Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020", og i [bystyresak 64/10](#) "kommunens energi- og klimahandlingsplan" legges klare føringer for satsingen. For å kunne oppfylle målene for redusert energiforbruk, omlegging fra olje og elektrisitet til mer klimavennlige energibærere for oppvarming og omlegging til vannbåren varme, er det behov for særskilte bevilgninger utover det som allerede ligger i investeringsbudsjettet.

Selv om bygningsvedlikehold har blitt prioritert de siste årene, er vedlikeholdet målt i kroner per kvadratmeter fortsatt lavere enn anbefalte normtall for et verdibevarende vedlikehold. Både tilstandsvurderinger og nasjonale standarder indikerer at kommunens vedlikeholds nivå av formålsbygg, det vil si alle bygg unntatt boliger, er om lag 100 millioner kroner lavere enn behovet hvert år. Det er viktig å kunne prioritere tiltak innenfor universell utforming og ta vare på og sikre kulturhistoriske bygninger for ettertida. Fredede og vernede bygninger er viktige ressurser som kilde til kunnskap og opplevelser. De har imidlertid ofte behov for en mer kostnadskreven oppfølging enn budsjettene gir rom for.

⁴⁰ ASSS = Aggregerte Styringsdata for Samarbeidende Storkommuner; består av Fredrikstad, Bærum, Oslo, Drammen, Kristiansand, Sandnes, Stavanger, Bergen, Trondheim og Tromsø.

Eiendomsdriften er blitt betydelig effektivisert de siste årene. Bygningsdrift og renholdstjenester har tatt størstedelen av effektiviseringskravene. Et kvalitetsmessig godt renhold og god bygningsdrift er viktig for trivsel og arbeidsmiljø, og for å forlenge bygningenes levetid. En ytterligere reduksjon av driftsnivået, for eksempel i renholdstjenestene, kan gi redusert kvalitet og påvirke innemiljøet negativt.

Husleieinntektene i de kommunale boligene skal dekke kommunens kapitalutgifter og utgifter til forvaltning, drift og løpende vedlikehold av de kommunale boligene. Flere bygninger har som følge av økte budsjetter til vedlikehold de siste årene fått et etterlengtet og nødvendig vedlikeholdsmessig løft, men det samlede vedlikeholdsetterslepet på boliger er fortsatt stort. Den tekniske standarden varierer, og enkelte hus og bygårder har et betydelig behov for oppgradering. Flere av disse eiendommene har behov for rehabilitering og oppgradering av tekniske anlegg som elektrisitet, vann og avløp. Dette gjelder ikke minst de såkalte 1890-gårdene, som ofte har branntekniske mangler.

Kommunen eier flere eiendommer innenfor markagrensen. Disse er av varierende standard. Enkelte er forfalt såpass at riving trolig er det mest aktuelle alternativet. Dette kan medføre kostnader i årene som kommer, men omfanget er såpass usikkert at det foreløpig ikke er inkludert i de økonomiske rammene for økonomiplanperioden.

Hvor stort behovet er for å erverve areal til kommunale formål er tidligere beskrevet i [bystyresak 130/13](#). De enkelte kommunale tjenesteområdene har lokaliseringskrav tilpasset samfunnsutviklingen. Det kan være utfordrende å kombinere krav til lokalisering med tilgjengelig areal.

Å omforme tidligere utbygde områder kan være utfordrende med mange involverte aktører og komplekse eierstrukturer. Kommunalt engasjement kan legge til rette for og stimulere til utviklende prosesser, men dette krever ressurser.

Det kan gå år fra oppkjøp til utnyttelse av en eiendom. Dette medfører at kapital bindes opp, noe som påvirker likviditet og fleksibilitet. Dette betinger kvalitet i de investeringene som gjennomføres. Økonomisk fleksibilitet og ressurser til å gjennomføre tidlige utredninger er nødvendig, slik at beslutningsgrunnlaget for investering blir best mulig.

19.1 Mål for tjenesteområdet

Tjenesteområdet bidrar til å oppnå følgende mål i kommuneplanens samfunnsdel:

- 2.2 I 2020 skal Trondheim være et lavenergisamfunn.
- 2.4 I 2020 skal Trondheim ha en bærekraftig forvaltning av naturmiljø og areal.
- 2.5 I 2020 er Trondheim en ren og ryddig kommune der 90 prosent av avfallet gjenvinnes.
- 2.6 I 2020 er Trondheim rollemodell for konkurransedyktige og bærekraftige areal- og transportløsninger.
- 4.2 I 2020 skal Trondheim kommune ha styrket sin posisjon som attraktiv arbeidsgiver.
- 4.4 I 2020 skal Trondheim kommune og kommunens innbyggere ha felles forståelse av hvilke forventninger en kan ha til kommunens tjenester.

19.1.1 Periodemål 2016-2019

Gode og miljøvennlige løsninger med klimatilpasning i alle ledd

I perioden skal stasjonært energibruk reduseres med sju prosent. Klimagassutslipp og avfallsmengden skal også reduseres.

- Energiforbruket i Trondheim kommunes bygninger skal reduseres med to prosent i 2016 sammenliknet med 2015. Arealbruk skal effektiviseres selv om det gir økt energibruk. Økt aktivitet er ønskelig selv om også dette gir økt energibruk. Økt areal og økt bruk skal om mulig inngå i årsrapport energi.

- Oppvarmingsanlegg på Stabbursmoen skole skal bygges om til vannbåren varme og knyttes til fjernvarmenettet i løpet av planperioden. Tiltaket skal ses i sammenheng med skolestrukturen i området og ombyggingsbehov på skolen.
- Oljekjeler i kommunal bygningsmasse skal fjernes etter hvert som andre energikilder blir tilgjengelig.
- Alle nye skolebyggprosjekt som igangsettes i 2016, skal ha som mål å oppnå passivhusstandard. Andre nybyggprosjekt skal bygges etter minimum lavenergistandard. Ved rehabiliteringer vurderes det om enkeltkomponenter som må byttes ut, kan byttes ut til passivhuskomponenter.
- Bruk av konstruksjoner i massivt tre og valg av andre miljøprodukter skal økes for å redusere klimagassfotavtrykket gjennom byggeprosjekter. Erfaringene fra arbeidet med dokumentasjon og reduksjon av klimagassutslipp i byggeprosjekt Åsveien skole i Framtidens byer skal videreføres. Arbeidet med Trebyen Trondheim videreføres som et byutviklingsprosjekt med vekt på innovativ bruk av fornybare materialer og energiløsninger i utvalgte nye og eksisterende bygg.
- 80 prosent av avfallet i nye bygge-, rehabiliterings- og større vedlikeholdsprosjekt skal være sortert.
- Muligheter for grønne tak eller regnbed på nye byggeprosjekter skal vurderes.

Sikrer kvaliteten på nye og eksisterende bygninger gjennom planlagt verdibevarende vedlikehold og tidlig innsats

Trondheim kommune har betydelige investeringer i eksisterende bygningsmasse. Et målrettet verdibevarende vedlikehold er nødvendig for å sikre disse verdiene på en økonomisk optimal måte.

- Alle bygg skal tilfredsstillende gjeldende lov- og forskriftskrav.
- Minst 80 prosent av vedlikeholdsbudsjettet brukes til planlagt, verdibevarende vedlikehold og utskiftninger.
- Alle feil og mangler skal følges opp og/eller lukkes i løpet av det første garantiåret.

Sikre tilstrekkelig areal for Trondheim kommunes behov

Befolkningsøkningen i Trondheim utløser behov for utbygging av barnehager, skoler, velferdssentra og idrettsanlegg med mer. Kommunen har ikke tilstrekkelige arealreserver til å møte behovet for areal til offentlige formål. For å lykkes med bygging av offentlige bygg og anlegg, må kommunen derfor være en aktiv grunnerverver med et langsiktig perspektiv.

- I 2016 skal vi ha vi tilstrekkelig areal til å få gjennomført aktuelle prosjekter.
- Fortsette arbeidet med langsiktig plan for sikring og bruk av areal til offentlige formål.
- Regulere aktuelle arealer/ tomter for å kunne tilby tilstrekkelig areal for prosjekter i perioden.
- Gjennomføre bestilte kommunale grunnerverv.

Bidra aktivt til utvikling av prioriterte utbyggings- og byomformingsområder

Bidra til utvikling, fortetting og utbygging av nye bolig- og næringsområder.

- I 2016 skal vi ha etablert metodikk for å sikre riktig gjennomføring av områdeplan for Tempe/Valøya.
- Initiere regulering av areal (forslagsstiller).
- Utarbeide utbyggingsavtaler for offentlige infrastrukturprosjekter.

19.2 Forslag til driftsbudsjett

I forslaget til statsbudsjett foreslår regjeringen et engangstilskudd til vedlikehold og rehabilitering av skoler om omsorgsbygg i kommunene på 500 millioner kroner, som en del av en særskilt tiltakspakke for økt sysselsetting. Trondheims andel av tilskuddet er 17,8 millioner kroner. Rådmannen vil legge fram en sak for formannskapet med forslag til disponering av midlene, etter at forslaget til statsbudsjett er vedtatt av Stortinget. Det særskilte tilskuddet til rehabilitering og vedlikehold er foreløpig ikke lagt inn i rammen til eiendomstjenester, med lagt inn under tilleggsbevilgninger (jf omtale i kapittel 4).

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for eiendomstjenester for perioden 2016-2019, og hvordan området skal tilpasse seg nye driftsrammer. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

Tabell 19-2 Budsjetttramme og tiltak Eiendomstjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	510,6	510,6	510,6	510,6
Pris- og lønnskompensasjon	12,4	12,4	12,4	12,4
Korrigert budsjett 2015	523,0	523,0	523,0	523,0
Ramme for arealendring	10,8	13,5	16,7	16,7
Annen rammeendring	0,7	4,7	7,1	7,1
Forslag til netto driftsramme	534,5	541,3	546,8	546,8
Rammeendring	11,5	18,3	23,8	23,8
Opprettholdelse av standard	12,2	15,0	18,2	18,2
Økninger i tjenestetilbud	2,0	6,0	8,3	8,3
Reduksjoner i tjenestetilbud	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Effektiviseringstiltak	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Sum tiltak	11,5	18,3	23,8	23,8

Opprettholdelse av standard

Arealendringer formålsbygg

Rammen til tjenesteområdet kompenseres for netto økning av forvaltnings-, drifts- og vedlikeholdskostnader knyttet til formålsbygg på 10,7 millioner kroner i tråd med etablert praksis.

Driftsutgifter strategiske avklaringer tomteerverv

I [bystyresak 130/13](#) (tomteervervsaken) ble det orientert om at det var nødvendig å sette av driftsmidler for å foreta strategiske og operative avklaringer knyttet til arealerverv. Så langt har disse driftsmidlene vært finansiert over avkastningen til kraftfondet. For å forenkle regnskapspraksis foreslår rådmannen at avsetningen på 1,5 million kroner finansieres over driftsbudsjettet i stedet. Endringen medfører ingen reell økning.

Økninger i tjenestetilbud

Opptrappingsplan vedlikehold formålsbygg

I perioden 2012-2018 er det lagt opp til at vedlikeholdsrammen til formålsbygg økes med 17,1 millioner kroner, i rådmannens forslag til budsjett for 2016 er det lagt inn en økning på 2 millioner kroner.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Reduksjon i forvaltning-, drift- og renholdsstandarder

For å tilpasse seg rammenivået er det nødvendig å redusere utgiftene til tjenesteområdet med 2,0 millioner kroner i planperioden. Reduksjonen vil føre til at brukerne av kommunens bygg vil oppleve en viss reduksjon av standarden.

Effektiviseringstiltak

Effektivisering av driftstjenestene

For å unngå direkte kutt i driftsstandarder søker eiendomstjenester kontinuerlig å effektivisere driftstjenestene. Det er en flytende overgang mellom hva som er effektivisering og hva som tjenestemottakerne opplever som reduksjon i tjenestetilbudet. For eksempel vil den skolen som får mindre tilgang på sin vaktmester, oppleve det som en reduksjon i tjenestetilbudet. Sett fra rådmannen sin side vil en slik endring ha en effektiviseringsgevinst ved at vaktmesterressursen utnyttes bedre. Det er vanskelig å kvantifisere effektiviseringseffekten av slike tiltak, så summen av effektivisering er å betrakte som et anslag.

19.2.1 Boligområdet

Eiendomsdrift av boliger har en lukket økonomi der alle utgiftene dekkes av inntekter fra leietakere og staten. Det er redegjort for prinsippene for kommunens husleieberegning i [bystyresak 151/09](#).

Korrigeringer i dagens husleiemodell

Rådmannen la i budsjett for 2015 opp til en gradvis utfasing av kommunens subsidiering av boligområdet. Lavere rente og færre nye boliger enn forutsatt har gjort det mulig å redusere subsidiene raskere enn hva det tidligere var lagt opp til, rådmannen legger opp til at boligområdet skal bli utgiftsdekkende i 2017. Rådmannen vil gå nærmere i gjennom utgiftene som belastes husleien. En utgiftsdekkende husleiemodell tilsier kortere avdragstid enn hva som benyttes i dag. Det er knyttet usikkerhet til om dagens modell dekker inn kommunens utgifter knyttet til tildeling av bolig på rett måte. Fører gjennomgangen til større endringer i modellen, vil rådmannen legge fram egen politisk sak.

19.3 Forslag til investeringsbudsjett

19.3.1 Eiendomsinvesteringer

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen eiendomsområdet for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 19-3 Eiendomsinvesteringer for perioden 2016-2019. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	2019		
Vedtatt budsjett 2015-2018	57,8	39,9	40,7	40,8			
Forslag budsjett 2016-2019		67,2	40,8	40,8	41,7		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2016	2017	2018	2019
Lov- og forskriftskrav skoler				9,1	9,2	9,2	9,3
Lov- og forskriftskrav barnehager				5,1	5,2	5,2	5,3
Lov- og forskriftskrav helse- og velferdssenter				3,1	3,2	3,2	3,3
Lov- og forskriftskrav boligeiendommer				5,1	5,2	5,2	5,3
Brannsikring av eldre boligeiendommer				5,1	5,2	5,2	5,3
Lov- og forskriftskrav administrasjons- og kulturbygg				4,1	4,2	4,2	4,3
Lov- og forskriftskrav idrettsanlegg og markaeiendommer				3,1	3,2	3,2	3,3
Enøk				4,1	4,2	4,2	4,3
Produksjons- og transportutstyr				1,1	1,2	1,2	1,3
Trehusene ved Bispehaugen skole	9,3	0,0	9,3	9,3			
Rostenhallen	18,0	0,0	18,0	18,0			
Sum økonomiplan	27,3	0,0	27,3	67,2	40,8	40,8	41,7

Skoler, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at skoleanleggene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Dette gjelder først og fremst brannteknisk oppgradering og universell utforming. Det er etter hvert færre tiltak knyttet til pålegg fra Miljøenheten og EI-tilsynet.

Barnehager, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at barnehagebygningene skal tilfredsstillere lov- og forskriftskrav. Det er fortsatt behov for oppgraderinger for å bedre innemiljø og brannsikring i en del barnehager. For øvrig dekker rammen tiltak for å lukke avvik påpekt av EI-tilsynet, Mattilsynet og Miljøenheten.

Helse- og velferdssentre, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at helse- og velferdssentrene skal tilfredsstillende lov- og forskriftskrav. For øvrig er det behov for oppgradering for universell utforming og for mindre branntekniske tiltak.

Boliger, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at boligene skal tilfredsstillende lov- og forskriftskrav. Nye forskriftskrav pålegger oss å øke brannsikkerheten i eldre bygårder (bygd i perioden 1890 – 1920). Dette gir store kostnader med å etablere nye rømningsveier med mer. Det er også et stort behov for å oppgradere tekniske anlegg, særlig elektriske anlegg og vann og avløp.

Administrasjons- og kulturbygg, lov- og forskriftskrav

Rammen skal dekke bygningsmessige tiltak som er nødvendige for at bygningene skal tilfredsstillende lov- og forskriftskrav. Dette gjelder branntekniske oppgraderinger, tiltak for universell utforming og oppgradering av heiser.

Energiøkonomisering (enøk)

Å gjennomføre tekniske og bygningsmessige tiltak som reduserer energiforbruket i bygningene er en del av enøkområdet.

I forbindelse med planlagt verdibevarende vedlikehold kartlegges enøktiltak gjennom tilstandsanalyser. Typiske tiltak er tilleggisolering i forbindelse med utbedring av tak, tetting av luftlekkasjer i bygg, utskifting av varmegjenvinnere i ventilasjonsanlegg, lysstyring med mer. For tiltak som kan være støtteberettiget fra Enova blir det sendt søknad om tilskudd.

Det er etablert kriterier for bruk av enøkmidlene. Hensikten er å kunne dokumentere resultatene av hvert enkelt tiltak, det vil si hvor mye energi som faktisk blir spart. I tillegg til lønnsomhetsprioritering vil mulige tiltak bli evaluert opp mot potensiell reduksjon av CO₂-utslipp.

Produksjons- og transportutstyr

Rammen går til innkjøp av store driftsmaskiner og andre større anskaffelser.

Utvendig rehabilitering av trehusene ved Bispehaugen skole

Trebygningene ved Bispehaugen skole er klassifisert som bygg med svært høy antikvarisk verdi. Bygningene leies bare delvis ut til ideelle formål da de er i svært dårlig stand. Det er et stort behov for utvendig istandsetting av bygningene, blant annet for å hindre ytterligere forfall. Omdømmemessig vil en slik istandsetting ha betydning for Trondheim kommune fordi bygningene er godt synlige i bybildet. Dette prosjektet lå inne i rådmannens forslag til budsjett for 2015. Bystyret ba rådmannen finne rom til det innenfor investeringsrammen til Trondheim eiendom, alternativt komme tilbake til det i budsjett for 2016. Innenfor investeringsrammen til Trondheim eiendom er det ikke mulig å finne rom for et så stort prosjekt, så rådmannen følger opp bystyrets signaler om å komme tilbake til prosjektet i forbindelse med budsjettet for 2016.

Rostenhallen

Rostenhallen lå inne i budsjettet for 2015, men forsinket framdrift gjør at prosjektet ikke blir gjennomført før i 2016. Budsjettet fra 2015 flyttes til 2016, det vises til [formannskapssak 117/15](#).

19.3.2 Administrasjonsbygg og byrom

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen området administrasjonsbygg og byrom for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 19-4 Investeringer i Administrasjonsbygg og byrom 2016-2019. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				143,2	120,0	157,0	250,3	
Forslag budsjett 2016-2019					65,0	57,0	52,0	59,1
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Torvet	317,5	84,4	233,1	65,0	57,0	52,0	59,1	
P-kjeller Torvet	441,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Sum økonomiplan	758,8	84,4	233,1	65,0	57,0	52,0	59,1	

Prøvegravningene på Torvet i 2014 har vist at utgravingene blir omfattende, og må foregå over to sesonger. Resultat av første utgraving sommeren 2015 skal danne grunnlag for Riksantikvarens vurdering av resten av utgravingene. Rådmannen vil fremme egne saker i samsvar med fremdriften.

Rådmannen vil legge fram orienteringssak om parkeringskjeller under Torvet til politisk behandling i løpet av november 2015. Rådmannen har ikke lagt inn midler til prosjektet i sitt budsjettforslag.

19.3.3 Bolig- og næringsareal

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen ubebygd bolig- og næringsareal for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 19-5 Investeringer ubebygd bolig- og næringsareal 2016-2019. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				383,6	341,5	225,1	174,1	
Forslag budsjett 2016-2019					364,1	245,5	241,5	283,6
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Grilstadfjæra	251,0	177,4	73,6	59,9	13,7	0,0	0,0	
Anleggsbidragsmodellen	480,0	0,0	480,0	120,0	120,0	120,0	120,0	
Lillebyområdet. Hovedanlegg	140,0	7,9	132,1	0,0	40,0	40,0	52,1	
Tiller Øst III	145,5	106,9	38,6	33,3	5,3	0,0	0,0	
Lade Leangen	103,0	100,9	2,1	2,1	0,0	0,0	0,0	
Leangen senterområde	109,0	4,1	104,9	0,5	0,5	0,5	0,5	
Kvenildmyra	22,2	4,9	17,3	17,3	0,0	0,0	0,0	
Valøya	85,0	4,7	80,3	0,0	0,0	20,0	40,0	
Tempe/Sluppen/Sorgenfri	65,0	5,0	60,0	5,0	15,0	15,0	25,0	
Heggstadmoen Deponi	105,6	44,4	61,2	61,2	0,0	0,0	0,0	
Heggstad Søndre	35,9	20,7	15,2	10,2	5,0	0,0	0,0	
Granåsen	24,3	19,7	4,6	4,6	0,0	0,0	0,0	
Killingdal	6,5	2,5	4,0	4,0	0,0	0,0	0,0	
Klargjøring areal	14,0	0,0	14,0	3,5	3,5	3,5	3,5	
Etterarbeid areal	8,0	0,0	8,0	2,0	2,0	2,0	2,0	
Eiendomsutvikling bolig				25,0	25,0	25,0	25,0	
Eiendomsutvikling næring				15,0	15,0	15,0	15,0	
Rassikring				0,5	0,5	0,5	0,5	
Sum økonomiplan	1 595	499,1	1 095,9	364,1	245,5	241,5	283,6	

Det er kun prosjektene "Rassikring", "Killingdal" og deler av "Heggstadmoen Deponi" som forutsettes bykassese-finansiert. Resten av prosjektene innenfor bolig og næring finansieres via grunneiertilskudd og refusjoner.

Anleggsbidragsmodellen

Til bygging av framtidige offentlige anlegg etter anleggsbidragsmodellen er det estimert et behov på 120 millioner kroner per år i perioden, men det er knyttet stor usikkerhet til hvilke nye anlegg som vil komme i perioden. Dette er anlegg som finansieres av private utbyggere. Prinsipp og logikk bak anleggsbidragsmodellen er nærmere omtalt i [bystyresak 89/10](#).

Grilstadfjæra

Gjennom utbyggingsavtale etter anleggsbidragsmodellen, har Trondheim kommune tatt tiltakshaveransvaret for å bygge offentlige kommunaltekniske anlegg for hele området. Totalkostnad er stipulert til 251 millioner kroner.

Lillebyområdet

Reguleringsplan for utbygging av området ble vedtatt i 2013. Kommunen har hatt intensjon om å ta tiltakshaveransvar for å bygge store deler av den offentlige infrastrukturen i området, etter en finansieringsavtale der alle utbyggere i området deltar med sin andel av kostnadene. Disse forhandlingene har foreløpig ikke kommet i mål, noe som medfører en betydelig tidsusikkerhet. Et mulig resultat er derfor at hver utbygger bygger nødvendige deler av infrastrukturen, men da med utbyggingsavtaler etter anleggsbidragsmodellen. De hovedanleggene som Trondheim kommune hadde ambisjoner om å bygge var kostnadsberegnet til om lag 140 millioner kroner.

Tiller Øst III

Området omfatter alle hovedanlegg for infrastruktur. Kostnadene forutsettes dekket inn av utbyggerne og skal innbetales når hvert delprosjekt settes i gang. Arbeidene med infrastruktur forventes slutført i 2017.

Lade-Leangen

Området har noen bolig- og næringsprosjekt som er forutsatt slutført i løpet av økonomiplanperioden.

Leangen senterområde

Lokk over nytt Leangen stasjonsområde er neppe realiserbart slik gjeldende reguleringsplan viser. En mulighetsstudie er igangsatt for å se på alternative løsninger. Et forslag til løsning forventes presentert innen utgangen av 2015.

Kvenildmyra

Slutfakturering gjenstår, men det er knyttet usikkerhet til betalingstidspunktet, og fasing av disse kostnadene mellom 2015 og 2016.

Tempe/Sluppen/Sorgenfri/Valøya

Det er utarbeidet en områdereguleringsplan som forventes vedtatt etter sommeren 2015. I forslaget til områdeplan for Tempe – Sorgenfri er Valøyaområdet i foreslått omdisponert til bolig og offentlig friområde/idrettslig aktivitet. For å tilrettelegge oppstart av offentlig infrastruktur i området, avsettes midler for dette i planperioden. Det vil trolig bli fremmet egen politisk sak om flytting av Trondheim Bydrift fra Valøyaområdet i løpet av 2016. Det presiseres at kostnadsoverslaget er beheftet med betydelig usikkerhet.

Heggstadmoen Deponi

I løpet av 2015 vil sikringsarbeidene i forbindelse med dårlige grunnforhold og pumpestasjon for sivevann være ferdigstilt. Høsten 2015 vil det som står igjen av arbeidene med å klargjøre overvannssystem og ferdigstille deponioverflate og deponigassanlegg bli igangsatt. Arbeidene forventes å bli ferdig i løpet av 2016. Det vil bli tilrettelagt for næringsvirksomhet på deler av området. Dette arbeidet vil også være ferdig i løpet av 2016.

Antatt total sluttsum er 145,1 millioner kroner. Av dette er 105,6 millioner kroner tilknyttet investeringsområdet for ubebygde bolig- og næringsareal. Det resterende er henførbart til investeringsområdet for avfall.

Heggstad Søndre

For den ubebygde delen av Heggstadområdet, som er avsatt til næringsformål, var opprinnelig plan å sende fram egen reguleringsplan i løpet av 2014. Dette har blitt utsatt fordi Statens vegvesen ble forsinket med sine kvikkleireundersøkelser i Sørådalen og dermed med de tiltak som må utføres. Det er Statens vegvesen sine tiltak som gjør det mulig å bygge ut kommunens del av området.

Trasévalg for alternativ ny godsterminal på Sandmoen har medført endringer i reguleringsplan. For å unngå innsigelser fra Jernbaneverket, har det vært behov for å omarbeide planforslaget for ny reguleringsplan. I økonomiplanperioden vil det bli aktuelt å bygge ut offentlig infrastruktur for å tilrettelegge for salg av tomter.

Granåsen

Anlegget forventes ferdig planlagt i løpet av høsten 2015, men det kan gjenstå etterarbeid i 2016. Fasingen av kostnadene mellom 2015 og 2016 er usikker.

Klargjøring og etterarbeid areal, eiendomsutvikling og erverv bolig og næring

Erfaringsmessig må det avsettes midler i størrelsesorden 46 millioner kroner for å ivareta utvikling av mindre areal.

Rassikring

For å ivareta kommunens ansvar som grunneier er det i økonomiplanperioden avsatt 0,5 million kroner per år. Bevilgningen vil bli brukt til å forebygge ras og sikring av eksisterende bebyggelse og til opprydding.

19.3.4 Formålstomter – Kjøp og utvikling av areal til formålsbygg

Tabellen under viser rådmannens forslag til investeringer innen området kjøp av formålstomter for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 19-6 Investeringer i formålstomter 2016-2019. Tall i millioner kroner

	2015	2016	2017	2018	2019		
Vedtatt budsjett 2015-2018	219,0	275,5	346,0	176,0			
Forslag budsjett 2016-2019		308,4	252,0	171,0	211,0		
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering			
				2016	2017	2018	2019
Brøset formålsbygg	213,8	9,4	204,4	204,4			
Kruskajordet	70,0	6,8	63,2	1,0	1,0	1,0	1,0
Lillebyområdet	174,0	124,0	50,0	15,0	25,0	10,0	0,0
Kjøp av areal				88,0	226,0	160,0	210,0
Sum økonomiplan	457,8	140,2	317,6	308,4	252,0	171,0	211,0

Brøset

Reguleringsplan for området ble vedtatt i 2013. Planen omfatter blant annet utbygging av offentlig infrastruktur som skoler, barnehager, helse- og velferdssenter og idrettsanlegg. Trondheim kommune forhandler med eierne av Brøset om å kjøpe deler av eiendommen for å delta i utviklingen av området til en klimanøytral bydel.

Det er ikke avklart hvordan og hvem som skal ha ansvar for videre planlegging og utbygging av området. En mulig kommunal deltakelse i en framtidig utbyggingsorganisasjon vil bli fremmet som egen sak. Kostnadsomfang til offentlig infrastruktur er ikke klarlagt.

Kruskajordet

I 2013 ble det utarbeidet en mulighetsstudie for bruk av området. Arbeidet med utvikling av dette området er utsatt til slutten av 2015 fordi Jernbaneverket har satt i gang en utredning av dobbeltspor på strekningen Trondheim – Stjørdal. Avklaring av trasévalg vil bli gjort i løpet av 2015.

Lillebyområdet

Kostnadsoverslaget på totalt 174 millioner kroner inkluderer kjøp av tomteareal i 2014 for 124 millioner. For å dekke denne tomte sin andel av felles infrastruktur innenfor områdeplanen for Lilleby, er det beregnet en kostnad på totalt 50 millioner kroner.

Ny kommunedelplan for Lade-Leangen vil kunne føre til rekkefølgekrav for skoletomta med hensyn til tiltak i Haakon VII's gate. På nåværende tidspunkt kan det ikke stipuleres hva dette dreier seg om i kostnader.

Formålstomter – kjøp av areal

I økonomiplanperioden er det lagt opp til et omfattende kjøp av areal til formålsbygg. Aktuelle kjente kjøp er blant annet utbyggingsprosjekt på Granås (helse- og velferdssenter, skole, barnehage, idrettsanlegg), Gamle Leirveg (helse- og velferdssenter), Stavset (helse- og velferdssenter), Ranheim (helse- og velferdssenter), Munkvoll (helse- og velferdssenter) og Tempe/Sorgenfri (helse- og velferdssenter, skole, barnehage). Bakgrunnen for rådmannens erverv av areal er redegjort for i [bystyresak 130/13](#). Rådmannen vil i løpet av 2015 legge fram politisk sak som redegjør nærmere for kommunens arbeid med å erverve areal til formålsbygg.

20 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og kommunerevisjonen

Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og kommunerevisjonen tilpasser aktiviteten til reduserte driftsrammer. Mer bruk av digitale verktøy vil forbedre tidsbruken og gi innsparinger i tråd med rammereduksjonen.

20.1 Informasjon om tjenesten

Bystyresekretariatet tilrettelegger for de politiske beslutningsprosessene, og gjennomfører kommune-, fylkes- og stortingsvalg. Bystyresekretariatet har også hånd om vertsforspliktelser. Kontrollkomiteen og kommunerevisjonen har en uavhengig rolle og skal sikre at den kommunale virksomheten utføres i tråd med politiske vedtak og gjeldende lover og regler. Kontrollkomiteen og kommunerevisjonen legger frem uavhengige budsjettforslag til bystyret.

20.2 utfordringer

Bystyresekretariatets prosjekt *Digitale politikere – rett på sak* er startet og videreføres i 2016. Nytt trådløst datanett ble installert i rådhuset sommeren 2015.

Hensikten med prosjektet er å få på plass en mer robust, helhetlig og oversiktlig saksgang knyttet til de politiske beslutningsprosessene i Trondheim. Målet er å utvikle en effektiv og tydelig ordning med fokus på forenkling, automatisering, økt innsyn og offentlighet. For å nå målene er det aktuelt å innføre nye digitale løsninger, endrede arbeidsprosesser og mulige organisasjonsmessige tilpasninger. Konkret er det aktuelt å utvikle en webbasert møteportal som også kan inkludere nytt voteringsystem. Den webbaserte møteportalen vil også kunne tilby et effektivt søkesystem for gjenfinning av gamle saker. Det er avsatt midler i 2016, og dette er nærmere beskrevet i kapittel 22.

Prosjektet vil bedre arbeidsbetingelsene for sekretariatet og politikerne, og på sikt gi innsparinger. Økt automatisering vil fjerne tidstyver. Tid som frigjøres kan brukes til å styrke kjerneoppgavene og Bystyresekretariatets råd- og veiledningsfunksjon.

I 2015 ble det anskaffet et eget datasystem for rekruttering og administrering av valgfunksjonærer. Det vil bli vurdert om dette systemet også skal benyttes som rekrutteringssystem for meddommere i 2016.

Utfordringen i planperioden er å hente ut gevinstene som de nye verktøyene kan gi av besparelser i tid og ressurser.

20.3 Forslag til driftsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for perioden 2016-2019, og forslag til hvordan området skal tilpasse seg driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 20-1 Budsjetteramme og tiltak Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	63,1	63,1	63,1	63,1
Pris- og lønnskompensasjon	0,8	0,8	0,8	0,8
Oppgaveendringer	-8,4	-3,3	-10,4	-1,3
Korrigert budsjett 2015	55,5	60,6	53,5	62,6
Forslag til rammeendring	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Forslag til netto driftsramme	55,2	60,3	53,2	62,6
Rammeendring	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
Effektiviseringstiltak	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Annet	0,1	0,1	0,1	0,1
Sum tiltak	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3

Oppgaveendringer

I hele perioden er rammen redusert med 1,3 millioner kroner sammenlignet med 2015. Dette har sammenheng med en tilleggsbevilgning til valgutstyr (avlukker og IT) i 2013 og 2015.

Fra 2015 er det innarbeidet en ny fireårssyklus for budsjettering, som bedre samsvarer med utgiftene. I valgår styrkes rammen med 7,1 millioner kroner på grunn av kostnader ved å gjennomføre valget. I kommunevalgår og påfølgende år økes rammen med 1,0 millioner kroner, mens den i de to neste årene reduseres tilsvarende. Det betyr at i kommunevalgår er rammen på 8,1 millioner kroner og påfølgende år reduseres denne til 1,0 million kroner, i stortingsvalgår er rammen på 6,1 millioner kroner. Etter stortingsvalgår er det ikke ekstra ramme.

Effektiviseringstiltak*Generell effektivisering*

Budsjettet har et effektiviseringskrav på 0,4 millioner kroner i 2016.

Annet*Driftskostnader IT-investeringer*

Rådmannen foreslår at IT-driftskostnader knyttet til investeringer skal belastes det enkelte tjenestoområde. Det er anslagsvis beregnet ekstra driftskostnader på 0,1 millioner kroner til dette formålet i 2016.

21 Rådmannen og strategisk ledelse

Styringsdialogen videreutvikles i planperioden for å sikre at enhetsledere og lederteamene i kommunens 215 enheter har nødvendig kompetanse. Arbeidet med å levere politiske saker og utredninger av god kvalitet er en prioritert oppgave. Rådmannen må sikre riktig kompetanse hos medarbeiderne for å bidra til at det politiske beslutningssystemet fungerer best mulig. Befolkningsveksten kan gi flere og større enheter i Trondheim kommune. Dette fører til økt press på de administrative oppgavene i perioden.

21.1 Informasjon om tjenesten

Tjenesteområdet omfatter driftsbudsjettet til rådmannen, kommunaldirektørene og rådmannens fagstab. Kommuneloven krever at kommunens øverste ledelse skal legge frem forsvarlig utredete saker for folkevalgte organer og påse at vedtak blir iverksatt. Videre skal rådmannen sørge for at administrasjonen drives i samsvar med lover, forskrifter og overordnede instruksjoner, og at den er gjenstand for betryggende kontroll. Rådmannens fagstab støtter rådmannen og kommunaldirektørene i den overordnede styringen av Trondheim kommune. I tillegg har rådmannens fagstab en sentral rolle i faglig utredningsarbeid og i utarbeidelse av politiske saker.

21.2 utfordringer

Rådmannen skal sørge for samsvar mellom oppgaver og kompetanse og prioritere arbeidsinnsatsen i administrasjonen slik at satsingsområdene i planperioden blir fulgt opp på en god måte.

Den mest sentrale oppgaven til rådmannen er å sikre at saker for politisk behandling blir fremmet på en god måte slik at de politiske beslutningssystemene fungerer best mulig. Samtidig må rådmannen sikre at vedtak følges opp.

I planperioden vil rådmannen videreutvikle styringsdialogen med enhetene, arbeide med lederutvikling og øke bruken av digitale verktøy. Styringsdialogen avklarer rollen til sentrale aktører, viktige møteplasser, behovet for styringsinformasjon, og tilrettelegger den løpende dialogen mellom strategisk og operativt ledelsesnivå.

Lederstøtte og ledelsesutvikling er en viktig forutsetning for å utvikle kvalitet i tjenestetilbudet. Målgruppen for kommunens lederprogram utvides fra enhetsledere til enhetenes lederteam, og ledelsesutviklingen innrettes slik at den underbygger kommunens strategier for innovasjon og digitalisering.

En av utfordringene fremover er økt befolkningsvekst, som vil gi større behov for administrative tjenester, god styringsdialog og lederstøtte.

Trondheim kommune har i likhet med de andre storbyene lav ressursbruk på kommunal administrasjon sammenlignet med landsgjennomsnittet. Tabellen under viser Trondheim og ASSS- kommunenes ressursbruk på kommunal administrasjon i 2014.

Tabell 21-1 Ressursbruk på kommunal administrasjon (funksjon 120). KOSTRA 2014

	Trondheim	ASSS- snitt ⁴¹	Landet, eksl Oslo
Brutto driftsutgifter per innbygger	2 585	2 847	3 578

21.3 Forslag til driftsbudsjett

21.3.1 Rammeutvikling

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for perioden 2016-2019, og forslag til hvordan området tilpasses driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 21-2 Budsjetttramme og tiltak Rådmann og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	112,7	112,7	112,7	112,7
Pris- og lønnskompensasjon	0,4	0,4	0,4	0,4
Korrigert budsjett 2015	113,1	113,1	113,1	113,1
Rammeendring	-0,6	1,1	4,1	4,1
Forslag til netto driftsramme	112,5	114,2	117,2	117,2
Rammeendring	-0,6	1,1	4,1	4,1
Endring i tjenestetilbudet	-0,6	1,1	4,1	4,1
Sum tiltak	-0,6	1,1	4,1	4,1

Endring i tjenestetilbud

Bemanningsendring

For å tilpasse ressursbruken til endrede rammer foreslår rådmannen en reduksjon i 2016 på 0,6 millioner kroner. Innsparingen i 2016 vil gi større press på oppgavene tilknyttet rådmannens fagstab. Fra 2017 økes rammen for å dekke administrative kostnader ved økt tjenesteproduksjon i Trondheim kommune. Økte midler vil benyttes til å videreutvikle styringsdialogen og styrke lederstøtte og ledelsesutvikling.

⁴¹ ASSS- gjennomsnittet er eksklusive Oslo og Trondheim

22 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet

I kommuneplanens samfunnsdel pekes det på to hovedutfordringer på arbeidsgiverområdet - tilgangen på kompetanse og kommunens omstillingsevne. Mens kommunen har relativt god tilgang på kompetanse innen de fleste områder, vil det stilles store krav til kommunens omstillingsevne som følge av blant annet digitalisering. Kommunens omstillingsevne er knyttet til kvaliteten på den ledelse og styring som skjer på ulike nivå i organisasjon. På nyåret 2016 vil bystyret revidere kommunens arbeidsgiverpolitikk. I sin saksforberedelse skal rådmannen legge særlig vekt på sammenhengen mellom arbeidsgiverpolitikk, ledelse og styring. Digital samhandling skal være hovedregelen mellom det offentlige og publikum.

22.1 Informasjon om tjenesteområdet

Interne tjenester og arbeidsgiverområdet ledes av kommunaldirektørene for organisasjon og finans. Området omfatter totalt 11 interne tjenester. Enhetene leverer både tjenester direkte mot innbyggerne (arkivtjenester, tolketjenester, kemner, netjtjenester og kommunikasjon) og interne støttetjenester til rådmannen og kommunens 215 enheter (økonomi/innkjøp, personal, kontorstøtte og IT). Trondheim kommune har en egen intern bedriftshelsetjeneste.

Kostnaden per innbygger på de interne tjenestene går stadig ned, samtidig som omfanget av oppgaver øker. For å sikre at oppgavene kan løses innenfor gitte rammer blir innovasjon stadig viktigere, og potensialet for innovasjon gjennom digitalisering forventes å gi ytterligere gevinster. De interne tjenestene er viktige bidragsyttere i kommunens generelle digitaliseringsarbeid. Digitalisering fører til at mange medarbeidere i de interne tjenestene får nye oppgaver og møter endrede krav til kompetanse. Som en følge av dette, stilles nye krav til analyse- og veiledningskompetanse. Ressurser som frigjøres, brukes i økende grad til å heve kvaliteten på virksomhetsstyringen og ledelsesfunksjonen på strategisk- og operativt nivå.

Tjenesteområdet vil spille en sentral rolle idet videre digitaliseringsarbeidet, i tillegg til arbeidet med å styrke kommunens ledelsesutvikling og virksomhetsstyring.

22.2 Utfordringer

I vurderingen av utfordringer på arbeidsgiverområdet legges det vekt på forhold som hemmer og fremmer kommunens evne til å nå de tre periodemålene:

1. Vi har samsvar mellom oppgaver og kompetanse
2. Innbyggerne betjener seg selv gjennom digitale tjenester
3. Vi lærer av våre erfaringer

Ledelse, ledelsesutvikling og lederstøtte

De styringsdata rådmannen har tilgang på tyder på at kommunen per i dag har relativt god tilgang på kompetanse, har et arbeidsmiljø som utvikler seg i positiv retning og har ansatte som jevnt over får stadig økende formalkompetanse. Andelen ufaglærte medarbeidere går ned. Selv om bildet på overordnet nivå er positivt, er det variasjon mellom enheter. Enkelte enheter bruker mye tid og krefter på å sikre gode bemanningsplaner, og det kan være stort opplevd arbeidspress i kombinasjon med forhøyet sykefravær og merforbruk. Utfordringer knyttet til tjenestekvalitet, personal og økonomi er

ofte gjensidig avhengige og forsterkende. En stadig utvikling i retning av større enheter, med flere og mer komplekse oppgaver, stiller større krav til ledelsen. Rådmannens utfordring blir dermed å sikre både gode enkeltledere og velfungerende lederteam.

Gevinstrealisering ved digitaliseringsprosjekter

Det er etablert en politisk og faglig plattform for kommunens digitaliseringsarbeid gjennom et omfattende kartleggingsarbeid og en egen temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi. Den overordnede IT-ledelsen er styrket for å sikre at de viktigste oppgavene blir prioritert først. Innsatsen har allerede resultert i en lansering av flere nye innbyggerrettede tjenester. Flere av de prosjektene som kommunen står foran vil ha et omfang som utfordrer kommunens evne til å gjennomføre prosjektene til riktig tid, pris og kvalitet. I tillegg til å sørge for tilstrekkelig prosjektlederkompetanse, vil det bli avgjørende å utvikle organisasjonens evne til å ta imot og nyttiggjøre seg en rekke nye IT-tjenester. For å hente ut gevinstene vil det stilles krav til at digitalisering og organisasjonsutvikling går hånd i hånd.

Tilstrekkelig styringskraft

Trondheim kommune er en stor og kompleks organisasjon. For å trekke i samme retning må alle ledere og medarbeidere ha tilstrekkelig kunnskap om hvordan kommunen styres og hvilken rolle den enkelte har i styringsdialogen. Helhetlig oppgaveløsning innenfor knappe rammer utfordrer organisasjonens evne til å koordinere. Dette krever at rådmannen har en klar plan for hvordan styringsdialogen skal gjennomføres, at planen er kommunisert og forankret på alle enheter, og at den enkelte leder og medarbeider har fått tilgang til de styringsdata, -arenaer og -verktøy som kreves for å iverksette nødvendige tiltak. For å sikre tilstrekkelig kontinuitet og kraft i styringen, blir det viktig å ha medarbeidere i rådmannens fagstab og interne tjenester med kompetanse på helhetlig virksomhetsstyring, som kan utfordre ledelsen på strategisk og operativt nivå, og dermed bidra til at rådmannen har en god sammenheng og forutsigbarhet i styringsdialogen.

22.3 Mål for tjenesteområdet

Rollen til de interne tjenestene er todelt. På den ene siden leveres tjenester direkte til innbyggerne. På den andre siden leveres støttetjenester til resten av kommunen. I tillegg til å nå egne mål, må de interne tjenestene også vurderes opp mot kommunens totale evne til å kunne nå mål.

Arbeidsgiverområdet og interne tjenester har et særlig ansvar for hovedmål fire i kommuneplanens samfunnsdel: I 2020 er Trondheim kommune en aktiv samfunnsutvikler og en attraktiv arbeidsgiver.

De tre periodemålene som bystyret vedtok for arbeidsgiverområdet i 2014 foreslås videreført. Målene gjelder for de interne tjenestene så vel som for alle andre enheter i kommunen. For inneværende periode må rådmannens oppfølging av målene og valg av indikatorer ta særlig høyde for de utfordringene som er identifisert over.

22.3.1 Periodemål 2016-2019

Vi har samsvar mellom kompetanse og oppgaver

En forutsetning for å kunne si at Trondheim kommune er en attraktiv arbeidsgiver, er at kommunen over tid har samsvar mellom sine oppgaver og tilgjengelig kompetanse. Samsvaret kan sikres både gjennom tiltak rettet mot å utvikle kompetanse (rekruttering, opplæring, organisasjonsutvikling) eller gjennom ulike former for innovasjon som gjør det mulig å dekke innbyggernes tjenestebehov på nye måter. Når rådmannen følger opp dette periodemålet vil det blant annet være naturlig å vurdere utviklingen på følgende områder:

- Ledige stillinger blir besatt med kvalifiserte søkere, og studenter i praksis ønsker å jobbe i Trondheim kommune etter endt praksis
- Medarbeiderne opplever at de får brukt kompetansen sin, mestrer oppgavene og håndterer arbeidsbelastningen
- Sykefraværet går ned, andelen som jobber heltid går opp, og flere velger aktivitet fremfor passive ytelser, for eksempel AFP

- Den formelle lederkompetansen øker som følge av kommunens lederprogram, rektorskolen og faglederutdanninger

Innbyggerne betjener seg selv gjennom digitale tjenester

Visjonen for digitaliseringsarbeidet i Trondheim kommune er at innbyggerne skal oppleve mestring i møtet med kommunen⁴². Dette kan bety at innbyggerne gjøres mindre avhengige av kommunens medarbeidere, og at oppgaver som tidligere ble løst manuelt blir automatisert. Når rådmannen følger opp dette periodemålet vil det være naturlig å vurdere utviklingen på følgende områder:

- Digitaliseringsprosjekter blir levert til rett tid, kostnad og kvalitet
- Innbyggerne velger de digitale tjenestene og vurderer dem som brukervennlige
- Kommunen får færre manuelle arbeidsprosesser som utsendelse av brev, kortere saksbehandlingstid og færre henvendelser til kommunens saksbehandlere
- Kommunen bruker IT-anskaffelser til å fremme innovasjon⁴³, for eksempel gjennom offentlige forsknings- og utviklingskontrakter

Vi lærer av våre erfaringer

Medarbeiderne i Trondheim kommune har store mengder kunnskap og erfaring. Denne kunnskapsressursen er av begrenset verdi om den ikke deles med flere og omsettes i ny og bedre praksis. Når rådmannen følger opp dette periodemålet vil det blant annet være naturlig å vurdere utviklingen på følgende områder:

- Medarbeiderne i Trondheim kommune opplever at det er trygt å ytre seg og komme med kritikk, de deltar i kommunens målarbeid (styringsdialogen) og gjennomfører årlige utviklingssamtaler med sin nærmeste leder
- Ledere og medarbeidere registrerer avvik, og avvik blir behandlet/lukket
- Rutiner er oppdatert, standardisert på tvers av like enheter og etterlevd
- Alle virksomhetsområder har prioriterte FoU-prosjekter der medarbeidere fra kommunen samarbeider med relevante forsknings- og utviklingsmiljø. Alle prosjekter har en faglig ansvarlig, intern, prosjekteier⁴⁴.

I tillegg til indikatorene over, vil kommunens løpende økonomirapportering være en kritisk indikator på om tiltak på arbeidsgiverområdet har ønsket effekt.

22.4 Forslag til driftsbudsjett

Tabellen under viser rådmannens forslag til netto driftsramme for perioden 2016-2019, og rådmannens forslag til hvordan området skal tilpasse seg driftsrammene. Tabellen viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015. Vedlegg 1 viser en detaljert oversikt over forslag til tilpasningstiltak.

⁴² [Temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi 2015-2018](#)

⁴³ [Trondheim kommunes anskaffelsesstrategi 2014-2017](#)

⁴⁴ Trondheim kommunes strategi for forskning, utvikling og innovasjon 2014-2018. [Universitets- og høyskolekommunen Trondheim](#)

Tabell 22-1 Tabell Budsjetttramme og tiltak Interne tjenester. Tall i millioner kroner

Netto driftsramme	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015	343,5	343,5	343,5	343,5
Pris- og lønnskompensasjon	4,1	4,1	4,1	
Oppgaveendringer	6,0	11,8	11,8	11,8
Korrigert budsjett 2014	353,6	359,4	359,4	359,43
Rammeendring	-11,7	-25,5	-30,5	-30,5
Forslag til netto driftsramme	341,8	333,9	328,9	328,9
Rammeendring	-11,7	-25,5	-30,5	-30,5
Opprettholdelse av standard	0,0	-0,3	-0,3	-0,3
Reduksjoner i tjenestetilbud	-1,8	-1,8	-1,8	-1,8
Effektiviseringstiltak	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Annet	-8,9	-22,4	-27,4	-27,1
Sum tiltak	-11,7	-25,5	-30,5	-30,5

Oppgaveendringer

Lærlinger

Bystyret har vedtatt en økning i antall lærlinger innenfor helse og velferd, barnehage og skole; jfr. [bystyresak 64/13](#). Økningen i antall lærlinger fører til en kostnadsøkning på 11,8 millioner kroner. Det finnes ubenyttede fondsmidler avsatt til lærlinger, slik at økningen for 2016 er delvis finansiert.

Opprettholdelse av standard

Leangen Gård

Det er behov for nytt utstyr på Leangen Gård slik at standarden opprettholdes. Rådmannen foreslår derfor at det bevilges 250 000 kroner i 2016 og at rammen reduseres igjen i 2017.

Reduksjoner i tjenestetilbud

Bemanningsreduksjon

Det foreslås en bemanningsreduksjon i enhetene innefor de interne tjenestene på 1,8 millioner kroner i 2016.

Effektiviseringstiltak

Gevinstrealisering IKT

Kommunens ansatte vil i løpet av 2015 og 2016 få nye ID-kort, som også fungerer som adgangskort. Dagens påloggingsbrikker skiftes ut i løpet av 2015 og 2016, og dette gir lavere driftskostnader på én million kroner i 2016.

Annet

Foreslag om å overføre skatteoppkreverfunksjonen fra kommunene til skatteetaten

Regjeringen foreslår i statsbudsjettet å overføre skatteoppkreverfunksjonen fra kommunene til Skatteetaten. Rammetilskuddet til kommunene foreslås redusert fra 1. juli, og budsjettet til Trondheim kommune kemnerkontor halveres. Dette utgjør 13,5 millioner kroner i 2016 og 27 millioner kroner fra og med 2017.

Bevarings- og kassasjonsplan

Oppdatert arkivforskrift med tilbakevirkende kraft til 1950 pålegger kommunen å få på plass en bevarings- og kassasjonsplan for alle kommunens saksområder. Planen vil også være til støtte i kommunens digitaliseringsarbeid. Rådmannen foreslår to årsverk over tre år for å gjennomføre dette arbeidet. Rammen reduseres igjen i 2018.

Digital deponering

Arkivverdige data fra fagsystemer og databaser som ikke lenger er i bruk må digitalt deponeres. Det er vurdert hvilke system og databaser som må tas vare på. Eksempler på slike fagsystem/databaser er NLP lønns og personalsystem og tolketjenestens database. Rådmannen foreslår av det bevilges 3,8 millioner kroner i 2016 og 2017 til formålet.

Økte driftskonsekvenser IT-investeringer

Budsjettet for IT-investeringer har økt, med økt volum på investeringer i fagprogram, infrastruktur og PC'er /utstyr. Dette gir økte driftsutgifter for de interne tjenestene. Økningen er på 0,8 millioner kroner fra 2016.

22.5 Forslag til investeringsbudsjett

I 2014 vedtok bystyret retningslinjer for IKT - området, sak [PS 073/14](#). Det er satt i gang arbeid med arkitektur og infrastruktur for å møte fremtidens utfordringer når løsninger for byens innbyggere skal etableres.

Tabell 22-2 viser rådmannens forslag til Investeringer i IKT, maskiner og utstyr for perioden 2016-2019, og endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

Tabell 22-2 Investeringer i IKT, maskiner og utstyr i perioden 2016-19. Tall i millioner kroner

				2015	2016	2017	2018	2019
Vedtatt budsjett 2015-2018				81,4	73,6	81,9	82,1	
Forslag til budsjett 2016-2019					84,9	84,8	99,7	78,1
Prosjekt/investering	Kostnads- overslag	Tidligere bevilget	Rest til bevilgning	Forslag til investering				
				2016	2017	2018	2019	
Inventar arkiv				0,3				
Digitale tjenester til innbyggerne				20,5	12,5	8,0	3,3	
herav MinSide	42,0	12,7	29,3	6,5	10,0	8,0	3,3	
Fellessystemer og basistjenester				9,7	31,3	60,7	41,5	
herav ny arkivløsning	35,5	0,0	35,5	2,2	2,3	14,0	17,0	
herav regnskap	50,0	0,0	50,0	3,0	10,0	30,0	7,0	
Infrastruktur				54,4	41,0	31,0	33,3	
herav IKT skole				13,4	13,4	7,4	1,4	
Sum økonomiplan				84,9	84,8	99,7	78,1	

Inventar arkiv

Planlagte oppgraderinger og fornying av maskinparken i Trondheim byarkiv. Det er budsjettet med 0,3 millioner kroner i 2016.

Investeringer i digitale tjenester til innbyggerne

I løpet av 2016 vil Trondheim kommune innføre de første delene av *MinSide* for innbyggerne. Prosjektet ble forsinket i 2015, det ble nødvendig å redefinere prosjektets innhold og lyse ut ny anbudskonkurranse. Den nettbaserte portalen vil gi innbyggerne en kanal inn til kommunen for henvendelser og oppfølging, gi færre henvendelser i førstelinjen og redusere manuell postgang.

I 2016 vil Trondheim kommune fortsette arbeidet med digitale løsninger for oppvekstområdet. Digitale løsninger støtter skole-hjem samarbeid, gjør administrative oppgaver enklere og gir mulighet for bedre læringsformer i Trondheimsskolen. Digital meldingsbok og løsninger for læringsstøtte er sentralt.

Barne- og familietjenesten har en del eldre dataløsninger som etter hvert vil bli faset ut av leverandører. Arbeidet med å erstatte disse fortsetter i 2016.

Kommunen har i løpet av 2015 etablert en felles arkivkjerneløsning. Denne skal ivareta all arkivverdig informasjon fra alle fremtidige løsninger i Trondheim kommune. Hensikten er å unngå store framtidige kostnader ved deponering av arkivverdig datamateriell.

Det nasjonale KS-prosjektet *Byggesak* ble startet i 2015 og vil i løpet av 2016 lansere en løsning hvor publikum selv kan søke byggetillatelse digitalt.

Felles systemer og basistjenester

Bystyresekretariatet vil fortsette arbeidet med å forbedre IT-støtten til politisk arbeid, i prosjektet *Papirløse politikere*.

I tråd med bystyrets vedtak om varsling ([bystyresak 39/14](#)), skal rådmannen tilby en web-basert løsning for å kunne varsle kritikkverdige forhold. Dagens løsning er sagt opp fra leverandør, og det må foretas et bytte av løsningen. Dette foreslås gjennomført i 2016.

Trondheim kommunes sak - og arkivløsning er 22 år gammel. Løsningen er i ferd med å fases ut av leverandøren og kommunen er derfor nødt til å foreta et nødvendig bytte. Prosjektet er antatt å vare i tre-fire år og vil berøre hele organisasjonen. En egen sak vil bli lagt fram for politisk behandling.

Trondheim kommunes økonomi- og regnskapssystem må fornyes før utgangen av 2019. Kommunen er nå eneste kommune som benytter dagens system ERV, noe som innebærer både drifts- og motpartsrisiko. En egen sak vil bli lagt fram for politisk behandling.

Legevaktas elektroniske pasientjournalssystem må byttes ut. Det er under utfasing av dagens leverandør og støtter heller ikke de behovene som det kommende arbeidet med velferdsteknologi krever. Dette arbeidet startet i 2015 og skal slutføres i 2016.

Infrastruktur

Mesteparten av investeringsmidler under infrastruktur benyttes til utskifting av gamle PC'er for ansatte i Trondheim kommune. Utskiftingstakten av gamle PC'er, der levetiden er gått ut, vil få en topp i 2016.

Arbeidet med å øke kapasiteten i nettverk og tilgjengeligheten til utstyr til ansatte og elever i skolen fortsetter. I 2016 vil foreslåtte investeringsmidler på IKT skole brukes til utskifting av PC'er der levetiden er overskredet. Fra 2017 legges det opp til en økning i antall PC'er for elever.

Den PC-løsningen som er valgt for skolene, er halvparten så dyr som tidligere løsning. Arbeidet med å fornye sentral infrastruktur fortsetter fordi forventet levetid er overskredet på mye av utstyret.

For å håndtere den økte mengden krav om innsyn rettet mot byarkivet, vil det bli etablert forsterket trådløst nett i magasinene på DORA.

23 Program

Trondheim kommune har i dag fem program: Miljøpakken, Områdeløft Saupstad-Kolstad, Digitalt førstevalg, Læringscenteret og velferdsteknologi. I dette kapitlet beskrives både program som arbeidsform og de ulike programmene.

23.1 Innledning

Et program, slik begrepet brukes i Trondheim kommune, er først og fremst en benevnelse på en arbeidsform. Arbeidsformen brukes når det er et særlig behov for koordinering av aktiviteter og ressurser for å nå sammensatte samfunns mål. Et program samler enkeltprosjekter i en portefølje, der prosjektene har til felles at de skal bidra til å nå det samme, overordnede målet.

Programmer representerer ikke et nytt ansvarsnivå i tjenestemodellen, og de er derfor ikke et eget tjenesteområde. Økonomiske ressurser til prosjektene, som programmene består av, er budsjettert under de forskjellige tjenesteområdene (unntaket er Miljøpakken, hvor det meste er budsjettert hos Statens vegvesen). Rådmannen eier alle programmer, og prosjektene i programporteføljen vil enten være tilknyttet en eller flere enheter, eller være direkte tilknyttet rådmannen.

23.2 Miljøpakken

23.2.1 Innledning

Miljøpakken for transport er et samarbeid mellom Statens vegvesen, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Trondheim kommune. Miljøpakken omfatter ca 230 godkjente prosjekt, hvorav ca 120 er avsluttet. Omlag 30 medarbeidere i de tre etatene er prosjektledere i Miljøpakkens prosjekter, men betydelig flere er direkte involvert i prosjektarbeidene. Miljøpakken er fra august 2015 organisert med et eget sekretariat som er underlagt Kontaktutvalget (styringsgruppa), mens den kommunale delen av programmet følges opp av en egen gruppe organisert under kommunaldirektør for byutvikling.

Halvparten av den totale rammen på nærmere 9,7 milliarder kroner⁴⁵ skal gå til å bygge ut hovedvegnettet. Den andre halvparten brukes til å utvikle et godt kollektivtilbud, etablere et hovednett for syklist, bedre trafiksikkerheten, øke gangtrafikken og bedre miljøforholdene.

23.2.2 Formål

Miljøpakken er mer enn et utbyggingsprogram. Den inneholder en rekke politiske mål for en miljøvennlig byutvikling. Målene inkluderer reduksjon av klimagassutslipp og endring av reisemiddelbruken fra bilkjøring til miljøvennlige transportformer. Det er klare mål om reduksjon av lokale utslipp og støy, samt utslipp fra kommunal virksomhet. Det er også mål om fortetting innenfor eksisterende bystruktur og lokalisering av arbeidsplassintensive virksomheter innenfor de sentrale byområdene. Så langt er Miljøpakken på veg til å kunne nå de fleste målene, og vil følge opp med årlige evalueringer. Bystyret behandlet i juni 2015 en egen gjennomgang av Miljøpakken foretatt av kommunens forvaltningsrevisjon.

I løpet av høsten 2015 blir det gjennomført forhandlinger mellom Trondheim kommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune og statlige myndigheter om nye bymiljøavtaler. Disse avtalene forventes å gi nye ressurser, spesielt til et høystandard "superbusstilbud". Bymiljøavtalen skal bidra til oppfylging av nasjonale mål om nullvekst i personbiltransporten, og vil innebære revisjon av innholdet i Miljøpakken. Bystyret har bedt om at Miljøpakken trinn 3 behandles i løpet av våren 2016.

⁴⁵ I tillegg kommer belønningstilskudd og momskompensasjon. Finansieringsstrukturen er basert på Stortingets vedtak av Miljøpakkens trinn 2.

23.2.3 Planlagte aktiviteter

Prioritering av tiltak for 2015-2018 ble behandlet av bystyret i sak 19/15. De fireårige handlingsprogrammene revideres årlig, og konkret ressursinnsats i 2016 vil fremmes som en egen sak i bystyret februar 2016. Saken behandles parallelt i fylkestinget. Det vil dessuten gis føringer om statlig innsats i statsbudsjettet for 2016.

Miljøpakken yter et betydelig tilskudd til drift av kollektivtransporten i byen og i nabokommunene. Det gis også tilskudd til delvis innføring av biogass. Trondheim kommune deltar i planleggingen av et revidert rutetilbud fra 2018, der koblingen til byutvikling skal ivaretas. Planlegging av superbussstraseer i Innherredsvegen og Elgeseter gate vil fortsette, og dette er sentrale prosjekter med tanke på å oppnå statlig medfinansiering gjennom bymiljøavtalen.

- Sykkelsatsingen videreføres, med utgangspunkt i vedtatt sykkelstrategi. Det legges vekt på tiltak i hovedrutene, og ambisjonen er helhetlige tilbud der også god oppmerking og drifting inngår.
- Satsing på snarveger til skoler og senterområder og arbeidsplasskonsentrasjoner er i gang og vil fortsette i 2016.
- Trafikksikkerhetsinnsatsen i 2016 vil omfatte utbedring av kryssingspunkt og planlegging/etablering av fortau for å sikre skoleveger.
- Det er utført et betydelig arbeid med støyskjerming langs Okstadbakken/E6 sør det siste året. I 2016 planlegges blant annet flere mindre tiltak ved skoler/barnehager.
- Miljøpakken omfatter informasjonsvirksomhet og reiserådgivning for å stimulere til endrede reisevaner hos bedrifter og skoler, og denne innsatsen fortsetter i 2016.
- Videreføring av E6 sørøver starter ved årsskiftet 2015/-16. Planlegging og prosjektering av ny Sluppen bru vil fortsette i 2016.

23.2.4 Ressursinnsats

Total ressursinnsats til prosjektene i Miljøpakken forventes å ligge på ca 1 milliard kroner i 2016. Trondheim kommune bidrar med gjennomsnittlig 16,2 millioner kroner pr år (2015-kr, indeksreguleres årlig).

23.3 Områdeløft Saupstad-Kolstad

23.3.1 Innledning

Områdeløft Saupstad-Kolstad bygger på en gjensidig forpliktende avtale mellom staten v/Husbanken og Trondheim kommune. Bystyret vedtok *Områdeprogram for Saupstad-Kolstad 2013-2020* den 23.mai 2013 ([sak 71/13](#)).

Programmet har en velferdspolitisk begrunnelse, og skal bidra til å løse bydelens spesielle utfordringer. Utfordringene er beskrevet og utdypet i rapporten *Status Saupstad-Kolstad*, jfr. formannskapssak [20/13; Områdeløft Saupstad-Kolstad. Statusrapport](#).

23.3.2 Visjon og hovedmål

Visjon: Bydelen framstår som attraktiv og mangfoldig

Hovedmål:

- I 2020 er Saupstad-Kolstad en bydel som fremmer livskvalitet og helse
- I 2020 har barn og unge i Saupstad-Kolstad kompetanse som styrker dem i møtet med framtidens utfordringer
- I 2020 er Saupstad-Kolstad en bærekraftig bydel med variert boligsammensetning og høy kvalitet på infrastruktur og offentlige rom
- I 2020 er Saupstad-Kolstad en inkluderende bydel med gode møteplasser og muligheter til deltakelse

23.3.3 Planlagte aktiviteter 2015-2016

[Programplan 2015-2016](#) er et verktøy for tverrsektoriell planlegging og styring av områdeprogrammet. Planlagte aktiviteter i programplanen skal bidra til tjenesteutvikling, områdeutvikling og lokalsamfunnsutvikling. Områdeløftprosjekter igangsettes under ledelse av flere virksomhetsområder og frivillige aktører, og koordineres av programledelsen.

23.3.4 Ressursinnsats

Programmet inngår som en del av en statlig satsing på utsatte boområder i Oslo, Bergen og Trondheim, og finansieres blant annet gjennom årlige bevilgninger fra Kommunal- og regionaldepartementet. Programmets mål skal gjenspeiles i tiltak som konkretiseres under de enkelte virksomhetsområder.

I 2016 vil programmet være finansiert med 2,8 millioner kroner i tilskudd fra staten. Trondheim kommunes egenandel skal være minimum 50 prosent av dette. Egenandelen skal finansiere lønn til programleder og programmedarbeider, og drift av programkontor. Trondheim kommunes foreslåtte ramme for perioden omtales i kapittel 15; *Næring og samfunn*.

23.4 Digitalt førstevalg

23.4.1 Formål

Programmet Digitalt førstevalg ble etablert i 2012. Hensikten med programmet er å sørge for at digital samhandling mellom kommunen og innbyggere/ næringsliv er førstevalget for partene.

Programmet har utarbeidet målbilde for fremtidige digitale tjenester som skal tilbys av Trondheim kommune, og laget planer og rammeverk for å gjennomføre prosjekter. Dette er tatt inn som en del av temaplan for IKT, digitalisering og velferdsteknologi 2015-2018.

Samordning og koordinering av digitaliseringsprosjekter mot innbygger/næringsliv er viktig for at kommunen skal lykkes. Digitale tjenester skal sette brukeren av tjenesten først, ha god sikkerhet og godt personvern, gi god informasjonsflyt og ha en helhetlig og tjenesteorientert arkitektur.

23.4.2 Planlagte aktiviteter

Programmet er inne i en gjennomføringsfase og for 2016 vil hovedaktivitetene være:

- Realisering av *MinSide* for innbygger, og støtte for bedre håndtering av henvendelser
- Realisering av digitalisering av byggesaksområdet med byggesaksbehandlingsløsning og søknadsløsning
- Realisering av ny arkivløsning - en viktig komponent for å tilrettelegge for innsyn og ivaretagelse av dokumentasjonsansvar
- Oppstart av forarbeider for digitaliseringstiltak i sosialtjenesten/NAV
- Anskaffelse av forbedret it-støtte innen skole, barnehage og barne- og familietjenesten. I 2016 vil også innføring av den digitale tjenesten Digital meldingsbok foregå.

23.4.3 Ressursinnsats

Det er foreslått IT-investeringsmidler til gjennomføring av prioriterte tiltak og prosjekter tilknyttet programmet Digitalt førstevalg. Trondheim kommunes foreslåtte ramme for perioden omtales i kapittel 22; *interne tjenester og arbeidsgiverområdet*.

23.5 Læringsssenteret

23.5.1 Innledning

For å samordne pedagogisk utviklingsarbeid i skole, barnehage og barne- og familietjenesten, jamfør [bystyresak 6/12](#), *Strategi for utvikling av ungdomstrinnet*, ble Læringsssenteret etablert i 2013.

Læringscenteret har fire mål:

- Etablere en bærekraftig organisering av prosjekt- og utviklingsarbeid som ivaretar behovet for helhetlig kunnskapsutvikling på oppvekstområdet
- Legge til rette for systematisk utviklingsarbeid i skoler, barnehager og barne- og familietjenesten med utgangspunkt i målene i handlings- og økonomiplanen
- Styrke oppvekstområdets strategiske arbeid og gjennomføringskraft og målrette arbeidet i sektoren på en bedre måte enn i dag
- Videreutvikle samarbeidet og initiere utviklingsarbeid i nært samarbeid med andre kommuner og universitets- og høgskolesektoren i regionen, og synliggjøre Trondheim som FoU-aktør

23.5.2 Finansiering og bemanning

Læringscenteret finansieres av kompetanseutviklingsmidler fra skole, barnehage og barne- og familietjenesten. Skole finansierer 7,2 stillinger, barne- og familietjenesten 3,5 stillinger og barnehage 1,4 stillinger. Det arbeides med kompetansetiltak i form av nettverk, prosjekter og veiledning mot enhetene. Tre rådgivere i rådmannens fagstab, en fra hvert av områdene, følger opp utviklingsprosjektene på sine områder. Rådgiveren på skoleområdet er i tillegg engasjert som leder i halv stilling.

Skole: Prosjektledere arbeider i varierende stillingsandeler innenfor følgende tema: Realfag, grunnleggende ferdigheter, vurdering for læring, ungdomstrinn i utvikling, IKT, minoritetsspråk, praksis/lærerutdanning, læringsmiljø og universitetsskolesamarbeidet. Tre utviklingsveiledere finansiert av Utdanningsdirektoratet arbeider med ungdomstrinnsatsingen i hele Sør-Trøndelag.

Barnehage: En offentlig PHD-kandidat forsker på språkkartlegging av flerspråklige barn og en prosjektleder arbeider med flerkulturell praksis og språkstimulering. Senteret samarbeider med rådmannens fagstab om ulike prosjekter, slik som systematisk vurdering, Barn og IKT, Barn og rom, prosessorientert pedagogikk og Reggio Emilia-nettverket, i tillegg til kompetansetiltak/fagdager knyttet til tidlig innsats i barnehage.

Barne- og familietjenesten: Følgende satsinger ligger til Læringscenteret: Psykisk helsearbeid i skolen, bekymringsfullt skolefravær, samarbeid mellom skole og barnevern, implementering av kartleggings- og evalueringsverktøy for pedagogisk psykologisk tjeneste og kompetanseprogram for barnevernet i Sør-Trøndelag.

I tillegg følger ansatte ved Læringscenteret opp prosjektet *Varierte og praktiske arbeidsmåter*, SFO-satsingen, Grønn Barneby, Ungt Entreprenørskap og Lego league. Den kulturelle skole- og barnehagesekken følges opp og ses i sammenheng med øvrige tilbudene til skoler og barnehager. Det samme gjelder Newtonrommet, Vitensenteret og tilbudene fra ulike museer.

23.5.3 Status for arbeidet

Skole - og barne- og familietjenesteprosjektene er nå samlet ved Læringscenteret i Munkegata 2, der ansatte har fått gode arbeidsforhold. Det er mange synergieffekter av at satsingsområdene er samlokalisert. Så langt ser rådmannen at det er positivt med systematisk erfaringsdeling mellom prosjektene, og at det ligger godt til rette for samarbeid på tvers av områdene. Enhetene, og spesielt skolene, gir gode tilbakemeldinger på tilbudene de får om støtte til utviklingsarbeid. Samarbeidet med Høgskolen i Sør-Trøndelag, NTNU og Dronning Mauds Minne Høgskole fungerer også godt, og gjennom ungdomstrinnsatsingen spesielt er samarbeidet i regionen videreutviklet. Det er utviklet en aktivitetskalender som viser aktuelle tilbud om kurs, fagdager og nettverk for enhetene på skoleområdet. Denne oppdateres kontinuerlig.

En helhetlig utvikling på oppvekstområdet krever tett samhandling mellom barnehage, skole og barne- og familietjenesten. Så langt har programsatsingen styrket arbeidet med å utvikle det helhetlige læringsløpet fra barnehage til videregående opplæring. Rådmannen vurderer Læringscenterets videre plassering i organisasjonen i lys av dette.

23.6 Velferdsteknologi

23.6.1 Innledning

Program for velferdsteknologi ble opprettet i 2014 og er forankret i *Temaplan for IKT*, digitalisering og velferdsteknologi. Programmet omfatter utprøving av teknologi og utredning/vurdering av mulige tjenester som kan nyttiggjøre seg ulike teknologier. Ny teknologi skal utredes i et bruker-, ansatte-, økonomi- og samfunnsperspektiv. Teknologien kan være trygghetsskapende, mestringstøttende og supplerende til etablerte tjenester.

23.6.2 Formål

Programmet skal etablere et målbilde for hvilke fremtidige tjenester med velferdsteknologi (VFT) som skal tilbys av Trondheim kommune. Programmet skal sikre styring, prioritering, samordning og koordinering av alle utviklingsprosjektene. Velferdsteknologiske løsninger kan bli viktige verktøy i møtet med fremtidens demografiske utfordringer, men også i det helsefremmende arbeidet som for eksempel til å forebygge fall, ensomhet og kognitiv svikt.

23.6.3 Planlagte aktiviteter

Planlagte aktiviteter de neste årene:

- Utvikle en kunnskapsarena på Ladesletta helse- og velferdssenter for opplæring av ansatte og brukere
- Utprøving av elektronisk nøkkelsystem til bruk av hjemmetjenester og Trygghetspatruljen
- Videreføre treårig FOU prosjekt med Sintef for sikrere medisinerings i hjemmet
- Utvikle kompetanse om smarthusteknologi hos alle som deltar i planlegging, installering og drift av smarthusteknologi for eldre og funksjonshemmede
- Sikre opplæring og nye rutiner ved innføring av nye pasientvarslingsanlegg i kommunale institusjoner og omsorgsboliger
- Anskaffelse og innføring av nytt digitalt trygghetsalarmsystem
- Avslutte *HelsaMi* og videreføre aktiviteten gjennom oppdraget fra Helsedirektoratet med avstandsoppfølging av 200 personer med kronisk sykdom, og gjennomføre en nasjonal pilotering av nye teknologiske standarder for bruk av velferdsteknologi
- Videreføre igangsatte og initiere nye FOU- aktiviteter i samarbeid med NTNU og Sintef
- Gjennomføre ulike forsøk med teknologi for å bygge erfaring, konkret utprøving i bo - og aktivitetstilbud med elektronisk medisindosett, og prøve ut elektronisk opplæringsprogram
- Gjennomføre en pilot av ny GPS tjeneste, og komme med anbefalinger for fremtidig drift og utredning av GPS for barn

23.6.4 Ressursinnsats

I kapittel 12 i investeringsbudsjettet for Helse- og omsorg er det foreslått 3,5 millioner kroner til programmet for å videreføre igangsatte tiltak for å legge til rette for utredning, anskaffelse og innføring av ny teknologi. I tillegg mottar kommunen øremerkede tilskudd fra Helsedirektoratet og omsøkte midler til FOU- prosjekter.

Del 3 Kommunale foretak, interkommunale selskap og eier- interesser i aksje- selskap m.m.

24 Foretak, IKS, AS, stiftelser og Trondheim kommunale pensjonskasse

I dette kapitlet omtales kommunale foretak, aksjeselskap og interkommunale selskap hvor kommunen har vesentlige interesser. I tillegg omtales kort Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP), og stiftelser hvor kommunen enten gir direkte ytelser eller indirekte ytelser i form av for eksempel rente- og avdragsfrie lån.

24.1 Innledning

Bystyret vedtok i desember 2010 kommunens eierskapsmelding ([bystyresak 175/10 – Eierskapsmelding-revidering](#)). Bystyresak 175/10 omhandlet eierskapsmelding del 1. Denne gir prinsippene for Trondheim kommunes overordnede eierskapspolitikk. Prinsippene er lagt til grunn for utarbeidelsen av de selskapsspesifikke eierskapsmeldinger i eierskapsmeldingen del 2. Eierskapsmelding del 2 ble vedtatt av bystyret i september 2011 ([bystyresak 118/11 Oppfølging av eierskapsmelding 1 forslag til eierskapsmelding del 2 og retningslinjer for utøvelse av eierskap.](#))

Eierskapsmelding del 2 tydeliggjør eierstrategier for selskap kommunen har vesentlige eierinteresser i.

I 2016 planlegger rådmannen å legge frem revidert eierskapsmelding del 2. Et av temaene vil være vurdering av utbyttekrav fra kommunens selskaper.

24.2 TRV Gruppen AS (eierandel 100 prosent)

Kommunen har lovpålagt oppgave om å samle inn husholdningsavfall og farlig avfall, jmfør *Forurensningsloven § 30-32 og Avfallsforskriften*. Innsamling og behandling av husholdningsavfall er å anse som en rettslig monopolvirksomhet, som kommunen kan velge å utføre selv eller å konkurranseutsette. Kommunen har ikke lovmessig plikt til å samle inn og behandle næringsavfall.

TRV Gruppen består av morselskapet TRV-Gruppen AS som er heleid av Trondheim kommune, og av datterselskapene Trondheim Renholdsverk AS og Retura TRV AS. Trondheim Renholdsverk AS har monopol på håndtering av husholdningsavfall i Trondheim kommune, mens Retura TRV AS er konkurranseutsatt innenfor næringsavfall. Retura TRV AS kan konkurrere om næringsavfall, noe som gir grunnlag for utbytte fra selskapet, til Trondheim kommune.

Rådmannen la frem sak for bystyret om selskapets eiendommer i Tempeveien 25 og på Heggstadmoen i august 2012 ([sak 126/12](#)). Bystyret vedtok at eiendommer som er finansiert over selvkostområdet fortsatt skal ligge i konsernet/morselskapet.

TRV Gruppen AS vil i løpet av 2015/2016 flytte all aktiviteten fra Tempeveien til Heggstadmoen. Rådmannen vil legge fram sak om hvordan salg/overdragelse av tomten i Tempeveien skal skje.

Tabell 24-1 Nøkkeltall fra regnskap TRV Gruppen AS. Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	295 413	296 212	360 919	375 635
Driftsresultat	16 702	37 235	17 239	28 111
Årsoverskudd	8 222	27 957	6 285	15 449
Utbytte	5 000	5 000	2 000	2 000

Krav til avkastning og utbytte fra TRV Gruppen AS

Kommunens krav til avkastning stilles til TRV Gruppen AS (morselskap). Dette selskapet eier Trondheim kommune direkte. Det vil i praksis være den konkurranseutsatte delen av konsernet, Retura TRV AS, som gir grunnlag for utbytte. Ved fastsettelse av avkastningskravet, tas det hensyn til at datterselskapet Trondheim Renholdsverk AS skal drives i henhold til regelverket for selvkost og til konsernets samfunnsansvar. I eierskapsmeldingen er avkastningskravet satt til sju prosent, regnet av konsernets verdijusterte egenkapital per 31. desember. Avkastningskravet er kommunens oppfatning av hvilken avkastning selskapet minimum bør ha på egenkapitalen, for at lønnsomheten blir vurdert som tilfredsstillende.

Utbyttet fastsettes årlig lik renten på ti års effektiv statsobligasjonsrente, multiplisert med konsernets egenkapital per 31. desember, før utbytteutbetalingen begrenset oppad til 70 prosent av årsresultatet. Egenkapitalen som legges til grunn for beregningen skal være verdijustert, og fastsettes ved at det jevnlig foretas nye verdivurderinger.

Tabell 24-2 Forslag til utbytte i perioden 2016-2018. Millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Budsjettert utbytte fra TRV Gruppen AS	2	2	2	2

For 2016 budsjetterer rådmannen med et utbytte fra TRV Gruppen AS på to millioner kroner, tilsvarende som for 2015.

Selskapet skal forholde seg til kommunens krav til avkastning og utbytte. Det er styret i selskapet som skal foreslå utbyttet basert på kommunens krav til utbytte, jf. kommunens eierskapsmelding.

24.3 Trondheim Kino AS (eierandel 100 prosent)

Kommunens eierskap i Trondheim Kino AS sikrer innbyggerne et kvalitativt godt og bredt kinotilbud. Formålet til selskapet framgår av vedtektene, fastsatt i ekstraordinær generalforsamling 13. november 2012: *"Selskapets formål er å drive kinovirksomhet og annen virksomhet naturlig knyttet til dette. Trondheim kino AS skal vise film innenfor alle filmgenrer valgt ut etter kvalitetskrav og de til enhver tid gjeldende konsesjonskrav under de best mulige visningsforhold og på konkurransedyktige vilkår for flest mulig mennesker som ønsker å oppleve filmkunst".*

Trondheim kino AS har i dag betydelige eierinteresser i datterselskap som driver med virksomhet som er tilknyttet kinodrift.

I dag har Trondheim Kino AS tre kinosentre, med åtte saler på Prinsen kinosenter, elleve på Nova kinosenter og tre saler på Kimen kino (Stjørdal). Trondheim Kino AS eier Prinsen, men leier lokalene til Nova av AØF og Kimen av Kimen kulturhus.

Trondheim Kino AS har i løpet av 2015 lagt betydelige midler inn i etableringen av nytt kinoanlegg i Stjørdal, og en betydelig oppgradering av Nova kinosenter.

Trondheim Kino AS legger vekt på å sikre og styrke selskapets stilling i bransjen og som bedrift fremover. Trondheim Kino AS har derfor sammen med Aurora kino IKS og Edda kino (Haugesund kultur- og festivalutvikling KF) etablert en ny norsk kinokjede kalt KinoNor AS. Kjeden skal bidra til stordriftsfordeler og kompetanseheving for eiere og deltakere. Kinokjeden representerer så langt kinoer i åtte byer (Tromsø, Alta, Kirkenes, Vadsø, Narvik og Haugesund, Stjørdal og Trondheim). Trondheim kino AS eier 49 prosent av aksjene i det nye selskapet. Det nye selskapet blir den tredje største kinokjeden i Norge med en markedsandel på 11,5 prosent og 40 saler, med om lag 1,3 millioner besøkende i året.

I anledning etableringen av nytt kinosenter ved Kimen kulturhus i Stjørdal 18. juli 2015, har Trondheim kino overtatt ansvaret for tre ansatte ved Stjørdal kommunale kino som en del av en

virksomhetsoverdragelsesavtale. Kimen kino er forventet å bidra med 70-80 000 besøk årlig for Trondheim kino.

Tabell 24-3 Nøkkeltall fra konsernregnskap Trondheim Kino AS. Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	83 146	92 848	93 857	100 882
Driftsresultat	928	4 288	425	2 188
Årsresultat	6 933	11 114	4 255	5 947
Utbytte	1 000	2 000	2 000	2 000

Trondheim Kino AS kan vise til meget god soliditet med en egenkapitalandel på 66 prosent per 31. desember 2014. Driftsresultatet for det enkelte år gir uttrykk for et kinobesøk som har variert mye i perioden. Dette har stor innvirkning på driftsinntekter, men også på kostnader ved leie av film, som er omsetningsbasert.

Trondheim Kino AS hadde 720 000 besøkende fordelt på 21 000 forestillinger i 2014. Antallet besøkende var nokså likt det foregående året. I 2014 var det en økning i årsresultatet for morselskapet på 6 644 981 kroner mot 6 158 450 kroner for året før. For konsernet ble årsresultatet 5 946 740 kroner i 2014 mot 4 255 370 kroner i 2013. Utbytte fra datterselskapene er av betydning for å kunne ha en bærekraftig kinodrift. En planendring i morselskapets sikrede pensjonsordning bidro med fire millioner kroner av resultatet for 2014.

Overtakelsen av kioskene og utvidelsen av driften til Stjørdal vil gi en betydelig økning i omsetning og flere ansatte ved Trondheim kino AS, og alliansen med andre kinoer gjennom KinoNor AS er forventet å gi en gevinst i form av reduserte kostnader.

Krav til avkastning og utbytte fra Trondheim Kino AS

Trondheim Kino AS skal tilby film av god bredde og kvalitet til alle aldersgrupper og samfunnslag. Dette påvirker selskapets evne til å skape avkastning på investert kapital. I eierskapsmeldingen er avkastningskravet etter skatt satt til sju prosent, regnet av selskapets verdijusterte egenkapital per 31. desember. Avkastningskravet er kommunens oppfatning av hvilken avkastning selskapet minimum bør ha på egenkapitalen, for at lønnsomheten blir vurdert som tilfredsstillende.

Trondheim Kino AS har i løpet av første halvår 2015 gjennomgått relativt store endringer, og det pågår fortsatt store prosjekter som først vil ferdigstilles i løpet av annet halvår 2015. Trondheim kino har underdekning i sikret pensjonsordning, noe som vil innebære en urealisert reduksjon av bokført egenkapital på rundt 30 millioner kroner. Disse forhold vil påvirke Trondheim Kinos framtidige utbyttekapasitet.

Hovedregelen er at utbyttet fastsettes årlig lik renten på ti års effektiv statsobligasjonsrente multiplisert med konsernets egenkapital per 31. desember, før utbytteutbetalingen begrenset oppad til 70 prosent av årsresultatet. Egenkapitalen som legges til grunn i beregningen skal være verdijustert, og fastsettes ved at selskapet selv sikrer at det jevnlig foretas nye verdivurderinger, minimum hvert fjerde år. Rådmannen er orientert om at verdien av egenkapitalen i Trondheim Kino AS er nedjustert høsten 2015, og at dette kan ha betydning for beregnet utbytte. Rådmannen velger likevel å opprettholde anslag på utbytte til 2 millioner kroner per år i planperioden. Rådmannen vil, som nevnt innledningsvis, komme tilbake til spørsmålet om utbyttekrav i revidert eierskapsmelding i 2016.

Tabell 24-4 Forslag til utbytte i perioden 2015-2018. Millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Budsjettert utbytte fra Trondheim kino AS	2,0	2,0	2,0	2,0

24.4 Olavshallen AS (eierandel 100 prosent)

Olavshallen AS er et heleid kommunalt aksjeselskap. Selskapet ble opprettet i 1988.

Selskapets formål er gjennom sin administrasjon av Olavshallens konsertsaler å fremme midtnorsk musikk- og kulturliv ved å eie, forvalte og leie ut sine eiendommer og lokaler til kulturelle formål, og til private og offentlige arrangement.

Olavshallen AS har hatt positivt driftsresultat i årene 2012-2014. I 2011 var driftsresultatet negativt, men finansinntektene bidro til at årsresultatet ble positivt. Regnskapet inkluderer ikke kapitalkostnader knyttet til bygg. Bygningene er bokført med én krone i balanseregnskapet til Olavshallen AS.

Tabell 24-5 Nøkkeltall fra regnskap Olavshallen AS. Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	20 661	22 649	22 363	23 255
Driftsresultat	-87	128	2 858	2 979
Årsresultat	821	657	1 015	3 262
Utbytte	0	0	0	0

Selskapets gjeldsandel har de siste årene ligget på om lag 49 prosent. Gjelden er lån fra Trondheim kommune som er knyttet til bygging av Olavshallen. Basert på de siste års regnskaper, er det ikke realistisk at selskapet selv skal kunne dekke kapitalkostnadene knyttet til bygningsmassen.

Formannskapet vedtok i [sak 131/13](#); *Utredning av Olavshallens videre drift og utvikling* å iverksette et utredningsarbeid der det ses på hvordan Olavshallen AS og Olavskvartalet kan styrkes som kulturarena. Rådmannen la fram sak med flere mulige alternativer 23. juni 2015, [sak 134/15](#); *Videre utvikling og drift av Olavshallen og Olavskvartalet; rådmannens vurdering*. Det ble da vedtatt å utrede et alternativ der hele Olavskvartalet frigis til kulturformål (B4-alternativet), og å vurdere lokaliseringmuligheter og kostnader ved et eventuelt nytt kultur- og konserthus. Dette legges fram til politisk behandling våren 2016.

Ikke krav til utbytte fra Olavshallen AS

Det er ikke realistisk å stille krav om utbytte fra Olavshallen, men det forutsettes at selskapet er i stand til å opprettholde høy standard på nødvendig teknisk utstyr og inventar.

24.5 Leutenhaven AS (eierandel 100 prosent)

Leutenhaven AS ble stiftet i 1982, og selskapet eier Erling Skakkes gate 40 på Leutenhaven. Selskapets formål er å forvalte og utvikle eiendommen.

Trondheim kommune eier 100 prosent av aksjene. Kommunens eierandel ble utvidet fra 90 til 100 prosent gjennom kjøp av aksjer fra Rutebilstasjonen AS i 2015, jf vedtak i bystyret [18.06.2015, sak 87/15](#).

Tabell 24-6 Nøkkeltall fra regnskap Leutenhaven AS. Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	4 735	4 781	4 830	4 938
Driftsresultat	2 909	3 177	3 027	2 809
Årsresultat	1 597	1 623	1 781	1 717
Utbytte	1 111	1 111	1 111	1 111

Utbytte fra selskapet ble første gang utbetalt i 2009. Trondheim kommune mottar utbyttet i henhold til sin eierandel. Det er lagt til grunn samme utbytte fra selskapet i 2015 som i 2014. Som følge av økt eierandel kan Trondheim kommunes utbytte øke med 0,1 millioner kroner.

Krav til avkastning og utbytte fra Leuthenhaven AS

Avkastningskravet er sju prosent av verdijustert egenkapital, og at utbyttet settes lik renten på 10 års effektiv statsobligasjonsrente multiplisert med konsernets egenkapital per 31. desember før utbytteutbetalingen, begrenset oppad til 70 prosent av årsresultatet. Egenkapitalen som legges til grunn for beregningen skal være verdijustert, og fastsettes ved at det jevnlig foretas nye verdivurderinger.

Rådmannen budsjetterer med følgende utbytte i økonomiplanperioden:

Tabell 24-7 Forslag utbytte i perioden 2016-2019. Millioner kroner

	2016	2017	2018	2019
Budsjettert utbytte Leuthenhaven AS	1,1	1,1	1,1	1,1

24.6 Trondheim Spektrum AS (eierandel 78 prosent)

Trondheim Spektrum AS ble etablert som aksjeselskap i 1961, i forbindelse med at det skulle etableres en ny messe- og idrettshall i Trondheim. I henhold til vedtektene er selskapets formål "å oppføre og drive Trondheim Spektrum med dertil hørende virksomhet, samt deltagelse i andre selskap med tilknytning til denne virksomheten". Trondheim kommune eier i dag 77,95 prosent av aksjene i selskapet. Øvrige eiere er Fokus eiendom AS (9,4 prosent) og Sparebank 1 Midt-Norge (5,58 prosent). I tillegg kommer flere mindre aksjonærer.

Trondheim Spektrum har i dag en samlet gulvflate på 15 000 m², fordelt på åtte flerbrukshaller, 14 seminar- og grupperom og et vrangleområde på over 1 000 m² inkludert kafeteria. Den største hallen har 3 400 sitteplasser og plass til 6 000 mennesker stående. Anlegget inneholder i tillegg et pressesenter, treningssenter og cateringselskap. Ved siden av utleie av Trondheim Spektrum, utfører Trondheim Spektrum AS konsulentvirksomhet innen teknisk og salgsmessig gjennomføring av store nasjonale og internasjonale messer, konferanser og lignende som avholdes i anlegget.

Trondheim Spektrum står nå foran en omfattende ombygging (jmfør [formannskapssak 28/15](#); *Status for utbygging og rehabilitering av Trondheim spektrum*). Etter ombyggingen vil anlegget innfri Det europeiske håndballforbundets krav til tilskuerkapasitet, og være klart til å ta imot en internasjonal håndballturnering høsten 2018, og EM i håndball for kvinner og menn i 2020.

Trondheim kommune har husleieavtale ut 2015 med Trondheim Spektrum AS om idrettens bruk av anlegget. Avtalen reforhandles høsten 2015.

Selskapets omsetning har vært stabil rundt 28-29 millioner kroner per år i de tre første årene i perioden, med en topp på 32 millioner kroner i 2014.

Tabell 24-8 Nøkkeltall fra regnskap Trondheim Spektrum AS. Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	28 212	29 618	28 540	32 634
Driftsresultat	3 223	2 893	-1 772	-1 965
Årsresultat	1 425	1 346	-2 109	-2 069
Utbytte	0	0	0	0

Trondheim Spektrum AS hadde positivt driftsresultat i årene 2011-2012. Negative driftsresultater i 2013 og 2014 er som følge av ekstraordinært vedlikehold etter pålegg fra branntilsynet, og investeringer i D-hallen.

Ikke krav til utbytte fra Trondheim Spektrum AS

Det er et grunnleggende prinsipp at tilskudd i form av tippemidler ikke skal danne grunnlag for fortjenestebaserte eierformer. Derfor må følgende krav være oppfylt for å få tilskudd:

- Idrettslag/organisasjonsledd i Norges idrettsforbund (NIF) og/eller det offentlige skal inneha kontroll med eierforhold og drift
- Det skal ikke foretas økonomiske utdelinger (utbytte) til eierne
- Et eventuelt overskudd skal tilfalle idrettslige formål
- Ved oppløsning/avvikling skal formuen tilfalle idrettslige formål

Trondheim kommune kan i likhet med de øvrige eierne ikke ta utbytte fra Trondheim Spektrum AS. Dette fremgår også av selskapets vedtekter.

24.7 Prima AS (eierandel 60 prosent)

Prima AS ble etablert i 1992. Trondheim kommune eier 60 prosent av aksjene i selskapet, og Trondheim Røde Kors eier 40 prosent.

Selskapets formål er å styrke den enkelte arbeidstaker og deltakers utviklingsmuligheter i arbeidslivet gjennom teoretisk og praktisk opplæring.

Regjeringen har foreslått større grad av anbudsutsetting av arbeidsmarkedstiltakene. Dette vil kunne påvirke det fremtidige økonomiske resultatet. I første omgang har dette slått positivt ut for Prima AS, som har vunnet et større tilbud fra NAV Sør-Trøndelag. For å tilpasse seg situasjonen med anbudsutsetting og økt konkurranse, etablerer selskapet en egen avdeling som heter Escala Karriere.

Tabell 24-9 Nøkkeltall fra regnskap Prima AS. Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	89 779	96 486	104 937	107 994
Driftsresultat	1 366	754	2 344	3 974
Årsresultat	994	422	1 956	3 734
Utbytte	0	0	0	0

Ikke krav til utbytte fra Prima AS

I henhold til *Forskrift om arbeidsrettede tiltak* er det ikke anledning til å ta ut utbytte av selskap som er godkjent tiltaksarrangør for NAV. Overskudd skal forbli i virksomheten og komme attføringsarbeidet og deltakerne til gode.

24.8 Stavne Arbeid og Kompetanse KF

Stavne Arbeid og Kompetanse KF har som formål å gi arbeidssøkere med bistandsbehov arbeidspraksis og hensiktsmessig og nødvendig tilrettelagt oppfølging i form av avklaring, intern arbeidstrening og arbeidspraksis i det ordinære arbeidslivet. Foretaket skal tilrettelegge forholdene slik at deltakerne kan prøve ut og utvikle sine ressurser, ut fra et mål om videreføring til ordinær jobb, skole/utdanningssituasjon eller over i annet egnet tiltak eller behandlingstilbud.

Foretaket skal også drive rehabiliteringstiltak overfor de som trenger tettere og bredere oppfølging enn det som er innenfor rammene for arbeidsrettede tiltak.

Stavne Arbeid og Kompetanse KF er tiltaksarrangør for NAV og Trondheim kommune, og utvikler og drifter prosjektrettede rehabiliteringstiltak på oppdrag fra statlige etater.

Foretaket er økonomisk basert på salg av tiltaksplasser til NAV, avtale med Trondheim kommune og drift av andre rehabiliteringstiltak.

Regjeringen har foreslått større grad av anbudsutsetting av arbeidsmarkedstiltakene. Dette vil kunne påvirke det fremtidige økonomiske resultatet. Stavne Arbeid og Kompetanse KF fikk ikke tildelt tiltaksplasser i NAV Sør-Trøndelags anbudskonkurranse våren 2015. Dette betyr at selskapet må redusere arbeidsstokken med ti årsverk.

24.9 Trondheim Parkering KF

Trondheim Parkering KF er kommunens utøvende fagorgan innen kommunens vedtatte parkeringspolitikk, og skal medvirke til at parkeringstilbudet utvikles i kommunen gjennom å:

- Drive avgiftsbelagt parkering innenfor kommunen, med unntak av fastsettelse av avgift og avgiftstid, som gjøres av bystyret
- Forestå parkeringskontroll
- Administrere parkeringstillatelser for forflytningshemmede
- Forestå innfordring av ilagte gebyr og tilleggsavgifter
- Forvalte kommunens myndighet etter skiltforskriftens bestemmelser om arbeidsvarsling
- Forvalte kommunens myndighet etter forsøk med kommunal håndheving av politivedtektenes bestemmelser om forsøpling, strøing og brøyting av offentlig sted
- Stå for bygging/drift/vedlikehold av kommunale parkeringshus og garasjeanlegg. Trondheim Parkering KF driver/leier private garasjeanlegg etter forretningsmessige prinsipper og i tråd med målsettingen vedtatt av bystyret i sak *B98/051 om Strategisk parkeringspolitikk*.

Kommunens parkeringsvirksomhet og foretakets øvrige ansvarsområder skal fremme trafiksikkerhet og framkommelighet og bidra i miljøarbeidet.

Foretaket driver både med offentlig myndighetsutøvelse og privatrettslig parkeringshåndhevelse i konkurranse med andre. En gjennomgang av relevant regelverk viser at så lenge virksomheten bare omfatter offentlig myndighetsutøvelse, vil det ikke oppstå strid med konkurranselovreguleringen, regelverket om offentlig støtte eller lov om offentlige anskaffelser ved utøvelse av virksomheten. Når virksomheten også omfatter privatrettslig parkeringshåndhevelse i konkurranse med andre, kan de nevnte regelverkene gi føringer for organiseringen.

I 2011 ble det gjennomført en juridisk betenkning om organisering av virksomheten etter gjeldende regelverk. Som første skritt i 2012 har foretaket gjort et skille mellom forvaltningsvirksomheten og forretningsvirksomheten. Det utarbeides to separate regnskap slik at det kan dokumenteres at det ikke foregår kryssubsidiering. Gjennom de tiltak som virksomheten har iverksatt, er kravene om et klart skille mellom forretningsvirksomhet og forvaltningsvirksomhet ivaretatt. Samtidig er det slik at krav om nøytralisering av skattefordelen kan føre til at den forretningsmessige virksomheten må skilles ut. Styret i virksomheten vil følge opp dette gjennom en egen utredning om saken.

Rådmannen har budsjettert med en inntekt fra Trondheim Parkering KF på 61 millioner kroner for 2016. For 2015 er det budsjettert med en ordinær overføring fra Trondheim Parkering KF på 60 millioner kroner. I tillegg kom en ekstraordinær overføring på fem millioner kroner, som ble vedtatt av bystyret ved behandlingen av regnskapsrapport etter første tertial 2015, [if sak 83/2015](#).

24.10 Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS

Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS (TBRT) ble etablert 1. januar 2008. Selskapet eies av Trondheim, Klæbu, Malvik, Rissa, Leksvik, Oppdal og Rennebu kommuner. Kommunene kjøper brann- og redningstjenester fra selskapet. Trondheim kommunes eierandel er 82,55 prosent.

Selskapets formål er å dekke deltakerkommunenes plikter, oppgaver og behov etter brann- og eksplosjonsvernlovreguleringen, og i ulykkes- og katastrofesituasjoner og ved akutt forurensning. Oppgavene er av forebyggende og innsatsmessig art. Dimensjonering av beredskap og innsats på området gjøres med utgangspunkt i en gjennomført risiko- og sårbarhetsanalyse for brannvernregionen, og kommer til uttrykk i regionens brannvernordning.

Oppgavene er dels lovpålagte og dels selvpålagte av kommunene, og plikten til å oppfylle oppgavene ligger i prinsippet hos kommunestyrene. Selskapet leverer tjenester etter bestilling fra de respektive kommunestyre med grunnlag i brannordningen for kommunene. Trondheim kommune har felles brannordning med Malvik og Klæbu kommuner, vedtatt i 2012.

Kommunestyrene har lagt sin avgjørelsesmyndighet etter brann- og eksplosjonsvernloven til representantskapet, og selskapet rapporterer hit. Rådmannen i eierkommunene har ingen direkte rolle ovenfor selskapet, men utreder og legger fram saker der kommunestyrene dimensjonerer og bestiller tjenester fra selskapet, og inngåelse av leveranseavtaler. Selskapets myndighet og ansvar går fram av selskapsavtalen. Etter bestilling fra representantskapet i 2014 ble det utarbeidet et forslag for hvordan deltakerkommunene kan sette tydelige økonomiske rammer for selskapets drift. Forslaget til endringer ble vedtatt av representantskapet mai 2015. Den nye styringsmodellen inneholder handlingsregel for investeringer, klargjøring av hvordan budsjettkorrigeringer skal kunne skje, og handlingsregel som gir styret anvisninger i forhold til operasjonalisering av effektivitetskravet i selskapsavtalen.

Samarbeidet skal sikre høyt nivå på brann sikkerheten, kompetansedeling og annet relevant samarbeid mellom deltakerkommunene.

Trondheim kommune har investert i fire nye brannstasjonsbygg i perioden 2007-2015. Stasjonene på Sandmoen og Ranheim ble tatt i bruk i løpet av 2013. Hovedbrannstasjonen på Sluppen hadde offisiell åpning i desember 2014. Sentrum brannstasjon på Nyhavna var klar for overtakelse i mai 2015.

Trondheim kommunale feiervesen (TKF) ble overført til TBRT IKS 1. juli 2013. En fireårig bestiller- og utføreravtale ble klar fra 1. januar 2015.

I forbindelse med at TBRT ble etablert 1. januar 2008, ble oppgaver knyttet til Sør-Trøndelag 110-sentral og Interkommunalt Utvalg mot Akutt forurensing (IUA) overført til selskapet. Sør-Trøndelag 110-sentral består av 26 deltakerkommuner og IUA består av 30 deltakerkommuner. Organiseringen medførte at det i praksis var TBRT IKS, med sju eierkommuner, som styrte disse to enhetene. På bakgrunn av dette ble det utført et arbeid i 2014 som ryddet opp i eierstruktur. Fra og med 1. januar 2015 ble Sør-Trøndelag 110-sentral og IUA organisert i egne samarbeider i henhold til kommunelovens § 27. For Sør-Trøndelag 110-sentral er organiseringen etter § 27 en midlertidig løsning i påvente av en mulig organisering til et interkommunalt selskap. I løpet av høsten 2015 er det et mål at alle deltakerkommunene har vedtatt at Sør-Trøndelag 110-sentral skal omdannes til et interkommunalt selskap fra 1. januar 2016. Det nye navnet på selskapet vil være Midt-Norge 110-sentral IKS.

24.11 Trondheim Havn IKS

Selskapet eies av kommunene Trondheim, Orkdal, Malvik, Stjørdal, Levanger, Verdal, Steinkjer, Frosta, Inderøy, Verran og Leksvik. Trondheim kommunes eierandel er 77,87 prosent.

Selskapets formål er å:

- Samordne og utvikle en effektiv, sikker og rasjonell havnevirksomhet innenfor samarbeidsområdet, som skaper forutsetninger for en effektiv og konkurransedyktig sjøtransport i Midt-Norge
- Sørge for sikkerhet og fremkommelighet i selskapets havner og deltagerkommunenes sjøområder
- Ivareta alle forvaltningsmessige og administrative oppgaver som etter lov om havner- og farvann påligger kommunene, og håndheve de bestemmelser som etter samme lov med tilhørende forskrifter gjelder innenfor kommunenes sjøområder

De samlede havneressurser skal til enhver tid utgjøre et konkurransedyktig havnetilbud for brukerne. Selskapet skal kunne engasjere seg i alle former for havnetilknyttet virksomhet, som samferdselsspørsmål og næringsutvikling, som anses hensiktsmessig og økonomisk fordelaktig for havnefelleskapet og det næringslivet havna skal betjene.

Selskapets strategi er å ha en ledende rolle innen samferdsel og å utvikle effektive transport- og logistikk-løsninger til beste for næringsliv, byutvikling og miljø. Selskapets mål er å være et konkurransedyktig tilbud for brukerne i regionen.

Gjennom regjeringens strategi for nærskipfart ble Trondheim Havn utnevnt som *utpekt havn* i september 2013. Utpekte havner er havner som er særlig viktige for å utvikle effektiv og sikker sjøtransport av gods. Status som utpekt havn betyr en mer sentral stilling for Trøndelag i nasjonale samferdselsspørsmål, og vil styrke den regionale organiseringen innen samferdsel. Behovene til utpekte havner vil dessuten bli vektlagt i prioriteringer av infrastrukturprosjekter på vei, sjø og bane.

I tillegg til Trondheim Havn ble også Bodø Havn utnevnt som utpekt havn. Fra før har Tromsø, Bergen, Stavanger, Kristiansand og Oslo denne statusen.

For tiden samarbeider Trondheim kommune og Trondheim Havn IKS med opprydding i forurenningene i havneområdet gjennom *Prosjekt renere havn*, som har en ramme på 221 millioner kroner, [jf bystyresak 7/2015](#), og utarbeidelse av ny kommunedelplan for Nyhavna. Hensikten med kommunedelplanen er å sikre langsiktige strategier og rammen for en omdanning av Nyhavna fra industrihavn til sentrumsformål, samtidig som langsiktige behov for havnevirksomheten blir ivaretatt.

24.12 Trondheim kommunale pensjonskasse

Trondheim kommunale pensjonskasse (TKP) er en selvstendig juridisk enhet som forvalter og finansierer utbetalingene til nåværende og kommende pensjonister fra Trondheim kommune.

I 2008 ble det overført 400 millioner kroner, derav et ansvarlig lån på 100 millioner kroner fra Trondheim kommune for å styrke egenkapitalen til TKP. Dette ble finansiert av midler fra kraftfondet. I 2009 vedtok bystyret at det ansvarlige lånet skulle omgjøres til kjernekapital.

Til tross for styrkingen av egenkapitalen i 2008, har TKPs risikoevne vært lav. I 2012 ble det overført 15 millioner kroner som egenkapitaltilskudd til pensjonskassen. For å bedre TKPs egenkapitalsituasjon ytterligere, vedtok bystyrets å overføre eiendommer til TKP i [bystyresak 02/12](#). I [bystyresak 194/12](#) vedtok bystyret å benytte følgende boligeiendommer som kjernekapitalinnskudd til TKP i.) Anton Kalvaas gate 1-10 / Nidarholmsgate 2-8, ii.) Båhus gate 11-17/Haldens gate 14-20/Gyldensløves gate 16 og iii.) Klostergata 66 A og B, 68 A og B, 70 B. I [bystyresak 148/13](#) ble disse eiendommene overført som tingsinnskudd. Verdien ble fastsatt til 286 millioner kroner. I sak [70/14](#) om årsoppgjøret for 2013, vedtok bystyret å overføre 63 millioner kroner som egenkapitaltilskudd til TKP. Bystyret har dermed styrket TKPs egenkapital med 760 millioner kroner siden høsten 2008.

Pensjonskassens midler øker betydelig for hvert år. Det er krav om at egenkapitalen skal utgjøre minimum åtte prosent av den risikovektede balansen. Dette gir normalt et behov for en årlig økning av egenkapitalen på om lag 30 millioner kroner. Rådmannen foreslår at egenkapitalen styrkes årlig med 28 millioner kroner fra 2016.

I tillegg må det vurderes om egenkapitalen til TKP skal styrkes ytterligere, for å øke TKPs risikobærende evne, slik at den blir på linje med andre kommunale pensjonskasser. Rådmannen vil legge fram en sak om dette innen utgangen av 2015.

24.13 Vistamar rehabiliteringssenter SL

Trondheim kommune etablerte Centro de rehabilitacion Vistamar SL (Vistamar SL) i 2009. Dette selskapet er 100 prosent eid av Trondheim kommune. Krav til organisasjonsform i Spania er noe forskjellig fra norske forhold. Den spanske organisasjonsformen SL er det nærmeste vi kommer AS i Norge. Det er valgt en *administrador unico* som har det hele og fulle ansvar overfor de spanske myndighetene. Dette er den valgte styreleder. Styremedlemmer oppnevnt i Norge inngår ikke i de offentlige papirene i Spania.

Vistamar SL er et driftsselskap som leverer helsetjenester, og det er inngått samarbeidsavtale med Trondheim kommune ved helse- og velferdstjenesten. Vistamar SL er ansvarlig for hele virksomheten, inklusive det faglige tilbudet, daglig drift og for alt personell. Tilbudet som gis kommunens innbyggere er helsefremmende opphold med egenandeler som betales til Trondheim kommune. Det fattes vedtak om opphold etter søknad til Helse og velferdskontoret Østbyen, etter medisinsk uttalelse av fastlegen. Tilbudet ytes i tett samarbeid med tjenestene i Trondheim kommune.

Vistamar SL finansieres av Trondheim kommune. Selskapet er selv ansvarlig for å utarbeide regnskap og forestå innrapportering til offentlige myndigheter i Spania. Trondheim kommune har leieavtale for lokaler med Peder Morset Eiendom, men betaler husleien gjennom driftsselskapet Vistamar SL.

24.14 Labtjenester AS

Bystyret vedtok i sitt møte 22. mai 2014 ([bystyresak 41/14](#)) en utskillelse av salgs- og markedsføringsfunksjonen av analysevirksomheten ved kommunens enhet Analysesenteret, til et eget AS. Dette var nødvendig for å tilfredsstille kravene fra ESA (EFTA Surveillance Authority) om beskatning av kommunens virksomhet lik konkurrerende bedrifter.

Formannskapet som generalforsamling vedtok opprettelsen av selskapet i sitt møte 26. juni 2014 ([formannskapsak 143/14](#)), og selskapet kom i virksomhet fra 1. juli i 2014. Selskapet har en aksjekapital på 500 000 kroner.

Halvårsresultatet for 2014 var 350.000 kroner. Selskapet forventer også et overskudd i 2015.

24.15 Stiftelser

Her følger en omtale av stiftelser hvor kommunen enten gir direkte ytelser, eller indirekte ytelser i form av for eksempel rente- og avdragsfrie lån.

24.15.1 Pirbadet

Stiftelsen Trondheim Pirbad er organisert som en alminnelig stiftelse med det formål å eie og drive "Pirbadet" på Brattøra i Trondheim.

Trondheim kommune overtok finansieringen av stiftelsens samlede låneportefølje gjennom et bystyrevedtak 3. januar 2002. I henhold til vedtektene er det nå Trondheim kommune som oppnevner alle medlemmene i styret.

Bystyret vedtok 31. januar 2008 å konvertere 60 millioner kroner av Pirbadets eksisterende lån til ansvarlig lån. Det ansvarlige lånet økte dermed til 74 millioner kroner. Dette lånet er rente- og avdragsfritt fram til 2015. I tillegg til det ansvarlige lånet har Pirbadet et lån fra kommunen på 101,6 millioner kroner (per 31. desember 2014). Det er kun dette lånet Pirbadet betjener. Badets lånefinansiering er sikret med en fastrenteavtale ut 2015. Ny avtale vil bli inngått før årsskiftet 2015/2016.

24.15.2 Svartlamoen boligstiftelse

Bystyret vedtok i 2001 en reguleringsplan for Svartlamoen med formål å sikre området som et byøkologisk forsøksområde, samtidig som det ble lagt vekt på å bevare området egenart. Det ble lagt til rette for lavt kostnadsnivå med rimelige botilbud og gunstige rammevilkår for nyetablering av virksomheter. Svartlamoen boligstiftelse ble opprettet for å realisere målet for området.

Svartlamoen boligstiftelse leier 25 boligbygninger av Trondheim kommune. Bygningsmassen er jevnt over i dårlig forfatning. I tillegg eier stiftelsen selv det nybygde Høyhuset med tilliggende sidebygning. Til sammen utgjør dette 133 boliger. I følge leieavtalen mellom Trondheim kommune og Svartlamoen boligstiftelse har stiftelsen ansvar for vedlikehold av bygningsmassen. Selv om ansvaret kontraktsmessig er overført stiftelsen, er det ikke uproblematisk for kommunen å stå som eier og utleier når tilstanden i

ytterste konsekvens kan få følger for liv og helse. Trondheim kommune har derfor bekostet tiltak knyttet til personsikkerhet.

Det er Svartlamoen boligstiftelse som bestemmer hvem som får bo i de boligene som stiftelsen disponerer. Trondheim kommune har imidlertid i henhold stiftelsens vedtekter rett til å tildele opp til 20 prosent av boligene til husstander som søker kommunen om bolig. Tildelingsretten er kun blitt benyttet ved tildeling av leilighet i nyhuset.

Svartlamoen boligstiftelse er økonomisk uavhengig og mottar ingen direkte økonomisk støtte fra Trondheim kommune. Det at Trondheim kommune har valgt å disponere Svartlamoen som et byøkologisk forsøksområde, gir kommunen en betydelig mindreinntekt målt opp mot en alternativ anvendelse. Kommunen yter dessuten bistand i form av kompetanse og deltakelse i styret.

24.15.3 Svartlamoen kultur og næringsstiftelse

Bystyret vedtok i 2001 de overordnede målene for prosjektet på Svartlamoen (sak 1501/01): *Overordnet mål for prosjektet på Svartlamoen er at det skal bli en alternativ bydel med stort rom for eksperimentering, forsøk og utprøving. Dette gjelder både boliger, boformer, sosialt samspill, medvirkning, økologi og energi, kommunale tjenester, kunst, kultur og næringsutvikling.* I 2005 vedtok bystyret vedtektene for kultur- og næringsstiftelse (sak 0157/05). Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse ble opprettet av Trondheim kommune 16. juni 2006. Trondheim kommune overtok lokalene etter Strandveien Auto i juni 2006.

Stiftelsen har hatt problemer med å få økonomien til å gå i balanse etter at driftsstøtten fra Trondheim kommune falt bort. Det tok lengre tid enn planlagt å få leid ut alle arbeidslokaler til kunst- og kulturbedrifter og dermed lengre tid å få stabilisert driften av stiftelsen. Det har vært krevende å skulle tilrettelegge for eksperimentering, forsøk og utprøving i lokaler til unge i etableringsfasen og andre grupper som har behov for rimelige kultur- og næringslokaler, jf vedtektene for stiftelsen, uten at stiftelsen mottar driftsstøtte.

Rådmannens vurdering, er at Svartlamoen kultur- og næringsstiftelse ser ut til å klare sine forpliktelser, som følge av formannskapetets vedtak om reduksjon i husleien og opprettelsen av nedbetalingsavtale for utestående husleie til kommunen ([Sak 161/14](#)). Den økonomiske situasjonen må likevel karakteriseres som krevende, og den gir lite rom for videreutvikling.

24.15.4 Boligstiftelsen for trygdeboliger

Boligstiftelsen for trygdeboliger har i henhold til vedtektene som formål *å eie, oppføre og erverve boliger for økonomisk og sosialt vanskeligstilte boligsøkere i Trondheim kommune. Boligene disponeres og forvaltes på samme måte som Trondheim kommunes øvrige utleieboliger.*

Boligstiftelsen har om lag 1 000 boliger, fordelt på 26 eiendommer. Boligene er utleid til Trondheim kommune, som igjen leier ut boligene til personer som oppfyller kravene for å få tildelt kommunal bolig.

Det er ingen ansatte i stiftelsen og med unntak for regnskap og renhold kjøpes alle forvaltnings-, drifts-, vedlikeholds- og utviklingstjenester av Trondheim kommune.

I budsjettbehandlingen 2015 ble rådmannen bedt om å utrede Boligstiftelsens rolle med henhold til utvikling, investering og forvaltning av kategoriboliger. En slik sak er under utarbeidelse.

24.15.5 Stiftelsen Skistua

Stiftelsen Skistua ble stiftet 30. juni 2004. Etter vedtak i bystyret 26.mai 2005 (bystyresak 0076/05), inngikk Trondheim kommune og Stiftelsen Skistua i 2006 en avtale om overdragelse av Skistua til Stiftelsen Skistua. Sammen med bygningsmassen fulgte tre mål tomt. Arealet er skilt ut til en egen eiendom. Formålet med overdragelsen var at stiftelsen skulle stå for forvaltning, drift og vedlikehold av Skistua. I tillegg forpliktet stiftelsen seg til å opparbeide utendørsarealer, parkeringsarealer og offentlige

veier, i samsvar med gjeldende reguleringsplan. I forbindelse med overdragelsen av Skistua til Stiftelsen Skistua, ble det inngått tre avtaler som slår fast hvilke oppgaver og plikter som påligger stiftelsen som eier og drifter av eiendommen. Eiendommen kan ikke selges eller overdras uten samtykke fra Trondheim kommune.

Kommunen har forpliktet seg til å betale renter og avdrag for et lån på 6,7 millioner kroner.

I formannsak sak 312/09 ble det vedtatt å gi Stiftelsen Skistua et tilskudd på til sammen én million kroner. Av dette skulle 0,5 millioner kroner gå til dekning av kortsiktig likviditetsbehov og 0,5 millioner kroner til rehabilitering av 2. etasje.

Tabell 24-10 Nøkkeltall fra regnskap Stiftelsen Skistua . Tall i 1000 kroner

	2011	2012	2013	2014
Driftsinntekter	102	1 089	1 159	1 026
Driftsresultat	8	143	136	207
Årsresultat	-113	-232	-278	-200

Del 4 Obligatoriske hovedoversikter og forslag til endring i reglement

25 Hovedoversikter og tallbudsjett

25.1 Hovedoversikter drift

Tabell 25-1 Hovedoversikt drift, alle beløp i millioner kroner, regnskap 2014 og budsjett 2015 i løpende priser, resten i faste 2016 priser

	Regnskap 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Øk plan 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019
Brukerbetalinger	-561	-588	-617	-627	-629	-631
Andre salgs- og leieinntekter	-1 185	-1 239	-1 246	-1 272	-1 299	-1 329
Overføringer med krav til motytelse	-1 408	-994	-1 003	-1 010	-1 017	-1 024
Rammetilskudd	-3 380	-3 318	-3 492	-3 540	-3 617	-3 708
Andre statlige overføringer	-503	-325	-405	-388	-387	-387
Andre overføringer	-77	-73	-75	-75	-75	-75
Skatt på inntekt og formue	-4 562	-4 866	-5 120	-5 205	-5 286	-5 369
Eiendomsskatt	-536	-556	-588	-588	-588	-588
Sum driftsinntekter	-12 211	-11 960	-12 547	-12 706	-12 899	-13 111
Lønnsutgifter	5 571	5 640	5 913	5 970	5 967	5 995
Sosiale utgifter	1 617	1 568	1 555	1 575	1 612	1 628
Kjøp som inngår i kommunal produksjon	2 095	1 916	2 024	2 042	2 074	2 096
Kjøp som erstatter kommunal produksjon	1 532	1 518	1 584	1 577	1 554	1 554
Overføringer	1 041	743	817	813	853	896
Avskrivninger	521	-	-	-	-	-
Fordelte utgifter	-116	-109	-110	-110	-110	-110
Sum driftsutgifter	12 261	11 276	11 784	11 867	11 951	12 059
Brutto driftsresultat	50	-684	-762	-839	-948	-1 052
Renteinntekter, utbytte og eieruttak	-436	-383	-344	-322	-322	-337
Gevinst på finansielle instrumenter	-72	-	-	-	-	-
Mottatte avdrag på utlån	-4	-2	-2	-2	-2	-2
Sum eksterne finansinntekter	-512	-385	-346	-324	-323	-338
Renteutg , provisjoner og andre finansutg	549	469	411	394	412	501
Tap på finansielle instrumenter	4	-	-	-	-	-
Avdrag på lån	392	429	466	544	615	669
Utlån	3	3	3	3	3	3
Sum eksterne finansutgifter	949	901	880	941	1 029	1 173
Resultat eksterne finanstransaksjoner	437	513	535	617	706	834
Motpost avskrivninger	-521	-	-	-	-	-
Netto driftsresultat	-33	-171	-228	-222	-242	-217
Disponering tidligere års mindreforbruk	-262	-	-	-	-	-
Bruk av disposisjonsfond	-213	-142	-130	-103	-65	-81
Bruk av bundne fond	-170	-62	-50	-45	-46	-53
Sum bruk av avsetninger	-645	-204	-180	-148	-110	-135
Overført til investeringsregnskapet	330	230	253	286	287	289
Avsetninger til disposisjonsfond	209	130	154	84	63	63
Avsetninger til bundne fond	139	15	-	0	2	0
Sum avsetninger	678	374	407	370	352	352
Regnskapsmessig resultat	0	0	0	0	0	0

Tabell 25-2 Budsjettskjema 1A, driftsbudsjettet, alle beløp i millioner kroner regnskap 2014 og budsjett 2015 i løpende priser, resten i faste 2016 priser

	Regnskap 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Øk plan 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019
Skatt på inntekt og formue	-4 562	-4 866	-5 120	-5 205	-5 286	-5 369
Ordinært rammetilskudd	-3 380	-3 318	-3 492	-3 540	-3 617	-3 708
Skatt på eiendom	-536	-556	-588	-588	-588	-588
Andre direkte eller indirekte skatter	0	-	-	-	-	-
Andre generelle statstilskudd	-503	-325	-405	-388	-387	-387
Sum frie disponible inntekter	-8 981	-9 065	-9 606	-9 721	-9 878	-10 052
Renteinntekter og utbytte	-436	-520	-344	-322	-322	-337
Gevinst finansielle instrumenter	-72	-	-	-	-	-
Renteutgifter provisjoner og andre finansutgifter	549	604	411	394	412	501
Tap finansielle instrumenter	4	-	-	-	-	-
Avdrag på lån	392	429	466	544	615	669
Netto finansinntekter/-utgifter	438	512	533	615	704	833
Dekning av tidligere års underskudd	0	-	-	-	-	-
Til bundne avsetninger	209	15	-	0	2	0
Til ubundne avsetninger	139	130	154	84	63	63
Bruk tidligere års mindreforbruk	-262	-	-	-	-	-
Bruk av ubundne avsetninger	-213	-142	-130	-103	-65	-81
Bruk av bundne avsetninger	-170	-62	-50	-45	-46	-53
Netto avsetninger	-296	-60	-25	-64	-45	-72
Overført til investeringsregnskapet	330	230	253	286	287	289
Til fordeling drift	-8 510	-8 383	-8 845	-8 884	-8 932	-9 002
Sum fordelt til drift	8 510	8 383	8 845	8 884	8 932	9 002
Merforbruk/mindreforbruk	0	0	0	0	0	0

Tabell 25-3 Budsjettskjema 1B, driftsbudsjettet, alle beløp i millioner kroner

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Øk plan 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019
Sum fordelt til drift	8 383	8 845	8 884	8 932	9 002
Skoler	1 558	1 609	1 625	1 641	1 659
Barnehager	1 406	1 471	1 474	1 474	1 474
Barne- og familietjenester	609	620	624	630	639
Kvalifisering og velferd	606	669	684	695	699
Psykisk helse og rus	226	190	193	194	197
Helse og omsorg	1 685	1 818	1 847	1 862	1 886
Bo- og aktivitetstilbud	518	563	569	579	585
Kultur og kirke	270	283	289	291	292
Idrett og friluftsliv	101	107	107	106	119
Næring og samfunn	10	10	10	10	10
Plan og bygningstjenester	38	38	39	40	41
Miljø-, landbruks og laboratorietjenester	30	31	30	30	30
Tekniske tjenester	309	306	311	315	315
Eiendomstjenester	511	535	541	547	547
Interne tjenester	343	342	334	329	329
Folkevalgte og bystyresekretariatet	63	55	60	53	62
Rådmannen og strategisk ledelse	113	113	115	118	118
Sentrale områder/korreksjon 1A	-13	85	32	18	0

25.2 Hovedoversikter investering

Tabell 25-4 Økonomisk oversikt – investering, beløp i millioner kroner

	Regnskap 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Øk plan 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019
Salg av driftsmidler og fast eiendom	-187	-220	-431	-173	-113	-64
Andre salgsinntekter	-10	0	-	-	-	-
Overføringer med krav til motytelse	-271	-353	-284	-314	-270	-241
Kompensasjon merverdiavgift	-246	-270	-286	-261	-237	-235
Statlige overføringer	-109	-111	-290	-194	-117	-170
Sum inntekter	-823	-955	-1 290	-943	-737	-711
Lønnsutgifter	69					
Sosiale utgifter	9					
Kjøp av varer og tj som inngår i kom tj prod	1 963	3 014	2 857	2 614	2 369	2 354
Kjøp av varer og tjenester som erstatter kommunal tjenesteproduksjon	2					
Overføringer	328					
Renteutg, provisjoner og andre finansutgifter	41					
Fordelte utgifter	-6					
Sum utgifter	2 406	3 014	2 857	2 614	2 369	2 354
Avdragsutgifter	166	64	72	64	64	64
Utlån	283	315	263	253	253	253
Kjøp av aksjer og andeler	267	2	30	32	35	38
Avsetning til ubundne investerings fond	2 654	136	138	175	180	184
Avsetninger til bundne fond	155					
Sum finansieringstransaksjoner	3 526	518	502	526	533	539
Finansieringsbehov	5 108	2 577	2 070	2 197	2 164	2 182
Bruk av lån	-1 703	-2 255	-1 745	-1 840	-1 799	-1 808
Mottatte avdrag på utlån	-186	-64	-62	-64	-64	-64
Salg av aksjer og andeler	-2 544					
Bruk av tidligere års overskudd	-1					
Overføringer fra driftsregnskapet	-330	-228	-253	-293	-301	-310
Bruk av ubundne investeringsfond	-222					
Bruk av bundne fond	-123	-29	-10	-	-	-
Sum finansiering	-5 108	-2 577	-2 070	-2 197	-2 164	-2 182
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

Tabell 25-5 Budsjettskjema 2A – investering, beløp i millioner kroner

	Regnskap 2014	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Øk plan 2017	Øk plan 2018	Øk plan 2019
Investeringer i anleggsmidler	2 406	3 014	2 857	2 614	2 369	2 354
Utlån og forskutteringer	283	315	263	253	253	253
Kjøp av aksjer og andeler	267	2	30	32	35	38
Avdrag på lån	166	64	72	64	64	64
Avsetninger	2 809	136	138	175	180	184
Årets finansieringsbehov	5 932	3 531	3 360	3 140	2 902	2 893
Bruk av lånemidler	-1 703	-2 255	-1 745	-1 840	-1 799	-1 808
Inntekter fra salg av anleggsmidler	-2 732	-220	-431	-173	-113	-64
Tilskudd til investeringer	-109	-111	-290	-194	-117	-170
Kompensasjon for merverdiavgift	-246	-270	-286	-261	-237	-235
Mottatte avdrag på utlån og refusjoner	-457	-418	-346	-378	-334	-306
Andre inntekter	-10					
Sum eksternt finansiering	-5 256	-3 274	-3 098	-2 846	-2 600	-2 583
Overført fra driftsregnskapet	-330	-228	-253	-293	-301	-310
Bruk av tidligere års udisponert	-1		-	-	-	-
Bruk av avsetninger	-345	-29	-10	-	-	-
Sum finansiering	-5 932	-3 531	-3 360	-3 140	-2 902	-2 893
Udekket/udisponert	0	0	0	0	0	0

25.3 Rammer tjenesteområder

Tabellene viser rammeutvikling for de ulike tjenesteområdene, fra vedtatt budsjett 2015 til 2019. Alle tall i millioner kroner.

Tabell 25-6 Skole

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	1 773,2	1 839,5	1 860,3	1 875,5	1 893,6
Driftsinntekter	-214,8	-230,5	-234,9	-234,9	-234,9
Driftsresultat	1 558,4	1 609,0	1 625,4	1 640,6	1 658,7
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	1 558,4	1 609,0	1 625,4	1 640,6	1 658,7

Tabell 25-7 Barnehage

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	1 671,0	1 732,9	1 739,4	1 739,4	1 739,4
Driftsinntekter	-264,6	-261,7	-265,7	-265,7	-265,7
Driftsresultat	1 406,4	1 471,1	1 473,6	1 473,6	1 473,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	1 406,4	1 471,1	1 473,6	1 473,6	1 473,6

Tabell 25-8 Barne- og familietjenester

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	738,9	749,9	754,0	760,1	768,8
Driftsinntekter	-130,1	-130,1	-130,1	-130,1	-130,1
Driftsresultat	608,9	619,8	623,9	630,0	638,7
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	608,9	619,8	623,9	630,0	638,7

Tabell 25-9 Kvalifisering og velferd

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	633,0	696,1	710,9	722,4	726,1
Driftsinntekter	-28,8	-28,8	-28,8	-28,8	-28,8
Driftsresultat	604,1	667,3	682,1	693,6	697,3
Finansutgifter	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0
Finansinntekter	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5	-1,5
Finansresultat	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Netto resultat	605,6	668,7	683,5	695,0	698,7

Tabell 25-10 Psykisk helse og rus

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	359,7	323,6	326,8	328,1	330,3
Driftsinntekter	-133,6	-133,6	-133,6	-133,6	-133,6
Driftsresultat	226,1	189,9	193,1	194,4	196,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	226,1	189,9	193,1	194,4	196,6

Tabell 25-11 Helse og omsorg

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	2 060,4	2 153,3	2 182,9	2 197,4	2 221,3
Driftsinntekter	-375,0	-335,7	-335,7	-335,7	-335,7
Driftsresultat	1 685,4	1 817,6	1 847,2	1 861,7	1 885,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	1 685,4	1 817,6	1 847,2	1 861,7	1 885,6

Tabell 25-12 Bo- og aktivitetstilbud

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	583,4	628,3	634,1	644,2	649,9
Driftsinntekter	-65,1	-65,1	-65,1	-65,1	-65,1
Driftsresultat	518,3	563,2	569,0	579,1	584,8
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	518,3	563,2	569,0	579,1	584,8

Tabell 25-13 Kultur og kirke

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	301,0	313,9	320,0	321,6	322,5
Driftsinntekter	-28,4	-28,4	-28,4	-28,4	-28,4
Driftsresultat	272,6	285,5	291,6	293,2	294,1
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-2,4	-2,4	-2,4	-2,4	-2,4
Finansresultat	-2,4	-2,4	-2,4	-2,4	-2,4
Netto resultat	270,2	283,1	289,2	290,8	291,7

Tabell 25-14 Idrett og friluftsliv

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	102,7	108,6	107,8	107,3	119,8
Driftsinntekter	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2	-1,2
Driftsresultat	101,4	107,4	106,6	106,1	118,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	101,4	107,4	106,6	106,1	118,6

Tabell 25-15 Næring og samfunn

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	13,0	13,7	13,7	13,7	13,7
Driftsinntekter	-2,7	-2,7	-2,7	-2,7	-2,7
Driftsresultat	10,3	11,0	11,0	11,0	11,0
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Finansresultat	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6	-0,6
Netto resultat	9,7	10,3	10,3	10,3	10,3

Tabell 25-16 Plan- og bygningstjenester

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	181,5	182,4	183,2	183,9	184,7
Driftsinntekter	-133,2	-134,0	-134,0	-134,0	-134,0
Driftsresultat	48,3	48,5	49,2	49,9	50,7
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Finansresultat	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Netto resultat	38,3	38,5	39,2	39,9	40,7

Tabell 25-17 Miljø, landbruk og laboratorietjenester

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	60,6	61,9	61,1	61,1	61,1
Driftsinntekter	-29,5	-29,8	-29,8	-29,8	-29,8
Driftsresultat	31,2	32,2	31,3	31,3	31,3
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Finansresultat	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3	-1,3
Netto resultat	29,8	30,9	30,0	30,0	30,0

Tabell 25-18 Tekniske tjenester

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	1 032,2	1 052,4	1 057,6	1 061,4	1 061,3
Driftsinntekter	-841,0	-853,8	-870,5	-894,2	-925,2
Driftsresultat	191,2	198,6	187,2	167,2	136,0
Finansutgifter	171,2	149,0	160,9	185,0	223,8
Finansinntekter	-53,2	-41,7	-36,9	-37,3	-45,0
Finansresultat	118,1	107,3	124,0	147,8	178,7
Netto resultat	309,3	305,9	311,2	314,9	314,8

Tabell 25-19 Eiendomstjenester

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	1 169,5	1 183,8	1 199,1	1 208,6	1 208,6
Driftsinntekter	-722,9	-740,0	-750,9	-756,1	-756,3
Driftsresultat	446,7	443,8	448,2	452,5	452,3
Finansutgifter	63,9	90,7	93,1	94,3	94,5
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	63,9	90,7	93,1	94,3	94,5
Netto resultat	510,6	534,5	541,3	546,8	546,8

Tabell 25-20 Folkevalgte og bystyresekretariatet

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	66,8	58,9	64,0	56,9	66,0
Driftsinntekter	-3,7	-3,7	-3,7	-3,7	-3,7
Driftsresultat	63,1	55,3	60,4	53,3	62,4
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	63,1	55,3	60,4	53,3	62,4

Tabell 25-21 Interne tjenester

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	456,6	455,0	447,0	442,0	442,0
Driftsinntekter	-113,5	-113,5	-113,5	-113,5	-113,5
Driftsresultat	343,1	341,6	333,6	328,6	328,6
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	343,2	341,6	333,6	328,6	328,6

Tabell 25-22 Rådmannen

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	121,2	121,0	122,8	125,7	125,7
Driftsinntekter	-8,5	-8,5	-8,5	-8,5	-8,5
Driftsresultat	112,7	112,5	114,2	117,2	117,2
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	112,7	112,5	114,2	117,2	117,2

Tabell 25-23 Tilleggsbevilgninger

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	83,8	230,2	198,5	196,9	204,4
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsresultat	83,8	230,2	198,5	196,9	204,4
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Netto resultat	83,8	230,2	198,5	196,9	204,4

Tabell 25-24 Trondheim parkering

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	-59,0	-61,0	-61,0	-61,0	-61,0
Driftsinntekter	-59,0	-61,0	-61,0	-61,0	-61,0
Driftsresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	-59,0	-61,0	-61,0	-61,0	-61,0
Netto resultat	-59,0	-61,0	-61,0	-61,0	-61,0

Tabell 25-25 Diverse sentrale bevilgninger

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	299,4	306,7	311,9	332,4	348,0
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsresultat	299,4	306,7	311,9	332,4	348,0
Finansutgifter	2,2	30,2	32,6	35,2	37,8
Finansinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansresultat	2,2	30,2	32,6	35,2	37,8
Netto resultat	301,6	336,9	344,5	367,6	385,8

Tabell 25-26 Statlige tilskudd og skatt

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	-9 233,1	-9 811,2	-9 934,1	-10 098,2	-10 279,0
Driftsinntekter	-9 233,1	-9 811,2	-9 934,1	-10 098,2	-10 279,0
Driftsresultat	30,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Finansutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansinntekter	30,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Finansresultat	-9 203,1	-9 788,2	-9 911,1	-10 075,2	-10 256,0
Netto resultat	-9 233,1	-9 811,2	-9 934,1	-10 098,2	-10 279,0

Tabell 25-27 Eksterne finansieringstransaksjoner

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	-0,4	3,5	3,3	3,2	3,1
Driftsinntekter	-2,9	-5,6	-5,6	-5,6	-5,6
Driftsresultat	-3,3	-2,1	-2,3	-2,4	-2,5
Finansutgifter	1 139,4	942,1	977,8	1 041,2	1 142,9
Finansinntekter	-642,8	-468,1	-419,0	-380,5	-395,4
Finansresultat	496,5	474,0	558,8	660,7	747,5
Netto resultat	493,2	471,9	556,5	658,3	745,0

Tabell 25-28 Interne finansieringstransaksjoner/ endringer disposisjonsfond

	Budsjett 2015	Budsjett 2016	Budsjett 2017	Budsjett 2018	Budsjett 2019
Driftsutgifter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsinntekter	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Driftsresultat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Finansutgifter	0,0	50,0	20,0	0,0	0,0
Finansinntekter	-14,0	0,0	0,0	0,0	-17,0
Finansresultat	-14,0	50,0	20,0	0,0	-17,0
Netto resultat	-14,0	50,0	20,0	0,0	-17,0

26 Kjøp fra andre, overføringer og tilskudd

Dette kapitlet inneholder en spesifisering over rådmannens forslag til bevilgninger som benyttes til kjøp fra/overføringer til private, interkommunale selskap og foretak.

26.1 Innledning

Kapitlet inneholder en spesifisering over rådmannens forslag til bevilgninger som i 2016 benyttes til:

- Kjøp fra andre For eksempel driftstilskudd til private barnehager (art 370).
- Kjøp fra interkommunale selskap der kommunen selv er deltaker (art 375)
- Kjøp fra foretak som fører særregnskap (art 380)
- Overføringer til andre, for eksempel tilskudd til lag og organisasjoner (art 470)
- Overføring til interkommunale selskap der kommunen selv er deltaker (art 475)
- Overføringer til foretak (art 480)

26.2 Oppvekst og utdanning

Tabell 26-1 Skole (art 370)

	Beløp 2015	Budsjettet beløp 2016
Rikskonsertene	500	500
Nordenfjeldske kunstindustrimuseum	125	125
Trondheim kunstmuseum	125	125
Private skoler, kjøp av tjenester ⁴⁶	11 100	11 360
Sum art 370	11 850	12 090

Tabell 26-2 Skole (art 470)

	Beløp 2015	Budsjettet beløp 2016
Voll 4H-gård	1 083	1 110
Sum art 370	1 083	1 110

Tabell 26-3 Barnehager (art 370)

	Beløp 2015	Budsjettet beløp 2016
Kommunalt tilskudd til private barnehager, inkludert moderasjon	584 783	628 235
Tilskudd til spesialpedagogiske tiltak i private barnehager	28 500	29 213
Tilskudd til tiltak for minoritetsspråklige barn	1 300	1 332
Sum art 370	614 583	658 780

⁴⁶ Overslagsbevilgning

Tabell 26-4 Barne- og familietjenester (art 330/370)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Tilsyn elever videregående skole	1 097	1 123
Kirkens Bymisjon	6 804	6 963
Inn på tunet	655	670
Konfliktråd	972	995
Sum	9 528	9 750

Tabell 26-5 Barne- og familietjenester (art 470)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Kontaktsenteret 22B, Salem	331	646
Barnas Stasjon, Blå Kors	2 902	2 969
Sum	3 233	3 615

26.3 Helse og velferd

Tabell 26-6 Helse- og velferdstjenester (art 370)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Kjøp av botiltak og aktivitetstilbud	8 022	8 208
Kjøp av helse- og velferdstjenester, eldre	125 200	138 744
Kjøp av plasser ved Conrad Svendsen Senter	3 287	3 366
Kjøp av helsetjenester	14 200	14 526
Kjøp av tjenester til rus og psykisk helse	40 808	41 758
Kjøp av tjenester til brukerstyrt personlig assistanse	61 336	62 765
Sum art 370	252 853	269 368

Tabell 26-7 Helse- og velferdstjenester (art 380)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Stavne arbeid og kompetanse	11 612	11 883
Sum art 380	11 612	11 862

Tabell 26-8 Helse- og velferdstjenester (art 470)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Løkkan Frivilligsentral	328	328
Sjetne Frivilligsentral	292	298
Ila Frivilligsentral	292	298
Ranheim Frivilligsentral	292	298
Byåsen Frivilligsentral	292	298
Strinda Frivilligsentral	292	314
Nardo/Tempe Frivilligsentral	292	298
Kattem Frivilligsentral	307	314
Saupstad Frivilligsentral	292	298
Lade/Lademoen Frivilligsentral	292	298
Tegnspråklig Frivilligsentral	292	298
Frivillighetsdagen	150	155
Sum Frivilligsentraler	3.428	3.495
Amathea	154	157
Angstringen	359	340

Batteriet, Kirkens Bymisjon	316	323
Camp Kolstad	150	153
Eldres hus, Hornemannsgården	2.436	2.517
Gateavisa Sorgenfri	400	400
Gatejuristen, Kirkens Bymisjon	234	239
Jushjelpe	133	136
KiM-senteret	2.174	2.220
Kirkens SOS, Kirkens Bymisjon	667	681
Kompasset, Blå Kors	400	400
Kristent interkulturelt arbeid	738	754
Link	300	400
Mental helse, husleie Fjordgata	78	80
Norges handicapforbund	120	100
Omsorgskafeen	220	225
Røde Kors flyktningeguide	346	353
Rådgivningsgruppen	144	147
Selvhjelp til innvandrere	431	440
Senter mot incest	667	681
Trondheim døveforening	220	225
Trondheim samtalesenter	125	128
Vår Frue åpen kirke	217	222
Vårres	246	251
Kommunalt råd for Funktionshemmede	200	200
Sum Lag og organisasjoner	11.479	11.777
Helse- og rusforebyggende tiltak etter søknad	621	590
Sum art 470	15.528	15.862

26.4 Kultur og idrett

Tabell 26-9 Alle tilskudd til kultur (art 470)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Visuelle uttrykk og film		
Trøndelag senter for samtidskunst	582	597
Kunsthall Trondheim		2 000
Trondheim kunstforening	250	250
Heimdal kunstforening	120	120
Lademoen kunstnerverksteder	700	850
Trondheim elektroniske kunstsenter	200	200
Midt-Norsk filmsenter	840	1 140
Cinamateket	220	220
Filmmiljøene	100	100
Sum visuelle uttrykk og film	3 012	5 477
Musikk		
Trondheimssolistene	250	250
Trondheim Jazzorkester	865	865
Midtnorsk Jazzsenter	330	330
Ny musikk	290	290
Alpaca ensemble	100	100
Trondheim Sinfonietta	150	150
Trondheim Voices	150	150
Trondheim Barokk	100	100
Dokkhuset	250	250
Tempo	280	280

Profesjonelt kor i Trondheim		300
Sum musikk	2 765	3 065
Festivaler		
Trondheim Jazzfestival	819	819
Trondheim kammermusikkfestival	818	818
Fargespill - Kammermusikkfestival	300	300
Barokkfest/senter for tidligmusikk *	100	200
Trondheim Calling	200	230
Latinfestivalen	370	
Nidaros Bluesfestival	370	370
Meta.Morf	575	575
Dokumentarfestivalen	100	100
Pstereo	560	560
Filmfestival Kosmorama	1 200	1 200
Minimalen	100	100
Verdensmusikkfestivalen Transform	300	370
ISFIT	340	340
Jødisk kulturfestival	150	150
Mindre festivaler	900	820
Sum festivaler	7 202	6 952
Scenekunst		
Teaterhuset Avant Garden – driftstilskudd	3 429	3 494
Dansit	450	470
Cirka Teater	175	175
Sum scenekunst	4 054	4 139
Kulturarv, vitenskap/teknologi		
Vitensenteret	300	300
Nidaros Pilgrimsgård	415	415
Nasjonalt pilgrimsenter	200	200
Sporveismuseet	170	170
Jødisk museum	400	400
Sum kulturarv, vitenskap/teknologi	1 485	1 485
Kultur- og kunstnerisk virksomhet		
Tilskudd til kunst- og kulturtiltak, profesjonelle	1 000	1 070
Kjøp av tid i Verkstedhallen	300	300
Tilskudd til atelierfelleskap	160	160
Kulturpris	75	125
Sum kultur- og kunstnerisk virksomhet	1 535	1 655
Kulturnæring		
Song:Expo **		100
Midtnorsk filmfond	300	300
Kulturnæring - utviklingsmidler	300	300
Sum Kulturnæring	600	700
Fritidskulturlivet		
Strakstiltak kunst og kultur	1 290	1 290
Tilskudd til fritidskulturlivet	1 830	1 692
Frivillighetsmidler kultur	1 000	900
Trondheim kulturnettverk	230	260
Norsk musikkorpsforbund Tr.lag, arrangementstilskudd ***		218
Tilskudd til aktiviteter barn og unge	1 350	1 350
Tilskudd til helgeaktiviteter ungdom	1 000	1 000
Tilskudd til partipolitiske ungdomsorganisasjoner	100	100
Reisestøtte til semiprofesjonelle sang- og musikkensembler	100	100
Tilskudd til skolekor-, korps og -orkestre	1 300	1 300
UKM - Norge	100	100
Sum fritidskulturlivet	8 300	8 310

Andre		
Inkludering av funksjonshemmede i lag og organisasjoner	250	250
Sum andre	250	250
Knutepunktinstitusjoner/regionale landsdelsinstitusjoner		
Trondheim Symfoniorkester/Musikkteatret	23 072	23 510
Trøndelag Teater	14 649	14 928
Olavfestdagene	4 178	4 257
Museene i Sør-Trøndelag	7 337	7 475
Sum knutepunktinstitusjoner/regionale landsdelsinstitusjoner	49 236	50 170
Tilskudd til Kirkelig fellelsråd		
Drift kirker og administrasjon	73 332	75 041
Drift av kirkegårder og krematorium	23 739	24 442
Musikkaktiviteter i Domkirken	229	234
Sum Kirkelig fellelsråd	97 300	99 717
Tilskudd til tros- og livssynssamfunn		
Tilskudd til tros- og livssynssamfunn	10 014	10 747
Borgerlig konfirmasjon	112	115
Sum tros- og livssynssamfunn	10 126	10 862
Sum kultur	185 865	192 782

* Støtte mottatt fra tilskuddsordninger kultur flyttes inn på egen post sammen med ordinært drifts- og aktivitetstilskudd

** Støtte mottatt fra tilskuddsordning kulturnæring flyttes inn på egen post

*** Støtte mottatt fra tilskuddsordninger kultur flyttes inn på egen post

Tabell 26-10 Idrett og friluftsliv (art 470)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Støtte til aktiviteter barn og unge	1 600	1 700
Støtte til arrangement	800	900
Støtte til frivillige lag for tiltak i friområder	280	300
Drift av lagenes anlegg	6 330	7 905
Samarbeid med idrettslagene – tilsyn haller	2 650	2 700
Idrettsrådet i Trondheim	1 000	1 015
Trondheimsregionens friluftsråd	830	842
Trondheim sjøbadeforening	40	40
Kommunal egenandel spillemidler	3 900	3 900
Sum idrett og friluftsliv	17 430	19 302

Tabell 26-11 Næring og samfunn (art 470/480)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Europakontoret Brussel	450	500
Nordens beste Studieby	385	385
Visit Trondheim	2 550	2 550
Venture Cup	150	150
Technoport Awards	150	150
Etablererservice	450	450
Trondheimsregionen	2 000	2 000
MOLGA (Midt-Norge olje og gass)	160	100
SØT (Sundsvall – Østersund – Trondheim)	120	120
Støtte attraktiv by, festivaler	300	400
Sum næring og samfunn	6 715	6 805

26.5 Byutvikling

Tabell 26-12 Byutvikling (art 370)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Avtale med Trondheim og omegn fiskeadministrasjon	70	70
Avtale med Trondheim renholdsverk AS*	150 400	162 730
Interkommunalt utvalg for akuttforurensing	1 258	1 294
Drift av 110-sentralen	11 200	11 470
Avtale med City Management AS	2 400	2 400
Trønderhopp sporlegging tilløp	225	225
Veterinærvakt	1 450	1 450
Norsk landbruksrådgivning	60	60
Diverse Vasslag Byneset	16	16
Parkeringsordningen diverse idrettslag	950	950
Jonsvatnet idrettslag (plukking av søppel rundt Jonsvatnet)	200	**
Sum art 370	168 229	180 665

*Tallene i tabellen er korrigert slik at overføringen til Trondheim renholdsverk AS er gitt som brutto beløp

** Beløp er ikke avklart

Tabell 26-13 Byutvikling (art 470/480)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Tilskudd kollektivtrafikk	2 400	2 600
Tilskudd Lian Vel vannforvaltning	10	10
Tilskudd pæling bryggene	850	650
Tilskudd Urban matdyrking	500	1000
Tilskudd piggdekkrefusjon	350	350
Tilskudd Sjøbadet	40	40
Tilskudd Skistua (betjening lån)	500	500
Tilskudd Næringslivsringen	50	50
Sum art 470/480	4 700	5 200

Tabell 26-14 Byutvikling (art 375)

	Beløp 2015	Budsjettert beløp 2016
Trøndelag brann og redningstjeneste: Branntjenester	150 057	155 196
Trøndelag brann og redningstjeneste: Feietjenester	11 652	11 966
Trøndelag brann og redningstjeneste: Byggesaksbehandling knyttet til feiing	865	865
Sum art 375	162 574	168 027

27 Forslag til investeringer og finansiering i 2016

27.1 Innledning

I dette kapitlet gis det en oversikt over rådmannens forslag til investeringsbudsjett i 2016.

Tabellene i kapitlet gir en samlet oversikt over investeringer på ulike investeringsområder. Videre gis det informasjon over kostnadsoverslag, tidligere bevilget, forslag til bevilgning i 2016 og beløp til senere budsjettering/bevilgning. Videre gis det informasjon om finansiering av investeringene.

Tabell 27-1 Oversikt over investeringer og finansiering i 2016. Tall i tusen kroner

Områder	Investerings- utgift	Tilskudd	Salgs- inntekt	Refusjon	Lån	Sum finansiering
Barnehage	61 000				61 000	61 000
Barne- og familietjenesten	27 000	4 800			22 200	27 000
Skole	263 000				263 000	263 000
Helse og velferdssenter og omsorgsboliger	591 400	178 240	220 000		193 160	591 400
Boliger	223 300	26 243	30 000		167 057	223 300
Kunst og kultur	21 700				21 700	21 700
Kirke	138 200				138 200	138 200
Idrett og friluftsliv	70 900	13 600			57 300	70 900
Miljøpakken	12 500	3 000			9 500	12 500
Renere havn	91 300	63 900		13 400	14 000	91 300
Analysesenteret	2 000				2 000	2 000
Vann	156 000			7 000	149 000	156 000
Avløp	234 000			13 500	220 500	234 000
Avfall	35 800				35 800	35 800
Veger	24 600				24 600	24 600
Byrom, parker og grøntanlegg	10 000				10 000	10 000
Maskiner Bydrift	5 000		100		4 900	5 000
Tomtekjøp	308 400		87 200		221 200	308 400
Bolig- og næringsforsyning	364 100		93 500	199 900	70 700	364 100
Diverse rehabilitering	67 200				67 200	67 200
Torvet	65 000				65 000	65 000
IKT, maskiner/utstyr	84 900				84 900	84 900
Overføring fra drifts- til investeringsbudsjettet				85 300	-85 300	
Refusjon Oslovn tunell				50 000	-50 000	
Momskompensasjon				285 700	-285 700	
Sum	2 857 300	289 783	430 800	569 500	1 481 917	2 857 300

27.2 Barnehage

Tabell 27-2 Investering i barnehager. Tall i tusen kroner

				Beløp	
1	Sum bevilgning			61 000	
2	Finansiering				
	Lån			61 000	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Øya barnehage (Sekskanten)	75 400	62 000	13 400	
	Lån	75 400	62 000	13 400	
2	Stubbanvegen barnehage	63 000	38 400	24 600	
	Lån	63 000	38 400	24 600	
3	Kolstad/Saupstad barnehage	72 000		2 000	70 000
	Lån	72 000		2 000	70 000
4	Mindre investeringer			13 000	
	Lån			13 000	
5	Tomtekjøp			8 000	
	Lån			8 000	

27.3 Barne- og familietjenesten (BFT)

Tabell 27-3 Investering i barne- og familietjenesten. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			27 000	
2	Finansiering				
	Tilskudd			4 800	
	Lån			22 200	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Boliger til enslige mindreårige flyktninger			4 000	
	Tilskudd			800	
	Lån			3 200	
2	Barneboligplasser	25 000	5 000	20 000	
	Tilskudd	4 000		4 000	
	Lån	21 000	5 000	16 000	
3	Ombygginger/mindre investering BFT			3 000	
	Lån			3 000	

27.4 Skole

Tabell 27-4 Investering i skoler. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	263 000			
2	Finansiering				
	Lån	263 000			
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Lade skole	400 000	9 000	80 000	311 000
	Lån	400 000	9 000	80 000	311 000
2	Sjetne skole	190 000	5 000	15 000	170 000
	Lån	190 000	5 000	15 000	170 000
3	Okstad skole	60 000		2 500	57 500
	Lån	60 000		2 500	57 500
3	Berg skole	75 000		75 000	
	Lån	75 000		75 000	
4	Huseby skole	260 000		2 500	257 500
	Lån	260 000		2 500	257 500
5	Overvik skole m/hall	420 000		5 000	415 000
	Lån	420 000		5 000	415 000
6	Gamle Ranheim skole			2 000	
	Lån			2 000	
7	Paviljonger Sjetne			12 000	
	Lån			12 000	
8	Paviljonger Lade			24 000	
	Lån			24 000	
9	Rosten skole			20 000	
	Lån			20 000	
10	Vegger skole			5 000	
	Lån			5 000	
8	Mindre investeringer i skolebygg			20 000	
	Lån			20 000	

27.5 Helse- og velferdssenter og omsorgsboliger

Tabell 27-5 Investering i helse og velferdssenter og omsorgsboliger. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			591 400	
2	Finansiering				
	Lån			193 160	
	Oppgjør borettslag			220 000	
	Tilskudd			178 240	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Ladesletta HVS	504 100	493 100	11 000	
	Lån	432 420	421 420	11 000	
	Oppgjør borettslag	153 100	153 100		
	Investeringstilskudd	71 680	71 680		
2	Persaunet HVS	730 000	314 300	355 700	60 000
	Lån	335 760	314 300	-38 540	60 000
	Investeringstilskudd	174 240		174 240	
	Oppgjør borettslag	220 000		220 000	
3	Nidarvoll helsehus	95 000		2 000	93 000
	Tilskudd	63 580			63 580
	Lån	31 420		2 000	29 420
4	Vidarheim BOA	35 000	11 000	24 000	
	Investeringstilskudd				
	Lån	35 000	11 000	24 000	
5	Ombygginger			37 000	
	Lån			37 000	
6	Utstyr og inventar			12 000	
	Lån			12 000	
7	Biler			7 600	
	Lån			7 600	
8	Velferdsteknologi			3 500	
	Lån			3 500	
9	Pasientvarslingsanlegg			20 000	
	Investeringstilskudd			4 000	
	Lån			16 000	
10	Kattem omsorgsboliger	88 300	12 000	45 300	31 000
	Salgsinntekt	88 300			88 300
	Lån	0	12 000	45 300	-57 300
11	Mauritz Hansens gate 4	400 000	42 900	68 300	288 800
	Investeringstilskudd	46 750			46 750
	Lån	353 250	42 900	68 300	242 050
12	Voksenopplæringen EVO	40 000		5 000	
	Lån	40 000		5 000	

27.6 Boliger

Tabell 27-6 Investering i boliger. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	223 300
2	Finansiering	
	Lån	167 057
	Tilskudd	26 243
	Salgsinntekter	30 000

		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Jarleveien 10	154 500	70 400	73 600	10 500
	Lån	87 180	70 400	73 600	-56 820
	Investringstilskudd	67 320			67 320
2	Småhus	17 000	2 000	6 500	8 500
	Lån	13 600	2 000	6 500	5 100
	Investeringstilskudd	3 400			3 400
3	Stavsetsvingen 1	21 000	2 800	18 200	
	Tilskudd	4 200		4 200	
	Lån	16 800	2 800	14 000	
4	Jakobsligrenda	18 800	16 800	2 000	
	Investeringstilskudd	4 443		4 443	
	Lån	14 357	16 800	-2 443	
5	Bofellesskap PU	55 000		25 000	
	Investeringstilskudd	13 770			
	Lån	41 230		25 000	
6	Ordinære utleieboliger			88 000	
	Salgsinntekt			30 000	
	Investeringstilskudd			17 600	
	Lån			40 400	
7	Ombygginger			5 000	
	Lån			5 000	
8	Utstyr og inventar			5 000	
	Lån			5 000	

27.7 Kunst og kultur

Tabell 27-7 Investering i kunst og kultur. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				21 700
2	Finansiering				
	Lån				21 700
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Kunstnerisk utsmykking			13 900	
	Lån			13 900	
2	Kulturenheten, utstyr og mindre investeringer			3 800	
	Lån			3 800	
3	Ranheim tribune, bibliotek og fritidsklubb			4 000	
	Lån			4 000	

27.8 Kirker og kirkegårder

Tabell 27-8 Investering i kirker og kirkegårder. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				138 200
2	Finansiering				
	Lån				138 200
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Rehabilitering kirker			14 000	
	Lån			14 000	
2	Kirkegårder			124 200	
	Lån			124 200	

27.9 Idrett og friluftsliv

Tabell 27-9 Investering i idrett og friluftsliv. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				70 900
2	Finansiering				
	Lån				57 300
	Tilskudd				13 600
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Turveger og turstier			2 900	
	Lån			2 900	
2	Badeplasser			1 900	
	Lån			1 900	
3	Hammersborg parkplass og skiløype	3 000	2 000	1 000	
	Lån	3 000	2 000	1 000	
3	Nærmiljøanlegg			2 200	
	Lån			2 200	
4	Treningsapparater i parker og lignende			500	
	Lån			500	
5	Lade idrettspark	35 500	21 600	8 900	5 000
	Tilskudd	10 000		10 000	0
	Lån	25 500	21 600	-1 100	5 000
6	Rulleskiløype fase 2, Granåsen			16 500	
	Tilskudd			3 600	
	Lån			12 900	
7	Leangen ungdomshall	2 600	1 000	1 600	
	Lån	2 600	1 000	1 600	
	Leangen arena, vant			2 300	
	Lån			2 300	
8	Leangen hurtigløpsbane	59 000	46 900	12 100	
	Lån	59 000	46 900	12 100	
9	VM Trondheim 2021	580 500		20 000	560 500
	Tilskudd	150 000			150 000
	Lån	430 500		20 000	410 500
10	Erverv friområder			1 000	
	Tilskudd				
	Lån			1 000	

27.10 Miljøpakken

Tabell 27-10 Investering i Miljøpakken. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	12 500
2	Finansiering	
	Tilskudd	3 000
	Lån	9 500

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Miljøpakketiltak		12 500	
	Tilskudd		3 000	
	Lån		9 500	

27.11 Renere havn

Tabell 27-11 Investering i prosjektet Renere havn. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	91 300
2	Finansiering	
	Tilskudd	63 900
	Refusjoner	13 400
	Lån	14 000

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Renere havn	221 400	130 100	91 300
	Statlig tilskudd	149 220	85 320	63 900
	Trondheim Havn	29 870		13 400
	Lån	42 310	44 780	-16 470

27.12 Utstyr til Analysesenteret

Tabell 27-12 Investering i utstyr til Analysesenteret. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	2 000
2	Finansiering	
	Lån	2 000

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Utstyr		2 000	
	Lån		2 000	

27.13 Vann

Tabell 27-13 Investering i vann. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			156 000	
2	Finansiering				
	Refusjon			7 000	
	Lån			149 000	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Diverse anlegg			22 000	
	Lån			22 000	
2	Stasjoner			15 000	
	Lån			15 000	
3	Fornyelse, rehabilitering			55 000	
	Lån			55 000	
4	Diverse vannforsterkning			20 000	
	Lån			20 000	
5	Kilder og vannbehandlingsanlegg			2 000	
	Lån	0	0	2 000	
6	Vikåsen vanntunnel	215 000	3 500	15 000	196 500
	Lån	215 000	3 500	15 000	196 500
7	MeTroVann	559 000	542 000	17 000	
	Refusjon	55 900	54 200	7 000	
	Lån	503 100	487 800	10 000	
8	Tiller-Brattsberg			10 000	
	Lån			10 000	

27.14 Avfall

Tabell 27-14 Investering i avfall. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			35 800	
2	Finansiering				
	Lån			35 800	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Heggstadmoen deponi	39 500	30 700	8 800	
	Lån	39 500	30 700	8 800	
2	Avfallssug Risvollan	67 200	10 000	15 000	42 200
	Lån	67 200	10 000	15 000	42 200
3	Avfallssug mindre anlegg			2 000	
	Lån			2 000	
3	Heggstadmoen hageavfallsøsning			10 000	
	Lån			10 000	

27.15 Avløp

Tabell 27-15 Investering i avløp. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning	234 000			
2	Finansiering				
	Refusjon	13 500			
	Lån	220 500			
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	LARA luktreduksjon	12 300	800	5 000	6 500
	Lån	12 300	800	5 000	6 500
2	Oppgradering og rehabilitering LARA	24 000	6 000	6 000	12 000
	Lån	24 000	6 000	6 000	12 000
3	Oppgradering og rehabilitering HØRA	20 000	4 000	4 000	12 000
	Lån	20 000	4 000	4 000	12 000
4	Diverse anlegg			30 000	
	Lån			30 000	
5	Fornyelse, rehabilitering			40 000	
	Lån			40 000	
6	MeTroVann	113 000	83 000	30 000	
	Refusjon	79 100	65 600	13 500	
	Lån	33 900	17 400	16 500	
7	Ladebekken	108 000	106 000	2 000	
	Lån	108 000	106 000	2 000	
9	Separering Heimdal	67 000	30 200	15 000	21 800
	Lån	67 000	30 200	15 000	21 800
10	Fredlybekken separering	210 000	9 000	25 000	176 000
	Ladebekken	210 000	9 000	25 000	176 000
11	Fossumdalen	73 000	30 000	15 000	28 000
	Lån	73 000	30 000	15 000	28 000
12	Diverse hovedanlegg			10 000	
	Lån			10 000	
13	Tiller, Bratsberg, Klæbu avløpsledning			22 000	
	Lån			22 000	
14	Vanndirektivet			10 000	
	Lån			10 000	
15	Stasjoner			20 000	
	Lån			20 000	

27.16 Veg

Tabell 27-16 Investering i veger. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				24 600
2	Finansiering				
	Lån				24 600
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Tiltak funksjonshemmede			200	
	Lån			200	
2	Gatelys fornyelse og måling			13 300	
	Lån			13 300	
3	Forsøket bru	11 000	2 900	8 100	
	Lån	11 000	2 900	8 100	
4	Mindre vegtiltak			2 300	
	Lån			2 300	
5	Mebygdveien			700	
	Lån			700	

27.17 Byrom, parker og grøntanlegg

Tabell 27-17 Investering i byrom, parker og grøntanlegg. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				10 000
	Finansiering				
2	Lån				10 000
	Tilskudd				
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Lekeplasser			3 000	
	Lån			3 000	
3	Parker			3000	
	Lån			3 000	
4	Erverv friområde			500	
	Lån			500	
5	Dalen aktivitetspark	7 500	500	500	6 500
	Lån	7 500	500	500	6 500
6	TMV-odden	27 400	2 400	2 500	22 500
	Investeringstilskudd	5 000			5 000
	Tilskudd fra andre	15 000			15 000
	Lån	7 400	2 400	2 500	2 500
7	Utvikling av byrom			500	
	Lån			500	

27.18 Maskiner Trondheim bydrift

Tabell 27-18 Investering i maskiner til Trondheim bydrift. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	5 000
2	Finansiering	
	Lån	4 900
	Salgsinntekt	100

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Maskiner og utstyr		5 000	
	Salgsinntekt		100	
	Lån		4 900	

27.19 Tomtekjøp

Tabell 27-19 Investering i tomtekjøp. Tall i tusen kroner

		Beløp
1	Sum bevilgning	308 400
2	Finansiering	
	Salgsinntekt	87 200
	Lån	221 200

	Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Brøset	213 800	9 400	204 400
	Lån	213 800	9 400	204 400
2	Kruskejordet	70 000	6 800	1 000
	Lån	70 000	6 800	1 000
3	Lillebyområdet tomtekjøp	174 000	124 000	15 000
	Lån	174 000	124 000	15 000
4	Kjøp areal		88 000	
	Salgsinntekt		87 200	
	Lån		800	

27.20 Bolig- og næringsforsyning

Tabell 27-20 Investering i bolig- og næringsforsyning. Tall i tusen kroner

		Beløp			
1	Sum bevilgning			364 100	
2	Finansiering				
	Salgsinntekter			93 500	
	Refusjoner			199 900	
	Lån			70 700	
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1.	Grilstadfjæra	251 000	177 400	59 900	13 700
	Refusjon	251 000	177 400	59 900	13 700
2	Anleggsbidragsmodellen			120 000	
	Refusjon			120 000	
3	Tiller øst 3	145 500	106 900	33 300	5 300
	Salgsinntekt	145 500	106 900	33 300	5 300
4	Lade Leangen	103 000	100 900	2 100	
	Salgsinntekt	103 000	100 900	2 100	
5	Leangen senterområde	109 000	4 100	500	
	Salgsinntekt	109 000	4 100	500	
6	Kvenildmyra	22 200	4 900	17 300	
	Salgsinntekt	22 200	4 900	17 300	
7	Tempe/Sluppen/Sorgenfri	65 000	5 000	5 000	55 000
	Refusjon	65 000	5 000	5 000	55 000
8	Heggstadmoen deponi	105 600	44 400	61 200	
	Etterbruksfond	14 600	14 600		
	Salgsinntekt	15 000		15 000	
	Lån	76 000	29 800	46 200	
9	Heggstad søndre	35 900	20 700	10 200	
	Lån	35 900	20 700	10 200	
10	Granåsen	24 300	19 700	4 600	
	Salgsinntekt	300		300	
	Lån	24 000	19 700	4 300	
11	Killingdal	6 500	2 500	4 000	
	Lån	6 500	2 500	4 000	
12	Klargjøring areal og etterarbeid areal			5 500	
	Lån			5 500	
13	Rassikring			500	
	Lån			500	
14	Eiendomsutvikling bolig			25 000	
	Salgsinntekt			25 000	
15	Eiendomsutvikling næring			15 000	
	Refusjon			15 000	

27.21 Diverse rehabilitering

Tabell 27-21 Investering i diverse rehabilitering. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				67 200
2	Finansiering				
	Lån				67 200
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Lov- og forskriftskrav skole			9 100	
	Lån			9 100	
3	Forskriftskrav barnehager			5 100	
	Lån			5 100	
4	Forskriftskrav HV-senter			3 100	
	Lån			3 100	
5	Off. pålegg admin. og kulturbygg			4 100	
	Lån			4 100	
6	Off. pålegg idretts- og markaeiendommer			3 100	
	Lån			3 100	
7	Utstyr miljøservice			1 100	
	Lån			1 100	
8	Oppgradering boliger/eldre bygårder			10 200	
	Lån			10 200	
9	ENØK			4 100	
	Lån			4 100	
10	Trehusene ved Bispehaugen skole			9 300	
	Lån			9 300	
11	Rostenhallen			18 000	
	Lån			18 000	

27.22 Torvet

Tabell 27-22 Investering i Torvet. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				65 000
2	Finansiering				
	Lån				65 000
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Torvet	317 500	84 400	65 000	168 100
	Tilskudd fra private	69 300			69 300
	Statlig tilskudd	40 000			40 000
	Lån	208 200	84 400	65 000	58 800

27.23 IKT, maskiner og utstyr

Tabell 27-23 Investering i IKT, maskiner og utstyr. Tall i tusen kroner

					Beløp
1	Sum bevilgning				84 900
2	Finansiering				
	Lån				84 900
		Totalt kostnads- overslag/ finansiering	Tidligere bevilgning/ finansiering	Bevilgning/ finansiering 2016	Til senere budsjettering/ finansiering
1	Økonomisystem	50 000		3 000	47 000
	Lån	50 000		3 000	47 000
2	Digitale tjenester til innbyggerne			14 000	
	Lån			14 000	
3	Min side	42 000	12 700	6 500	22 800
	Lån	42 000	12 700	6 500	22 800
4	Mindre fellessystemer			4 500	
	Lån			4 500	
5	Ny arkivløsning	35 500		2 200	33 300
	Lån	35 500		2 200	33 300
6	Infrastruktur			41 000	
	Lån			41 000	
7	IKT skole			13 400	
	Lån			13 400	
8	Maskiner, utstyr til arkiv og grafisk senter			300	
	Lån			300	

28 Avgiftsbalanse vann, avløp, renovasjon, feiing og slam

I dette kapitlet gjøres det rede for avgiftsbalansen for vann, avløp, renovasjon, feiing og slam.

Tabell 28-1 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2016-2019, Vann

	2016	2017	2018	2019
Direkte driftsutgifter	91 874	92 284	95 441	99 647
Indirekte driftsutgifter	7 500	7 700	7 900	8 100
Avskrivninger	41 528	46 064	51 057	55 984
Kalkulatorisk rentekostnad	25 469	30 183	35 469	42 820
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	166 371	176 231	189 867	206 551
Gebyrinntekter	-161 500	-170 158	-179 319	-191 570
Andre inntekter	-200	-200	-200	-200
Sum inntekter	-161 700	-170 358	-179 519	-191 770
Resultat før avsetninger	4 671	5 873	10 348	14 781
Avsetning til selvkostfond				
Bruk selvkostfond	-4 671	-5 873	-10 348	-14 781
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	40 246	35 871	30 242	20 063
Netto avsetning selvkostfond	-4 671	-5 873	-10 348	-14 781
Renter selvkostfond	295	244	169	66
Utgående balanse selvkostfond	35 871	30 242	20 064	5 348
Nominell endring gebyrnivå	2,7 %	6,0 %	6,0 %	7,7 %

Tabell 28-2 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2016-2019 avløp

	2016	2017	2018	2019
Direkte driftsutgifter	106 094	108 716	112 160	115 163
Indirekte driftsutgifter	9 650	9 850	10 050	10 250
Avskrivninger	53 252	59 489	65 833	71 566
Kalkulatorisk rentekostnad	27 710	30 672	34 811	43 580
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	196 706	208 727	222 855	240 559
Gebyrinntekter	-162 439	-179 073	-197 309	-211 677
Andre inntekter	-1 000	-1 000	-1 000	-1 000
Sum inntekter	-163 439	-180 073	-198 309	-212 677
Resultat før avsetninger	33 267	28 653	24 545	27 882
Avsetning til selvkostfond				
Bruk selvkostfond	-33 267	-28 653	-24 545	-27 882
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	130 114	98 712	71 446	47 915
Netto avsetning selvkostfond	-33 267	-28 653	-24 545	-27 882
Renter selvkostfond	1 865	1 387	1 015	599
Utgående balanse selvkostfond	98 712	71 446	47 915	20 631
Nominell endring gebyrnivå	-20 %	10 %	10 %	7 %

Tabell 28-3 Utgifter og inntekter i løpende tusen kroner 2016-2019, renovasjon

	2016	2017	2018	2019
Direkte driftsutgifter	168 497	171 584	175 016	192 916
Indirekte driftsutgifter	500	500	500	500
Avskrivninger	3 766	5 523	7 063	7 673
Kalkulatorisk rentekostnad	1 871	2 469	2 897	3 337
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	174 653	180 076	185 476	204 427
Gebyrinntekter	-159 253	-167 791	-177 120	-194 159
Andre inntekter	-14 000	-12 000	-10 000	-10 000
Sum inntekter	-173 253	-179 791	-187 120	-204 159
Resultat før avsetninger	1 382	-31	-1 977	-98
Avsetning til selvkostfond		31	1 977	98
Bruk selvkostfond	-1 382			
Resultat etter avsetning	0	0	0	0
Inngående balanse selvkostfond	1 662	413	566	2 689
Netto avsetning selvkostfond	-1 382	145	2 082	179
Renter selvkostfond	16	5	34	29
Utgående balanse selvkostfond	296	333	2 344	2 472
Nominell endring gebyrnivå	36 %	4 %	4 %	8 %

Tabell 28-4 Utgifter og inntekter i budsjett 2016 løpende tusen kroner feiing og slam

	Feiing	Slam
Direkte driftsutgifter	11 970	4 800
Indirekte driftsutgifter	50	100
Avskrivninger	500	
Kalkulatorisk rentekostnad	100	
Sum utgifter (gebyrgrunnlag)	12 620	4 900
Gebyrinntekter	12 075	4 738
Andre inntekter		0
Sum inntekter	12 075	4 738
Resultat før avsetninger	-545	-162
Avsetning til selvkostfond		
Bruk selvkostfond	545	162
Resultat etter avsetning	0	0
Inngående balanse selvkostfond	710	1 100
Netto avsetning selvkostfond	-545	-162
Renter selvkostfond	14	35
Utgående balanse selvkostfond	179	973
Nominell endring gebyrnivå	5 %	0 %

Kommentar til tabellene

Budsjettkalkylen for 2016 er basert på en prognose for etterkalkylen for 2015. Etterkalkulasjon for 2015 vil foretas ved regnskapsavslutningen for 2015. Inngående balanse på selvkostfond og bruk av selvkostfond for budsjettet 2016 vil påvirkes dersom etterkalkylen avviker fra prognosen for 2015. Kalkylene er utarbeidet i henhold til retningslinjer for beregning av selvkost for kommunale betalingstjenester, utgitt av Kommunal- og regionaldepartementet februar 2014 (H-3/14) [Retningslinjer selvkost](#).

Avskrivninger er beregnet med grunnlag i anleggsmidlenes netto anskaffelseskostnader og økonomiske levetider. Kalkulatorisk rentekostnad er avkastning på bundet kapital definert som avskrivningsgrunnlag i budsjettåret. Kalkylerenten settes lik 5-årig swaprente med et tillegg på ½ prosentpoeng. Det er for 2015 lagt til grunn en kalkylerente lik 1,9 prosent inklusiv et tillegg på 0,5 prosent. Det vil ha stor betydning for avgiftsbalansen innenfor vann og avløp dersom faktisk rente avviker vesentlig fra renten lagt til grunn i budsjettet. Blir avviket på ett prosentpoeng utgjør det over 18 millioner kroner i endrete renteutgifter for vann og avløp samlet.

29 Endringer i reglement

Rådmannen foreslår å endre økonomireglementene slik at de blir i samsvar med bystyrets vedtak om å gå fra tertial- til kvartalsrapportering. Det er i tillegg lagt inn et forslag om hvordan såkalte strykninger skal håndteres ved regnskapsavlutning, hvis regnskapet viser merforbruk.

29.1 Innledning

Rådmannen foreslår to endringer i økonomireglementene⁴⁷. Endringene har sammenheng med følgende forhold:

- Bystyret vedtok i forbindelse med behandlingen av økonomirapporten etter [første tertial 2015, jf sak 83/15](#), at rådmannen skal legge fram kvartalsvise økonomirapporter til bystyret fra og med første kvartal 2016.
- Det bør legges inn et punkt i økonomireglementet om hvordan strykninger skal håndteres ved regnskapsavslutning i år med regnskapsmessig merforbruk. Kommuneloven med forskrifter pålegger kommunen å stryke vedtatte avsetninger til disposisjonsfond, overføring fra driftsregnskap til investeringsregnskap og eventuelt også benytte tidligere avsetninger til disposisjonsfond for å bringe driftsregnskapet i balanse. Det sentrale regelverket angir ikke hvordan dette skal utføres ved en eventuell delvis strykning for å bringe regnskapet i balanse, og det er derfor behov for å legge inn et punkt om dette i økonomireglementet.

29.2 Forslag

29.2.1 Rapportering

Det er nedfelt i [økonomireglementets punkt 3.2, investeringsreglementets punkt 3.4 og punkt 4.1 i finansreglementet](#), at rådmannen skal legge frem økonomirapporter etter hvert tertial for bystyret. En rapport skal handle om drifts- og investeringsøkonomien, og en om finansøkonomien. Begge rapportene skal beskrive utviklingen så langt i året, gi anslag på forventet årsresultat og sluttkostnad for investeringer, samt at det i rapporten om drifts- og investeringsøkonomien skal vurderes, og eventuelt foreslås korrigerende tiltak, og nødvendige budsjettkorreksjoner.

I sak 83/15, Økonomirapport etter første tertial, vedtok bystyret:

Bystyret ber rådmannen legge fram kvartalsvise økonomirapporter til bystyret fra og med første kvartal 2016. Finansreglementet endres i tråd med dette.

Rådmannen har foretatt en vurdering av hva som er de mest hensiktsmessige tidspunkter for behandling av kvartalsrapportene i bystyret, og foreslår følgende tre møter: første rapportering i bystyrets møte i mai, andre rapportering i bystyrets møte i august og tredje rapportering i bystyrets møte i oktober.

Rådmannens forslag følger ikke helt kvartalsinndelingen i kalenderen, men foreslår nødvendige praktiske tilpasninger. Rapportene som foreslås behandlet i bystyret i august forutsettes ferdigstilt slik at de kan behandles i formannskapet før sommerferien. Det er viktig for politisk nivå å kunne gi eventuelle styringssignaler som kan gi effekt for året også etter den andre rapporteringen.

Tredje rapportering er viktig informasjon i forbindelse med behandlingen av handlings- og økonomiplanen og budsjett. Det foreslås derfor at denne behandles i bystyret i oktober.

---

⁴⁷ Økonomireglementene omfatter i denne sammenheng: økonomireglementet, driftsreglementet, investeringsreglementet og finansreglementet

29.2.2 Strykninger i forbindelse med regnskapsavslutningen

Strykningsreglene er angitt i [forskrift om årsregnskap og årsberetning § 9](#) og beskriver hvordan et regnskapsmessig underskudd skal reduseres før årsregnskapet kan vedtas av kommunestyret.

Bestemmelsene om strykninger omfatter budsjetterte avsetninger til disposisjonsfond, budsjetterte overføringer fra drift til investering og budsjettert nedbetaling av tidligere regnskapsmessig merforbruk

§ 9 i forskrift for årsregnskap og årsberetning beskrives hvilke muligheter kommunen har for å kunne eliminere eller redusere et mulig regnskapsmessig merforbruk, men angir ikke rekkefølgen av strykninger fra budsjetterte avsetninger til disposisjonsfond og overføring fra drift til investering. I forskriften er det fastslått at disse to mulighetene skal benyttes før den budsjetterte bevilgningen til dekning av et tidligere regnskapsmessig underskudd strykes.

Å foreta strykninger i forbindelse med regnskapsavslutning er i utgangspunktet en beslutning som tilligger bystyret da dette innebærer endringer i vedtatt budsjett. Bystyret kan imidlertid i et reglement vedta i hvilken rekkefølge strykningene skal gjøres, og dermed overlate den praktiske gjennomføringen til rådmannen. Dette må også ses i lys av at en bystyrebeslutning om strykninger vanskelig lar seg gjennomføre da det er kort tid mellom når nødvendig informasjon foreligger og beslutning må tas.

Rådmannen foreslår derfor at eventuelle strykninger i forbindelse med regnskapsavslutning nedfelles i økonomireglementet og gjennomføres etter følgende rekkefølge:

1. Budsjettert avsetning til disposisjonsfond.
2. Budsjettert overføring fra drift til investering – forutsatt at dette ikke fører til større låneopptak enn tidligere vedtatt.
3. Bruk av tidligere avsetninger til disposisjonsfond – gjelder del av disposisjonsfondet som ikke er vedtatt disponert i budsjettet.
4. Budsjettert bevilgning til dekning av tidligere regnskapsmessig merforbruk.

Rent praktisk vil dette foregå ved at budsjetterte avsetninger til disposisjonsfond først strykes. Hvis dette ikke er tilstrekkelig strykes overføringer fra drift til investering. Det er en begrensning knyttet til det å stryke overføringer fra drift til investering. Hvis det viser seg at kommunen som følge av dette må ta opp større lån enn tidligere vedtatt så må det vedtas av bystyret. Dette legges da frem til beslutning ved behandlingen av årsoppgjøret. Tidligere avsetninger til disposisjonsfond kan også benyttes til å bringe regnskapet i balanse som en tredje mulighet, men da med unntak av det som er vedtatt disponert til finansiering av bestemte formål.

Del 5 Vedlegg

1 Forslag til tiltak i økonomiplanen 2016-2019

1.1 Innledning

I kapitlene 6 til 23 er det gjort rede for rådmannens forslag til netto driftsramme for de ulike tjenesteområdene, og forslag til hvordan områdene skal tilpasse seg endrede driftsrammer. I dette vedlegget gis det en oversikt over tiltakene innenfor det enkelte tjenesteområdet. For omtale av de enkelte tiltakene vises det til kapitlene 6 til 22.

1.2 Oppvekst og utdanning

Vedleggstabell 1 Tilpasningstiltak, barnehage. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Økninger i tjenestetilbud				
Tilpasning pedagognorm	6,1	9,1	9,1	9,1
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Helårseffekt 2016 av økt foreldrebetaling fra 1. mai 2015	-4,1	-4,1	-4,1	-4,1
Inntektsgradert foreldrebetaling og gratis kjernetid	11,0	11,0	11,0	11,0
Avvikle søskenmoderasjon på tvers av barnehage og SFO	-4,0	-8,0	-8,0	-8,0
Økt overføring private barnehager				
Endret finansiering av private barnehager fra 2016	19,3	19,3	19,3	19,3
100 prosent tilskudd til private barnehager	7,4	7,4	7,4	7,4
Annet				
Avvikling av midlertidige barnehager	0,0	1,0	1,0	1,0
Redusere kvalitetsmidler i 2016, økes fra 2017	-1,0	1,5	1,5	1,5
Sum tiltak	34,7	37,2	37,2	37,2

Vedleggstabell 2 Tilpasningstiltak, skole. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Elevtallsvekst – rammeøkning for å opprettholde dagens bemanningstetthet i skolene	17,9	28,8	45,2	64,8
Spesialundervisning til elever med store og vedvarende behov	10,0	10,0	10,0	10,0
Mulig gjenåpning - Kalvskinnet skole	0,5	1,2	1,2	1,2
Ny arbeidstidsavtale for lærere	3,8	3,8	2,6	1,4
Øremerket tilskudd tidlig innsats 1.-4. trinn	-10,0	-10,0	-10,0	-10,0
Gjenåpning gamle Ranheim skole	1,6	4,0	4,0	4,0
Lavere vikarutgifter til videreutdanning	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Økninger i tjenestetilbud				
En ekstra naturfagstime på 5. til 7. trinn	2,5	5,5	5,5	5,5
Driftskostnader IKT	1,5	2,5	2,5	2,5
Styrket skoleledelse på små skoler	1,0	1,0	1,0	1,0
Opptrapping av universitetsskolesamarbeidet	1,3	1,3	1,3	1,3
Økt bassengkapasitet	0,0	2,9	2,9	2,9
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Avvikling av søskenmoderasjon i SFO fra august 2016	-3,6	-8,0	-8,0	-8,0
Annet				
Skoleplass for barn som har fosterhjem i andre kommuner	4,0	4,0	4,0	4,0
Sum tiltak	29,5	46,2	61,2	79,6

Vedleggstabell 3 Tilpasningstiltak, barne- og familietjenesten. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholdelse av standard				
Rettighetsfesting av brukerstyrt personlig assistanse	1,3	1,3	1,3	1,3
Økninger i tjenestetilbud				
Skolehelsetjenesten	2,3	2,3	2,3	2,3
Barnevernstiltak i hjemmet	4,4	6,4	8,4	8,4
Barneverntiltak for ungdom	1,0	1,0	1,0	1,0
Tiltakspott		3,6	7,7	16,4
Tidlig innsats rus	1,0	1,0	1,0	1,0
Effektiviseringstiltak				
Redusere plasseringer og plasseringsdøgn	-10,5	-12,0	-12,0	-12,0
Annet				
Økte husleiekostnader	0,6	0,6	0,6	0,6
Sum tiltak	0,1	4,2	10,3	19,0

1.3 Helse- og velferd

Vedleggstabell 4 Tilpasningstiltak, Psykisk helse og rus. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholdelse av standard				
Befolkningsvekst	1,8	3,7	3,9	2,7
Økninger i tjenestetilbud				
Rusboliger i Jarleveien	0,5	18,5	18,5	18,5
Tonstad øst			1,1	4,5
Tidlig innsats rus	1,0	1,0	1,0	1,0
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Avvikle private avtaler		-16,7	-16,7	-16,7
Annet				
Inn på tunet midler fylkesmannen trekkes ut	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Bevilging til etablering av Matsentral trekkes ut	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Sum tiltak	3,1	6,3	7,7	9,8

Vedleggstabell 5 Tilpasningstiltak, Kvalifisering og velferd. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholdelse av standard				
Dagens nivå på sosialhjelpsutgiftene	25,0	25,0	25,0	25,0
Rettighetsfesting av brukertilpasset assistanse (BPA)	2,3	5,2	9,0	9,0
Økte sosialhjelpsutgifter på grunn av økte husleier	1,0	1,5	2,0	2,5
Økte kostnader til voksenopplæring	3,0	3,0	3,0	3,0
Økte kostnader lokaler til voksenopplæring	2,0	4,9	7,7	7,7
Befolkningsvekst		3,8	8,2	11,4
Økninger i tjenestetilbud				
Styrking av forvaltningskontoret på Øya	0,6	0,6	0,6	0,6
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Redusert bruk av tilleggssytelser	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Effektiviseringstiltak				
Redusert bemanning NAV	-2,2	-2,2	-2,2	-2,2
Redusert bemanning Helse og velferds kontor	-2,2	-2,2	-2,2	-2,2
Reduserte utgifter til midlertidig bolig	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
Reduserte utgifter til sosialhjelp	-17,7	-13,0	-13,0	-13,0
Annet: Helårseffekt avvikling av kommunal bostøtte	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Sum tiltak	7,4	22,2	33,7	37,4

Vedleggstabell 6 Tilpasningstiltak, Bo- og aktivitetstilbud . Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Økning i tjenestetilbud og omprioriteringer				
Åsta Hanstens vei	1,3	1,3	1,3	1,3
Ingeborg Ofstads vei	16,9	16,9	16,9	16,9
Nytt bofellesskap, sommer 2017, ni plasser		5,9	11,7	11,7
Private boløsninger	3,0	3,0	3,0	3,0
Satsing på gode boløsninger utenfor bofellesskapene	3,2	3,2	3,5	3,5
Boaskolen / kompetansetiltak	1,0	-	-	-
Kattem omsorgsboliger for yngre funksjonshemmede		5,5	11,0	11,0
Styrke bemanning i tjenesten/buffer merforbruk/satse på større bredde i omsorgstrappen	42,5	48,6	57,8	58,1
Nytt bofellesskap sommer 2019				5,4
Avvikle små og uhensiktsmessige bofellesskap for å gi bedre brukersammensetning, større valgfrihet og bedre boliger	-35,3	-46,1	-56,8	-56,8
Sum tiltak	32,6	38,3	48,4	54,1

Vedleggstabell 7 Tilpasningstiltak, helse- og omsorg. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Demografisk vekst i hjemme- og helsetjenester	9,5	26,5	30,8	55,3
Persaunet helse og velferdssenter	5,2	41,8	41,8	41,8
Nye Nidarvoll		4,0	18,3	18,3
Heldøgns omsorg i omsorgsboliger	7,5	7,5	7,5	4,1
Økninger i tjenestetilbud				
Hverdagsrehabilitering	2,0	2,0	2,0	2,0
Styrking av innsats til hjemmeboende eldre	31,0	31,0	34,4	34,4
Aktivitetstilbud på Persaunet helse- og velferdssenter		1,9	1,9	1,9
Friskliv og mestring	2,0	3,9	5,5	5,5
Fysioterapidekning utenfor institusjon		0,4	0,8	0,8
Ergoterapidekning utenfor institusjon		0,4	0,8	0,8
Styrket grunnbemanning i sykehjem og helsehus	6,1	23,9	26,4	26,4
Bedre infrastruktur for teknologiske løsninger, systemverktøy til helsevakt	3,7	3,7	3,7	3,7
Legevakt – Ny akuttforskrift	4,0	4,0	4,0	4,0
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Midlertidig reduksjon i senger	-5,0	-5,0	-2,8	0,0
Drift av Olavsgården flyttes til Sjøbstad	-0,8	-13,0	-13,0	-13,0
Redusert drift på Vistamar	-0,2	-0,4	-0,4	-0,4
Drift av Hus 1 Nidarvoll flyttes til Persaunet	-2,1	-25,0	-25,0	-25,0
Drift av E.C. Dahls flyttes til Nidarvoll		-2,6	-15,0	-15,0
8 tosengsrom på Nidarvoll legges ned		-0,6	-3,3	-3,3
Drift av Buran til flyttes til Persaunet helse- og velferdssenter	-0,9	-12,8	-12,8	-12,8
Annet				
Samboergarantien	1,5	1,5	2,0	2,0
Sum tiltak	63,5	93,1	107,6	131,5

1.4 Kultur og næring

Vedleggstabell 8 Tilpasningstiltak idrett og friluftsliv. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Driftsmidler til turveger/-stier, løyper og andre friluftstiltak	0,6	0,9	0,9	0,9
Driftsmidler til nye idrettsanlegg (utenom haller)	0,6	0,7	0,7	0,7
Økninger i tjenestetilbud				
Driftmidler til idrettshaller	1,8	1,8	1,8	1,8
Tilsynsordning i idrettshaller	0,2	0,2	0,2	0,2
Lade idrettspark, regulering	0,3			
Snølagring i Granåsen	1,0	1,0	1,0	1,0
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Redusert standard drift av idretts- og friluftsanlegg	-0,5	-1,0	-1,0	-1,0
Effektiviseringstiltak				
Effektivisere drift av idretts- og friluftsanlegg	-0,3	-0,7	-0,7	-0,7
Annet				
Supercup 2016	0,5			
Fortsatt søke- og planleggingsprosess av VM på ski	0,5	1,0	0,5	
Søknad VM på ski	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Sum tiltak	3,7	2,9	2,4	14,9

Vedleggstabell 9 Tilpasningstiltak kultur. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Økt tilskudd til andre tros- og livssynssamfunn	0,5	0,5	0,5	0,5
Tilskudd til drift av Den norske kirke		0,5	0,5	1,0
Tilskudd til drift av kirkegårder	0,2	1,5	3,8	3,8
Økninger i tjenestetilbud				
Drift av kunsthall	2,0	2,8	2,8	2,8
Leie av areal i tribuneanlegg på Ranheim	0,5	1,3	1,3	1,3
Fysak-bibliotek på Ranheim	2,3	3,4	3,4	3,4
Kulturtilbud til barn og unge		0,4	0,4	0,4
Tilskudd til kunst og kulturtiltak, profesjonelle		0,5	0,5	0,5
Økt tilskudd til Lademoen kunstnerverksted	0,15	0,15	0,15	0,15
Økt tilskudd til Song Expo	0,1	0,1	0,1	0,1
Midtnorsk Filmsenter	0,3	0,3	0,3	0,3
Regionalt filmfond	1,4	1,4	1,4	1,4
Kulturnæring		0,2	0,2	0,4
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Frivillighetsmillionen	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Effektiviseringstiltak				
Annet				
Samejubileet		0,1	-0,2	-0,2
Kulturarenaplan	0,5	0,5	0,5	0,5
Kunst- og kulturplan		0,4		0,2
Tekniske endringer/engangsbevilgninger i 2015	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Sum tiltak	6,8	12,9	14,5	15,4

Vedleggstabell 10 Tilpasningstiltak, næring og samfunn. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Økninger i tjenestetilbud				
Områdeløft Saupstad Kolstad	0,5	0,5	0,5	0,5
Sum tiltak	0,5	0,5	0,5	0,5

1.5 Byutvikling

Vedleggstabell 11 Tilpasningstiltak, tekniske tjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Kompensasjon for nye grøntanlegg	2,2	3,0	4,0	3,5
Kompensasjon for nye veganlegg	2,3	2,3	2,3	2,3
Husleiejustering av Nyhavna brannstasjon	1,0	1,0	1,0	1,0
Utarbeide ny gatemøbelavtale	1,0	0,0	0,0	0,0
Økninger i tjenestetilbud				
Opptrappingsplan for vedlikehold av veg	2,0	6,0	8,3	8,3
Utvikling av anleggsoversikt over vegområdet	0,5	0,9	1,4	1,8
Ny brannordning Trøndelag brann- og redningstjeneste IKS	4,6	4,6	4,6	4,6
Tiltak til byrom i Midtbyen	0,5	0,5	0,5	0,5
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Redusert driftsbudsjett	-1,8	-0,8	-0,8	-0,8
Redusert budsjett overordnet planlegging	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Effektiviseringstiltak				
Effektivisering av tjenesteproduksjonen	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Endring i gebyrer/brukerbetaling				
Innføring av piggdekkgebyr	-23,0	-23,0	-23,0	-23,0
Sum tiltak	-11,7	-6,5	-2,7	-2,9

Vedleggstabell 12 Tilpasningstiltak, plan- og bygningstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Økninger i tjenestetilbud				
IT- satsing	0,6	1,3	2,1	2,9
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon i saksbehandlingskapasitet	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Effektivisering				
Effektivisert saksbehandling med opphav i områdets IT- satsning	-0,2	-0,2	-0,2	-0,2
Sum tiltak	0,2	0,9	1,7	2,5

Vedleggstabell 13 Tilpasningstiltak, miljøtjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Økninger i tjenestetilbud				
Tilskuddsordning til bryggepæler	0,8	0,0	0,0	0,0
Grønn frivillighet	0,5	0,5	0,5	0,5
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon i saksbehandlingskapasiteten for miljøtjenester	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Effektivisering				
Effektivisert saksbehandling med opphav i områdets IT- satsning	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Sum tiltak	1,1	0,3	0,3	0,3

Vedleggstabell 14 Tilpasningstiltak, eiendomstjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Arealendring (økte forvaltnings- drifts- og vedlikeholdskostnader)	10,8	13,5	16,7	16,7
Driftsutgifter strategiske avklaringer tomteerverv	1,5	1,5	1,5	1,5
Økninger i tjenestetilbud				
Opptrappingsplan for vedlikehold av formålsbygg	2,0	6,0	8,3	8,3
Reduksjoner i tjenestetilbud				
Reduksjon i drift- og renholdsstandarder	-2,0	-2,0	-2,0	-2,0
Effektivisering				
Effektivisering av driftstjenestene	-0,7	-0,7	-0,7	-0,7
Sum tiltak	11,5	18,2	23,8	23,8

1.6 Bystyresekretariatet, folkevalgte, kontrollkomiteen og Trondheim kommunerevisjon

Vedleggstabell 15 Tilpasningstiltak, bystyresekretariat, folkevalgte, kontrollkomité og Trondheim kommunerevisjon. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Effektiviserig				
Generell effektivisering	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4
Annet				
Driftskostnader IT-investeringer	0,1	0,1	0,1	0,1
Sum tiltak	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3

1.7 Rådmannen og strategisk ledelse

Vedleggstabell 16 Tilpasningstiltak, rådmannen og strategisk ledelse. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Endring i tjenestetilbud				
Bemanningsendring	-0,6	1,1	4,1	4,1
Sum tiltak	-0,6	1,1	4,1	4,1

1.8 Interne tjenester og arbeidsgiverområdet

Vedleggstabell 17 Tilpasningstiltak, interne tjenester. Tall i millioner kroner

Tiltak	2016	2017	2018	2019
Opprettholde standard				
Leangen gård		-0,3	-0,3	-0,3
Reduksjoner i tjenestetilbudet				
Bemanningsreduksjon	-1,8	-1,8	-1,8	-1,8
Effektiviseringstiltak				
Gvinstrealisering IKT	-1,0	-1,0	-1,0	-1,0
Annet				
Overføre skatteoppkreverfunksjonen fra kommunene til skatteetaten	-13,5	-27,0	-27,0	-27,0
Bevarings- og kassasjonsplan			-1,2	-1,2
Digital deponering	3,8	3,8		
Økte driftskonsekvenser av IT-investeringer	0,8	0,8	0,8	0,8
Sum tiltak	-11,7	-25,5	-30,5	-30,5

2 Oversikt over kostnadsendringer i økonomiplanen 2016-2019

I kapittel 3 beskrives forhold som fører til endrede kostnader. I dette kapitlet gis den en oversikt over alle endringene. Tallene er i hele millioner kroner og viser endringer i forhold til vedtatt budsjett for 2015.

2.1 Befolkningsvekst

Vedleggstabell 18 Befolkningsvekst

	2016	2017	2018	2019
Befolkningsvekst	60	117	174	238
Justering vekst 2014 og 2015	16	10	10	10
Arealer	14	18	22	22
Økt mottak flyktninger	64	64	64	64
Sum kompensasjon 2015-2018	154	209	270	335

2.2 Konsekvensjusteringer og politiske vedtak 2015

Vedleggstabell 19 Konsekvensjusteringer og politiske vedtak

	2016	2017	2018	2019
Konsekvensjusteringer økonomiplanen 2015-2018	46,5	86,6	110,3	110,3
<i>Justering av konsekvensjusteringer:</i>				
Effekt av utgiftsdekkende husleiemodell	-16,5	-16,5	-16,5	-16,5
Bystyresekr, folkevalgte (valgutgifter ift 2015)	-8,4	-3,3	-10,4	-1,3
Utsatt oppstart av undervisningsbasseng	-2,9			
Pedagognorm	-3,1			
Redusert anslag på vekst i utgifter til BPA	-14,3	-26,1	-41,2	-41,2
<i>Politiske vedtak</i>				
Realavkastning kraftfondet benyttes til investeringer	-2	26	64	64
Søke- og planleggingsprosess VM på ski	0,5	1,0	0,5	-
Lade idrettspark	1,0			
Leie av areal nytt tribuneanlegg Ranheim		0,6	0,6	0,6
Lokaler voksenopplæring		2,9	5,7	5,7
Lærlinger	6,0	11,8	11,8	11,8
Peler for bryggene langs Kjøpmannsgata	0,8			
Snølagring Granåsen	0,5	0,5	0,5	0,5
Spektrum- kjøp av halltid				13,0
Supercup	0,5			
Tilskudd til andre trossamfunn	0,3	0,3	0,3	0,3
Tilsynsordning idrettshaller	0,2	0,2	0,2	0,2
Tomteerverv driftsutgifter	1,5	1,5	1,5	1,5
SUM	15,9	90	132	154

2.3 Bundne utgifter

Vedleggstabell 20 Bundne utgifter

	2016	2017	2018	2019
Digital deponering	3,8	3,8		
Elever med store og vedvarende behov	10,0	10,0	10,0	10,0
Skoleplass for barn i fosterhjem	4,0	4,0	4,0	4,0
Gratis kjernetid i barnehage	4,7	4,7	4,7	4,7
Husleiejustering for Nyhavna brannstasjon	1,0	1,0	1,0	1,0
Kommunal legevakt - Ny akuttforskrift	4,0	4,0	4,0	4,0
Lisensavtaler for Microsoft office	15,0	15,0		
Ny arbeidstidsavtale for lærere	3,8	3,8	2,6	1,4
Ny brannordning	4,6	4,6	4,6	4,6
Redusert foreldrebetaling lavinntektsfamilier	1,9	1,9	1,9	1,9
Ekstra naturfagtime 5-7 trinn	2,5	5,5	5,5	5,5
Vedlikehold av skoler og omsorgsbygg (tiltaksplan)	17,8			
Statliggjøring skatteoppkreverfunksjonen	-13,5	-27,0	-27,0	-27,0
Øyeblikkelig hjelp døgnopphold	39,3	39,3	39,3	39,3
Mindre renterefusjon fra TBRT IKS	3,9	3,9	3,9	3,9
Helårseffekt 2016 av økt foreldrebetaling 1. mai 2015	-4,1	-4,1	-4,1	-4,1
Endret finansiering av private barnehager fra 2016	19,3	19,3	19,3	19,3
Likebehandling private barnehager	7,4	7,4	7,4	7,4
SUM	125	97	77	76

2.4 Rådmannens forslag til nye prioriteringer

Vedleggstabell 21 Rådmannens forslag til nye prioriteringer

	2016	2017	2018	2019
Økt buffer	18,0	30,0	60,0	101,0
Driftsutgifter ombygginger Ringve	2,0			
Helsestasjoner- og skolehelsetjeneste	2,0	2,0	2,0	2,0
Midlertidig flytting av elever/paviljonger	5,2	-2,0	-2,0	-2,0
Områdeløft Kolstad/Saupstad	0,5	0,5	0,5	0,5
Tidlig innsats - rus og psykiatri	2,0	2,0	2,0	2,0
Økt ramme helse- og omsorg – tidlig innsats	21,4	16,4	16,4	16,4
Tidlig innsats: Oppvekst- og utdanning		8,0	8,0	8,0
Filmfond	1,4	1,4	1,4	1,4
Utredningspott	3,0	3,0	3,0	3,0
Økt ramme kvalifisering og velferd pga økt husleie	1,0	1,5	2,0	2,5
Økt ramme Bo- og aktivitetstilbud	25,0	20,0	20,0	20,0
Rammereduksjoner	-23,7	-20,8	-20,8	-20,8
Piggdekkavgift	-23,0	-23,0	-23,0	-23,0
SUM	36	38	69,5	111

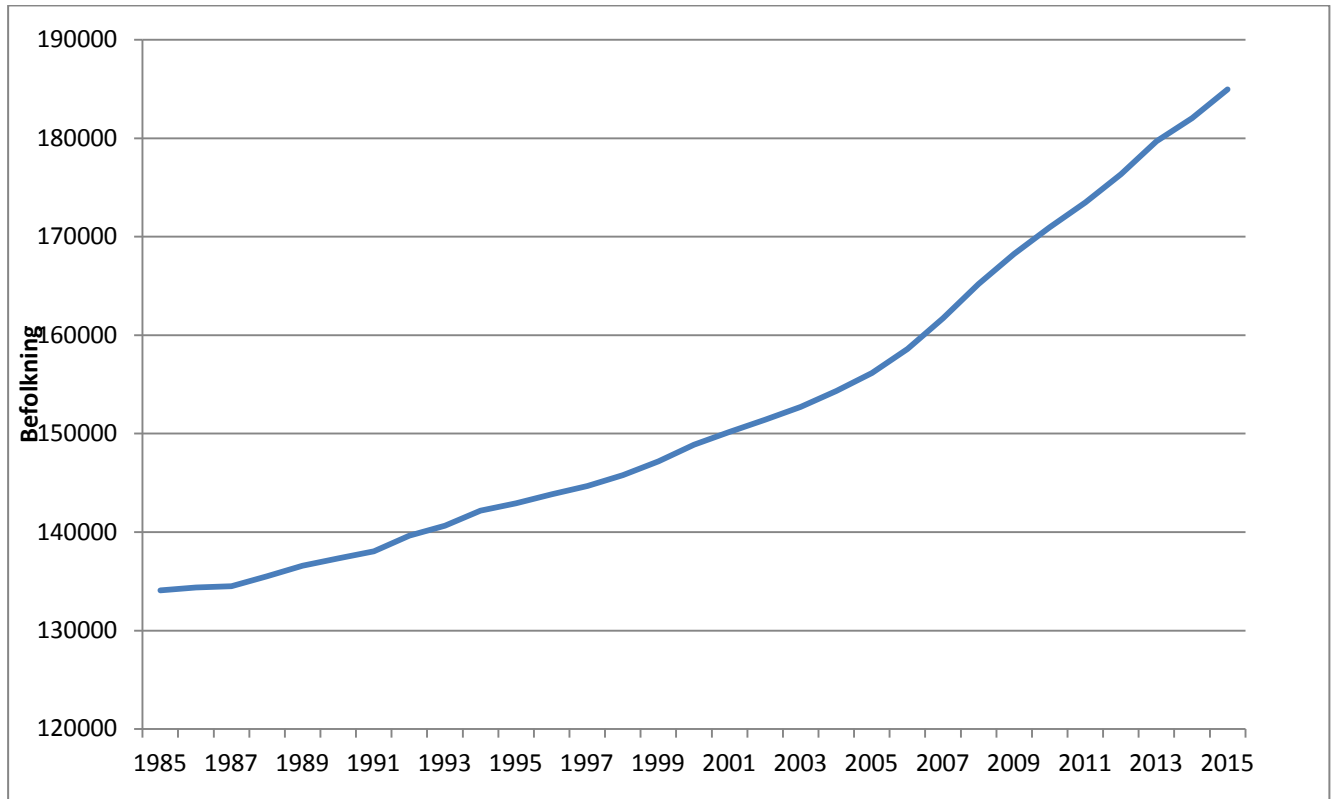

3 Oversikt over befolkningsendring

3.1 Utvikling til og med 2014

Vekst totalt

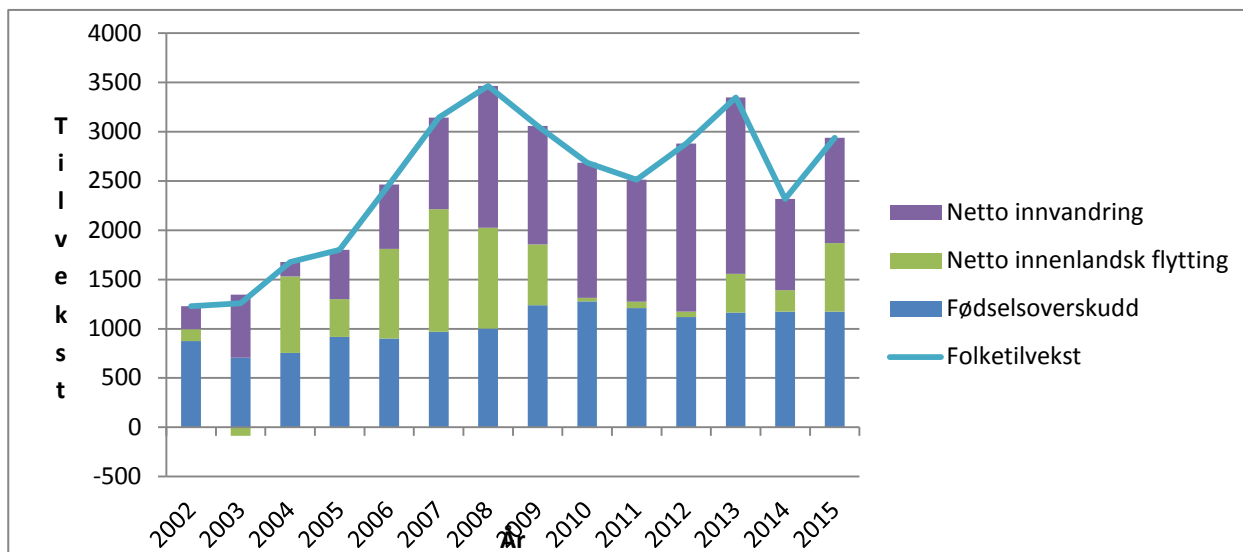
Trondheim kommune hadde per 1. januar 2015 totalt 184 960 innbyggere. Befolkningsveksten i 2014 var på 2 925 personer (1,6 prosent). Dette er i tråd med gjennomsnittlig vekst de siste fem år.

Figur 1 Befolkningsutvikling i Trondheim kommune 1985-2015

I løpet av perioden 1985 til 2015 har befolkningen i Trondheim kommune vokst med om lag 51 000 innbyggere. Dette tilsvarer en årlig gjennomsnittlig vekst på 1 600 innbyggere. Befolkningsveksten har både relativt og absolutt sett vært sterkest de siste ti årene. I perioden 2006 – 2015 har årlig vekst svingt mellom 2 343 (2014) og 3 460 (2008) personer, og gjennomsnittet per år for perioden var på 2 880 personer.

Sammensetning av veksten

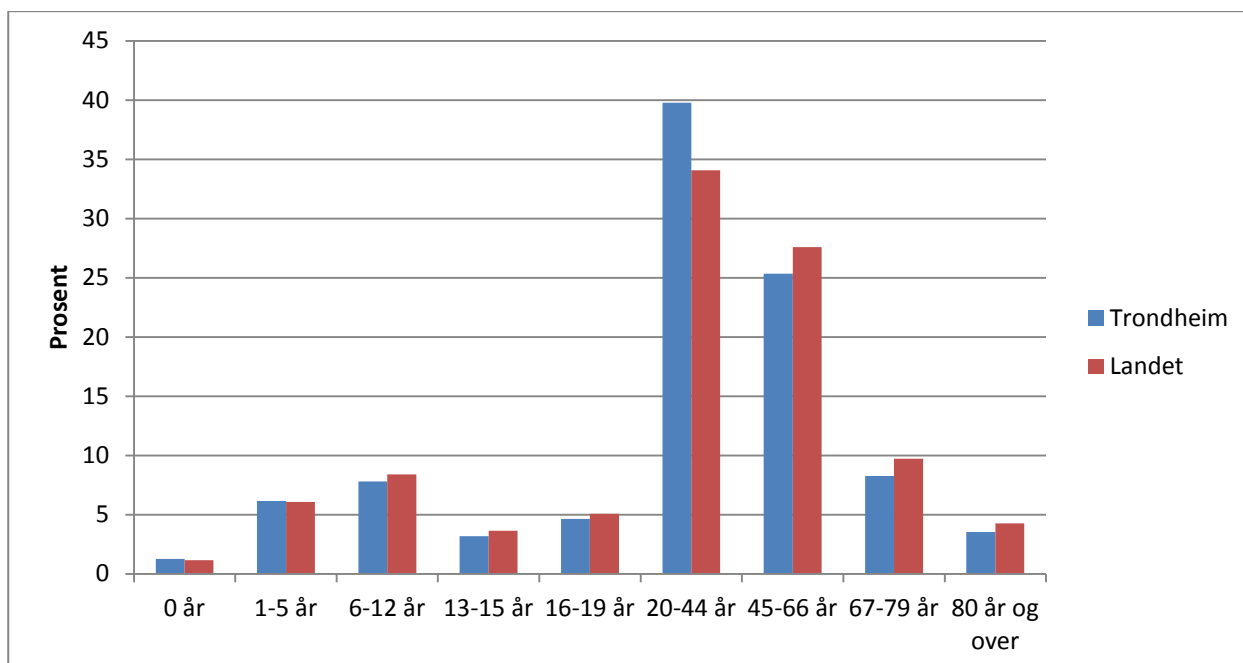

Figur 2 Sammensetning av befolkningsveksten for perioden 2002-2015. Tall per 1.1. i året. Antall.

Figur 2 viser at Trondheim har hatt et stabilt høyt fødselsoverskudd de siste årene. Vekstbidraget fra innenlandsk flytting var stor i perioden 2006-2008, men lavt de neste fem årene. I 2014 har igjen veksten fra innenlandsk flytting steget. Netto innvandring har vært relativt høy de siste årene, men har gått noe ned i 2013 og 2014.

Befolkningsstruktur

Figuren nedenfor viser hvordan befolkningen i Trondheim var fordelt på aldersgrupper sammenlignet med landet per 1. januar 2015.

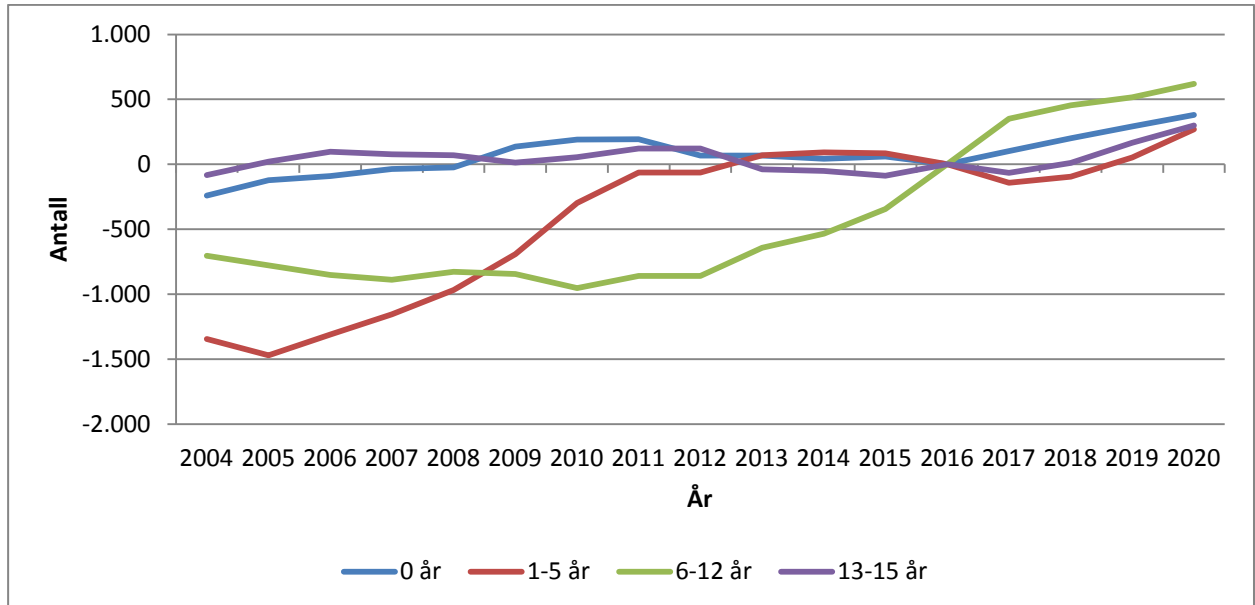
Figur 3 Befolkningen per 1. januar 2015 fordelt på aldersgrupper. Trondheim sammenlignet med landet. Prosent.

Figur 3 viser at Trondheim er mest forskjellig fra befolkningsstrukturen for landet når det gjelder aldersgruppen 20-44 år. Trondheims befolkning i denne aldersgruppen er seks prosentpoeng høyere enn for landet som helhet. Trondheim har noe lavere befolkningsandeler enn landet totalt både for de eldre aldersgruppene og for de i skolepliktig alder.

3.2 Befolkningsprognose

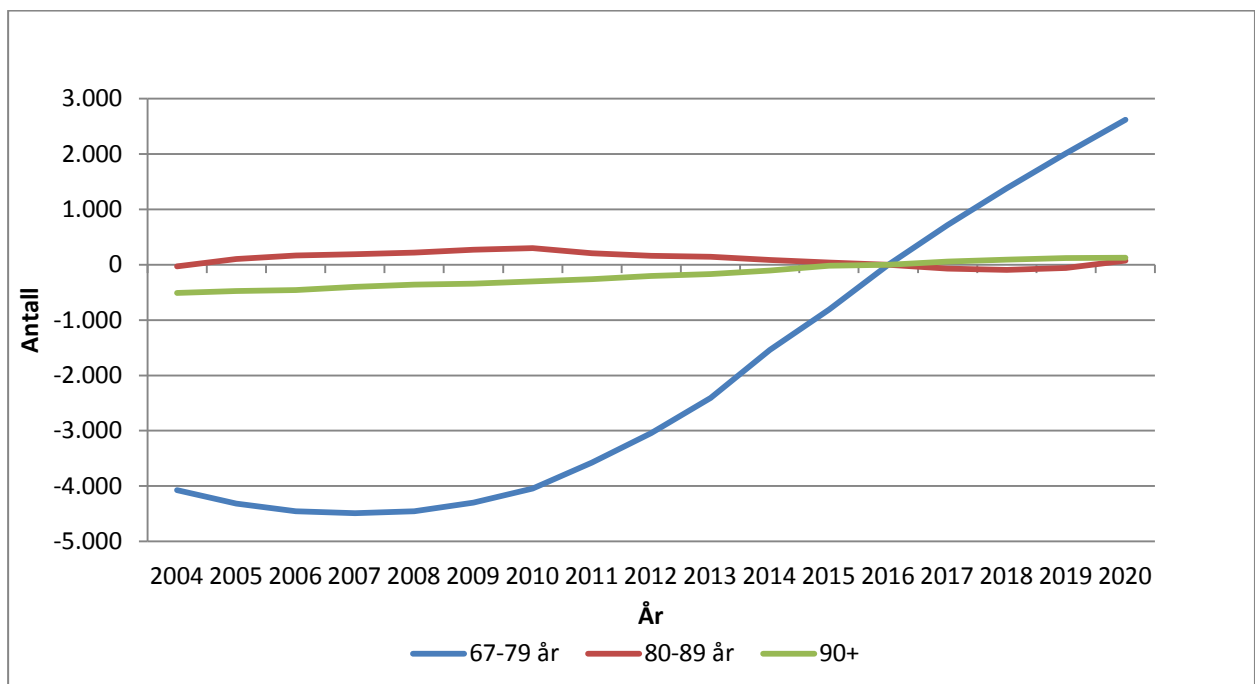
Befolkningsendring i planperioden

Figur 4 viser faktisk befolkningsutvikling for de yngste aldersgruppene fram til 2015 og prognose fram til 2020.

Figur 4 Befolkningsutvikling for aldersgruppene 0-15 år. Faktisk utvikling fram til 1. januar 2015 og prognose fram til 1. januar 2020. Kilde:SSB/Kompas(TR2015_17B)

Figur 5 viser at antallet elever i grunnskolealder antas å øke med vel 600 i planperioden. I følge prognosen vil veksten være sterkest i årene 2016 og 2017. Antallet elever i ungdomsskolealder holder seg relativt konstant fram til 2018 for så og stige. Utviklingen i de yngste aldersgruppene er vanskeligere å prognostisere. Antallet barn i barnehagealder forventes å gå ned de to første årene i planperioden. Antallet vil så stige og være på samme nivå som i 2015 i 2019.

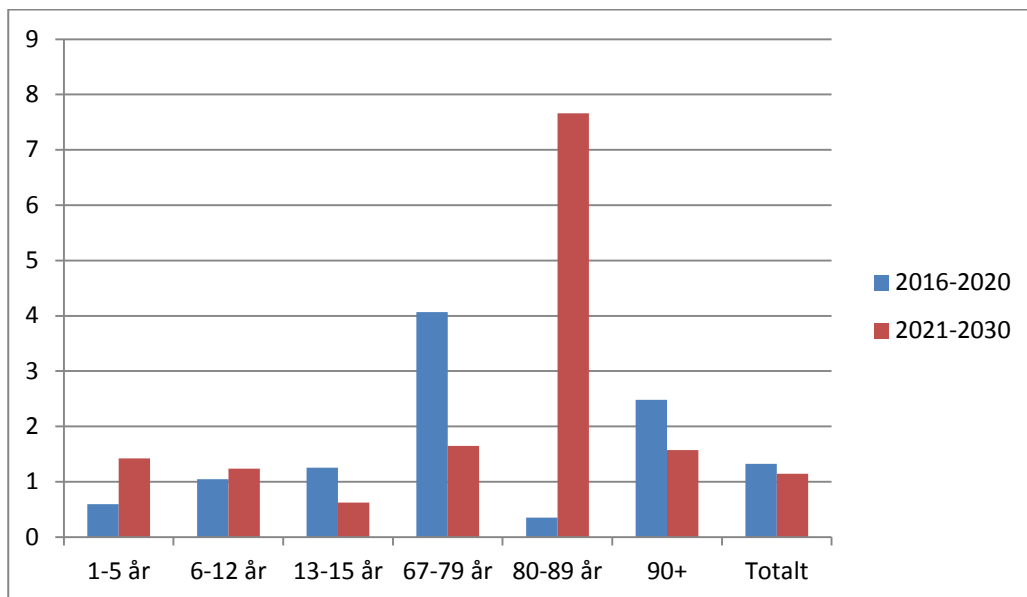

Figur 5 Befolkningsutvikling for aldersgruppene over 67 år. Faktisk utvikling fram til 1. januar 2015 og prognose fram til 1. januar 2020. Kilde: SSB/Kompas(TR2015_17B)

Figur 5 viser at det er aldersgruppen 67-79 år som vokser i perioden. Dette er det som blir "eldrebølgen" rundt 2025. Antallet eldre mellom 80-89 år forventes å gå noe ned i begynnelsen av planperioden, mens antallet personer over 90 år vil øke i hele perioden.

Befolkningsendring fram til 2030

I følge befolkningsprognosen som er utarbeidet i oktober 2015, vil Trondheim kommune ha om lag 33 000 flere innbyggere i 2030 enn ved inngangen til 2016. En vekst i befolkningen gir konsekvenser for alle funksjoner i en kommune og et bysamfunn, men for kommunen som tjenesteyter er det først og fremst befolkningsendringer i de yngste og eldste aldersgruppene som gir konsekvenser for omfanget av tilbudet som skal gis.

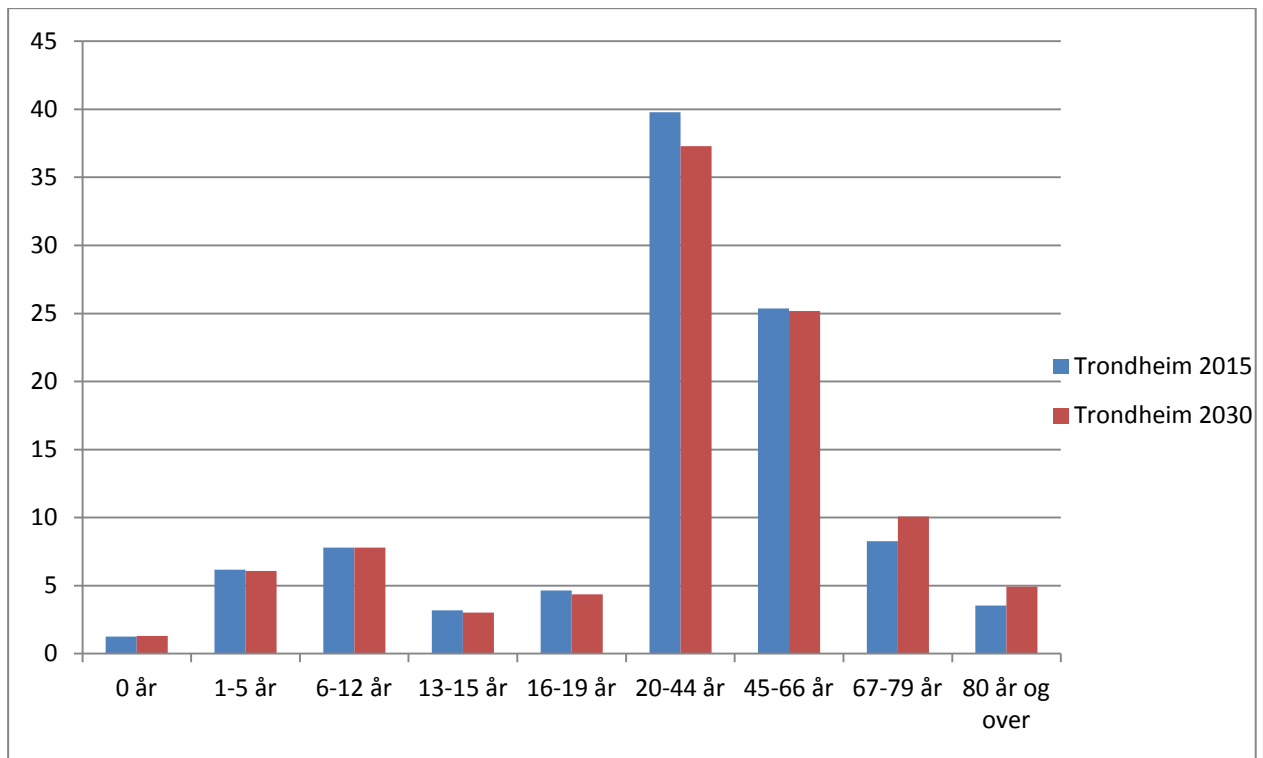
Figur 6 Årlig gjennomsnittlig vekst i prosent for utvalgte aldersgrupper for periodene 2016-2020 og 2021-2030. Kilde: SSB/Kompas(TR2015_17B)

Figur 6 viser at det er forskjeller i hvordan befolkningen endrer seg i denne planperioden sammenlignet med tiårsperioden fram mot 2030, og at dette først og fremst gjelder den eldre delen av befolkningen.

Figuren viser videre at det er aldersgruppen 80-89 år som har desidert sterkest gjennomsnittlig årlig vekst i perioden 2021-2030. Antallet i denne gruppen øker med 3800 personer, en økning i gjennomsnitt på syv prosent per år.

I følge prognosen forventes den årlige gjennomsnittlige veksten for befolkningen totalt å bli noe lavere i perioden 2021-2030 enn i de kommende fire år.

I Figur7 er det vist hvordan forventet befolkningsendring fram mot 2030 gir endringer i befolkningsstrukturen.

Figur7 Befolknings sammensetning i 2030 sammenlignet med 2015. Kilde: : SSB/Kompas(TR2015_17B)

Figur7 viser at Trondheim i 2030 vil være en mer "alderstung" kommune enn i 2015. Antallet eldre blir høyere og vil også utgjøre større andel av den totale befolkningen. I 2015 utgjorde personer over 67 år 12 prosent av befolkningen, mens den i 2030 er antatt å utgjøre 15 prosent, altså en endring i andel på 25 prosent.

Trondheim kommune
Rådmannen
Postboks 2300 Sluppen
7004 Trondheim

www.trondheim.kommune.no

oktober 2015

